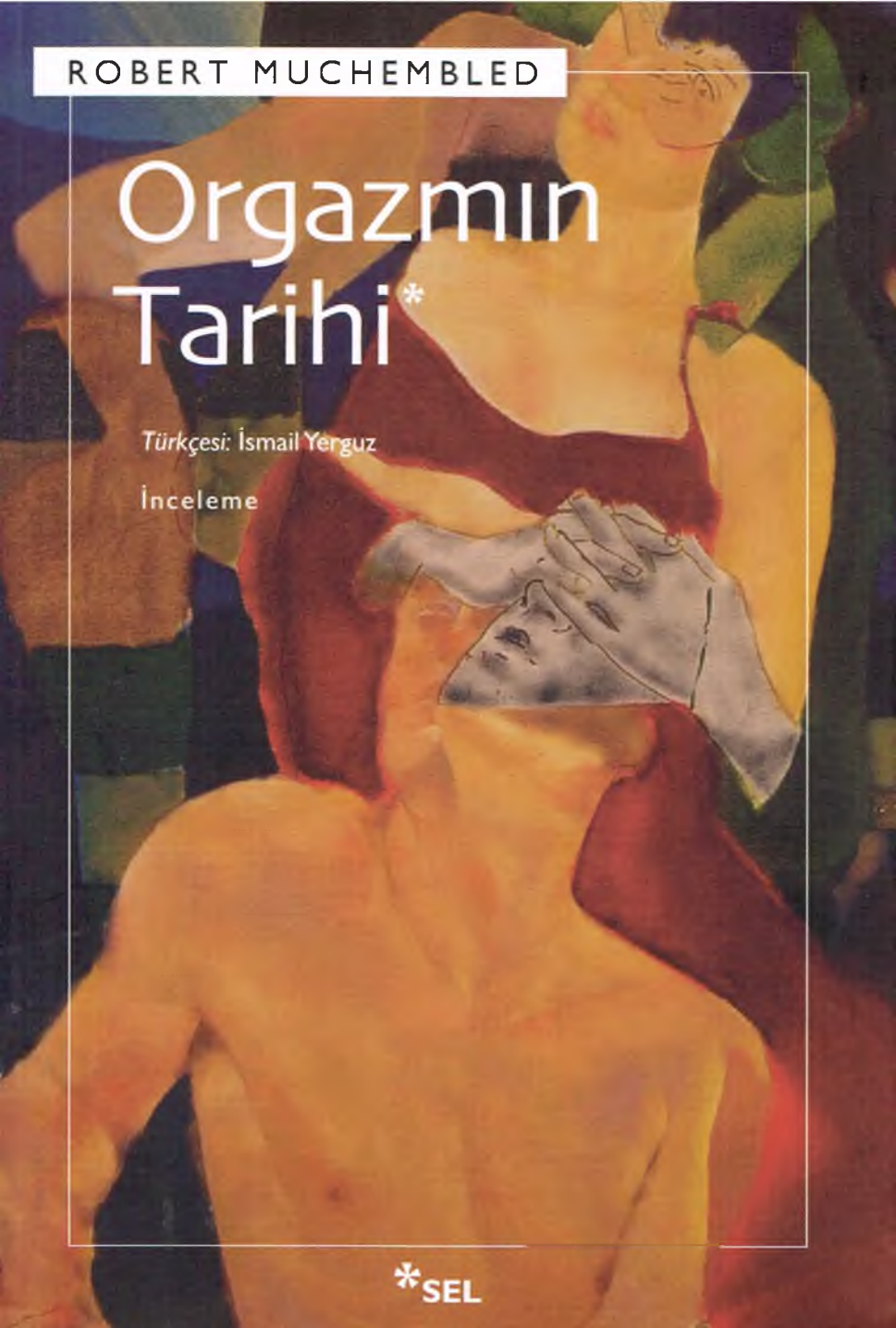

ROBERT MUCHEMBLED
Orgazmın Tarihi*
Türkçesi: İsmail Yerguz
İnceleme
*SEL

ROBERT MUCHEMBLED • ORGAZMIN TARİHİ

ORGAZMIN TARİHİ*

16. Yüzyıldan Günümüze Zevkin Öyküsü

ROBERT MUCHEMBLED, 1944 doğumlu Fransız tarihçi. Paris Nord Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Modern çağ üzerine yoğunlaşan çalışmalarında özellikle halk kültürü, cadılık, şeytan, kadınlar, şiddet gibi konular üzerine yapıtlar vermiştir.

İSMAİL YERGUZ, 1948'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Öğretim görevlisi olarak çalıştı. Çeşitli ansiklopedilerde çevirmenlik, redaktörlük, yazı işleri yönetmenliği yaptı. Bazı dergilerde yazılar yazdı. Kitaplarını çevirdiği yazarlar arasında; Balzac, Dostoyevski, Gabriel Garcia Marquez, Georges Bataille, André Breton, Milan Kundera, Julien Gracq, Romain Gary, Robert Pinget, Michel Butor sayılabilir.

*SEL YAYINCILIK / İNCELEME

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

*SEL YAYINCILIK: 528
ISBN 978-975-570-545-3

ORGAZMIN TARİHİ
16. Yüzıldan Günümüze Zevkin Öyküsü
Robert Muchembled

Kitabın Özgün Adı:
L'Orgasme et l'Occident
Une histoire du plaisir du XVIe siècle à nos jours
Türkçesi: İsmail Yerguz
İnceleme

© Editions du Seiul, 2005
© Sel Yayıncılık, 2011

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Mert Tanaydın
Kapak ve teknik hazırlık: Gülay Tunç
Kapak görseli: Temür Köran, isimsiz 2004, detay,
Tuval üzerine yağlıboya

Birinci Baskı: Aralık 2011

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Robert Muchembled

Orgazmın Tarihi

16. Yüzyıldan Günümüze Zevkin Öyküsü

Türkçesi: İsmail Yerguz

İnceleme

Jane için

İÇİNDEKİLER

Bir Zevk Yılı 7
Giriş 11

Birinci Kısım: Orgazm ve Batı 19
Bölüm 1: Şehvet Denen Zevk 25

İkinci Kısım: İzler
Acıda Zevk (16. ve 17. yüzyıllar) 59
Bölüm 2: Erkek, Kadın: İnsan Bedeni 63
Bölüm 3: Cinsel Zevkler, Ölümcül Günahlar 101

Üçüncü Kısım: Çevrimler
Kötülük ve Erdem (1700-1960) 145
Bölüm 4: Aydınlanma Erotizmi 151
Bölüm 5: Victoria Dönemi Örtülerinin Altında (1800-1960) 203

Dördüncü Kısım: Devrimler
"Altmışlı Yılların" Mirası 265
Bölüm 6: Zevk Çağı (1960'dan Günümüze) 271

Sonuç – Narsistik Toplum 315
Notlar 333
Seçilmiş Kaynakça 365

Bir Zevk Yılı

Thélème Manastırı yaşıyor. Benim gibi Rabelais de bir yıl boyunca orada, seçilmiş bir toplulukla birlikte, sadece orada ikamet koşuluyla her istediğini yaparak güzel ve verimli günler geçirmek istemiştir. Princeton Institute for Advanced Study'de zihnim dinlendi, sıcak dostluklar yaşadım, düşüncenin bütün ince hazlarını tattım. Kimi zaman da iyi bir restoranın soslarındaki aşırı sarımsak tozundan kaçınmak ve yapay cennetlere düşkünlüğü açık etmemek koşuluyla bedensel hazları tattım. Otuz dokuz çift gözün sırayla şarap kadehine ve otuz dokuz su bardağına konduğunu görmeyen, toplumsal zorlamaların ağırlığı altında özdenetimlerin gücünün ne olduğunu anlayamaz! Sade, sıradan bir yaşam bir zevk, en azından bir rahatlıktır.

Pazarları dahil gece gündüz açık muazzam kütüphaneleriyle bu araştırmacılar cennetinde çalışma bir etik, bir yaşama sanatı hatta Protestan zihniyetin mirasçıları için bir kader işareti oluyor. Bu dünyayla yüz yüze gelen Avupalı hazcı burada bir de kendisini çeşitli etkinliklere iten bir uyarı bulur. Basit ve sıradan mutlulukların tadının, bunlardan birinden mahrum olunduğunda ne kadar arttığını fark etmek, şaşırtıcı olur. Yokluk, eksiklik bir şampanyanın, yağlı bir ciğerin, nefis kokulu bir peynirin değerini öğretti bana. Böylece bugünkü "yaşlı Avrupa"nın, yapıtlarından doğan, her zaman bizdeki doğrudan zevklere daha az yer bırakan yaşamın eril ve rekabetçi bir vizyonuna bağlı bu ülkeden ne kadar farklı olduğunu çok daha iyi anladım. Bu iki büyük kültürün zevk yönetimi yapıtın sonunda görüleceği gibi açık seçik biçimde farklıdır. Olaylar konusunda daha iyi bilinçlenmemi sağlayan hiç kuş-

kusuz uzun süre ikincisiyle haşır neşir olmamdır. Meslektaşlarıma şehvet teması üstüne bir sunuş yaptıktan sonra bir filozofun gözlemini hatırlıyorum. Ertesi sabah, masada, kıskançlık içinde bana demişti: "Yaklaşık otuz yıldır buradayım. Topluluk içinde *fuck* sözcüğünün söylendiğini ilk kez duyuyorum..."

Enstitüde yaşanan günleri düşündüğümde nostalji doluyor içime. Odama giderken yürüdüğüm dar yolda Albert Einstein'ın gölgesinin dolaştığı Fuld Hall'in önünden geçerken her gün meslektaşlarıma, dostlara rastlıyordum. Onlarla çoğu zaman uzun uzun sohbet ederdim ve bu sırada yanımızda sincaplar kavga eder, kuşlar uçar, ilkbaharda küçük tavşanlar kaçar, mayıs ayında ağaçlardan ağustosböcekleri düşer, çiftleşmek ve temmuzda ölmek amacıyla on yedi yılda bir kez topraktan çıkan böcekler görülürdü. Bu hayvanların zevki, özellikle de cinsel zevki tanıyıp tanımadıklarını sorduğum olmuştur kendime. Çok fazla Fransız gibi görülmek, yatak sırları olan bu konularla fazla ilgili görünmek korkusuyla bundan Amerikalı meslektaşlara çok fazla söz etmeden...

Bu kitabı tasarlamama ve yazmama yardımcı olanlara minnet ve şükranlarımı sunuyorum:

Tzivi Abusch, Engin Akarlı, Markus Asper, Vivian Barnett, Paolo Berdini, Sylvia Berryman, Glen W. Bowersock, Michael Broers, Caroline Walker Bynum, Vincent Carretta, Pascale Chapdelaine, Claudine Cohen, Giles Constable, Patricia Crone, José Cutileiro, Monica ve Joseph Davis, Laurence Devillairs, Nicolo Di Cosmo, Emma Dillon, William Doyle, Veit Elm, Christine Evans-Clarke, Theodore Evergates, Vincenzo Ferrone, Robin Fox, Jane Fulcher, Henry Louis Gates Jr., Oleg Grabar, Frank Griffel, Cynthia Hahn, Ellen Harris, John Hope Mason, Jonathan Israel, Victoria Kamsler, Lauren Kassell, Tia Kolbaba, Andrey Korotayev, Thomas Kühne, Ellen Landau, Iving Lavin, Trudo Lemmens, Ki Che Angela Leung, Alexander Lingas, Richard D. Lockwood, Elizabeth A. Luncbeck, Beatrice Manz, David Marsh, Judith McKenzie, E. William Monter, Lloyd Moote, Alexei Muraviev, Philip Nord, Michael

Nylan, Peter Paret, Sophie ve Ronnie Po-Chia Hsia, Tessa Rajak, Amneris Roselli, Suzanne Saïd, Londa Schiebinger, Joan W. Scott, Andrew Shanken, H. Alan Shapiro, John Shepherd, Heinrich von Staden, Adam Sutcliffe, Morton White, Don Wyatt, Froma Zeitlin.

Princeton-Paris, 2003-2004.

Giriş

Zevk düşüncesi çok biçimli bir gerçeklik içerir. İnsan mutluluğu duyumsal tatminlerden estetik hayranlıklara ya da zihinsel yaşamın keyiflerine, sofralardaki ağız tatlarından çılgın sarhoşluklara kadar büyük bir çeşitlilik gösterir. Eski Çin'de, Hanlar döneminde aydmlar bu sözcüğü kesin bir biçimde tanımlarlarken bir eylemle (zevk almak ya da aramak), sözgelimi iyi hissetme gibi bir durumla, heyecanlarla ya da gereksinimlerle ilişkilendiriyorlardı. Üç zevk biçimi mümkündü onlara göre: Arzuların anında tatmin edilmesi, canlı cansız varlıklara (saraylar ve bahçeler, güzel atlar, güzel kadınlar, şık kıyafetler, lezzetli yemekler ve kaliteli şaraplar...) sahip olma gururuna bağlı bir keyif, yaşanan keyifli durumlar sonucu felsefi bir düşünceden gelen ve çoğu zaman daha uzun süreli ve daha yoğun, nefrete varacak kadar nihai bir coşkuya ulaşmak amacıyla aralarından biri tercih edilen keyifli durumların algılanmasının verdiği zevk. Büyük üstatlar imparatorlara, sefahate enerji, zaman ve devleti, aileyi ve bireyi yozlaştırma yerine güçlendirecek bir zenginlik katmak amacıyla gerçek bir zevk politikası izlemelerini tavsiye ederlerdi.[1] Onlara göre, Konfüçyüsçülüğün erdem ve çilesi yaşamı ve insanı ödüllendiriyor ve insanı Batılıların mutluluk dedikleri şeye doğru götürüyordu.[2]

İki karpuz bir koltuğa sığmaz! Elinizdeki kitabın bu kadar kapsamlı bir tematiği baştan sona ele alması mümkün değildir. Konuyu cinsellikle sınırlamayı tercih ettim ve bu olaya bu açıdan bakarak Michel Foucault'nun 1976'daki sentez girişimine rağmen pek az ele alınan bir temayı yineledim.[3] Kendisiyle ters düşüyorum ve şehevi arzular bağlamında 16. yüzyılın ortalarına doğru uygar-

lığımızda çok güçlü baskılar yapılmaya başlandığını ve bu baskıların gerçek anlamda ancak 1960'lı yıllardan itibaren kaybolduğunu düşünüyorum. Herkesin *libido*'su ile kolektif idealler arasında temel bir gerilim üreten süreç, bu uzun dönemde Katoliklik ya da Protestanlık, Aydınlanma filozoflarının ya da 19. yüzyıl hekimlerinin ve kapitalist pazar kurallarının ılımlılık ideali örtüsü altında, sürekli biçimde güçlü bir yüceltme çabası geliştirmiştir. 17. yüzyılda çok güçlü bir biçimde yerleşen zorlayıcı temel üstünde daha sonra özgürlük ve baskı çevrimleri görülür ve bu bağlamda görülen hareketler, bana göre, Avrupa'nın genel dinamizmini açıklayan en önemli faktördür, çünkü büyük bir inatla bilinçlerde oluşan dengesizliği ortadan kaldırma ihtiyacı yaratır. Bir yanda azgın yoksunluk dönemlerinde doyurulamayan, birikmiş arzuların şiddetli bir özgürlük talebine götürmesi ve sonunda bir şehvet boşalmasına yol açması. Öte yanda isteyerek ya da istemeyerek ahlaksal zorbalıklara boyun eğenlerin, kendilerini sözcüğün gerçek anlamıyla ileriye doğru iten, birçok alanda, sözgelimi dinsel propaganda, savaş ve dünyanın geri kalan bölümünü fethetme, sanatsal ya da entelektüel etkinlikler, uluslararası ticaret alanında kişisel yeteneklerini kızışma noktasına götürmelerine yardımcı olan bir davranış yapısı geliştirmeleri...

Avrupa macerasının özgünlüğünün klasik açıklamalarının çoğu, manevi yaşamın ve ekonominin oluşturduğu, çatışan bir çiftin çevresinde döner. Oysa öncelikle Hıristiyanlığa ya da kapitalizme gönderme yapmak çok doyurucu gelmiyor bana, çünkü bu kavramlar sadece nesnel gerçeklikleri anlatmazlar, bunlar aynı zamanda kültürel üretimlerdir, hatlarını oluşturdukları toplumsal ve maddi olguların söylem haline gelmesidir. Bu nedenle ben, insan ilişkilerinin tümünü ilgilendiren, daha kapsamlı bir yorum öneriyorum ve erotik itkilerin yüceltilmesinin kıtamızın Rönesans'tan bu yana özgünlüğünün temelini oluşturduğu düşüncesini savunuyorum. Bu yorum ilahiyatçıların ve kurumsal güçlerin empoze ettikleri normları çok aşar ve cinselliğin, kendisini sürekli biçimde önemli değişikliklere uyarlayarak temsil ettiği, çok çarpıcı ve denge

bozucu potansiyeli çerçeve içine alır. Kesin biçimi, şehvetin bastırılması, bana göre batı modernitesinin yaratılmasının esas unsurlarından biridir ve manevi olan ve maddi olan, beden ve zihin, birey ve ötekiler arasındaki yakın ilişkinin anlaşılması için gerekli eksik halkayı oluşturur. Max Weber, kapitalizmin doğuşunu ve gelişmesini Kalvenci etiğe bağlıyordu, Avrupa dehasını dinsel sosyolojiyle açıklama biçimi olarak.[4] Ben de onun perspektifini genişleterek diyorum ki, bizim kolektif "üretimimizin" temel özgünlükleri, ten zevklerinin denetimi ve yeniden yönlendirilmesi konusunda gittikçe artan bir çabaya bağlıdır, ama burada, yaklaşık beş yüzyıl boyunca, ortak kalıp içinde, birtakım canlı güçler tarafından sürekli bir üretim görüyorum ve bu üretim Protestan zihniyetten gelen basit bir ahlak değildir. Kültürümüzün dinamiğini "adabı muaşeret uygarlığı"[5] aracılığıyla global bir gelişmenin hizmetine sunulmuş kişisel yüceltme terimleriyle anlatan Norbert Elias'la hemfikirim; bununla birlikte onun özellikle olayı tanıtıcı evrim ve toplumsal bağ üstünde yoğunlaşan düşüncelerini tamamlamak istiyorum ve bu bağlamda amacım cinsel iştahların patlayıcı gücünü engelleyen gelişmeyi sağlayan gizli mekanizmanın işleyişini ortaya çıkarmaktır. Freud'dan bu yana böyle bir yaklaşım ilkel ve sıradan gözükebilir. Bununla birlikte, görünmeyen güçler kaynağı olan toplumun mahrem arzuları nasıl kanalize etmeyi başardığını, bunları nasıl yücelttiğini ve bütün toplumun hizmetine sunduğunu açıklamak gerekir. Bu tema, cinsel zevkin tarihini, bilimsel teorilere ve somut algılama durumuna göre beden üstüne sorulan soruları ve 16. ve 17. yüzyıllardaki hor görme ve neredeyse mutlak tabu döneminden narsisizmin güncel zaferine kadar birey üstüne bir soruşturmayı barındırıyor içinde.

Bu deneme çerçevesi içinde, bakışı Rönesans'tan günümüze beş yüz yılla sınırlamaya karar verdim, çünkü burada derin bir birlik ve iki büyük ülkeyi, Fransa ve İngiltere'yi karşılaştırma olanağı var. Çok güçlü basmakalıplıklara rağmen oldukça farklı olan bu iki ülke, çok geniş dünya imparatorluklarından yakın dönemdeki sömürgeden kurtulma hareketlerine kadar çok saygın geleneklerin

öncüleri olmuşlardır ve orgazmın algılanması ve yönlendirilmesi konusunda şaşırtıcı yakınlıklar gösterirler. Biri Katolik öbürü Protestan olduğundan, birlikte aldıkları uzun yol, olağanüstü Avrupa atılımının Büyük Keşiflerden bu yana dayandıkları "bir libido düzeni" üretimine götüren fiziksel tutkuların, aynı özellikler gösteren özdenetiminin tanımlanması ve daha sonra yerleşmesindeki dinsel faktörün önemini kesinlikle abartmamaya götürmüştür beni. Bu bağlamda rakip başkentler, Paris ve Londra ayrıcalıklı laboratuvarlar olmuştur. Güzergâhın sonunda, gururlu Albion'un başkaldıran mirasçısı olan ve öte yandan La Fayette zamanındaki Fransız rakibi tarafından büyülenen ABD, Yaşlı Hazcı Kıtayla eski benzerlikler ve yakın dönemlerde oluşmaya başlayan sapmalar konusunda üçüncü değerlendirme ölçütü olacaktır.

Kitap dört kısımdan oluşuyor. Birinci kısımda, batının cinsel zevke beş yüzyıldan beri yaklaşımının belirgin özellikleri ve yüzyılımızla yaptığı özel ittifak biçimi aracılığıyla desteklediğim teori yer alıyor. Hıristiyanlık ortaya çıktıktan hemen sonra, fışkıran yaşamsal içgüdüyü engellemeler ve yasaklamalarla hapsetmeye çalışmıştır, ama eylemlerini sivil iktidarların çıkardıkları çok sert yeni yasalara dayandıran Katoliklerin ve Protestanların ahlaksal baskısı, gerçek anlamda 16. yüzyıl ortalarından başlayarak yoğunlaşmıştır. Kişisel özdenetim ya da uygunsuz veya açık seçik tavırlar nedeniyle artan suçluluk duyguları, sadece çocuk doğurmaya yönelik, salt evlilik çerçevesi içinde kabul edilebilir bir cinsellik modelinin empoze edilmesine katkıda bulunurlar ve ayrıca çiftlerin yataklarda ten zevkleri bağlamında çok ölçülü de olmaları gerekir. Bunun dışında her tavır ve davranış ayıplanır. Tavır ve davranışlar bağlamında böyle bir soğukluk, günlük gerçekliklerin tam bir yansımasından çok, ahlakçıların düşlerinin bir yansıması olsa da kilisenin emirlerine ve monarşik mevzuata uymak için arzularını bastırmak ya da engellemek isteyenlerde, bir iç gerilimin oluşmasına katkıda bulunur. Bu şekilde kanalize edilen yaşam enerjisi, sık sık büyük kolektif idealler yararına yeniden yönlendi-

rilir. Dolayısıyla Michel Foucault'nun ifşa ettiği, bedenlerin ve ruhların denetlenmesinin gittikçe artması gibi bir olgunun, beklenmedik sonuçları olur ve buradan sağlanan enerji birikiminden toplum yararlanır.[6] Bu olgu aynı zamanda, kültür çevrelerinde, gizli kapaklı bir biçimde, kuşaktan kuşağa acının silinmez izlerini zevkin içine hiç kaybolmayacak biçimde yerleştirir ve bu durum kimilerinde dayanılmaz bir itaatsizlik, bir tecavüz arzusu uyandırır. Böylece erotik bağlamda, söylenmeyen, insan eylemlerinin gizli hareket ettirici gücü olur: Yıkıcı olmaktan çok yapıcı, bireysel, itkisel bir dengesizlik oluşturur ve sosyal oyunu zenginleştiren baskı ve özgürlük evrelerinden oluşan bir almaşma durumu doğurur. Kötülük ve erdem sürekli nöbet değiştirirler ve 1960 yılına kadar birkaç on yıl boyunca ya da kısa bir dönem süresince bir yüzyılı renklendirirler; bu tarihten itibaren kadınların cinsel özgürlüğü ve dayanılmaz bir mutluluk özlemi, yoğun dönüşümlerin hatta bir devrimin habercileri olurlar.

Kitabın daha sonraki üç kısmında Rönesans'tan başlayarak evrimin önemli dönemleri anlatılmıştır.

16. ve 17. yüzyıllarda zevk acı, sıkıntı ya da başkaldırıda hissedilir. Ruhu olabildiğince kesin biçimde kurtarmak için bedenin yüceltilmesine zıt, eski Hıristiyan zihniyetine bağlı değildir bu sadece. O dönemde bu gelenek, karar vericiler ve nüfuz sahibi insanlar arasında yeni bir konsensüs oluşturur. Devletler, bundan böyle uyruklarının itaatinin denetlenmesiyle çok yakından ilgilenirler ve ekonomik etkinlik kaygılarıyla gelişen kapitalizmin suladığı kentler, sakinlerinden daha fazla disiplin isterler. Gerçek anlamda bireyin doğuşudur bu, çünkü yaşadığını kanıtlamak ve Tanrı, kral ve iktidar temsilcileri karşısında suçluluğunu daha derinden hissetmek zorundadır. Hiç kaybolmayan damgalar olan yasaklar, zevki günaha çok sıkı biçimde bağlar. Acımasız adli takibatlar yasalara karşı gelenlerin karşı karşıya bulundukları ölüm tehlikesini iyice hissettirir, çünkü fiziksel aşkın zevkini fazlasıyla tattıklarından meydanlarda yakılanlar olmuştur. Batılılar bu tür deneyimleri uzun süre yaşayacaklardır, geçen yüzyılın *altmışlı yıl-*

larının dönüşümlerine kadar. Hatta bu hatıralar belki de bizim Epikurosçu çağımızda bütünüyle silinmemişlerdir!

1700-1960 arasında, peş peşe iki büyük çevrim yaşanmıştır, gelenek göreneklerin özgürleşmesi ve sonrasındaki püritanizmden oluşan. Aydınlanma, erotizmi yeni bir biçimde aydınlatır ve bu dönemde pornografi dalgası kabarır, ama 1800-1960 arasında Victoria perdeleri büyük bir gürültü patırtı içinde iner ve saklanan memeler ve başka şeyler uygunsuz bir biçimde seyredilemez artık. 19. yüzyıl tıbbı, cinsel iktidarı gerçekten alır eline ve evli, yetişkin erkeklere sunar. İffetli karılarının doğal soğukluğuna ve hatta cinsel ilişkiden tat almamalarına dikkat çekerek erkeğe, hiçbir komplekse kapılmadan kendisine eksiksiz bir zevki tattırabilecek yaratıklar olan fahişelerle düşüp kalkma izni veren bir eril davranışın çifte standardının zaferini sağlar. Bir yandan da laikleşmiş bir yücel(t)me biçimi empoze eder ve içgüdülerin ölçülü olmasının yaşamsal gerekliliği üstünde durur, çünkü cinsel aşırılıkları, özellikle mastürbasyon yapan erkek çocuklar için, ölümcül bir hastalıkla bir tutar. Böylece sürekli yinelenen acıda zevk duyma teması, bilimsel kesinliklere bürünerek yoluna devam eder.

1960'lı yıllarda eski bağnaz model ABD'de kalıcı olur ama hazcılık Avrupa'da zaferini ilan eder. Bedensel etkinlikleri kuşatan temel ilkeler, Eski Kıta'da çok büyük değişiklikler geçirmiş gibidir. İnsan bilgileri ve bilimleri birkaç on yıldan beri büyük bir sıkıntı yaratan, herkesin mahremiyetini çılgın gibi araştıran, daha önceki yüzyıllarda gizemli ve kutsal bir paradigma oluşturan şeyleri hiçbir komplekse kapılmadan açıklayan kavramları, tavır ve tutumları artık açıkça anlatmaya başlamıştır. Utanç verici şehvet, gizlenen beden dogmasına kök salmış geleneksel denge, dişi orgazmının genel ve özel sahnesine girmesiyle tartışmaya açılır; uzun vadede çok önemli sonuçları, kestirilmesi çok zor etkileri olan görülmemiş bir yeniliktir bu. Yakın zamanlara kadar çok önemli olduğu düşünülen evlilik bağını ürettiğinden, evrenimizdeki toplumsal sözleşmenin temeli olarak şehvet anlaşması, insan cinsinin iki yarısı arasında yeniden pazarlığa açılmıştır, bağıra ba-

ğıra haklarını isteyen, eşcinsel Bireyin, üçüncü bir özne olarak ortaya çıkmasıyla.

Sonunda, benmerkezciliğin hatta bencilliğin zirvede gözüktüğü bir dönemde yapı tümüyle sarsılır. Sonuç, insanları, bugünkü Avrupa toplumlarını yaşama zevkine sürükleyen yığınla dönüşüm üstünde düşünmeye davet ederken, ABD'de baskıcı geleneğin bıraktığı bir ailevi ve cinsel arketip nostaljisi gelişir, dolayısıyla zevkin çekiciliklerine büyük bir kuşkuyla bakılır.

Bununla birlikte dünya sahnesinde, Batı modelinde dinamik ve yaratıcı dönüşümler isteyen, büyük çalkantılar görülürken bu son değerle özellikle ilgilenmek gerekir. Çiftin uyarlanma yoluyla modernitenin meydan okumalarının yolu kesişmek zorunda kalmıştır, çünkü yığınla kuralcı gücün uyumlu söylemleri, partnerlere ısrarla şehvet ve çocuk sahibi olma arayışının cinsel itkilerini ayırmalarını telkin eder. Burada anlatmaya çalıştığım, farklı disiplinlerin getirilerine, zamanımızın endişelerine ve sorularına dikkatli toplumlarm kültür tarihinin genişletilmiş bir biçimidir. Dünyadaki en eski muammalardan birine yeni cevaplar bulmak için bakışların çakışması gerekiyordu: Cinsel zevk nedir ve neye yarar?

BİRİNCİ KISIM

• • •

ORGAZM VE BATI

İnsan asla yalnız yaşamaz. Özellikle sürücüldür, "ilkel göçebelikten" üçüncü binyıl başının hazcı alevlenmelerine kadar, yaşamak ve ölmek için sürekli başkalarından yardım istemiştir. Tarihin amacı da bu ilişkiyi analiz etmek, bir toplumun acımasızca geçip giden zamana uyarlanarak nasıl ve niçin ayakta durduğunu anlamaya çalışmaktır.

Bu tür sorularla uğraşmak için zevk temasını seçmek paradoksal gözükebilir, çünkü bulanık, kuşatılması çok zor bir kavram söz konusudur.[1] *Birey, her uygarlığın kendine göre yönlendirdiği doğal unsurlar olan bedeni ve cinselliği aracılığıyla, önce kendini kavrar sonra başkalarıyla ilişkilerini düzenler. Cinsel zevklerin gereci, bireyin hapishanesi şehvet kabuğu, aynı zamanda kültürel bir özel varlık, kendisini kuşatan bütünün bir unsuru, siyasetin bir parçası, geniş bir simgeler alanının bir parselidir. Bu şekilde tanımlanan birey, zorlayıcı talimatlarla biçimlenir; bunları kabul eder, ya da tersine, kendi özgür iradesini de olabildiğince işin içine karıştırmaya çalışır.*

Batılıları iki binyıldan beri, Rönesans'tan başlayarak daha azgınca kemiren büyük muammalardan biri, kesinlikle birey ve topluluk arasındaki ilişkilerdir. Bunun gizli harcı nedir? Homo sapiens, *bugünkü biyolojistlere göre, kendileriyle birçok sıkıntıyı paylaştığı gelişmiş primatlara özgü birliktelik biçimlerini nasıl bir dehayla aşabilmiştir?*

Burada düşünülen, Kristof Kolomb'dan 21. yüzyıl başına kadar süren, Batının bütün dünyaya damgasını vurduğu uzun dönemdir. "Emperyal hayvan" beş yüz yılda emperyalist bir sömürgeci olur.[2] *Gücünü aldığı tuhaf bütün, esasen zamanın ince ve etkili bir yönetimine dayanır. Batı sadece teknik ve ekonomik mevzuatı yaratmamış, aynı zamanda güzergâhına yön vermek için ve yüzyıldan yüzyıla, kuşaktan kuşağa, çalkantılarla ya da yeniliklerle sürekli gevşeyen komünoter yapıyı güçlendirmek için gerekli olan idealleri ve mitleri de biçimlendirmiştir. Gü-*

nümüze kadar, yavaş yavaş, kalıntıları görülmekle birlikte, beden ve ruh ikiliği görüşünü kabul eden eski Hıristiyan anlayışını bırakır ve düşünen yaratık ve referans dünyası arasındaki birlik üstünde duran formülasyonları tercih eder: Aydınlanma, insan hakları, Marksizm, Liberalizm vb. Dönüşüm Descartes'la başlar, Newton'la yoğunlaşır, modern bilim, gelişme ya da insanlığın mutluluğuna doğru gidiş adını alır. Aslında inanan için iyi bir ölümle ahiret mutluluğunu hazırlamaktan başka hiçbir şeyin önemli olmadığı sonlu bir dünyanın düşünülmesinin ağırlıklarından kurtulmaktır söz konusu olan, çünkü Yaradılıştan Kıyamete kadar her şey önceden yazılmıştır Tanrının kitabına.

16. ve 17. yüzyıllarda zevk meşru değildir, çünkü başkalarıyla ve çeşitli vesayetlerle kuşatılmış olan bireyin kendine hayran olma gibi bir günaha girmesine kesinlikle izin verilmez. 18. ve 19. yüzyıllarda önerilen açıklayıcı sistemler, hem bu olgunun hem de cinsel zevk hakkının keşfedilmesini yüceltir. Yasalardan ve cehennemden korkmadan erotizmin zevklerini aramak kolaylaşır, bunun da ötesinde olayı açıkça düşünmek mümkün olur. Olay gittikçe önem kazanır, çünkü hem insandan hem meşru ya da yasak arzularından ve toplumun değerleri ve ağır basan amaçlarıyla uyum halinde cinselliğe yüklediği işlevden söz eder. Bu konuyla ilgili yazılar çoğalır ve bu bir baskının olmadığının kanıtı değildir, bu bağlamda yeni özgürlük gereksinimleri ve daha önceki yüzyıllardan kalan silinmez izler arasında güçlü ve sürekli bir çelişki söz konusudur. Freud kendi tarzında referans alır bu durumu ve Ben'in yaşam ve ölüm içgüdüsünün, Eros'un ve Thanatos'un teşvik ettiği ikiliğinin altını çizer. Bununla birlikte 1960'lı yıllardan başlayarak Avrupa gerçek bir cinsel zevk devrimini tanıyacaktır.

Bu çalışmada sunmak istediğim şeyleri bu şekilde özetleyebilirim. Ayrıca bireyin sahneye zorla girmesinin nedeni ve nasılını kavramak amacıyla satır aralarında, Batının gelişmesinin sadık dostları insan bilimlerinin bulunması üstüne düşünceler de söz konusudur. Zincirlerinden kurtulmuş, Tanrısız ve efendisiz bir birey olarak değil, içinde yaşadığı toplum tarafından özgünlüğünün, ihtiyaçlarının ve arzularının bilincine daha açık seçik biçimde varması için teşvik edilen bir şahsiyet

olarak. Küçük zevk ışığı, ipin ucunu bulma ve ipi izleme olanağı sağlar ve bu bize kökenlerimizin mağarasını keşfetme olanağı verir. Zaman uygundur çünkü Avrupa, dünyanın başka bölgelerindeki korku veren rakiplerinin ortaya çıkışından sonra, radikal eleştirilerle ve endişe verici rekabetlerle karşı karşıyadır. Kırılmalar altında, çatlaklar aracılığıyla derinliklerdeki anlam, kesin inanç dönemlerine göre çok daha kolayca gözükür.

Bölüm 1

* * *

Şehvet Denen Zevk

Fiziksel zevk insanı evrenin bütününe bağlar. Dolayısıyla Batı geleneği içinde, cinsel zevkle ilişkisini tanımlamak için, insanın ne olduğunu anlamak gerekir. Çok farklı sözcükler ve kavramlar kullanmakla birlikte, Hıristiyan ilahiyatçılar ve Freud, insanın iki temel özelliği arasında, yok edilmesi mümkün olmayan bir karşıtlık olduğunun altını çizerler. İlahiyatçılar bedenden ve ruhtan söz ederler. Freud yaşam ve ölüm itkisini daha karmaşık biçimde ayırır, ama kesinlikle ikili bir bakış açısına dönerek, cinselliğin türün yaşaması için gerekli olduğunu ve içinde yıkıcı bir potansiyel barındırdığını söyler. Her iki durumda da ten zevklerine bırakılan alan çok kısıtlıdır. Orgazmın yararları ve kültürümüzdeki çok önemli yeri düşüncelerinin gelişmesi ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde mümkün olabilmiştir.

Bireyin yavaş yavaş ve kaotik biçimde keşfedilmesi, bu değişimlerin mantığının izlenmesini sağlayan çok önemli bir ipucudur, çünkü cinsel baskıyla gelen yüceltme mekanizması, 1960'lı yıllardan başlayarak kaydedilen çok önemli dönüşümlere kadar, Batı atılımının gizli hareket ettirici gücü olmuştur.

Bireyin doğuşu

Birey kavramı Batılı tarihçiler arasında çok eski bir tartışma konusudur. Bununla birlikte bireyin 12. yüzyıldan önce ortaya çıkmış olduğunu söyleyenlerin sayısı pek azdır.[1] Ve bu yenilik Tanrının

verdiği bir ödeve bağlı kolektif bir girişim oluşturmuştur büyük olasılıkla; bireyin ve toplumun ahlaksal gelişimine götüren "bir modelin bulunmasını" sağlayan herkesin bir başka insanı eğitmesi ödevidir bu.[2]

Rönesans ya da kapitalizm?

Birçok kimse için gerçek dönüm noktası 16. yüzyıl ya da en azından İtalyan *quattrocento*'sudur (1401-1500). Bazı uzmanların radikal biçimde karşı çıktıkları Jacob Burckhardt'ın düşüncesidir bu; Burckhadt'a göre ortaçağ insanı ancak bir ırk, bir halk, bir aile, bir korporasyon aracılığıyla kendisinin farkına varmıştır, Rönesans insanı ise manevi açıdan kendisini gerçek bir birey gibi görecek yeteneğe sahiptir.[3] Süreç daha yüksek tabakalarda, özellikle entelektüellerle ve sanatçılarla sınırlanır.

Max Weber de, Karl Marx'm kapitalizmin ticari kökenlerine ilişkin düşüncelerine paralel olarak, maddi önvarsayımlardan hareket ederek yeni tip insana büyük yer veren bir dinler sosyolojisine varır.[4] Ona göre 16. yüzyıl, kıtanın kuzeybatısında, özellikle İngiltere'de, Ortaçağın geleneksel tarım çerçevesinden kopan bir ticari sistemin kurulmasıyla bir dönemeç oluşturur. Para biriktirme olgusunun daha önceki yüzyıllarda Çin'de, Hindistan'da ya da Hıristiyan ülkelerde de bulunduğunu ama yepyeni bir değer olan sınırsız biriktirme olgusunun Modern Batıya özgü olduğunu söyler. Başka yerlerde hiç bilinmezken 15. yüzyıl sonuna doğru ortaya çıkar bu özellik, daha sonra Kalvenci anlayışla, esas olarak da İngiliz püritanizmiyle güçlenir. Ona göre açıklamanın Kalvenci kader öğretisinde aranması gerekir. Bu biriktirme olgusu zevklerle karşıtlaşır ve "dünyada çileciliğin" yaratıcısıdır, içinde çok güçlü bir çalışma etiği barındırır, "biçimsel ve psikolojik anlamda 'bir kişiliğin' gelişmesini" teşvik eder. Püritenlerin yönlendirdiği Avrupa macerası komünoter bağlılıkların gerilemesiyle sonuçlanır: Özel işler ve kâr arayışı, Bireyin öne çıkartılması ayrımı. Kader öğ-

retisi gereği Tanrı tarafından kurtarılacağından asla emin olmayan Birey, ebedi gizemli kaderi konusunda rahatlamaya çalışmak için çeşitli alanlarda, özellikle ticaret alanında başarı işaretlerini arayacaktır büyük bir gayretle.[5]

Yaratıcı düşüncelere mahsus bir ayrıcalıkla Weber bu konuda çok yazmış, birçok eleştiriyi esinlemiştir. Weber'in düşüncesi kesinlikle çağına, 19. yüzyıl sonuna aitti ve ekonominin önceliğine dayanan bir kuram ortaya atıyor ve bu kuramı bugün kültür tarihi denen kapsamlı bir dinsel analiz çabasıyla, yaratıcı bir biçimde ayrıntılandırıyordu.

Birey ve sınır aşımı

Tanımlar üstünde uzlaşmak gerekiyor: kişi, Ben, *Self*, birey, vb. sözcükler gizli anlamlarla doludur, art arda oluşan tabakalar gibi çağdan çağa birikmiştir bunlar. Kurucu bir dönem olan 16. ve 17. yüzyıllarda olguları adlandıracak sözcükler eksiktir. Dahası var. Bireyciliğin formülasyonu sadece onu çok sıkı biçimde kuşatan iki bağlam içinde kavranır. Birinci durumda ilgili kişi aile, dostlar, komşular gibi ait olduğu çevrelerle çok istediği bir ilişki içindedir. Böylece tinsel otobiyografi Ben'in gerçek bir açmlanması olarak değil, herkese önerilen bir dindarlık modeli şeklinde gelişir. Tek öteki özel ifade biçimi sınır aşımı, dinsel ve ahlaksal zorunlulukların tartışmaya açılmasıdır. Birincisinden farklı olarak yazabilen ve kurulu sistemlerin dışında kalabilen küçük bir azınlık içinde iz bırakabilmiştir sadece. Fransa'da yalnızca çoğu zaman düş kırıklığına uğramış bazı erkekler ve çok ender olarak da kadmlar kendinden söz etmeyi yasaklayan Hıristiyan tabusuna karşı çıkabilme cesaretini göstermişlerdir; bu tabuya göre sürekli Tanrıyı, ölümü ve ahiret mutluluğunu düşünmek gerekir. Bunlar arasmda eşsiz Montaigne vardır; *Dames galantes*'ın (Hafifmeşrep Kadınlar) yazarı attan düşerek sakat kalan Brantôme; yaralanan, çirkinleşen, gözden düşen Mareşal de Monluc; Katoliklerle dinsel barışı kabul ettiği için efen-

disi IV. Enrique'e öfkelenerek Cenevre'ye kaçan, ateşli Kalvenci Agrippa d'Aubigné; IV. Enrique'in boşandığı eşi Kraliçe Margot lakaplı, kardeşi III. Henri tarafından uzun süre göz altında tutulan, düş kırıklıkları içinde yaşayan, yaşamı gelecek kuşaklara düşlemiş olduğu yaşamı anlatma arzusu içinde geçen Margarita de Valois. Daha karanlık başka bazı şahsiyetler de hiç kuşkusuz bireyselliklerini yoğun biçimde yaşamışlardır ve adliye arşivleri sayesinde ortaya çıkan dişi tutkuları tanıklık eder buna.[6] Ama o tarihte özel duyguların ifade edilmesi son derece zordu. D'Aubigné de *Sa vie à ses enfants* (Çocuklarına Yaşamı) adlı yapıtını yazarken "ben" adılını kullanmamıştır. Kurallar ve yasalar bireyin bağımsızlığını açıklamasını engelliyor ya da çok pahalıya ödetiyordu.

16. yüzyılda, Burckhardt'ın düşündüğünün tersine insanlar gerçek bir özerklik kazanmadılar. Mahremiyetlerini ancak iktidarın gözü önünde, ait oldukları topluluklarla ilişki içinde keşfedebilmeleri mümkün olabilmiştir.[7] Kadınlar, özellikle zayıf ve yoksul kadınlar özelliklerini ve haklarını kabul ettirmek için giriştikleri belirsiz bir mücadele içinde daha fazla zorlukla karşılaşırlar, çünkü her zaman geleneksel dinsel engellerle ve ataerkil bir çerçevede örgütlenmiş aile ilişkeleri engelleriyle karşılaşırlar.[8]

Bir başka deyişle birey bireycilik değildir. Birey hiç kuşkusuz bütün insan toplumlarında bulunur ama bireyciliğin işaret ettiği nitelik Batı tarihine çok sıkı biçimde bağlı yeni bir veridir. İngilizce (1820'lerde) ve Fransızcada (1833'e doğru) hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkmıştır.[9] 19. yüzyılda birçok entelektüelin üstüne atıldığı bir anlam üretimini kapsar bu kavram, çünkü Avrupa dinamiği hareketinin yorumu problemini getirmiştir. Bu kavramı düşünebilmek için 16. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak gelen çok güçlü tabuların kırılması gerekmiştir. Bununla birlikte bu tabular içebakış yönteminde bazı gelişmeleri engellememişti. Hatta belki de zulüm ve boyunduruk altında olanları farklılıklarının bilincine vardırarak katkıda bulunmuştur bu yönteme!

17. yüzyıla kadar, beden ve ruh arasındaki ikilik dogması, çok sıkı biçimde, günaha bağlı iç erdem ve iffetin araştırılmasını engeller.[10] Ben'in ifade edilmesi heyecan, tutku, zevk ya da acı getirir, yani iyi bir Hıristiyanın ruhunun kurtuluşu için kesinlikle engellemesi gereken şeyleri. Ölümlü beden ruhun hapishanesidir ve insanı –aziz bile olsa– hayvanlığa yakınlaştırır. Bu bakışın değişmesi ancak bilimsel gelişmelerle ve felsefi aydınlanmayla mümkün olabilmiştir.

Ben'in kılıfları

İnsanı anlama konusundaki sayısız girişim içinde en önemlisi, bireyin Batıyla özel ilişkisi ve 16. ve 18. yüzyıllar arasında kolektif kılıflardan yavaş yavaş yavaş ve sıkıntılı bir biçimde çıkmasıdır.[11] Bu temayla ilgili en zengin ve en verimli düşünceleri sergileyen Alman sosyolog Norbert Elias'tır; Elias, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa süre önce etkili bir teori olan "uygarlık sürecinin" yaratıcısıdır. Ona göre Rönesans, Avrupa kültürünün gelişmesinin ve kişinin bireyselleşmesinin sürekli güzergâhını başlatmıştır. Sonra Versailles'da XIV. Louis dönemindeki yaşam, soylu savaşçıları o döneme kadar denetlenemeyen saldırganlıklarını dizginlemek zorunda bırakmıştır; bu saldırganlık sadece savaş alanlarındaki hükümdarın hizmetinde kullanılacaktır. Bu bağlamda en önemli argüman global gelişmeyi devletin ve kentlerin gelişmesine bağlamak ve bunun, ilgili devletler açısından kendilerini zorlamaların kabul edilmesiyle yansıdığını göstermektir. Bütün bunların sonucunda, kaba ya da cinsel itkilerin geri çekilmesi siyasal iktidarın şiddet tekelini kendine mal ettiği bir dünyada toplumsal ilişkiler gelişmiştir.[12]

Elias, Freud'un her hastasında izlediği, yüceltmelerin ortak yanlarını hayranlık uyandıran bir biçimde kavramıştır. Ama Üstben'i, hatta Freudçu bilinçdışı itkilerin eşdeğerini, analiz enstrümanı olarak önerse de Ben'le sadece Freud'un anlattığı şekliyle

ilgilenir. Düşünceleri, insan topluluklarının, birleştirici değerleri bireyleriyle paylaştırmayı başarma ve onlara otomatizmler yükleme biçimi üstünde yoğunlaşmıştır; bu otomatizmler yaşamın somut gerçeklikleri, teorik normlar ve bireyin arzuları ya da gerçek ihtiyaçları arasındaki kesin çelişkilerle ilişkilidir. Cinselliğe sadece "öteki itkisel yansımalar bağlamında daha ayrıntılı olarak irdelediğimiz evrime benzer bir evrim" aracılığıyla toplumsal yaşamın arka planına itildiğini göstermek amacıyla çok kısa bir bölüm ayırmıştır.[13] Şiddet eğilimlerinin görüldüğü, skatolojik ya da yersiz davranışların düzeltilmesi konusunda argümantasyonunu özellikle, neredeyse eşzamanlı, iki ünlü yapıttaki kurallara dayanarak, daha ayrıntılı biçimde geliştirmek ister; bu yapıtlar Castiglione'nin *Cortegiano*'su (1528; Saray Adamı) ve Erasmus'un *De Pueris Instituendis*'idir (1530; Çocukların Eğitimi).

Böylece Avrupa'nın üst tabakalarında yaygın olan modeller düzeyinde bir yer bulur kendisine, çünkü bilgi toplamak gibi sabır gösterilmesi gereken, zor bir iş olduğundan uygulamaları düşünme ya da kaybolmaları çok uzun süren, onaylanmayan davranışları ele alma arzusu da olanakları da yoktur onda. Öte yandan bilgiye yeni yaklaşımın ve ortaya çıkardığı gücün barındırdığı şeyleri de yeterince sorgulamaz. Ben'in tuzağının Rönesans'ta ortaya çıkması ve özellikle, din savaşları döneminde Katolik ve Protestan ahlakının insanlar üstünde yaralayıcı bir etki yaptığı bir döneme paralel olarak 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmesi bir rastlantı değildir. Bu durum, onun esinlemelerinin çok daha ötesinde, tapmak bekçilerinin, erotik itkilerin gerçekten dizginlenmesi mümkün olmadığından toplumdaki yansımalarını görmek istemedikleri bir cinselliği kınamasına yarar. Gitgide daha sık dokunmaya başlayan, kurallar getiren aynı örtü art arda kuşakların üstüne örtülür.

Öznenin ötesinde

İnsan gerçekten mutlak bir birliğe ulaşabilir mi? 19. yüzyıl, hissedilmeden narsistik bir kültüre doğru kaymıştır, kesin bilimler dahil her yerde ifade edilen budur![14] Bir anlamda "bastırılana" yer bulmak için bedenle ruhu karşıtlaştıran geleneksel Batı ikiliğinden kopan Freud'un hatasıdır bu. Freud düşüncesinde "Beden-ben" Üstben'den ya da Oedipius kompleksine bağlı Ben idealinden ve nihayet derin bilinçdışı itkilerden ayrılır. Ona göre "Birey bize göre bilinmeyen ya da bilinçdışı psişik itkilerden oluşur ve Ben bu itkilerin üstüne yerleşmiştir [...]. Ayrıca Ben bu bilinmeyen ya da bilinçdışı itkileri tümüyle kuşatamaz [...] Ben bunlardan bütünüyle ayrılmış değildir, alt bölümünde onlarla kaynaşır. Ama içe atılmış olan da kaynaşır bu itkilerle ve bu itkilerin bir parçasından başka bir şey değildir. İçe atılmış olan kesinlikle içe atma olgusunun dirençleriyle Ben'den ayrılmıştır, buna karşılık onunla ancak içe atılmış itkiler aracılığıyla iletişim kurabilir."[15] Freud'a göre zevk Ben'e ("libidonun gerçek ve ilk deposu, buradan amaca doğru yayılır") çok sıkı bir biçimde bağlıdır. Bununla birlikte ölüme götüren "Ben'in itkilerini" yaşama yönelmiş cinsel itkilerle karşıtlaştırır. Bu cinsel itkilerden bazıları aynı zamanda Ben'de de etkin olurlar ona göre ve zevk ilkesi aslında ölüm itkilerinin hizmetinde olabilir.[16]

Çoğu zaman bir provokatör olduğu söylenen Freud, kendi ifadesiyle bir mitoloji yaratmıştır. Kendisi, bence, ruhla bedeni karşıtlaştırmayı reddederken gizlice başka bir ikilik getirmiş ve öğretisini iki zıt itki üstüne kurmuştur: ölüm ve yaşam. Öznenin birliği üstüne başlattığı büyük kopuş, bu konuda zaman zaman kuşkular duymasına engel değildir. Dâhi yenilikçinin, içinde yaşamının akıp gittiği ortamdan bütünüyle kurtulabilmesi mümkün değildir ve durum böyle olunca da konuyu iyiliğin ve kötülüğün bütünüyle dışında düşünemez. İki tip zıt itkiyle ilgili temel metinleri ilk günaha, kötü arzuların bastırılmasına, ölümlü bedenin unutulmasına, tutkuların yüceltilmesine ilişkin Hıristiyan dersini

sürdürürler ama çok köklü değişiklikler yaparlar bu konularda. Uygarlıkların sürekli gelişmesine inanan Aydınlanmanın iyimser kesinliklerine çok uzaktır o ve entelektüel çabası eski bir inancın, bireyin sürekli bunalımda olduğu inancının silinmez izlerini taşır. Platon'daki androjen (erdişilik) mitinde görüldüğü gibi, bireyin yok edilmesi mümkün olmayan iki özel parçaya ayrılmasıyla ilgili bir iç kırılma nostaljisinin de eşlik ettiği insan yaşamıyla ilgili bu trajik görüş, kaçınılmaz bir biçimde kendini yiyip bitiren dehanın teorisini destekler ve Thomas Mann'ın *Venedik'te Ölüm* (1912) ve *Doktor Faustus* (1947) adlı yapıtlarında görüldüğü gibi şehvet tutkusunu hastalık ya da ölümle çok sıkı biçimde ilişkilendirir.[17]

Freud'un sembolik anahtarını verdiği içe atma kavramında çok şey vardır. Ona göre bütün insanlar cinsel ya da saldırgan içgüdülerle yönlendirirler. Eylemlerinin bilinçdışı nedenleri olan insanlar, ailelerden gelen ortak değerlerin ve eğitici modellerin içselleştirilmesiyle oluşan süper-Egolarıyla yüceltilebilirler. Bununla birlikte bu süreç, toplumun istediği özverilerin ve herkesin kendi denetiminin arkasından, büyük acılar doğurur ve sonuç da ilk atalarımızın güvenlik karşılığında yaşadıkları bazı zevklerin kaybolmasıdır.[18]

Yaşadığımız çağ ise kişinin belli ölçüde birliğini, ancak onu idealize ederek, kral-öznenin geldiğini iddia ederek kavramayı başarır. Ancak toplum güçleri ve düzenleyici güçler, özellikle belli başlı medyalar, bu kral-özneye gerçek anlamda çok az özerklik tanırlar. Bu kavram insanların gözleri önünde asla yeterince irdelenmemiş, yönlendirilmemiş, çerçevelenmemiş ve işlenmemiştir. ABD'de 20. yüzyılın son on yıllarının entelektüelleri ayrıca narsisizmin çok önemli, genel bir boyutunu keşfettiler ve bir dağılma, parçalanma sıkıntısı takıntısı içindeki "trajik insan" figürünü buldular.[19] Görünüşe göre, Freud zamanında Viyana kapısından çıkmış olan bireyin ikiliği, Amerikan penceresinden geri dönmüştür. Söz konusu birey, kendisinde baştan beri yeterince tutarlı bir Ben çekirdeği bulunmadığından, kendisini gerçekleştirebilmenin

umutsuzluğuyla, olanaksızlığıyla parçalanmış, kemirilmiştir ve bu durumu telafi edebilmek için "yüce, görkemli biri" olduğuna inanmıştır. Esas neden ana-baba-çocuk ilişkilerinin donuk ve kısır tekdüzeliğinde aranmalıdır: Bu kritik çabanın amacı Atlantik-ötesi geleneksel aile değerlerinin varsayımsal olarak terkedilmesidir ve özellikle uygarlıkta bir olumsuzluğu maskeliyormuş gibi gözükür.[20] Bütünüyle iki-kutuplu olarak karakterize edilen söz konusu kişilik, günümüzde sadece "yaşlı Avrupa"dan çok, silinmez bir Kutsal Kitap mirası damgasını da taşıyan bir ülkede, Hıistiyanlığa özgü klasik ruh ve beden karşıtlığını yansıtmaz mı?

Beş yüzyıldan beri kimliğimizin alametifarikası olan, "biz" karşıtı olarak kabul edilen "ben"in icat edilmesi, gene de söz konusu bireyin içinde yer aldığı her şeyden, Batıda kavrandığı biçimiyle toplumsal ilişkiden söz etmeyi başarmıştır kesinlikle. O halde, bu çerçeve içinde, şehvet denen zevkin anlamı nedir?

Her şey seks midir?

Normatif batı düşüncesi katedraller ve Tanrının atletlerinin eğittiği beden zamanından İngiliz Victoria dönemi çekiciliklerine ya da Fransa'da Mayıs 68 patlamasından önce hüküm süren ahlak düzenine kadar, uzun süre, seksin hiçbir önemi yoktur, demiştir. Bu tabu konu üstünde geniş ufuklar açma girişiminde bulunan ünlü gözetim söylemi avcısı Michel Foucault olmuştur. Foucault bunu *Cinselliğin Tarihi*[21] adlı yapıtında gerçekleştirmiştir. Parlak ama biraz hayal kırıklığı yaratan bu kitap, bilgi dünyasında egemen olan "baskıcı hipotezde" sergilenen düşüncelerin tersini savunmaya çalışıyordu.

18. ve 19. yüzyıllarda konuyu analiz etme açısından yararlı olan yazarın paradigmaları, daha önceki dönemler ve 20. yüzyılın ikinci yarısı için geçerli değildir. Hatlarını belirlediği arketip aslında, 1700'lere doğru Paris ve Londra gibi kalabalık metropollerden hareketle başlayan, temel bir değişiklikten doğmuş ve gitgide özelle-

şen evlilik ilişkisinin olumlanması aracılığıyla eril yetişkinler yararına bir cinsel sistemin genel anlamda yeniden dengelenmesini empoze eder. Evlilik ilişkisi, 1960'lı yıllardan sonra kadın ve eşcinsel taleplerinin etkisiyle tutarlılığını yitirmiş, bunun da ötesinde, bana göre yadsınması mümkün olmayan baskı, uzak vasilerin teorik baskısından çok başkalarının bakışından ve yerel davranış kodlarından çıktığında, durum 16. ve 17. yüzyıllara göre çok ilginç biçimde değişmeye başlamıştır.

Foucault paradigmaları

Kimi zaman biraz karışık olan Foucault tanıtlamalarının hedefi, dikkati fiziksel gerçekliklerden çok söylemlere çekmektir ve söylemlerin asla bir sansürü ortaya çıkarmadıklarını, tersine seksin, gerçekten "her şeyin nedeni" olduğundan, çok önemli bir sır olmasıyla sonuçlanan bir konuşma hastalığı olduğunu kesinlemişlerdir.[22] Filozof bu konuda devlet ve birey arasmda, özellikle öğrenciler ya da yeniyetmeler bağlamında, kurulan yeni ilişki üslubunun önemini belirtmek için, çoğu zaman "koz" sözcüğünü kullanır. Zevki otoriteye bağlayan ilişkilerin doğasını sorgular ve en önemli argümanını sık sık yineler: 18. yüzyıldan başlayarak beden ve toplumun birleşmesi problemini derinlemesine işleyen ve cinselliği en önemli hedefi haline getiren yaşam gücü doğar.[23] Nispeten temkinli bir tavırla ve yaşam gücü kapitalizmin gelişmesi için gerekli olduğundan, cinselliğin ekonomik olarak yararlı, siyasal olarak da tutucu olması amacıyla düzenlenmesi konusunda iki hipotez geliştirir.[24] Bu fetihçi Batının gelişmesi ve bireysel şehvet itkilerinin yönlendirilmesi arasındaki bağlantı sorununu daha fazla belirginleştirme çabası içinde olmamıştır o.

Foucault birinci ciltte açıkladığı dizi planını bütünüyle değiştirmiştir. İlk başta düşündüğü gibi Ortaçağdan sonraki Avrupa üstünde yoğunlaşmak yerine 1984'de, öldüğü yıl çıkan daha sonraki iki cildi Yunan ve Roma antikitesine ayırmıştır.[25] 1976'dan

başlayarak açtığı yolların en ilginci, sadece günah çıkaran papaza söylenen ya da daha sonra psikanalistin divanında açıklanan son cinsel gizem düşüncesidir ve paradoksal bir biçimde bu konu yığınla yazıya konu olmuştur. Bu bağlamda çok önemli bir başka gözlem de şudur: Başı ve sonu belli olan tek, baskıcı bir çevrimin olduğunu söylemek zordur.[26] Yapıtın en önemli katkısı, yazarın saptamış olduğu dört paradigmayla ilgilidir ve kendisi ne derse desin yoğun, baskıcı bir içeriği vardır bunların. Tıbbm gördüğü biçimiyle kadın bedeninin "histerizasyonu"; zararlı şeyleri, özellikle otuzbir çekmeyi engellemeye yönelik çocuk cinselliğinin eğitilmesi; çiftlerin doğurganlığının denetlenmesi ve "sorumluluk sahibi" olmalarına önem verilmesiyle dölleyici tavırların toplumsallaşması; nihayet tedavi edilecek anomalilere ve patolojilere daha isabetli teşhisler koyabilmek amacıyla sapkın zevkin "psikiyatrizasyonu" söz konusudur.[27]

Burada gerçekten çok önemli bir dönemin, 18. ve 19. yüzyılların temel özelliklerini görmek mümkündür ama bunlar önceki dönemi de sonraki dönemi de karakterize etmezler. Bence Rönesans'tan sonraki tek çizgisel evrimi, belirgin özellikleri sürekli kopuşlar olan davranışsal gerçeklerde değil Ben'in içindeki cinsel muammanın kapatılması söylemlerinde aramak gerekir.

Seksin üç dönemi

Biyoloji, sinir bilimleri, etoloji günümüzde insanın, bütün canlı organizmalar gibi, belli başlı vektörlerinden biri cinsellik olan bir süreklilik ihtiyacı içinde olduğunu söyleseler de, türümüz, bu konuda elimizde bir döküm olmasa da, çok büyük olasılıkla yüceltme yapan tek türdür. Freudçu terminolojiyle ifade edecek olursak, bu sadece aşırı uyarılmaların bir sapmasını oluşturmaz, aynı zamanda "sanatsal üretimin kaynaklarından biridir."[28] Bana göre bu, beş yüzyıldan beri Hıristiyan ahlakının çerçevesini çok aşan güçlü bir cinsel baskıya çok sıkı bir biçimde bağlı olmasıyla Av-

rupa dinamiğinin gerçek hareket ettirici gücüdür. Bu Hıristiyan ahlakı, sadece parçalanmış ve çatışan bir toplumun düzene sokulması bağlamında daha geniş ihtiyaçları yansıtıyordu, tıpkı Freudçuluğun daha sonra sanayi burjuvazilerine, kapitalist birikimin zorlayıcılıklarına uyarlanmış, sürekli cinsel tatmin arayışlarına yönelik ekonominin laikleşmiş bir değişkesini getirmiş olması gibi. Sonuç olarak din ya da psikanaliz örtüsü altında, her zaman bedelleri acılar ve korkular olan, ama toplumun çok büyük yararı için itkilerin bireysel özdenetimini öğütlemek söz konusuydu. Her bireyin, şehvet itkileriyle yansıyan, potansiyel olarak çok yıkıcı yaşamsal gücünün kanalize edilmesini sağlayan Batı çileciliğinin mirasçıları değil miyiz az çok?

Olay eskiye gider. Bu bağlamda keşişler Hıristiyanlığın başından beri öncülük etmişler, bekârlığı ve cinsel perhizi överek laik papazların kendilerini taklit etmelerini istemişlerdir. Bununla birlikte bu büyük çaplı reformdan önce çoğu zaman kendilerini arzularına bırakan din adamlarının bu tür talimatlarının titizlikle uygulandığını görmek için 1563'deki Trento Konsilinin sonunu beklemek gerekmiştir. Ve bunların Avrupa deneyiminde gerçekten önemli bir yere sahip olmaları, ancak bu tür ahlaksal kavramların gitgide genişleyen aktif laik çevreler tarafından benimsenmesiyle mümkün olabilmiştir.

Rönesans döneminde geleneksel normatif Hıristiyan söylemi şehvete karşı toplumu uyarır; erkek ve özellikle de kadın için ideal olan, seksten bütünüyle vazgeçmek, ahiret mutluluğunu güvence altına alabilmek için bir manastıra kapanmak ve bedenin arzularını reddetmektir. Ama gerçekler çok farklıdır. Katolik kilisesi evliliği, içlerindeki arzuları engelleyemeyen herkes için cehennemden kurtulmaları amacıyla gerekli görürken, yerel yönetimler çoğu zaman, aşırılıkların din adamlarının etkin denetimine dayalı gizli bir dengeye uyulmasını sağlamakla yetinirler.[29] Karı koca ilişkisi dışında ya da tavlanan bir kızın erkek yakınlarının rızası dışında kurulan yasak fiziksel ilişkiler ilke olarak bir kan davasına götürseler de,

cinsellik, krallarınki ya da sarayda yaşayanlarınki kadar azgın olmamakla birlikte, oldukça serbesttir ve bir yığın gayrimeşru çocuğun doğumuna yol açmıştır.[30]

16. yüzyıl ortasıyla 17. yüzyıl sonu arasında, yavaş yavaş radikal bir değişim gerçekleşir. Bedenleri ve ruhları olabildiğince sıkı biçimde denetleyerek kendi düzenlerini kurmak isteyen kiliseler ve devletler çevresinde ahlak yasaları ve mevzuatları aracılığıyla formüle edilen katı ve müthiş bir cinsel baskı yerleşmeye başlar. Baskı özellikle, harcama ve gösteriş tutkunu aristokratik zihniyetten farklı bir yaşam biçiminin görüldüğü, dinsel bağlamda el etek çekme ya da iştahların ve tüketimin makul düzeylere getirilmesi felsefelerinin ilgi gördüğü kent çevrelerinde yoğunlaşır. Bireysel, cinsel içe atmalarla beslenen bu tür kolektif yüceltme, bana göre, dünya sahnesinde özellikle Fransa ve İngiltere gibi istilacı ve sömürgeci ülkelerde cinselliğini bastıran kişinin saldırgan dinamizmini doğurmaya ya da hiç değilse ona eşlik etmeye katkıda bulunur.

İkinci dönemde, yaklaşık 1700 yılları ve 1960 arasında, cinselliklerin yeniden düzenlenmesi gerçekleşir ve bunlar Foucault'nun dört paradigmasına göre çok güçlü bir biçimde kanalize edilirler, ama bir yandan da insanlığın iki parçası arasındaki ilişkileri etkileyen önemli yapısal değişiklikler ve de üçüncü bir cinsin, eşcinselin ortaya çıkması gibi bir olgu görülür. Bu uzun dönem, bir önceki yüzyılın sert ve katı tavrını silen 18. yüzyıldaki Epikurosçu bir özgürlük safhasıyla başlar ve bu yüzyılın arkasından gelen çok uzun ahlaksal zorbalık dönemi de 1960'lı yıllardaki kırılmalarla son bulur.

Bunlar olası bir içe kapanmadan önceki dönüm noktaları ya da basit özgürlük atılımlarıdır ve günümüze kadar Avrupa ya da Kaliforniya'ya özgü yeni hazcı bir modelin gelişmesini görmüşlerdir. Bu modelin belirgin özelliği, kadınların gittikçe artan erotik özelliğinden ve eşcinsellerin haklarının tanınmasından gelen şehvetlerin yeniden tanımlanması bağlamında harcanan büyük çabadır ve eski ya da güncel püritanizmlerden kesin biçimde ayrılır.

Aile ve cinsel istek

Arzu ve itkiler bir insan topluluğu tarafından nasıl yönlendirilir? Batıda bu esasen sivil ya da dinsel otoritelerin ve çeşitli kadroların sultası altında karı kocaya düşen bir roldür. Rönesanstan Aydınlanmaya kadar, ailenin mahrem alanının direnilmesi mümkün olmayan gelişmesinden ve kilise çevresi, komşuluk, dostluk ve akrabalığa bağlı daha geniş bir toplumsallığın gerilemesinden sonra, aile dünyasında açık seçik bir gelişme görülür. Hareket doruğuna, merkezi kutsal aile ocağı olan 19. yüzyıl burjuva evliliğiyle ulaşır ve 20. yüzyılın son çeyreğinde kesinlikle zayıflar.[31] Özel kavramı daralmakla kalmaz, çok köklü biçimde değişir. Günümüzün muazzam kentlerinde, aynı zamanda her yerde her zaman var olan bir tüketim toplumuyla kuşatılmış, yalnız yaşayan büyük bir çoğunluk için de (sözgelimi 1990'lı yılların başında Manhattan'da kiracıların yüzde 50'si hatta Oslo'da yüzde 70'i) kullanılır.[32]

Meşru çift, sonsuz, bitmez tükenmez bir veri olmak şöyle dursun, uygarlığın genel evrimine çok sıkı biçimde bağlıdır. 16. yüzyılın ortalarından 20. yüzyıl ortalarına kadar klasik çekirdek aile çok önemli temel birliği oluşturdu, kişilerin bedenlerinin ve normların özel buluşma yeri, cinselliğin ifadesinin tek meşru alanıydı. Evlilik ve aile yaşamı cinsel yaşamı çok sıkı biçimde kuşatıyordu. Cinsel yaşamın tadını çıkarabilmek için yüzüğün parmağa geçmesi gerekiyordu, 17. yüzyılda Fransız köylerinde gayrimeşru doğum oranının çok düşük olması (yüzde 1) doğruluyor bu durumu. Erkekler ve kızlar buluğ çağı ve evlilik arasında, ortalama on yılı aşkın süreyle cinsel perhiz yapmak zorunda kalıyorlardı çok büyük olasılıkla, çünkü gebeliğin önlenmesi için etkili çareler olmayınca bekârlar arasındaki çok sık görülebilecek cinsel ilişkiler gayri meşru çocuk istatistiklerini yükseltirdi. Ama cinsel isteklere nasıl direnebiliyorlardı bu gençler? Bu konuyla ilgili olarak bazı uzmanlar, gençlerin kendi kendilerini tatmin etme zevklerinden,

hatta eşcinsel ilişkilerden söz ederlerken, kimi gençler de keşişleri ve azizleri örnek alarak çile yaşamı sürmüşlerdir.

Şu bir gerçek ki 17. yüzyılda çok güçlü bir seksten arındırma olgusu görülmüştür ve meşru evlilik yaşayan çiftler de etkilemişlerdir bundan, çünkü bu insanlar da cinsel zevk peşinde olmadan evlilik yaşamının görevlerini yerine getirmeleri için teşvik ediliyorlardı. Ahlakçılara göre cinsel zevk, insanın değerini düşüren, bedeni aşırı zorlayan bir faaliyettir. Zamanın hekimlerinin, olumlu koşullarda dölleme faaliyeti için, kadınlar için de erkekler için de gerekli olduğunu söylediği zevkten, ince bir çizgiyle ayrılır. Günah çıkaran papazlar ise çiftlerin çok ateşli bir şekilde sevişmemelerini tavsiye ediyorlardı ve dindarları sevişme pozisyonları ya da sevme, okşama biçimleri konusunda sorgulayarak yatak odalarına girmeye çalışıyorlardı. Onlara göre bu konuda kabul edilebilecek tek pozisyon döllemeye yönelik olmalıydı ve erkek zevk almasıyla kesinlikle ilgilenmediği eşinin üstüne çıkarak, içine girmekle yetinecekti.[33] Bu tür öğütler bir tür yüceltmeyi kabullenme ya da en azından cehennemlik olmaktan kurtulmak için fiziksel iştahları dizginleme davetidir. Fransa'da 1640'dan sonra cehennem ateşi korkusu silahının yerini rahatlatıcı yeni bir düşünce almıştır: Günahın bağışlanmasıyla, o döneme kadar acımasızca göz altında tutulan çiftler, suçluluk duygusundan biraz arınabilmişlerdir, bir yandan da arzularını denetlemeye teşvik edilmişlerdir.[34]

Dinsel talimatlar bireyler, özellikle de büyük olasılıkla kentliler, tarafından iyi uygulanmış olsun, kötü uygulanmış olsun her zaman tutkuların kişisel yönlendirilmesi kavramına dayanırlar. Bunların sonuçları olan davranışlar, köylülerinkinden çok açık seçik biçimde ayrılırlar; köylüler için uzun bekârlık döneminde "adi içgüdülerin" bastırılması bağlamında başkalarının bakışı, yasakların içselleştirilmesinden çok daha güven vericidir ve bu durum ilgililere çok önemli özgürlük alanları bırakır.

Yoksunluk içindeki delikanlılar açısından

Sanayi öncesi Avrupa'nın kırsal toplumları Hıristiyan evliliğine, kentlerde ya da elitler arasında yapılan evliliklerden farklı bir rol yüklerler, çünkü Hıristiyan evliliği üç farklı unsurdan oluşan özgün bir ilişki yapısına eklenir: "evli erkekler grubu, çocuklarıyla birlikte evli kadınlar grubu ve esasen delikanlılardan oluşan gençler grubu."[35] Sistem cinselliğin yönlendirilmesini sağlarken onu erkek yaş grupları arasında sürekli pazarlığın en önemli simgesel alanı haline getirir: Böylece yetişkinler yükselen kuşakların tahrip edici erotik potansiyelini çok sıkı biçimde düzene koyarlarken bireyleri uzun bir bekleme dönemi içine hapsederler. Geleneklerin baskısı sonucu "sitelerde" ya da "gençlik manastırlarında" toplanmak zorunda olan bu insanlar, buluğ çağından itibaren kendi kendilerini yemeye başlarlar ve bir an önce eksiksiz bir yaşama kavuşmak isterler; bu yaşam sadece mal ve güç sahibi olmak değildir, aynı zamanda yerel egemenlerin çevrelerine girme olanağı sağlayan bir evlilik statüsüne de kavuşmaktır. Buna karşılık bu gruplar, ailelerinin ya da kendilerini sahiplenenlerin isteklerine direnebilmeleri için, mensuplarına himaye ve dayanışma sağlarlar ve onlara manastırın anlayışlı bakışları altında duygusal boşalma fırsatları yaratırlar. Grubun bireyleri özellikle meşru cinselliğin bekçileri gibidirler, boynuzlu kocaları eşeklere bindirip gülünç sahneler yaratırlar ya da zina yapan âşıkları herkesin tanıması amacıyla, sözgelimi iki ev arasına, bitkilerden oluşan bir hat çekerler. Bu yoksunluk durumunu göme biçimidir, çünkü aynı çevredeki kızlar ya da evli kadınlar gruplarındaki erkekler, babalar, erkek kardeşler ya da özellikle eşler tarafından çok sıkı biçimde göz altında tutulurlar ve bunlar oyunlarına, entrikalarına katlanamadıkları bir çapkına karşı kanlı intikam eylemlerine geçmekte duraksamazlar.

Öte yandan bekâr erkekler, dikkatin gevşediği durumlardan yararlanarak gece toplantılarında ya da pencerelerin altında genç

kızlara kur yapabilirler ve onlarla kaçamak ilişkiler kurabilirler, ahlaksal ve dinsel kuralların sıkılaştığı 17. yüzyılda da mümkündü bu. İnsanların cinsellikleri baskı altındadır, ama yok olduğu kesinlikle söylenemez bu cinselliğin. Korumasız ya da yeterince korunmayan her dişi av, çok kötü durumlarla karşılaşabilir, 15. yüzyılda "evlenme yaşındaki delikanlıların" oluşturdukları grupların hiçbir ceza korkusu yaşamadan toplu tecavüzlere giriştikleri Fransa'nın güneydoğusundaki küçük kentlerde görüldüğü gibi.[36] Genç erkekler ayrıca her fırsattan yararlanırlar: tatminsiz kadınlar, yalnız kalmış dul kadınlar, fahişeler. Ve muhtemelen kendi kendilerini tatmin ederler. 16. yüzyıl sonunda bu günahı şiddetle kınayan itiraf manüskrileri ortaya çıkmadan önce bunlardan söz eden kaynaklar yoktur. Çok sayıda tutucu tarihçi, biraz aceleye getirilmiş düşüncelerle, özellikle İngiltere'de püritanizmin etkisiyle yeni normların çok çabuk etkili oldukları sonucuna vardılar.[37] Kuramsal metinlerde görülen biraz gecikmiş kınama ifadelerinin amacı, özellikle bu tür ahlakı ilkel bulan aktörleri ve çevrelerini suçlamaktır. Hatta Somerset'ta, 1601-1660 arasında, "erkeğin boşalma noktasına kadar karşılıklı heteroseksüel mastürbasyon alt sınıflardan birçok insan için evlilik öncesi cinsel bir rahatlama yolu olabilmiştir."[38] 16. yüzyıldan başlayarak çok sert krallık fermanlarıyla kuramsal olarak ölümle cezalandırılması öngörülen oğlancılık ve hayvanlarla cinsel ilişkiye gelince, bunların köylerde gerçekten uygulanan çok sert yasaklar olduğu kesin değildir. Fransa'da köylülerle ilgili bu tür davalar çok seyrektir.[39] Özellikle sürüler halinde yaşanan bir dünyada, bireylerin tavır ve davranışları da yasaların zorlayıcılıkları da herkes tarafından bilindiğinden, çok az sayıda dava açılmış olması bu konuda muhtemelen zımni bir bağışlayıcılığın olduğunu göstermektedir. Bu durum erkek toplulukları içindeki alışkanlıkları beslemiş olabilir mi? Düzenli cinsel zevk yaşamaktan mahrum, uzun yıllar oyunlarını, zevklerini, korkularını paylaşmaya alışmış olan büyük çocuklar kimi zaman arkadaşlarının kollarında zevk aramaya meyletmiş olamazlar mı? Nihayet bu çocuklara, hemcins-

lerine ya da olgun erkeklere şiddet uygulaması yoluyla, çok etkil başka bir boşalma, rahatlama yolu açılmıştır, çünkü hemşeriler gençliğin kesinlikle tatmin edilmesi gerektiği inancıyla bu tür aşırılıkları kolayca hoş görürler, bunun da ötesinde Artaois'da Fransa kralı ve İspanyol hükümdarı aynı nedenlerle genç bir katili kolayca bağışlayabilmişlerdir.

Üç gruptan oluşan köylülük durumunun çok eski ortaçağ dönemi boyunca açık seçik biçimde aynı görünümü korumuş olduğu söylenemez. Özellikle 16. yüzyıldan başlayarak gençlik örgütleri kurulur ve bu durum bir varsayımı akla getirir: O dönemde başlayan evlilik yaşımn yükselmesi ve bunun sonuçları olan erotik yoksunluklar mekanizmasına bir uyum çaresi olarak bu tür örgütlerin muhtemelen çoğalması. Bu örgütler, yöneticilerin "uygunsuzluklarına" karşı şiddetli bir mücadele vermelerine karşın uzun süre varlıklarını korurlar ve Aydınlanma yüzyılından başlayarak cinsel modelde köklü değişikliklerin başgöstermesiyle gerilemeye başlarlar.[40]

Bu bütünlüğün varlığı, hem kuşaklar arasındaki zımni bir anlaşmaya hem de toplumsal yapıların sürekliliği ilkesine dayanır, çünkü buluğ çağına ulaşmış oğlan çocukları, uzun süreli dışlanmalarını ancak günün birinde ağabeylerinin yerlerini alabilme umuduyla kabul edebilirler. Sistem tam anlamıyla ataerkil gözükse de kadınlara önemli bir serbesti bırakır, çünkü bütün erkek düşlerinin ve zevkin anahtarı kadının elindedir. Babaların isteğiyle kimi zaman mirasları birleştirmek için anlaşmalı evlilikler yapılır, ama fazla bir şeye sahip olmayan, çoğunluğu oluşturan her iki cinsten bireyler büyük bir seçme özgürlüğüne sahiptirler.[41] Daha sonra yeni evli erkek, eşinin cinselliğini –zamanla birikmiş bilgilerin tahripkâr olarak tanımladığı– keşfetme ve beslemek zorunda kalacağı ağızların çoğalmasını engellemeye çalışma konusunda gençlik krallığının yatıştırıcı destek ve dayanağından yoksun kaldığını anlar. Kimileri yoksunluk içinde geçen yeniyetmeliklerini ararlar.

"Üçüncü bir tür" oğlancı

Yeniden Kuzey-Batı! Avrupa'nın geri kalan bölümü, özellikle Güney, çok uzun süre üç bloğun köylü geleneğinin etkisinde kalırken, Paris, Amsterdam ve Londra 1700'den sonra 1960'lara kadar sürecek çok farklı bir cinsel modelle donanırlar.[42] Bu model, burjuva ailesi çerçevesi içinde evliliğin yüceltilmesine, otorite ilişkilerinin ve insani ilişkilerin değişmesine götüren çok yeni bir erillik düşüncesine dayanır.

Aydınlanma yüzyılında en dinamik Avrupa toplumları, klasik eşcinsel arzuları bastırmış, yasaklamışlardır. O döneme kadar belli ölçüde anlayışla karşılamaktaydı bu eğilim, çünkü bir yeniyetmeyle ya da pasif bir erkekle aktif ilişki içinde olan birinin erkekliği kesinlikle tartışılmıyordu. Küçük bir topluluk oluşturan, belli yerlerde toplanan ve gerçek bir üçüncü "tür", *oğlancılar* olarak ortaya çıkan ve kendilerine aşağılamak amacıyla *mollies* denen efemine yetişkinliklerle her türlü cinsel ilişki mutlak biçimde yasaklandığında, Londra için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu konuda gittikçe artan bir sıkıntı, erkek tanımı ve algılaması bağlamında karışıklık yaratır ve sonuçta bu durum erkeklerin ilişkilerinin, özellikle dostluk ilişkilerinin bozulmasında pay sahibi olur. Öte yandan insana zararlı olan yalnızlığı da reddeden ideal erkeklik, her türlü bulanıklığı dışlar ve hiçbir komplekse kapılmadan tekrar genelevlere ve fahişelere yönelir.[43]

Bir eşcinsel azınlığın, erken bir dönemde ve çok açık seçik biçimde ortaya çıkışı –Foucault ve çok sayıda tarihçiye göre bir sonraki yüzyılda– dışında bu değişikliklerin en çarpıcı sonuçları, cinsel hastalıklarda büyük bir artış görülmesi ve gayrimeşru ve evlilik dışı ilişkilerin hızla yaygınlaşmasıdır.[44] Aynı dönemde Paris'de benzer bir gelişme yaşanır, oğlancılara karşı polis devriyeleri oluşturulur ve fahişelik iyice yaygınlaşır.

Yeni cinsel model

İnsan cinselliği bir saat mekanizmasına benzer, çünkü her hareket her şeye anlam verir. Bir parçayı etkileyen en küçük bir değişiklik, geri kalan her şeye yansır. Bazı çevreler gelenekleri korumayı tercih ederler ya da sadece birtakım marjinal "değişiklikler" getirirler, kimi çevrelerse kişisel suçluluk kültürünü benimser ve bunun taşıdığı *libido* çerçevesi içinde yeni mevzuatlara uyarlar.

Köylüler yenilikleri çok yavaş kabullenirler, özellikle büyük kentlerden uzak bazı bölgelerde genç erkekler grubunun toplumdan utanma yasası aracılığıyla sürekliliğine ve koruyuculuğuna dayanan dengeyi uzun süre korurlar.[45] Toplumsal yelpazenin öbür ucunda eski soylu alışkanlığı, aşırılık ve gösteriş, sınırsız tüketim suçluluğu reddeden zevk düşkünlerini esinlemeye devam eder: Sade eğlence ve şehvet düşkünü bu dünyanın görünen kısmıdır; bu dünya Aydınlanma İngiltere'sinde de iyi temsil edilir ve bu bağlamda Priapos kültü yaratıcısı Richard Payne Knight'ın adından ve *Dilettanti* kulübü üyelerinden söz edilebilir. Ötekiler, genellikle kentlilerden oluşan namuslu bir cinselliğin ağlarına takılmış olanlar, çağımıza ve patolojik durumlarda psikanalistlerin divanına götüren kültürel bir eğik düzlemde, daha önce Tanrının atletlerinin tekelinde olan ama artık laikleşen yüceltme gücünü deneyenlerin önde gelenleridir. Çünkü geç evlenmelere rağmen eski demografik rejim 1700-1720'lerde sarsılmıştır. Nüfus hızla artmaya başlar. İlgililer sorunun önemini fark ederler. 1798'de Thomas Robert Malthus, besin kaynaklarının azalması tehlikesiyle ilgili olarak alarm düğmesine basar ve gönüllü bir doğum kontrolü programı tasarlar. Batı Avrupa farklı bir çağa girer: sanayi devrimi çağı. Bu çağın hareket ettirici güçleri olan muazzam metropollerde, 18. Yüzyılın iktisadi gelişmesinin öncesinde ve bu gelişmeyle birlikte, yeni bir cinsellik anlayışı gelişir. İngiltere'de Protestan ahlakı, Fransa'da yeni Katolik anlayış, bütün Avrupa'nın sivil anlayışla tanışması bazı insanların ölçülülüğün, ağır-

başlılığın ve yetingenliğin erdemlerini öğrenmesine katkı yapmıştı. Bu olgu daha sonra aileler içinde gelişir.

Özellikle de aile ilişkilerini düzenleyen değerlerde köklü değişiklikler görülür. Kadınlar özgürlüklerini büyük ölçüde yitirirler ve hatta bir eşin kucağında zevk duyma hakkından bile yoksun kalırlar. Hareketin kökenini oluşturan 1580-1680 yıllarının cadı avı 16. ve 17. yüzyılların humoral tıbbıyla (beden sıvılarıyla ilgili tıp dalı) doğrulanan kadınların kemirici şehveti korkusundan kurtulmaya katkı yapar. Genellikle menopoza girmiş şüpheli kadınlara getirilen belli başlı suçlamalardan biri, uykuları sırasında koyunlarına giren erkek şeytanlarla ilişkiye girmektir; bu kadınlar böylece zevki sadece şeytanlıkta, sadece evlilik çerçevesi dışında kalarak değil aynı zamanda doğurmadan da yaşayarak tüm ilahi yasaları çiğnemişlerdir. Adli soruşturmalar kınama ve eleştiriyi mitsel bir biçim altında aktararak onlara sivri ve çok soğuk şeytani cinsel organın ilişki sırasında çok büyük acılar verdiğini itiraf ettirmişlerdir. Burada çığırından çıkmış kadın şehvetini şeytanlıkla özdeşleştirmenin bir biçimi görülebilir; "ürpermeleri, titremeleri" bitmeyen sıkıntılarla uzayıp giden büyük acılarla ilişkilendiren korkutucu bir eğretileme. Huzursuz ve rahatsız eden bu mesaj, bir yüzyılı aşkın bir süre, tam tersine, ahiret için çalışan ve Tanrıya ve insanlara karşı ödevlerini yerine getiren, zevk aramadan doğuran iyi bir Hıristiyan kadın eş imajını yüceltmiştir. Ve böylelikle namuslu kadının aşkın zevklerinden ancak ılımlı bir şekilde yararlanabilmesine izin veren gebeliğin yolu açılır. Bu düşünce 19. yüzyılda, burjuva ahlakı, iffetli ve itaatli, dönemin hâkim tıp anlayışının hafif erotik oyunlara hatta doğal bir soğukluğa izin verdiği meşru eşleri ve sürekli cinsel zevkler peşindeki fahişeleri çok açık seçik biçimde ayırdığında yerleşir. Bu rol dağılımı özellikle egemen erkeklerin yararına olur.[46] Bunlar çifte standart uygulayarak her alanda sürekli kazanırlar; fahişelerle düşüp kalktıkları için kendilerini suçlu hissetmeden, aynı zamanda saygıda kusur etmeyen bir sevgili olabilen örnek koca. Ayrıca uysal kadın eşler yuvalarına çok bağlıdır

ve dolayısıyla bu durum kocaya rakip olabilecek olanların şehvet arzularını yok eder, sonuçta gayrimeşru çocuk riski ve korkusu da çok sınırlı kalır. Nihayet ve ayrıca cinsel zevk fahişelerle doğrudan bağlantılıdır, bu onu gözden düşürme biçimidir: Evlilik ilişkisi içinde bile olsa cinsel zevk arayışı her kadının değerini düşürür.

Başka bir önemli dönüşüm de bekâr erkekleri ilgilendirir. Foucault'nun düşüncesinin tersine, onların cinselliklerinin belli bir çerçeveye oturtulması 19. yüzyılda yerleşmesi geciken bir yaşam gücüyle başlamamıştır. Süreç 16. yüzyılda bu gençlerin küçük bir bölümünün yatılı okullara "kapatılmalarıyla" başlar ve daha sonra çeşitli toplumsal etkilerle hızlanır. Fransa'da XIV. Louis döneminde profesyonel ordunun kaldırılmasından sonra kiliselerin Avrupa gençliğine ahlak dersi verme çabaları, kent korporasyonlarının güçlenmesi o döneme kadar açık seçik biçimde o şekilde tasarlanmamış olan bir yaş anlayışı yaratılmasını sağlar. Gençlik krallıklarının "evlilik yaşı gelmiş delikanlıları" yavaş yavaş yeniyetmeler olurlar, denklerinden aşama aşama ya da birden koparak doğrudan doğruya yetişkinlerin vesayetine girerler. İçlerinden ayrıcalıklıların ve varlıklı kentlilerin mirasçıları öne çıkarlar. İlkokullar az sayıda kız öğrenci kabul eder ama Eski Rejimde orta ve yüksek öğretime devam edebilenler, sadece bu çevrelerde cinsel itkilerini çizilen çerçeve içinde ortaya dökebilen erkeklerdir. Bununla birlikte kimi zaman eski alışkanlıklara uyum sağlamaya yönelik "bazı şeylere" de tanık olunur; sözgelimi din okullarında ya da daha sonraki bir dönemde, 19. yüzyılda İngiliz üniversitelerinde toplu eşcinsel ilişkilerin gelişmesi. Daha başka durumlarda kopmalar ve kırılmalar çok kabaca ve hoyrattır. 1700'den sonra Londra'da eşcinsel azınlığın ortaya çıkışı büyük olasılıkla böyle açıklanır; bu azınlık yasaklara direnmek ve örgütlü gençliğin toplumsallığının gerilemesine engel olmak için özerklik ve gettoda oluşan bir alanı istemiştir kendisi için. Cehennem azabı tehditleri ya da babaların, öğretmenlerin, günah çıkartan papazların acımasız denetim ve göz altıları sonucu ilgililer kendi bedenlerinden

korkmaya başlamışlardır. Flaman romancı Hugo Claus, *Le Chagrin des Belges'de* (Belçikalıların Acısı) İkinci Dünya savaşı sırasında bir dinsel kurumda öğrencilere musallat olan bu tür bir cinsellik korkusunu, büyük yeteneğini sergileyerek anlatır.[47] İçselleş(tir)me ve baskı Freudçu terimlerle analiz edilebilen bir bilincin yatağını yapar yavaş yavaş. İçe atma, kişisel suçluluk duygusu utancın yerini alır ve genç erkekleri dizginler. Bununla birlikte oyalanmaya da hakları vardır. Prensip olarak namuslu kadınlarla görüşmeleri yasak olsa da yığınla fahişe kucak açar onlara. Bu çok önemli kurtuluş çaresine müsamaha gösterilir, onun da ötesinde teşvik edilir çünkü tek meşru erkek cinselliği sadece kadınlarla yaşanabileceğinden, çok özel bir erkeklik gösterisi deneyimidir.

18. yüzyıldan başlayarak büyük metropollere yerleşmiş erkekler, cinsel ilişkileri eski köylülerin dünyalarına göre çok farklı bir biçimde denetlemeyi başarmışlardır. Bekâr genç erkeklere, cinsel ilişki, cinsel zevk yasaklanır; arzularını içe atacaklardır bu gençler ve ayrıca mastürbasyon ve eşcinsel ilişki de yasaktır, tek umutları fahişelerdir ve yetişkinler de evlenmeden önce hiçbir sakınca görmeden bu zevkleri tatmışlardır. Sarsıntı çok büyüktür. Bu ekonomik, politik ve dinsel dönüşümlerin etkisiyle ataerkil sistemin bir modernizasyonuna denk düşer. 1960'lı yıllara kadar yükselişlere, alçalmalara ve Freud döneminde artan patalojilere rağmen, kalıcılığının, Batının olağanüstü atılımını destekleyen sürekli yüceltme dalgalarını ürettiği hipotezi ileri sürülebilir.

Çünkü inatla değişim güçlerini hareketsizleştirmeye çalışan köylülerin tersine, sanayi kenti toplumları dünyayı fethetmek isterler. Protestan Birleşik Eyaletler dışında gelişmenin itici güçleri Fransa ve İngiltere'dir. Üçü de geniş sömürge imparatorlukları kurmuşlardır ve muazzam metropolleri vardır, ticari kapitalizmin, daha sonra sanayi kapitalizminin ve modernleşen tarımın gelişmesinin ayrıcalıklı alanlarına sahip olmuşlardır. Max Weber'e özgü Kalvenci yazgıya başvurmak olaya belli başlı bir açıklama getiremez, çünkü Katolik kent Paris 18. yüzyılda Afrika ve Ame-

rika'yla üçlü ticaret ve adaların şekerinden gelen muazzam kârlar sayesinde Londra'yla rekabeti destekler. XIV. Louis'den I. Napoléon'a kadar Fransa'nın dinamizmi ve emperyalizmi özellikle demografik canlılığından gelmiştir ve bu durum Manş'm öbür tarafında da görülür. Nüfusun artması kadar belirgin olmayan çok önemli bir faktör olan sürekliliğe yönelmiş bir köylü cinsel örgütlenmesinden ve bir erkek yaş sınıfının yerini kolayca başka bir sınıfın almasından, evli erkek lehine bütünüyle dengesiz başka bir konfigürasyona geçişte iki olguda görülür. Yeniyetmelerin artık cinsel zevklere ulaşmaları sınırlıdır, bunun da ötesinde aktif ve hareketli bir ekonomi dünyasında gelecekleri konusunda çok büyük kaygı ve endişeler taşıyabilirler, hatta babaları tarafından çok yüksek bir bedelle kabul ettirilen zımni bir vekillik anlaşmasının geçerliğinden kuşkulanabilirler. Birçoğunun kaçma eğilimi içinde olmasının, İngiltere bağlamında sömürgelere hücumun, devrimci ve emperyal Fransa'nın askeri fetihlerinin, misyonerlik faaliyetlerinin, dünyanın sömürgeleştirilmesinin vb. nedeni bu değil midir?

1700-1960 arasında, sekiz ya da on kuşak boyunca iki amansız rakip, İngiltere ve Fransa, almaşmalı biçimde baskıcı zihniyeti ve özgürlük düşüncesini yansıtan dalgalı bir hareketin damgasını taşıyan cinsellik alanında belirgin biçimde koşut gelişme yaşamışlardır. Sanki arzuların sınırlanması ve yüceltilmesi, belli bir süre, büyük zevkler yaratan kolektif boşalmaya kadar hapsedilen yaşamsal enerjilerin fazlasını biriktirmeye yarıyordu. Yüksek sınıfların temsilcileri için süreç, bireysel düzlemde sürekli biçimde yinelenir: Yeniyetmelik boyunca büyük baskı altında kalan, itkilerini sıkı biçimde denetlemesi istenen birey evlendikten sonra çifte standart uygulamasından çok büyük ölçüde yararlanır.

Kadın zevkinin fethedilmesi

1960'lı yılların Batı dünyasında olağanüstü değişimler yaşanmıştır. Besinlerdeki bolluk, iki kutbunu, Avrupa ve Kuzey Amerika'yı

dünyada bir refah cennetine dönüştürmüştür. Sokaklarda her zaman görülen yoksulluklara ve marjinalliklere rağmen güncel nüfusun büyük bölümü (sadece elitler değil) açlığın bitmesiyle insanın ortaya çıkışından beri hiç yaşamadığı bir durum yaşar. 20. yüzyılda insan yaşamı hissedilir biçimde uzamıştır ve gelişmiş ülkelerde bugünkü yaş ortalaması her iki cins için seksen yaşın üstündedir. Aids ve salgın hastalık endişeleri iyimserliği yumuşatsa da milyonlarca insanın ölümüne yol açan veba ya da önemli hastalıklar kaybolmuştur. Ayrıca 1945'ten sonra doğan çocuklar savaş görmemişlerdir. Savaş artık ulus devletleri tahrip etmez ve Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yaşam merkezlerinden uzaklara ihraç edilir, Amerika'nın 11 Eylül 2001'de yaşadığı olağanüstü travmayı daha iyi anlamamızı sağlayan bir durumdur bu.

Çoğu zaman çok çarpıcı binlerce yıllık açlık ve kıtlıklardan ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren ölümcül iç savaşlardan sonra Batı cinselliği yeni bir denge yaratır. Değişim o kadar hızlı ve kuvvetli yaşanmıştır ki 1960'lı yılların gerçek bir devrim olup olmadığı bile sorulabilmiştir. İbre ilk kez kadınlardan yana döner ve kadınlar isterlerse çocuk doğurma olgusundan bağımsız, risksiz orgazma ulaşabilmeye başlamışlardır. Bütün yapı sarsılmıştır ve ilişkilerin gözden geçirilmesi, yeniden yapılanması gündeme gelir.

"Altmışlı yılların" erotik devrimi

Geleneksel cinsel zevkin üç unsuru, olgun erkekler, kadınlar ve buluğ çağına gelen delikanlılar içinde 1960'lı yıllarda yaşanan dönüşümlerden bu kez belki en az etkilenen bu son grup olmuştur. Bu yılların yeniyetmesi, tıpkı 16. yüzyıldaki gibi yaşamının yaklaşık on yılını eğreti durumda, kararsızlıklar içinde geçirir ama bu ortalama yaşam süresinin sekizde biridir. Bu bağlamda Eski Rejim'deki oran dörtte bir ya da üçte birdir ki bu durum o dönemde evlilik periyodunu on ya da yirmi yılla sınırlıyordu. Bugünün yetişkinleri için bu periyod çok uzundur. Gençlerin bekleme evresi, işsizlik ve

sürekli talepler göz önünde bulundurulduğunda, ne kadar zor geçerse geçsin çok uzun süreli bir gerçekleşme umuduna açılır ve bu arada Avrupa'daki sosyal sistemin sağladığı güvenliği de unutmamak gerekir. Eşcinsellere gelince; onlar Londra *mollies*'inden ya da 18. yüzyıl Paris oğlancılarından daha iyi yerler bulmuşlardır güneşin altında. Farklılıklarının kabul edilmesini ve kendilerine saygı duyulmasını isterler, hatta evlenme ve evlat edinme hakkı isterler. Bu çok güçlü eğilime direnen San Francisco ya da New York'daki önemli *gey* gruplarına ve bazı liberal eyaletlerdeki inisiyatiflere (Massachusetts 17 Mayıs 2004'den başlayarak aynı cinsiyetten partnerlerin evliliğine izin vermiştir[48]) rağmen sadece ABD'dir.

Belli başlı yenilikler olgun erkekleri ve kadınları ilgilendirir. Erkekler için, burjuva çifte standardına bağlı davranışların ikiyüzlülüğünü gerektirmeyen, büyük bir erotik özgürlüğün geldiğini söylemeye bile gerek yoktur. Yaşam ortalamasının yükselmesi çokbiçimli bir baskıyla atbaşı gider ve ileri yaşlara kadar zevk alma ve zevk verme zorunlu bir yaşam biçimi olur. Taşınması zor bir yüktür bu ve travmalar yaratır; psikanalistler ve eşlerin yaşadıkları sorunların çözümünde uzmanlaşmış görevliler bu travmalara çare bulmaya çalışırlar. Bu alanda sürekli başarı göstermek zorunda olan erkeğin güvensizliği bütün medyaları çok mutlu eder. Kabul edilmesi mümkün olmayan bir başarısızlığın engellenmesi için öğütler ve mucize ilaçlar reklam dünyasını istila eder. 2003'te gösterime giren bir Amerikan komedi filminde Jack Nicholson dinç kalmış, viagra kullanan, altmış yıl boyunca aşırı beslenme nedeniyle kolesterolü yüksek bir bedenle kalbi için tehlikeli olabilecek işler yapan, genç kadınlarla düşüp kalktıktan sonra kendi yaşında bir sevgili (Diana Keaton) bulan çileli bir yaşlı adamı oynar, fonda Hollywood romantizmiyle karışık acil hastane ziyaretleri yer alır ve sonunda Paris'e dönüş gerçekleşir.[49]

Bütün bunlara özgün bir karakteristiği de eklemek gerekir: Süper erkek modelinin hızla "demokratikleşmesi"; oysa 17. yüzyılda hükümdar bu alanda tek referansı ve 19. yüzyılda ten zevk-

leri öncelikle güçlü ve zengin kocaların hakkıydı. Muzaffer bir hazcılık çerçevesi içinde birçok Avrupalı doğrudan, derhal, eksiksiz mutluluk haklarını talep ederler. Birey kral değildir henüz ama olmak ister. Şehvet bağlamında kuşaklar ve gruplar arasındaki sınırlar belirsizleştiğinden ve evlilik bağı zorunu referans noktası olmadığından, özellikle çok kalabalık kentlerde, her türlü birliktelik eskisine göre çok daha fazla orgazm zorbalıklarına dayanır. Bu bakımdan yetişkinler daha önce görülmemiş, yaşanmamış, esasen kadınların paylaşılmasıyla ilgili olmayan, eskiden babaların mutlak gücüne, kızların bekleme zorunluluğuna dayanan gerilimlerle karşı karşıya kalırlar. Sadece kendileri için güven verici olan, normların, 1700-1960 yılları arasındaki çifte standardın ortadan kalkmasıyla kırılganlaşırlar. Üçüncü binyılın başında erkeğin başında fırtına işaretleri! Çünkü oyunun kuralları kökten değişmiştir. Hem cinsel zevk hakkı hem toplumsal güç isteyen kadınlar ten ilişkisinde ipleri ele alma noktasına gelmişlerdir. Hareket ideal ben algılamalarını, cinsiyetler arasındaki ilişkileri ve daha önce "marjinal" olarak nitelenen tavırları etkileyen bütüncül bir çalkantı doğurur.

Kadını aramak

Gebeliği önleme kadınları özgürleştiren devrimi teşvik etmiş ve kadınlara cinsel kimlik bağlamında bireysel karar dünyasma – daha önce erkeğe aitti bu dünya– girme olanağı vermiştir.[50] Kimilerinin söylediği gibi ne Meryem ne de fahişedirler, artık doğurma ve fiziksel heyecan konusunda kararlarını kendileri vermektedirler, daha önce egemen erkek kültürü tarafından topluca pozitif ya da negatif tanımlamalara tabiydiler. Hiç kuşkusuz bu nedenle bazı geleneksel otoriter söylemler doğumları sınırlandırma yöntemlerine inatla ve şiddetle karşı çıkıyorlardı. 18. yüzyılda "doğayı aldatmaya yönelik uğursuz sırlar" gibi nitelenen bu yöntemlerin insanları Tanrı yolundan döndürmek için icat edilmiş olağanüstü, görülmemiş kurnazlıklar olduğu düşünülüyordu ya da uluorta

söylenmese de bunların kesin biyolojik kurallara karşı geliştirilmiş yöntemler olduğu iddia ediliyordu.

ABD'de kürtaja karşı olanlar Yüksek Mahkeme'nin 1973'de buna izin vermesinden sonra mücadeleyi bırakmamışlardır. Nüfusun büyük bölümü, bazı değerlendirmelere göre yarısından fazlası, bu düşünceye düşmandır ve merkezi erkeklerin tartışmasız hegemonyası olan püriten bir cinsellik görüşüne hiç düşünmeden sadakat gösterir. 1960'lardan önceki Avrupa modelinin bıraktığı bu görüş, cinsel ihtiyaçların güçlü bir biçimde yüceltilmesine, tüketim kültürüne, eğlence ve spora kaydırılmasına dayanır. Ortaya çıkan yoksunluklar gerçek bir tüketim dininde gerçekleşen sonsuz bir yaşamsal iştah uyandırırlar: Ev kadınları bu tüketimin reklam hedefleri ve aynı zamanda da bu konuda çevrelerine doğru şeyler söyleyen rahibelerdir, erotik "marjinaller" ise mahkûm edilebilir, yoğun simgesel kanallarla, özellikle sporcular tarafından yansıtılan bir maço kültüyle değerleri düşürülmüş sapkınlıkları temsil ederler. Kişilikteki bu yapısal dengesizlik, çifte bir genel gerilim doğuran cinsiyetlerin ve "cinslerin" geleneksel yönetiminden gelir. Birincisi, yetişkinlerle yeniyetmeleri karşı karşıya getirir ve yeniyetmelere gerçek bir başarı şansı sunar. İkincisi, gerçek ve dişi rollerini kesinlikle ayırır ve kadın eşlere kutsal anne işlevinin dışına çıkma umudu bırakmaz, bu kuralların dışına çıkmak isteyen kadın toplumsal oyundan dışlanır ya da yitik bir kadın olur.

Tercih ilişkiye girmeme ya da prezervatif kullanma gibi partnerin keyfine bağlı değil de kadınların elinde olduğunda, gebeliği önlemenin olağanüstü gücünü anlamak mümkündür. Eskiden namuslu oldukları söylenen kadınlar bedenlerini özgürce kullanamazlardı çünkü Eski Rejim'de beden Tanrıya ya da 19. yüzyıl burjuva kurallarına göre doğal "yasayla" kocaya aitti. Bu bağlamda kopma, insanlığın 1960-1970 arasında daha çarpıcı olmuştur çünkü insanlığın başlangıcından beri ilk kez doğum kontrol hapı baskı altındaki kadınlara gerçek bir gebeliği önleme tercihi sunmuş ve çok sert direnişlere rağmen kürtaj hakkı hızla ve köklü

biçimde yerleşmiştir. Bu yenilikler erkeklerin cinsellik dünyasındaki egemenliğinin sonunun habercisidir. Kadınlar artık partnerlerini özgürce seçebilirler, cinsel ilişkinin zamanı, süresi, biçimi konusunda özgürce karar verebilirler, daha önceki kuşakların hiç bilmediği bir eşitlik ilişkisi içindedirler artık ve orgazm onlar için tabu değildir, utanç da duymazlar bundan, orgazm medyalarda anlatılır, açıklanır, kadının kendisini iliğine kemiğine kadar kadın hissetmesi için orgazmın gerekli olduğu kabul edilmiştir.

Özellikle Avrupa'da bir yığın sonucu olmuştur bunun. Beden ve cinsellik ilişkisi alt üst olmakla kalmamış, eskiden öncelikle evlilik dışı çocuk çelişkileri de dahil olmak üzere evlilik çevresinde düzenlenen iki cins arasındaki ilişki derin bir dönüşüm geçirmiştir.[51] Aynı şekilde yeniden oluşan aile sayısının artması, gençlerin aile ocağından olabildiğince geç bir tarihte ayrılması, büyükbabaların, büyükannelerin torunlarla daha yakından ilgilenmeleri nedeniyle kuşaklar arasındaki ilişkiler de değişir. Araya bir yığın uyum faktörünün girmesiyle, özellikle yaş ve ırk faktörlerinin sıradanlaşması, kariyer planlarındaki gerçekçilik, cinsel zevk arayışıyla çocuk sahibi olma arzusunun birbirinden kolayca ayrılmasıyla vb. eski aşk anlayışları sarsılır. Muazzam bir domino etkisinde görüldüğü gibi bu gelişmelerle bütün toplum ilgilenir, bütün toplum sarsılır, sıkı bir dönüşüm geçirir çünkü kadınlar bir zamanlar kültürümüzün kendilerine verdiği donup kalmış iffetli kadın, mükemmel anne ya da fahişe rollerini bırakmışlardır artık. Kendilerinden sonraki kuşakların sunulan olasılıklar yelpazesinde hangi tercihi yapacakları bilinmese de kadınlar için artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.

Otuz yılda çok yol alınmıştır! 1976'da *Kadın Olgusu* üstüne uluslararası disiplinlerarası bir kolokyum etkinliğin düzenleyicisi Evelyne Sullerot tarafından "patlama" olarak nitelendirilmişti; Sullerot bu bağlamda tanık olduğu sapmalar, ahlakçı söylemler ya da tehditler karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamıştı.[52] Bununla birlikte ileri sürülen fikirlerin tümünün kesinlikle devrimci fikirler ol-

dukları söylenemezdi. Bir konuşmacı şöyle demiştir: "İnsan türünde seleksiyon açısından evlilik çok önemlidir: düşünelim ki insanların yüzde doksanı eninde sonunda evleniyorlar ve çocuk sahibi oluyorlar! Dolayısıyla iyi bir sistemdir bu."[53] Yakıcı oldukları düşünülen sorunlar, özellikle "arzu, erotizm, aşk, duygusallık, yaratıcılık" gibi sorunlar bilinçli olarak saf dışı edilmişti. Yapılan açıklamada şu olgu üstünde durulmuştur: Hatları kimi zaman belirsiz ve iddiaları çoğu zaman ürkütücü "yepyeni bir kültür" oluşmuştur bu alanda; hiç kuşkusuz çok önemlidir bu kültür ama sembolün, arzu edenin, tek kelimeyle "Öznenin" gösterilmesi bağlamında o kadar belirleyici değildir. Doğru bir tespitle altı çizilen şudur: Bilimin amacı sadece özneyi oluşturmaktır, tabii ki eğer özneden anlaşılan küçük (ya da büyük) kişisel öyküleriyle bireyse. Bilim daha çok topluluklarla, benzer deneyimleri olan kalabalık sınıflarla ilgilenir..."[54] Bugün geçerliği kalmamış bu tür gözlemlere göre bilim alanı henüz bir zevk tarihine ve *libido*'ya açık değildi çünkü "Ben" araştırmacıların çok çekindiği bir konuydu. Bununla birlikte tarihsel demografi sürekli cinsellikten söz ediyordu ama kitle ve grafiklerin etkisiyle maddi şeylere ağırlık vermiyordu. Bilimin maskesi ahlaksal açıdan sıkıntılı sorunları gizlemeye yarıyordu. Tatmin edici tek model olarak sunulan evli kadının çok katı biçimde savunulması doğal olarak, bunun 1968'den sonra serbest aşk yanlıları tarafından tartışılmasını gündeme getiriyordu. Kuşkuların gittikçe artmasıyla bu model çeyrek yüzyıl sonra çökmüştür ve düşünülmesi o kadar da doğru değildir çünkü arzu kesinlikle etkisini göstermiş ve yüzyıllardan beri karşısına dikilen engelleri bir bir yıkmıştır.

Ama doğayı aldatarak hiçbir engel tanımadan cinsel zevk yaşamak, insanlığın yaşamını sürdürebilmesi için zararlı değil midir? 21. yüzyıl başında büyük bir önem kazanır bu konu, çünkü tek çocuk ya da cinsel zevklerden olabildiğince yararlanma arzusuna bağlı gönüllü kısırlık belki de aşırı bencilliğin yansımalarıdır. Hatta bazı ideolojiler cinselliğin gelişmesini beyaz ırkın zayıfla-

masının bir unsuru gibi görürler. Felaket tellalları ve tutucular Batı dünyasının çöküşünün bu belirtilerinin çoğalması karşısında telaşlanırlar. Bana göre en şaşırtıcı olan da ABD'de de çok derinlere kök salmış bu tür korkuların sonuçta Avrupa'da o kadar sancılı bir durum yaratmamasıdır; insanların çok fazla paylaştıkları, siyaset adamlarının çok fazla üstünde durdukları bir konu değildir bu. Bütün bunlar yatışmış, dinginlik kazanmış uygarlığımız tarafından büyük ölçüde zımnen kabul edilmiştir belki de!

Zevkler çeşmesi

Son zamanlarda zevkleri yaşama isteği konusunda gittikçe artan bir zevke tanık olunuyor. Eskiden de biliniyordu bu boyut ama son zamanlarda güçlenmiştir. 20. yüzyılın ilk iki çeyreğinde kötülük ve erdem arasında almaşmalı hareketin hızlanmasından sonra gelişmiştir bu olgu: Ahlak kurallarının her zaman korkunç sıkıntılardan ve bunalımlardan ve dünya savaşlarının getirdiği baskılardan sonra gevşemesi, daha sonra 1950'li yılların ahlak düzenlemeleri ve Mayıs 68'de gelen özgürlük rüzgârıyla bunların da süpürülüp atılması. Sonra ibre günümüze kadar özgürlük tarafında sabitlenmiş gözükür. Bu 1700'e doğru başlamış ikili Batı çevriminin ortadan kalkmasının bir işareti midir? Baskıcı dönemde empoze edilen yüceltme çabası 21. yüzyıl başının hazcı Avrupalıları için temel bir kavram mıdır hâlâ? Birleşme yolundaki kıtamızın, bireyleri aşırı baskılar ve engeller olmadan yaşamdan yararlanmaya teşvik eden üç güçlü sürecin yöneşmesiyle gerçekten yepyeni bir mantığı benimsemiş olması mümkündür: Protestan ve Katolik kiliselerinin etkisinin kesinlikle azalması; sadece maddi ve ticari gelişmeden çok insan hakları ve özgürlükler üstüne odaklanmış bir dünya rolünün kabul görmesi; yüzyıllarca süren ataerkil egemenlikten sonra kadın devrimi. Yetişkin erkekler, yeniyetmeler ve kadınlardan oluşan klasik üçgen yetişkin erkeklerin kendi görüşlerini öbürlerine empoze etmek için yararlandıkları güce dayanıyordu. Oysa yeni-

yetmeler ve kadınlar artık kendilerine zarar veren bir oyunu oynamayı kabul etmiyorlar. Herkes bir an önce ve olabildiğince yoğun bir biçimde dünya zevklerini yaşamak istiyor. Sıkıntı çekmek, sıkıntılara katlanmak, ne amaçla? Hiç yararlanmadan sürekli biriktirmek, ne için?

Bir uygarlığın gücü kendisini sarsan dönüşümlere uyarlanmayı bilmekle ilişkilidir. Avrupa'nın sıçrama yapma yeteneği bana göre hiç tartışılmamıştır. Öte yandan çağının gözlemcisi olan tarihçi meslek değiştiriyor. İyi yaşanması gereken bir dünya üstüne tek bir düşünce dile getirebilir ancak. Bu bağlamda değişen değerler ölümden sonraki bir cennet hayallerinden koparak bütün dünyanın paylaşacağı, üretici hümanist ilkelere ve dünyanın bu ılımlı bölgesinde yoğunlaşmış olağanüstü maddi, entelektüel ve etik zenginliklerden yararlanma kapasitesi içine kök salıyor. Patolojilerin artmasına, erkeklerin kadınlarla ilişkilerinde yeniden örgütlenmenin getirdiği zorluklara götüren aşırı gelişme ve büyümeden Ben de etkileniyor. Çünkü kadınlar doğum kontrol haplarından sonra insan deneyiminin en büyük, en değerli ve en önemli zevklerine (cinsel zevk) risksiz bir şekilde kavuşmanın anahtarlarının sadece kendi ellerinde olduğunu çok iyi biliyorlar.[55]

Şehvete açılan kapı başka zevkleri, başka tatları geliştirmiştir. Birey hayal edilebilecek bütün zevkleri bedeninde ve duyularıyla doğrudan doğruya yaşayabilir ancak bunların gerçekleşmesi her zaman bir şeye ya da bir başkasına bağlıdır. Ayıplayıcı, kınayıcı kolektif baskı olmasaydı mastürbasyon basit bir özgürleştirici olgudan, kaşınan yeri kaşımak gibi geçici tatmin sağlayan bir alışkanlıktan başka bir şey mi olacaktı? Kültürlerin insanı toplumsal ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunması amacıyla arzularını, itkilerini, ihtiyaçlarını ayarlayarak her zaman manipüle ettiklerini söylemek çok basittir.

Dolayısıyla benim anlamak istediğim, 2000 yıllarının Avrupa'sında bir zevkler çeşmesinin sürekli akmasının, çok büyük ölçüde Epikurosçuluğun etkisini taşıyan karma kapitalizmimizin

dünyadaki çalkantılara uyarlanma stratejisinin bir parçasını oluşturup oluşturmadığıdır. Cinsel iştahların yüceltilmesinden gelen suçluluk mekanizmasına karşı tepkinin artmasının kökeninde çile çekme, "aşağılık içgüdülerinin" bastırılması koşuluyla ışıklı bir gelecek vaat eden büyük dinsel ve laik ideolojilerin zayıflaması vardır. Atlantik'in iki yakasında tüketim toplumu bu iki eski ideali, yaşamsal akış için gerekli kabullenilen ılımlılık, ölçülülük ve sürekli cinsel tatmin arayışlarına yönelik ekonomi ideallerini etkili biçimde bastırır, çünkü bu tüketim toplumuna göre, birey kapitalizmin bol bol sunduğu zevklerin tadını elinden geldiğince çıkaramadan yaşadığını hissedemez. Bununla birlikte bence zevki, özellikle de cinsel zevki, değerlendirme konusunda Batının iki tarafında temel bir farklılık vardır. ABD'de dinin ve ataerkil ailenin içine kök salmış geleneksel sembolik kılıfın güçlü bir biçimde direnmesi, zevk almayı her zaman çok etkili suçlamalarla ve cinsel itkilerin en azından görünüşte yüceltilmesiyle sınırlar. Avrupa, bu konuda pişmanlık duyan az sayıda bazı insan dışmda maddi ve manevi tüketim yolunu tercih ederek bu engellerden kurtulmuştur; bu tüketim tercihi bunlara hedef olanlar için çok çekicidir, çünkü özellikle erotik alanda çok etkili bir suçluluktan arınma durumu getirir. Psikanalitik anlamda derin itkiler ve izin verilen davranışlar arasındaki çelişki ortadan kalktığında birey her zaman, sözgelimi iktisat pazarının kuralları gibi, görünmeyen birtakım güçler tarafından yönlendirilse de güçlü bir özgürlük duygusuna sahip olur. Bilindiği gibi mal ve eşya biriktirmek mutluluk getirmez. Tıka basa maddi varlıktan, prestij ve güçten yararlananların yaşamları tuhaf bir melankoliyle bozulabilir, acı hale gelebilir. Çoğu zaman günahın boyutunun doymuş tüketicilerin artık donmuş kalmış zevklerinin aşılması için gerekli olduğu ABD dışında[56] yeni Avrupa reçetesi aynı riskle mücadele ederken bunalım ve sıkıntıyı bastırır ve birçok tabuyu yok ederek ısrarla eksiksiz bir bireysel yaşam duygusu üstünde durur. Yüceltmeyi daha az gerekli kılan bastırma olgusunun ortadan kalkmasıyla bazı aktörler, her

şeye rağmen, sözgelimi yaşıtları kadınların isteklerinin artması durumuyla karşı karşıya kalan genç erkekler ya da feminist dalganın patlaması olgusuyla karşı karşıya kalan yaşlı maçolar gibi, o zamana kadar güven verici olan bir rolün bitmesiyle yeni yoksunluk ya da kimlik kaybı biçimleri yaşayabilirler. Yaratıcı dünyamız onlara, sözgelimi aşırı spor yapma ya da risk alma gibi telafi teknikleri sunabilirler. Her iki teknik de insanların gönüllü ve bilinçli bir şekilde karşı karşıya kaldıkları ürpertici tehlikeler ortaya çıkarır ve çoğu zaman kaçınılmaz bir yıkım tehdidiyle zevk artar çünkü tütün, alkol ya da uyuşturucu önce çok fazla zevk verir, arkasından da yavaş yavaş ölüme götürür.

Bununla birlikte zevk, 17. yüzyıldan beri görünmeyen matrislerin, her Batılının beynine ve bedenine bıkmadan usanmadan yerleştirdikleri, acının ve sıkıntının ağır yükünden kopma noktasına gelmiştir. Orgazm gizlenmez artık. Utanmadan ya da neredeyse utanmadan istenir. Yüzyıllar boyunca birbirlerini izleyen baskı ve özgürlük dönemlerinden sonra birkaç on yılda gerçekleşen bu çok büyük dönüşümün birleşmiş Avrupa'da kalıcı olup olmayacağına ve eski kıtanın dünyada özgün bir yeri olmasına yardımcı olup olmayacağına gelecek karar verecektir.

İKİNCİ KISIM

• • •

İZLER

Acıda zevk
(16. ve 17. yüzyıllar)

İtalyan Rönesansı yeni bir kültür sürecinin başlangıcıdır. Her tarihçi gibi kopuşlara çok hassas oluğumdan, bunu düşüncemin hareket noktası yapmaya karar verdim, ancak bu çok belirleyici dönemdeki zevk patlamasını keşfetmiş olma iddiasında değilim. Her insan uygarlığı deneyimlidir bu konuda. Ben sadece kolektif Avrupa macerasının geçmiştekinden farklı bir zevk olgusunu yavaş yavaş, zorluklarla, deneme yanılma yoluyla, bir yığın çelişki ve ayrıntıyla hayata geçirmesinin dönüm noktasının öneminin altını çizmek istiyorum. Fikirler ve uygulamalar yavaş yavaş daha sonraki beş yüzyılda Batının alametifarikası olan ve büyük olasılıkla günümüzde de kaybolmamış olan bir iz bırakmışlardır.

Duyularla sağlanan zevk deneyimi acı içinde gerçekleşmiştir. Avrupa kitabının yapraklarında, satır aralarında kalan, neredeyse hiç görülmeyen bu olgu ilk başta, çalkantılı iki yüzyıl boyunca, kızgın bir kalıp içinde uygulanmıştır. Hıristiyanlığın, ilk dönemlerinden beri bedenden ve içindeki tutkuların patlamasından çok çekinmesine karşı verilen tavizlerle! Bu şekilde fiziksel zevki ölüm duygusuna ya da bireyin eksikliğine çok sıkı biçimde bağlamak, bilimlerin ve iktidarların bir kurnazlığı olmuştur ve bu durum onların otoritelerinin etkin olmasını geciktirmiş ve Aydınlanma çağının itirazlarına kadar gitmiştir iş. Bu bağlamda en önemli sonuç, uzun süre Eros ve Thanatos'u, yaşam itkileriyle ölüm itkilerini Tanrının atletlerini, Sade ve rakiplerini, Darwin'in mirasçıları Freud, Marx, Weber, Foucault ve birçoklarını ilginç bir balede birbirlerine bağlamak olmuştur.

İç içe geçmiş bu zevk ve acı arasındaki bağın Batıda araştırılması, felsefi ya da teolojik bir yaklaşımdan geçmiş olabilir. Başkaları yapmıştır bunu. Edebiyat, sanat ve sosyolojinin verileriyle çok yakından ilgilenen bir kültür tarihçisi olarak ben, düşüncelerimi daha sonraki iki bölümde sergilenen ve örtüşen iki olgu düzeninde odaklandıracağım. Çağın bilgi-

leriyle ilgili olan birincisi, özellikle bireyin kendisi üstüne düşünmesinin olağanüstü zorluğundan söz eder, çünkü beden Hıristiyanın ahiret mutluluğunun önünde engeldir. Davranışlarla ilgili olan ikincisi, sık sık yaşanan cinsellik alanında kuralların çiğnenmesini ve kutsal evlilik yaptırımıyla karşılaşmadıkça çok büyük günahlar olarak kabul edilen cinsel zevklerde aşırıya kaçanları hedef alan şiddetli baskıyı anlatır.

Bölüm 2

* * *

Erkek, Kadın: İnsan ve Bedeni

Bireyden yakın zamana kadar pek bahsedilmiyordu çünkü iktisatçılar, nüfusbilimciler, kamuoyu uzmanları kitleleri dikkate alarak düşünmeyi tercih ediyorlardı. Yaşamöyküsü yazarının beslendiği yer! Ama 20. yüzyıl sonu bireyi özellikle felsefe ve siyaset alanında öne çıkardı. Büyük ideolojilerin zorlanmasının da yardımıyla Ben'in aşırı büyüdüğü bir dönemde birey fetih alanını sürekli genişletir. Dolayısıyla bireyi tüm zamansal araştırmalarm içine yeniden sokmak gerekir. İnsan bedeninin tarihçinin asıl avı olduğuna inanan Marc Bloch (1886-1944) çok iyi biliyordu bunu. İnsan bilimleri araştırmacıları ve özellikle de anglo-sakson edebiyatçılar bu konuyla ilgili yeni ve ilginç sorular sorarlar.

Birey Rönesansta birdenbire boşluktan çıkmış bir heykel değildir, toplum-birey ilişkisi içinde yavaş yavaş modernleşmiş bir yaratıktır. 19. yüzyıl burjuva kuramcılarının hiç de iyi anlayamadığı kadınların durumunun, özellikle bu açıdan değerlendirilmesi önemlidir.[1] Çünkü son zamanlardaki en önemli buluşlardan biri 16. ve 17. yüzyıl bilginlerinin, özellikle cinsiyetlerden birine eksiksizlik, öbürüne bağımlılık mal eden bedenin humoral algılamasına dayanan hekimlerin anladıkları biçimiyle iki cinsiyet arasındaki ilişkileri kapsar. Bunun toplumsal ilişkiler, evlilik ve yasak zevklerin yaşanmasıyla ilgili muazzam sonuçları olmuştur.

Ben'in tasarlanması ve ifade edilmesi

İnsanın bireyselliğini, hatta kendisinin bilincini, açık seçik biçimde algılaması olgusu kesinlikle Antik dönemde yaşanmış bir olgudur. Aziz Augustinus, insanın kendi kişiliğini oluşturma arzusuna kuşkuyla bakıyordu ve böyle bir şey ona göre insanın kendini mahvetmek istemesi demekti. Dolayısıyla ortaçağda içebakış yönteminin pişman olmak amacıyla işlenen günahların büyüklüğünü anlamaktan başka bir amacı olamazdı. Bu tehlikeli yolda bireyi daha ileri gitmeye teşvik eden şey sadece gurur ve kibirdi. O dönemde gerçeklikler daha ayrıntılıydı ve tutucu olmayan akımlar da vardı belki, ama kültürel ortama egemen olan narsistik düşüncenin kötümser versiyonuydu. 16. yüzyıl başı iyimser hümanistleri de yeni ufuklar açamamışlardır. İnsanın özgür iradesinin sözcüsü olan ve boş inançlara ve anlamsız ritlere gerek kalmadan, doğrudan ilişki kurulabilecek iyi bir Tanrıya inanan Erasmus, köle iradeyi savunan ve ona "sen dindar değilsin!" diyen eski rahip Luther tarafından çok sert bir şekilde azarlanmıştır.

Çarşafla örtünmüş birey

İtalyan Rönesansı kekelemekte olan bir Ben tanımı üstünde çok etkili olmuştur. Antikitenin büyük bir coşku ve heyecan içinde yeniden keşfedilmesi, aynı zamanda tanrıların ve pagan modellerin de keşfidir ve bunun sonucunda tek bir Hıristiyan düşüncesi kıskacı gevşemiştir. Hümanizma ve sanat kendilerine sipariş veren iktidar sahipleriyle tartışabilen ve dehalarını etkili biçimde sergileyen güçlü şahsiyetleri ortaya çıkarmıştır. Her dalda incelikle çalışan Benvenuto Cellini yaşamını hiç çekinmeden, olduğu gibi ve kendisinden başka kimseyi beğenmeyen çağdaşlarımızın belki de cesaret edemeyecekleri bir gurur ve kibirle yazmıştır. Övüngen, taşkın, yalancı, kendisi gibi yetenekli birini yarattığı için Tanrıyı tebrik ediyordu neredeyse. Hümanist dalga 16. yüzyılda bütün

Avrupa'yı istila etti ve her yanda daha gözüpek, daha cesur bir insan düşüncesini yaydı.[2]

Entelektüeller ve sanatçılar, Rabelais'nin kültürlü devlerinin ya da Leonardo da Vinci ve Albert Dürer'in güçlü nülerinin simgelediği yeni bir insan modeli oluşturmaya başladılar. Hükümdarlar, saray adamları, iktidar sahipleri ve zenginler bilinçli bir şekilde bu ortama uymaya çalıştılar. Stephen Greenblatt İngiliz edebiyatında, Thomas More'dan William Shakespeare'e kadar bu tür bir *self-fashioning*'in izlerini aradı. Aynı zamanda moda anlamına gelen *fashion* sözcüğünden yaratılan deyimin anlamı iki farklı modaliteye göre bir 'ben' bilinci oluşturmaktır. Birincisi duadan, yani sessizce ve tam anlamıyla derin düşüncelere dalarak yakarmadan gelen İsa'nın taklidi geleneğini sürdürür ve Protestanlar arasında daha etkileyici, daha çarpıcı bir özellik kazanmıştır; bu bağlamda Yeni Ahit'in 1557'deki Cenevre çevirisi ve Reformdan sonra İngiltere'de erkek ya da kadın otobiyografilerinin patlaması en önemli tanıklıklardır. İkincisi de aynı dönemde ortaya çıkar ve birincisiyle, tarzlarını ya da tavırlarını tasarlamayı öğrenenlerin başına çok büyük sıkıntılar ve dertler açan sancılı bir kopuş oluşturur.[3] Bir yandan uygar ve kibar tavırlar sergilerken toplumda parlamanın ve yetenekleri göstermenin teorik kodları adabı muaşeret rehberlerinde gösterilir: Özellikle 1528'de yayımlanan ve bir yüzyıl boyunca bütün Avrupa'da çok ilgi gören, toplumsal elitleri büyük ölçüde etkileyen Castiglione'nin *Saray Adamı* adlı yapıtında.[4]

Dolayısıyla 16. yüzyılda bireyin ortaya çıkması narsistik bir zafer değildir kesinlikle. Her halükarda böyle bir ortamda hayat bulan dinsel ya da kültürel güçlere bağlıdır bu. Paradoksal bir biçimde bireyselliğin anlamını ortaya çıkaran, kesinlikle toplumsal denetimin sıkılaşmasıdır. Denetleme özellikle yüksek tabakaların gençlerine yönelir. Gerilimlerin gevşemesi sürecine tepki olarak, aynı dönemde nüfusun aynı tabakası için boş zamanı, eğlence olgusunu getirir.[5] Sonuç olarak açık seçik biçimde ifade edilen 'Ben' bilgiden ve zamanın iktidarından çıkmıştır.

16. yüzyılın büyük İngiliz yazarları, bütün kahramanlarını ve yapıtlarını doğrudan doğruya iki zıt kutba referans yaparak yaratırlar: Yerleşik bir otorite ve nefret edilen ya da düşman bir "yabancı" (sapkın, vahşi, zina yapan, hain...). Otoriteye tabi olarak ve yabancının tehdidini yok etme arzusuyla, bir tür kendilerini yok etme gibi acı verici bir deneyim yaşarlar, sözgelimi *Othello* ve öteki birçok oyununda erkek cinsel sıkıntılarını irdeleyen Shakespeare. Shakespeare, içinde itaat gücünden bir şeyler barındırmayan iktidar karşısındaki Marlowe'un düşmanlığına kadar gitmez... Greenblatt, Shakespeare'in soruşturmasının kesinlikle "özgürce tercih edilmiş kimlik gösterisine" açılmadığını, tersine Bireyin kültürel üretimi sonucuna vardığını söyler.[6] Ben onun aşırı kötümserliğini paylaşmıyorum. Baskı altında kalan ya da cezalandırılan insanların sessizliğini, bu tavır onlar açısından temkinli davranma hatta hiçbir biçimde yazılı iz bırakmama gibi bir durum olabilecekken onama ya da takdir gibi görürken, kuramsal kültürel örtüye çok fazla önem veriyor. Ayrıca denetim girişimleriyle gelen ters etkiyi de minimize ediyor. Trajik yaralarını her türlü uzlaşma ve anlaşmaya karşı bireyselliklerini ilan ederek sarmak isteyen çok insan olmuştur. Tiyatro perdeleri ya da Castiglione ve rakiplerinin öğrettiği gizleme sanatı taraftarlarının arkasına gizlenmiş büyük İngiliz yazarlarından farklı olarak bu insanlar başarılı olamadılar, ama ileride göreceğimiz gibi gene de güçlü bir biçimde ifade ettiler kendilerini.

16. yüzyıl otobiyografi üretimi konusunda gerçek anlamda zincirleme tepkiler verir ve bunun işaretleri edebiyatta, resimde içebakış yöntemine gittikçe daha fazla önem verilmesidir.[7] Aziz Augustinus'un *İtiraflar*'ı da dahil olmak üzere eski modeller, basılmış ürünler olarak ya da eskisine göre o kadar kolektif olmayan yaşam biçimlerini teşvik eden kentlerin önem kazanması açısından kesinlikle çok önemlidir. Basmakalıp fikirlerin tersine, ifade biçimine kesinlikle sadece Protestan ya da püriten bir özellik hakim değildir. Sözgelimi Ignacio de Loyola ya da Azize Tereza gibi bir-

çok Katolikten söz edilebilir bu bağlamda. Bunlarla en çok ilgilenenler daha çok hali vakti yerinde insanlar olsa da, mütevazı koşullarda yaşayanlar da vardır bunların içinde. Perdeyi 1500'lerde açan İtalyanlar arasında övüngen Cellini ve eczacı Luca Landucci, terzi Sebastiano Arditi, dülger Giambattista Casale yan yanadırlar... Ayrıca zanaatkârlar, kimi zaman köylüler ve de İspanyol askerleri kendilerinden söz etmek için yarış ederler. Aslan payını erkekler alsa da karakterli kadınlar da girerler işin içine: sözgelimi Fransa'da Kraliçe Margot, Marguerite de Valois, Kral II. François, Kral IX. Charles ve Kral III. Henri'nin kızkardeşi, ilk ve gerçek kadın anılarını yazarken büyük bir yetenek ve ölçülü bir heyecan sergileniştir; Montaigne'in "manevi kızı" Marie de Gournay,[8] ya da Kalvenci Philippe Duplessis-Mornay'in eşi Charlotte Arbaleste. Gizli ve paralı yardımcılar tutan İmparator Maximilian, Bâle'de Platter ailesinin birçok temsilcisi, İngiliz müzisyen Thomas Whytorne ve daha birçok isim... Bunlara çok önemli bir edebiyat türü olan özenle yazılan özel mektupları eklenebilir, Cicero'nun mektupları gibi mektuplar yazan Petrarca ve Erasmus'dan söz edilebilir bu bağlamda. Mektuplar 16. yüzyıl sonuna doğru, *Sekreterler* olarak adlandırılan kitaplar, amirine dilekçe vermek isteyenler, güzellere tutulan ve aşklarını ilan etmek isteyenler ya da sadece yazma etkinliğine katılmak isteyenler tarafından kopya edilecek farklı modeller sunduğunda, zorlayıcı anlaşma ve uzlaşmaların yönlendirdiği bir moda haline gelir.

Özellikle mektuplar, yaşam öyküleri ve anılar genellikle o dönemde gerek Ben'in dile getirilemeyecek bazı taraflarını içe atarak normlara ve kodlara feda etmişlerdir kendilerini. Gelmiş geçmiş en büyük aşk kadınlarından biri olan Kraliçe Margot çılgınlıklarından, müstakbel IV. Henri'yle olan evlilik yaşamından hiç söz etmez.[9] Çünkü kadın cinselliği hiçbir biçimde afişe edilemez, buna karşılık erkekler çapkınlıklarıyla övünerek gurur duyarlar. Gerçeklerden alınan anekdotların aktarıldığı kurgusal bir yapıt olan Kraliçe Margot'nun dostu ve hayranı Brantôme'un *Les Dames ga-*

lantes (Hafifmeşrep Kadınlar) adlı yapıtı şehvetle ilgili Ben'in tasarlanması bağlamında çok farklı bir çalışmadır.

1500 yılından başlayarak büyük artış gösteren resim ve heykel portre ve otoportrelerinde dönemin görgü kurallarına uyulmaya çalışıldığı açıkça görülür. Ölü portrelerinde görüldüğü gibi, resimlerin ölen kişiye olabildiğince benzemesi kaygısıyla figürler gitgide bireyselleşir. Ressamlar da sahnede gözükmekten hoşlanırlar: Büyük Holbein, Küçük Lucas Cranach ya da aynı zamanda bir günlük de yazmış olan Albert Dürer. Yaşamöyküsü yazarı Paolo Giovio, Como yakınlarındaki villasının müzesi için, 70'i kadın 400 ünlü kişi portresi biriktirmiştir. Öte yandan bu yapıtların çoğu, o dönemde Venedik dukaları ya da piskoposlarla ilgili olarak görüldüğü gibi aile bağlamında ya da resmi bağlamda gruplara ayrılarak asılırlar. Buna göre anılan kimliklerin "bireysel olmaktan çok kolektif ya da kurumsal olduklarını" düşünmek gerekir. Ayrıca editörler de çeşitli kişileri tanıtmak amacıyla tek bir illüstrasyon kullanmakta tereddüt etmezler kesinlikle. Kaderin cilvesi, bunlardan biri hümanist Gemma Frisius ve Albert Dürer için aynı ağaç üstüne gravürü kullanır ve Dürer'de gerçekten bir imaj takıntısı vardır ve çağdaşlar onu kesinlikle yapıtları aracılığıyla tanırlar daha çok.[10]

Bireyin gerçek anlamda 16. yüzyılda ortaya çıktığı kesin olmakla birlikte, çoğu zaman çok kalın bir kolektif örgü içine sarınmış olduğu da gerçektir. Kendisini, dünyanın merkezi oluğunu söylemek istediğinde değil, ancak öncelikle çevresindekilerin beklentilerini karşılamak istediğinde kendi gözleriyle görebilir. Çünkü aksi Tanrıya hakaret olurdu. Yobazlar, sofular sadece kolektif bir "ben"i denerler. 1598'de ardıllarına örnek olma takıntısı içinde yaşayan ve daha sonra IV. Henri olan Henri de Navarre'ın liderliğinde Katoliklerle gerçekleştirilen Nantes Fermanı uzlaşması karşısında İçten bir başarısızlık duygusu ve acı hisseden, Cenevre dağlarına sığınmış eski Protestan asker Agrippa d'Aubigné özyaşamöyküsünü üçüncü şahısla kaleme almıştır: *Sa vie à ses en-*

fants (Çocuklarına Yaşamı). Kurtuluşun bedeli kendini unutmaktır. Ama bireyin deneyimlerini toplumun hizmetine sunması, kibir göstererek günah işlemek değildir. Örnek olacak özyaşamöyküsü bu ilke üstünde gelişir.

Ben'in kırılganlığı

Bununla birlikte kapı, o döneme kadar büyük bir dikkatle gizlenen içsel derinliklere açılır. Sınırlarda başka bir Ben tipi doğar. Çeşitli biçimlere bürünür bu ben, sorgulamaya davet eden basit bir sıkıntıdan, keyifsizlikten uzlaşmaların, anlaşmaların açık seçik biçimde reddedilmesine kadar. Bir uçta kuralları büyük bir dikkat ve özenle belirlenmiş adli işkenceye büyük önem veren Rönesans Avrupası'nda geçerli suç mevzuatına göre gerçekten kendisini sorgulamaya zorlayan Birey vardır.[11] Temel fikir şudur: Ortaçağda Tanrı yargısı ya da katilinin karşısında yaraları kanayan ceset örneği, acı çeken beden gerçeği söyler.[12] Yargıçlar öncelikle çok acı çeken, işkence çeken kişinin itiraflarını dinlemek isterler. Kullanılan teknik 16. yüzyılın ikinci yarısında kişisel, işitmeyle ilgili ve özel olan günah çıkarma tekniğine yakındır. Her iki durumda da güçler bir içebakış çabasından sonra tam bir içtenlik isterler. Henüz keşfedilmemiş olan bilinçdışının uçurumlarından uzak olan yargıçlar, işlenen suçların nedenlerini öğrenmek isterler ve işkence gören kişinin ağzından "gerçeği almak" isterler. Referans hem ilahi ve insani, hem ahlaksal ve toplumsaldır. "Soru" Tanrı yargısının modern bir biçimidir, çünkü beden ve zihin, ruhun içtenliği ve bedenin içtenliği arasındaki derin birlik düşüncesini içerir ve bir yandan da ilgili şüpheliyi iktidarın meşguliyetlerinin merkezi haline getirir. Sadece İngiltere bu tür bir adli mevzuatın getirilmesine karşı çıkmış ve bu sistemin yerine jüri sistemini tercih etmiştir. Ama bu ülkede I. Elisabeth ve I. James döneminde vatana ihanet suçları bağlammda işkence uygulanmıştır. Devletin güçlenmesi için bireyin bunalıma sokulabilmesi şeklinde açıkla-

nabilmiştir bu olgu. Tehlikeli bir yıkıcılıktan korkan devlet, kendisini korumak için umutsuz bir çare olarak cehennemi kullanmıştır. Daha sonra yüksek düzeyde devlet görevlilerinin "gerçek" ve "ihanet" kavramlarının karşılıklığı üstüne saplantılı tespitleri, yaşamın başka alanlarına, özellikle Shakespeare tiyatrosuna taşınır. Aynı zamanda erkeklerin kadınların sadakatsizliğiyle ilgili olarak büyük endişeler yaşadıkları bir dönemde potansiyel sadakatsizlik kavramı içeren evlilik konusuna bağlanır. *Othello*'da Iago'nun kadın düşmanlığı bu derin bunalıma bağlıdır. Böylelikle Shakespeare sahnede, sıradan ve gündelik bir olay aracılığıyla, korku ve ihanet takıntıları içindeki bir devleti anlatmıştır.[13]

1563 yılında Trento Konsili'nde kesinlikle unutturulan, Katoliklerin ve Protestanların arıtıcı tuz ektikleri, iyimser hümanist düşlerin sonu, entelektüelleri sarsmaya yetmiştir. Marjinal düşünmek gittikçe kuşkulu ve tehlikeli bir durum gibi görülür. 16. yüzyıl sonu Hıristiyan hümanizması, kültürü döküntülerinden arındırdığında, düzene uymak gerekir. Ve ortalığı kasıp kavuran Din Savaşları, güçlü ya da mütevazı bireye, başını kurtarması gerekiyorsa eğmesi gerektiğini hatırlatır. Belki 1582'lerde yazılmaya başlayan ve 1609'da yayımlanan Shakespeare'in *Soneler*'inde sergilenen şairin radikal istikrarsızlığı (*"My name is Will"*) şaşırtmaz. Dönemin en büyük yazarlarında kırılgan bir Ego görülür. O dönemde egemen olan ben'in denetlenmesi gereklilikleriyle çelişen arzularını açık seçik biçimde ifade eden, "ben" demeye cesaret edenler, her zaman şu ya da bu biçimde geçerli kurallara saygılarını belli ederler. Thomas Howell, George Gascoigne, ilk İngilizce otobiyografiyi kaleme alan müzisyen Thomas Whythorne ve hem kadın hem yoksul oluşuyla Isabella Whitney, kendilerinden söz ettiklerinde derin bir güvensizlik duygusu içinde olduklarını gösterirler. *Gentry*'den (toprak sahibi sınıf) gelen ya da bu sınıfa girme özlemleri içinde olan bu insanlar, toplumun saygısından uzaktırlar; özellikle saray mesafeli bakar onlara, dışlanmışlıklarını bir erdem gibi gösterirler ve bunu farklılıklarını talep etme fırsatı gibi görürler.[14] 17. yüzyılda,

genellikle Montaigne'den etkilenen adalı yazarların birinci tekil şahıs kullanmaları ender görülen bir şey değildir. Bu bağlamda açık seçik bir ben bilinci söz konusudur, ama her zaman kolektif etkilerin güçlü etkisini taşıyan bir çerçeve içinde. İki çelişkili tipten söz edilebilir: tutucu Anglikan ve radikal püriten. Birinci grup içinde yer alanlar daha çok düşçü, tarih karşıtı, simgesel ve anlam belirsizliği taşıyan bir "ben" kullanırlar. İkinciler ise daha farklıdır çünkü bunlar arasında bulunan Baptist Bunyan, *Leveller* (eşitlikçi) Lilburne ve bağımsız Milton şahıs zamirini aktif biçimde, olabildiğince basit ve somut bir şekilde, onu geçen zamana bağlayarak, konuşan kişinin düşman bir dünyada etkin olduğunun altını çizme iradesiyle kullanırlar.[15]

Daha sonra aynı bağlamda, bireyin yazma etkinliğinde ortaya çıkışı, büyük acıların ya da korkunç bir aşağılık duygusunun sonucudur belki de. Kraliçe Margot, çılgınlıklarından yorulan kardeşi III. Henri tarafından sürgüne gönderilinceye kadarki yaşamını büyük bir yetenekle anlatır; kalemi eline almasının nedeni büyük olasılıkla kendisine bir varis verecek bir kadınla evlenmek isteyen kocası IV. Henri'nin boşanma arzusu karşısında daha iyi bir pazarlık gücü elde etmekti. Dışlanıp tahttan uzaklaştırılınca kendisine en uygun düşecek imajı verme kararı alır ve kamuoyu bundan ancak ölümünden sonra haberdar olur. Agrippa d'Aubigné, efendisi ve kralın Kalvencilerin çıkarlarına ihanet etmesinden büyük acı duyar. Michelet'ye göre acımasız "kan dökücü", 1570'de Rabastens kuşatmasında yaralanan, politik nedenlerle IX. Charles'ın gözünden düşen, aşağılanan Blaise de Monluc 1571'de yetmiş bir yaşında marifetlerini ve dört krala yaptığı hizmetleri hatırlatmak için, zorunlu olarak yalanlarla "yaşamının söylevini" dikte etmeye başlar. Yapıtı *Commentaires* (Yorumlar) 1592'de yayımlanır.[16] Yapıtları ölümünden (1614) çok sonra yayınlanan Brantôme, daha sonra *Les Dames galantes* adını almış olan bir kitap kaleme almıştır; bu kitabı yazmasına attan düşerek sakat kalması ve onurlu bir asker olma düşlerini gerçekleştirememesi vesile olmuştur. İşkence çeken

bu insanların hiçbiri, büyük bir kitleyi hedef almamışlardır kesinlikle. Hepsi öncelikle kendilerini ve yakınlarını düşünmüşlerdir.

İsyan ve yoksunluk, dinsel eğilimli yaşam öykülerinin İsa'ya özgü alçakgönüllülük modelinden çok uzak, meşrulaştırıcı bir özyaşamöyküsü biçimine götürürler. Bununla birlikte İngiltere'de Quakerlar bilinçli bir karşı çıkıştan beslenirler. Acı, yalnızlık, hastalık, aşırılık hatta delilik kendini ifade eğilimini açıklayabilir.[17] Amaç sadece okuyucuyla duygusal bir bağ kurmak değildir, çünkü bu yapıtların çoğu yazarının ölümünden sonra yayınlanmıştır, hatta bazıları müsvedde olarak kalmıştır. Yazarın en önemli motivasyonu, muhtemelen başarısızlıklarını daha iyi anlayabilmek ya da bunları kendisi için katlanılabilir hale getirmek için Ben'ini daha iyi araştırabilmektir. Çünkü yazmak eylemi, Monluc ya da Kraliçe Margot örneklerinde görüldüğü gibi, yaşanan önemli olaylarla parçalanmış bir kişiliği yeniden inşa etme girişimidir. Bu çabaya yönelen birey, yaşamının denetimini ele alır, eylemlerinin değeri konusunda vicdan muhasebesi yapar. Gerçeği saptırır ya da yeniden inşa ederse muhtemelen bilinçli olarak yapar bunu, çünkü bazı şeyleri yeniden ve öncelikle kendi kendisiyle tartışma kararı almıştır: iffet ve iffetsizlik, iyilik kötülük kategorileri ve kendi kişiliği ve başkalarının kişilikleri arasındaki sınırlar. Bu gurur duyulacak bir şeydir ve İsa modeliyle sınırlanmamışsa eğer içebakışa karşı dinsel önyargıları açıklar.

Kendilerine biraz nefes aldırmış olan Protestanlar da dahil olmak üzere herkesin günahkâr gözüyle baktığı kadınlar için ne söylemeli? Kocalarının, iktidarların ve bilgilerin önünde eğilmek istemeyen ve açıkça özgürlük isteyen kadınların isyanı konusunda ne düşünmeli?

Kadınların payı

16. ve 17. yüzyıllarda, erkek özne kendi kişiliğini oluşturma konusunda bu kadar güçlük çekiyorsa, "zayıf damar" kadın bu konuda

başarısızlığa mahkûm gibidir. İngiltere'de *weaker vessel* (zayıf damar) deyimi 1526'da Tyndale'in Yeni Ahit'i çevirmesi sırasında ortaya çıkmıştır. Bu deyim 1600'e doğru bütün kadınlar için kullanılır ve özellikle Shakespeare tarafından kullanılmıştır.[18] Katolik Fransa da geri kalmaz bu konuda. Bütün Avrupa'da olduğu gibi, Tanrının yarattığı çiftin en kırılgan unsuru kadın, en güçlüsü erkektir. Anglosakson araştırmacıların "türlerin tarihi" tanımlamasından daha karmaşık bir tanım aramaya ne gerek var? İnsanlığın iki yarısı arasındaki değişken ilişkiyi araştırmaktı söz konusu olan. Birinin ya da ötekinin tarihinin basite indirgenmesi esası yok eder: Taraflardan birinde bir gelişme görüldüğünde sistemin tümü değişir.

Dikkate alınması gereken referans çerçevesini ataerkillik kavramı oluşturur. Büyük bir ilgiyle tartışılan sözcüğün sayısız anlamı vardır. Feministlere düşmanlardan kaçmaları ya da kendi aralarında kavga etmeleri için bir işaret işlevi görür. Ben hiçbir nesnellik iddiası içinde olmadan toplumun her kesiminde, Shakespeare döneminde olsun, Molière döneminde olsun aileden en büyük kurumlara kadar erkeğin kadınlar ve çocuklar üstündeki egemenliğini tanımlamak amacıyla kullanacağım bu sözcüğü. Bununla birlikte bu kavram donmuş değildir. Biçimleri yüzyıllar boyunca hafif değişiklikler geçirmiştir.[19] 1500 yıllarından başlayarak güçlenmesinden sonra, itaati reddedenlerin ya da isyancıların kesin tartışmalarına tanık olunmuştur bu bağlamda ve sözcük birtakım uyarlamalardan sonra 18. yüzyılda, daha sonraki bölümlerden birinde ele alacağımız büyük değişiklikler geçirmiştir. Yazık ki İngilizlerin tersine Fransız araştırmacılar bu sorunla yeteri kadar ilgilenmemişlerdir ve bu durum bugün yararlanılan verilerin dengesini bozmaktadır. Ayrıca 1558-1660 arasmda İngiltere'de kadınları daha iyi denetleme çareleri konusunda gittikçe artan sıkıntılar düşüncesi, özellikle edebi ya da çok kesin ve yönlendirici metinlerden beslenir.[20] Fransa'da evlilik iktidarının sembolü ünlü külot tartışması konusuyla, aynı kaynaklarla ve resim aracılığıyla doğrulanır. Sözgelimi, sırtına binmiş bir kadm figürüyle gülünçleşti-

rilmiş Aristoteles örneğinde görüldüğü gibi, Antik çağdan beri sürekli tartışılan konunun tiyatrovari sahnelerin, erkekliğini ve gücünü yitirme gibi çifte erkek fantazmalarının ötesinde gerçekten etkili olduğuna kesinlikle inanmak için daha derinlere inmek gerekir. Erkekler talihin her yerde ve her zaman ters dönebileceğinden korkmazlar mı?

Zayıf kadınlar

Bir şey kesin: Kadının güçlü bir doğaya sahip olduğunu düşünen kimse yok. Tanrı kadını eşine itaat etmesi, çocuk doğurması ve "bir salyangoz ya da kaplumbağa gibi taşıması gereken evinde" kalması için yarattı, diyor 1579'da kralın hekimi Laurent Joubert. Daha güçlü olan erkek savaşır, çalışır, dışarıda yaşar, "daha güzel ve daha zarif olan" eşi ise sabırla bekler onu.[21] İlahi iradenin sırtı kalındır! "Daha zayıf damarın" aşağı olduğunun doğrulanması bütünüyle erkekliğe özgü bir çabadır. Yüzyıllardan beri yerleşmiş geleneklere, Rönesans'ta köylere göre hem daha hareketli hem günah işlemeye daha müsait kent çevresinde kadınları ve kızları daha iyi kuşatma iradesi eklenir. Boccacio'nun *Decameron*'u (yak. 1348-1353) İtalyan toplumunu modern bir Babil'e benzetir. Paris'te zina yapmak köyde zina yapmaktan kolaydır. Erkeğin sıkıntı ve bunalımının büyük ölçüde gelip geçici ilişkiler nedeniyle kentlerde daha ağır olabilmesi mümkündür ve bu bağlamda Rabelais'nin kahramanı Panurge (*Tiers livre des faits et dicts héroïques de noble Pantagruel;* [Asil Pantagruel'in Kahramanlık Söylevleri ve Eylemlerinin Üçüncü Kitabı] 1546) örnek gösterilebilir: Hiçbir koca boynuzlu olmaktan kurtulamaz![22] Namuslu kadınların ödevleri üstüne yeni ortaya çıkan bir ısrarcılık, yozlaşan İngiliz ve Fransız saraylarıyla zıtlık içindeki kentlerden gelir özellikle. Kentli erkekler kaygı ve tasalarından kurtulmak için istedikleri kadın figürünün ideal özelliklerini yazarlar: Başka erkeklerin isteklerine kapalı ama doğurgan, sütü bol ve fedakâr anne. Buna karşılık bir de dişi

şeytan vardır, kendini dişiliğin doğasından gelen kusurlara, özellikle dizginleri bir erkeğin elinde olmadığından, doymak bilmez cinsel arzularına kaptıran kadın. Onu kendisinden kurtaracak ve ahiret mutluluğuna kavuşturacak olan sadece evliliktir.[23] İffetli iffetsiz ayrımı yeni değildir. O dönemde geçmişe göre daha büyük boyut kazanır. Bu bağlamda bekarete sadakat düşüncesindeki gelişmeler ve 1580-1630 arasında Batı Avrupa'da doruğa varan cadı avı örnek gösterilebilir. Çocuk sahibi olan bakire Meryem modeli, bir eşin annelik ödevlerini tanımlar; ondan beklenen ödevler vardır: Kendisini sadece kocasına adayacaktır, kendi bedenini kullanırken aşırılığa kaçmayacaktır, bedenini zevk için değil doğurmak için kullanacaktır. Buna karşılık ruh çağırma, büyü yapma bu kurallara uymayan, marjinal yaşayan, dullar gibi başında bir erkek bulunmayan, ruhlarını kurtarma peşinde olacaklarına ölümlü bedenlerini düşünen kadınları şeytanın yanına gönderir. Kentli erkeklere gelince, açılan davalar dikkate alındığında daha çok kırsal kesimde faaliyet gösteren, cadılara rastlamazlar pek ve cinsel zevkleri kendilerine sarılan iffetli eşlerinden çok fahişelerin kollarında ararlar. Büyük olasılıkla eskiye dayanan erkek çifte standardı güç kazanır ve eş sevgiliden —"insan sevgilisine âşık olur" der Lucien Lefebvre– ya da şeytana uymuş cehennemlik kızdan ayrılır.[24]

Kadın rolleri

Katolik manastırlarında kendilerini bekârlığa adamış çok küçük bir azınlık dışında, bir kadının hayatı bütünüyle evliliğe yönelmiştir. Kadın evliliğe hazırlanır, evliliği yaşar, sonra dulluk durumunda artık evliliğin katı kurallarla korunmadığı için üzülür. Bazı yazarlara göre dullar bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Yanlış da değildir bu büyük olasılıkla, ancak geçinecek maddi koşullara ve kuşkularla dedikodulara direnebilecek kafa yapısına sahip olma koşuluyla. Yaşlı kadınların, özellikle bir erkek eli günaha girme-

lerini engellemezse, cinsel arzularının çok daha azgın olduğu söylenir. Cadılık suçlamalarının hedefi de, özellikle toplumsal ilişkilerin yitirilmesiyle yaşm, dulluğun ve göreli bir marjinalliğin damgasını taşıyan bir dişi basmakalıpçılığıdır.[25] Fransa'da 16. yüzyıl ortasından daha sonraki yüzyılın ortasına kadar evliliğin önemi, çok otoriter ve çok belirgin bir krallık mevzuatıyla kanıtlanmıştır.[26] İngiltere'de, 1590'larda boşanma tartışmasıyla başlayan kriz, daha içselleşmiş ve görünmeyen yeni bir toplumsal denetim biçimine yol açar; aile iktidarın "kamu düzeni yararına özel bir biçimde uygulandığı" yerdir.[27]

Dolayısıyla cinsel roller bu son amaca göre önceden belirlenmiştir. Erkeklik popüler gençlik krallarının evlenecek delikanlıları ve kentliler, soylular ya da kendilerini beğendirmek isteyenler açısından egemen, saldırgan bir tavra sahip olmaktır ve erkeğin kendisini bu özelliklerle ifade etmesidir. "Horozlarımı bırakıyorum, tavuklarına sahip ol!" der bir 16. yüzyıl atasözü. Bir kızı zorlayan genç erkek kendi rolünü oynar ve toplumun gözünde mazur görülür, çünkü kurbanın kendisini sakınması ya da ailenin erkekleri tarafından korunması gerekir.[28] Evlilik dışı cinsellik teorik olarak bir günah olsa da aslında erkek "yetişkinler" için eğlencedir çünkü "gençliğin bir şekilde yaşanması gerekir." Zamanın açık yürekli müstehcenliği, güçlü olanın kendisinden daha zayıf bir ava karşı, gönül rızasıyla da olsa, şehvet saldırısını anlatmak için askeri ya da en azından egemen bir vokabüler kullanır. Fransa'da, II. Henri döneminde şövalyeler, bir ya da birçok mızrağı ortasından kırarlar ya da parça parça ederler. 16. yüzyılda Londra'da bütün sosyal sınıflar, bu alanda sözsel ya da fiziksel sertliğe ayrıcalık tanırlar. Sevişme sırasında erkek egemenliğini belirtmek için kullanılan 130 sözcük tespit edilmiştir. Bunlar esasen dört semantik alanla ilişkilidir. Kuşatmak ve değişkeleri savaşçı vokabülerden gelir. Bozmak, namusunu kirletmek ya da parçalamak daha çok kaba bir çapkınlık biçimiyle ilişkilidir. Kırmak, kızlığını bozmak, kaçırmak, kirletmek tecavüzü akla getirir. Tecavüzü kesinlikle dışta bırakan

dördüncü grupta saldırgan bir hava vardır: Shakespeare'in yapıtlarında erkekler partnerlerinin üstüne çıkarlar, onlara sahip olurlar, vururlar, üstlerinde zıplarlar, ata biner gibi üstlerine binerler, içlerine doldururlar, duvara dayarlar, devirirler.[29] Erkeklerden beklenen tavır kadın avcıları gibi davranmaları ve hanlarda, tavernalarda, şurda burda şanslarının yaver gitmesiyle övünmeleridir. 1572-1640 arasmda Londra ve Chichester *kilise mahkemelerinin* önüne gelen iftira, lekeleme davaları erkeklerin cinsel konulardaki kibir ve övüngenlik eğilimlerini gösterir. Çeşitli biçimlerde uğradıkları tecavüzler dolayısıyla şikâyetçi olan, iftiralara karşı kendilerini savunmak durumunda olan az sayıda kadına ise yargıçlar sempatiyle bakmazlar, çünkü şikâyetçi oldukları konular sıradan ve basit şeylerdir genellikle ve cinsel konular da dahil olmak üzere sadece çok açık seçik aşırılıkların müeyyideleri vardır.[30] Fransa'da da aynıdır durum; bu ülkede kocanın dayak hakkı, dövülen eşin yaşamı tehlikeye düşmedikçe, çok ileri gidebilir ve kurbanın kendisini doğal şehvet duygularına teslim ettiğinden kuşkulanıldığından tecavüzün mahkemede kanıtlanması çok zordur.[31]

Avrupa'da 16. yüzyıldan başlayarak ataerkil sistemin güçlenmesi, erkek ve kadm arasındaki farkı, daha önceki döneme kadar çok açık seçik biçimde anlatır. Eski yapı korunmuş, sadece erkekler için daha fazla belirginleşmiştir: erkeklikleri cinsel marifetler, aşırı içki ve köylü gençler bağlammda kavgalarla ifade ediliyordu. Kadınlar açısından değişiklik daha belirgindir ve 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Fransa'da evliliğin yeniden önem kazanmasının ya da 1590'a doğru İngiltere'de önemli değişiklikler geçirmesinin gösterdiği gibi, kiliselerin ve iktidarların baskısıyla evlilik ve ailenin yeniden merkez durumuna gelmesi nedeniyle daha dramatik sonuçlar doğurur. Somut değişiklikler hiç kuşkusuz çok zaman aldığından ve farklı toplum gruplarını aynı şekilde etkilemediğinden, evlilik yaşamı ve birliği kadınların yaşamında gitgide daha çok önem kazanır. Kocalar ve büyük erkek çocuklar cinsiyetleri gereği aile dışında ilişkileri sürdürebilirler ve erotik bağlamda çifte stan-

dart uygulayabilirler, anneler ve kızlar ise hem cinsellik hem ikamet alanında kapalı bir yaşam sürdürmek zorundadırlar ilke olarak. Evle çok sıkı ilişkileri üstünde ısrarla durmak göründüğü kadar basit ve klasik bir olgu değildir. Bu bağlamda köylü kadınlar rahat bir yaşam sürmediklerinden ve yaşları, zenginlikleri ya da toplumsal konumları açısından ne durumda olurlarsa olsunlar kalın bir kadınsı toplumsallık örtüsü altında yaşadıklarından, çok fazla baskı hissetmezler. Köylerde erkek egemenliği bir tür kolektif kadın gücüyle tartışmasız biçimde gevşemiş, azalmıştır ve bu bağlamda kadınların dilleri, hiyerarşileri, dedikoduları, toplandıkları yerler (ölü başında, fırında ya da değirmende) önemli bir rol oynar.[32] Kentler, özellikle de kalabalık kentler bu tür ilişkilerin sürdürülmesi için o kadar elverişli değildir. Yaşamın eve odaklanması konusunda ısrarlı tavır, kentlerde karşılığını çok daha fazla bulur ve kadınların taşkınlıklarını engellemeye yönelik adli gözetim daha etkilidir. Genel kabul gören model yüzyıllar boyunca ayakta kalmış olsa da,[33] bazı kadınlar kendi aralarındaki ilişkilerin ve erkeklerle ilişkilerin değiştiğini görürler. Bu bağlamda yaşadıkları baskılar arasında, kendisi de ahlaksal ve dinsel baskıya demir atmış, adli mekanizma vardır. Londra'da 1572-1640 arasında kadınları kilise mahkemelerine götüren belli başlı suçlama hemen hemen her zaman fahişeliktir; hakaretler olabilir ve böyle durumlarda kendilerinden özür dilenmesini isterler ya da çoğu zaman da onurlarıyla oynanmıştır ki bu durumda şikâyetçi olurlar.[34] Suçlamalara karşı çoğu zaman kadınlar tarafından ya da dişi intikam yasasıyla denetlenen yerel mekanizmalarla mücadele edilen köylerin durumundan farklı olarak, kentlerde adli olayların çoğalmasının sonucu daha bireysel ve daha cinsel bir kadın algılamasıdır. Kadın öncelikle kocasının "malı" olur ve bu bağlamda tek istisna bedenini kullanarak çılgınlıklar yapmak amacıyla kocasının gözetiminden kurtulması durumudur, ki o zaman da kendisini cezalandırmak amacıyla toplum devreye girer, ama çoğu zaman kişisel intikam ilkesinin dışında adalet ve çevre aracılığıyla yayılır böyle

bir olay. Olgu toplumda kadının yerinin yeni tanımlamalarının tümünün bir parçasıdır. Güçlü bir ahlaksal gözetime önem verilir bu bağlamda. Evlilik dinsel ve siyasal otoritelerin düşledikleri kadın itaati için en önemli kurum olur. Kadın eş, erdemli ve alçakgönüllü olmalıdır ve kocasının vesayetinin doğal ve normal olduğunu kabul etmelidir.[35]

İngiltere'de, evlilik ilişkisi konusunda Anglikanların ve püritenlerin tavırları arasındaki çelişkiler, tamamlayıcı sonuçlar getirirler. 1597'de boşanmalardan sonra yeniden evlenmeler Anglikan kilise yasalarına göre illegal ilan edilmiştir. Kraliçe bu kararı kabul etmez ama halefi I. James 1604 kilise yasalarıyla kabul edilen ilkeyi onaylar ve konuyla ilgili tartışmalar son bulur. Bu tavır Fransız Katoliklerinin tavrına yakındır, evliliğin bozulmazlığı vizyonuna dayanır. Evliliği ahiret mutluluğuna katkısı olmayan, sadece iki tarafın karşılıklı rızasına bağlı basit bir medeni anlaşma haline getiren püriten yoruma karşıdır. Kriz kalıcı izler bırakır ve belki de kentlerde ve dönemin tiyatro anlayışında erkeklerin bunalımlarının artmasına etki eder. Erkek ve kadın kimliklerinin yeniden tanımlanması, bu sorunlarla en çok ilgilenen kentli erkeklerde yıkım korkularını azdırır. Sıkıntı, şeytani öfke patlamalarıyla iktidarın fethedileceği korkusunun fantazmvari biçimini alır. Cinsel isteklerini engelleyen kişiden gelen bir dişi şeytanlar tarikatının zararlı yeteneklerine inanma durumu, bu niteliklere sahip olduklarına inanılan dişi büyücülerin taciz edilmeleri sonucunu doğurur ve bu durum 1580-1590 arasında doruğuna ulaşır. Öte yandan buna, erkeğin karısı tarafından öldürülebileceği korkusu eklenir ve bu durum da adli makamlara şikâyetlere yol açar, ama temelsiz bir korkudur bu, çünkü suç arşivlerinde eş cinayetlerinde bariz yüksek bir oran tespit edilmemiştir.[36] Tiyatro bu tür bir erkek bunalımına yoğun ilgi gösterir. Ama belki de şehevi arzuları hiç sönmeyen, hiç doymayan bir partner karşısında başarısızlık takıntısından gelen sıradan bir tema söz konusudur! Tiyatro sahnesi bu olguya özellikle İngiltere'ye özgü bir boyut katar, çünkü kadın rol-

leri her zaman kılık değiştirmiş oğlanlar tarafından oynanır ve kral 1660'da verdiği kararla bu alana bir özgürlük getirince, bu tür numaralara gerek kalmamıştır.[37]

Shakespeare döneminde sahneleri işgal eden bu bir tür üçüncü cins aynı zamanda bir erkek endişesinin yansıması ve erotik yükü çok ağır karışıklıklar yaratabilecek bir unsur değil midir?[38] O dönemde kimilerinin iddiasıdır bu. 1599'da basılmış bir kitapçık olan *The Overthrow of Stage-Playes*'de Oxford'da kilise görevlisi Doktor John Rainoldes, bu bu travestizmi görmenin arzuyu artıracağına ve duygusallığı kışkırtacağına dair uyarılarda bulunuyordu. Öteki cinsin kıyafetlerini giymeye dair güçlü bir tabu söz konusuydu, özellikle de kadınlar açısından, hukuki kovuşturmalara uğrama riski bile taşıyordu.[39] Bekâr genç oğlanlar yine de bazı özel durumlarda öteki cinsin kıyafetlerini giymeyi denerlerdi, özellikle karnaval gibi büyük halk eğlenceleri esnasında ya da boynuzlanan kocaların cezalandırma ritleri söz konusu olduğunda, Fransa'da eşek gezintileri ya da İngiltere'de *skimmington* esnasmda. Elisabeth dönemi tiyatrosunda, sembollerle oldukça yüklü, çift anlamlı bu uygulama belli bir toplumsal sıkıntıyı ifade eder, çünkü gösterdiği erotizm erkeksi bir karakterle birlikte oyuncunun kadınsı görüntüsünü birleştirir. Diğerleri bu durumun oldukça farkındadır. Örneğin Lyly, 185'te *Gallathea* piyesini, hepsinin erkek çocukları tarafından canlandırıldığı, oğlanların kızlar gibi ve kızların da oğlanlar gibi giyindiği karmaşık bir entrika üzerine inşa etmişti. Açılış sahnesi izleyicilere travestizmin yasadışı olduğunu açıklar ve tiyatrodaki eşcinsellik imaları üzerine polemik ortalığı kasıp kavurur. Kendisi de oğlancı olarak bilinen, 1593'de sapkınlık suçlamasıyla yargılanması esnasında böyle kabul edilen Marlowe, *Doctor Faustus*'da bilinçli olarak bu meseleyle oynar. Shakespeare'e gelince, komedilerinde kadınların androjen karakteri üzerine dikkat çeker. *As You Like It* (1599'a doğru) kadm kahramanı Rosalinde, Ardennes Ormanı'nda erkek kıyafeti giyerek saklanmaktadır. Piyesin sonunda sözlerini "eğer kadm olsaydım" diye başlayan bir tiratla bitirir, "içinizden müm-

kün olduğunca çok kişiyi kucaklamak isterdim..." Cinsellikteki karmaşıklığın doruğu bir oğlanın tamamen erkek kılığındaki bir kadını oynamasıyla gerçekleşmiştir. Seyircilere bu göz kırpma özel bir duyusallık, şiddetli bir erotik ton yaratmıştır.[40]

Bu tespitlerin ötesine geçmek mümkündür. Elisabeth dönemi tiyatrosunun belli başlı seyircisinin yaşadığı Londra'da erkek ve dişi arasındaki ilişkilerde küçük çapta değişiklikler görülür. 1700'e doğru İngiliz başkentinde erkek eşcinseller olarak tanımlanan bir grubun, bir "üçüncü cinsin" ortaya çıkmasına götüren süreç[41] daha önceki uygulamaların ağır işleyen bir tür yas çalışması gibi hazırlanmıştır adeta. İngiliz kültüründen çıkan Shakespeare dönemi tiyatrosu toplumla temas bağlamında ilk laboratuvardır. Kadın kılığına giren delikanlılar iki cinsiyetin kesiştiği yerde bulunan ama özellikle ikinci cinsiyetin zayıf karakterlerini taşıyan karışık bir Bireye doğru yönelme arzusu gösterirler çünkü yeniyetmeler hekimlere göre bağımlı varlıklar, eksik, yetişkinler kadar ateşli ve sert olmayan erkeklerdir. Bunlar 16. yüzyılda her zaman çok canlı olan genç erkeklerden oluşan topluluklardan şehvet oyunlarını ve kendi aralarında oğlancılık deneyimlerini edinirler.[42] 1600'e doğru bu anlam düğümlenmesinin kadının güzel ve yakışıklı delikanlılar tarafından canlandırılması gibi tuhaf bir İngiliz alışkanlığına erkekler için özellikle ilginç bir şehvet içeriği katmış olması mümkündür. Tepkileri bilinmeyen kadın seyircilere gelince, onlar normal yaşamda yetişkinlerin sıkı bir vesayeti altında yaşayan, ağabeyleri ya da yaşıtları için hayal edilen bütün zevklerin sahne gereçleri olan bütün delikanlıların imajı aracılığıyla katlanan bağımlılıklarının imajının bir yansımasını bulmuyorlar mıydı?

Asiler ve başkaldıranlar

Ancak insan aracılığıyla yaşayabilmek: Kadın için Elisabeth dönemi tiyatrosundan çıkan metaforik ders budur büyük olasılıkla. Dönemin ataerkil dünyasında kadın her zaman erkeğe göre tanım-

lanmıştır. Çok ender olarak ve kadınların oluşturdukları arşivler, kadının kişiliğinin sistematik biçimde bu şekilde sunulduğunu kanıtlar. Yöneticiler, zabıt kâtipleri, suçlular ya da noterler özellikle onun durumunu yansıtan toplumsal bağla ilgilenirler: Kendisine gerçek anlamda kimliğini verenin eşi, kızı, annesi, kız kardeşi. Ama bu bağlamda ayrıntılar hiç ilgilendirmez yazarları. Söz konusu kişi doğrudan doğruya ilgili olsa bile adı eksik kalabilir. 1612'de Paris Parlömanı ölümle tehdit edilen, çırılçıplak soyularak, öküz sinirinden yapılmış bir kırbaçla dövülen, hakarete uğrayan, şamdanla vurularak dişleri kırılan soylu bir kadınının davasına bakar... Sadece şiddet uygulayan kişi, Senyör de Cerveau'nun eşi olarak tanınır.[43] Çağdaşları arasında kimlikleri belli olanların sayısı çok sınırlıdır ve bu bağlamda kadının yüksek bir sınıftan olması, dinsel angajmanlar ya da bir hizmetçi ve özellikle fahişe söz konusu olduğunda hakaret, küçümseme gibi unsurlar (Kırmızı surat, Şişko Jeanne ya da parlak amcık) devreye girer. Aşağı sınıflarda bireysellik takma adlar, adların kısaltılması ve Paris'in balıkçı kadınları gibi bazı erkeksi kadınların asi karakterleriyle ilgili simgeler dikkate alındığında kimi zaman daha belirgindir. Kendi soyadının ve kocanın soyadının birlikte kullanılması (Marie Dubois, Jean Duval'in eşi gibi) bağımsızlıktan çok çifte bağımlılık işaretleridir. Çünkü köylerde bağımsızlık kadın için neredeyse olanaksızdır, maddi açıdan ayakta kalabilmek için hem evlilik içinde hem de bu ilişkinin ötesinde yardımlaşma gerekir. Kuşku yalnız erkekten çok yalnız kadın üstünde yoğunlaşır. Dul kadın, özellikle birkaç kocadan dul kalmışsa, bu kocaları bilinçli olarak mezara göndermiş olmakla, hatta şehvet büyüleri yapmış olmakla suçlanır, oysa dul bir erkek kendisinden çok küçük bir kızla evlendiğinde itibarı artar.

Hangi konumda olurlarsa olsunlar o dönemin kadınlarının yaşadıkları en büyük güçlük, karmaşık ve doyurucu olmayan bir rol üstlenmektir.[44] Erkek günün birinde sade, basit, itibarlı ve tutarlı bir tip, bir yetişkin, aile reisi olabilir, karısı ise hem ona bağımlılık

durumunu kabullenecek, hem çocuklara hem de eğer orta ya da yüksek sınıftan biriyse hizmetçilere otoritesini kabul ettirecektir. Bu durumda kadının aşağılığı üstüne egemen söylemleri kabullenmesi gerekirken, bir yandan da kendini erkek hizmetçilere hem saydıracak hem de kadının yatıştırılamayan şehvet içgüdülerinin bir yemi gibi görülmemesine engel olma gibi çok zor bir işin üstesinden gelecektir. En büyük prensesler bile bu büyük çelişkinin üstesinden gelememişlerdir. İngiltere Kraliçesi I. Elisabeth, bu işin içinden sıyrılabilmek için bir yandan bakireliğini ön plana çıkarırken bir yandan da kadın bedeninin içinde bir erkek yüreği taşıdığını söylüyordu. Himayesinde yaşayan Cizvit Papazı Loryot'nun yayınladığı kadın düşmanlığını öven bir yazıya sinirlenen Kraliçe Margot, ona 1614'te cevap verdiği *Discours docte et subtil* (İnce ve Bilgiççe Bir Söylem) başlıklı yazısmda ironik, sahte bir alçakgönüllü üslup kullanmıştır. Kadının doğal olarak aşağı bir cins olmasına ilişkin yerleşik dinsel düşünceye karşı çıkamadığından niyetine uygun bir üsluba başvurur: "Tanrı kadınlara özgü dinginliği, huzuru ve dindarlığı sever, erkeklere özgü gürültü patırtıcılıktan, vahşetten hoşlanmaz."[45] Bu hoş düşüncenin sadece iyi bir kadın eş modeliyle ilişkili olduğunu unutuyor; kendisi yaşamının en güzel yıllarını duvarın öbür tarafında yaşamış, kocasının kurtarıcı vesayetini reddeden hemen hemen her kadın gibi kemirici bir şehvetin kurbanı olmuştur.

Bununla birlikte birçok kadın, bilinçli bir tavırla, cinsiyetlerinin kesin tanımlamalarının dışında yer alırlar. Her sınıftan bazı kadınlar, kadınların üstündeki önyargı örtüsünü kaldırmak ve kendilerine yasaklanmış olan şeylere, her türlü yaşam zevkine ve cinsel zevke kavuşmak için sadece tutkularının ve arzularının peşinden giderler.[46] Bazı kadınlar da kadın olmanın acısını bilerek yaşarlar ve kurtuluşu yazıda, hatta kendilerine baskı yapanlara karşı başkaldırmakta bulurlar.[47]

İngiltere'de Protestan öğretilerin etkisi, aileyi yoğun bir kadın dindarlığının geliştiği "küçük bir kiliseye" dönüştürür. Bu dindar-

lık, derin dinsel düşünceler ve vicdan muhasebeleri içeren özel "günlüklerle" yansır yaşama. Bu bağlamda Lady Margaret Hoby'nin 1599'da başladığı günlük ilk örnektir. 17. yüzyılın ilk yarısında bilinen yirmi üç günlük vardır, birçoğu da kaybolmuştur muhtemelen. Bazı kadın yazarlar ise alçakgönüllülüklerini ifade ederken daha kişisel bir hava verirler yazılarına. Belgeyi kendi özel mülkiyetleri gibi görürler, kendilerinden saklayacak çok önemli şeyleri olmasa da eşlerin çok önemli haklarını kısıtlamanın aldatıcı ama açık seçik bir biçimi gibi görürler bunu. Sözgelimi Elizabeth Walker, kendisini yazarken yakalayan kocasından, yazdıklarını kendisi hayattayken okumayacağı vaadini alır. Kocası ise karısının ölümünden sonra yazdıklarında sadece olumlu şeyler bulur. Elizabeth Bury de özel karakterler ve kısaltmalar kullanır yazılarında. Eşi karısının ölümünden sonra bu yazıları sökebilmek için delice çaba harcar ve okuyabildiklerinde "içtenlik ve alçakgönüllülükten" başka bir şey görmez. Elizabeth Dunton kendi icadı olan bir tür stenografi kullanır, ayrıca yazdıklarının ölümünden sonra yakılmasını ister.[48] Dolayısıyla kendini ifade eyleminde gizlilik ve utanma vardır ve bu yazılarda mutlaka Ben'ini başka insanlara tanıtma isteği gibi bir şey söz konusu değildir. Bu konuda kadınlar daha hassastır, çünkü toplumun yerleşik kuralları suskunluğa, her halükarda temkinli ifadeler kullanmaya götürür onları ve bunun sonucunda yazılarını bir türlü yayımlamazlar ya da sürekli ertelerler. Dinsel olsun olmasın birçok kadın özyaşamöyküsü, yazarın ölümünden sonra, çoğu zaman bunları bir dindarlık örneği olarak sunmak isteyen bir din adamının arzusuyla basılmıştır.[49]

Kadında içebakış, referans olarak "başkasını" gerektirir. Eşit olmayan bu karşılaş(tır)madan yeni bir şey doğar. Hiç kuşkusuz egemen bir Ben değil, bu Ben'e sahip olan açısından bir onur, kendine saygı bilincidir bu. İlk Newcastle Düşesi (1623-1673) Margaret Cavendish, kendisi hayattayken, 1656'da yayımlanan *A True Relation of my Birth, Breeding and Life* (Doğumumun, Büyütülüşümün ve Yaşamımın Gerçek Bir Anlatımı) adlı yapıtını babası ve koca-

sıyla doğrudan ilişki içinde bireyselliğini ilan ederek bitirir. Yapıt "Babam bir *centilmen*'di" cümlesiyle başladığından, düşes çılgınlığıyla ünlü olsa ve bu yüzden acı çekmiş olsa da, yaşamında gerçekten bir erkek denetiminin olduğu söylenebilir.[50] Anne Clifford ve Mary Rich'in bıraktığı metinlere gelince, bunlar o dönemde acı çekenlere ulaşılabilecek ender stratejilerin araştırılmasına olanak verirler. Clifford fırtınada boynunu büker ama esasla ilgili olarak asla pes etmez, Rich kendini ifade etme konusunda ikiyüzlü davranır; birincisininkine göre büyük olasılıkla daha yaygın bir biçimdir ama çok az belge kalmıştır bu biçimden.

Dorset, Pembroke ve Mongomery Kontesi, Cumberland Kontu'nun kızı Lady Anne Clifford (1590-1676) olağanüstü ve büyüleyici bir figürdür. Otobiyografik anlatıları yaşamının farklı döneminde yazılmış en azından dört bölümden oluşur. Ayrıntılar açısından en zengin olan mahrem güncesinin sadece 18. yüzyıldan kalma bir kopyası vardır ve ancak 1923'de yayınlanabilmiştir.[51] Daha sonra göreceğimiz gibi, anlam açısından çok yüklü olan I. Elisabeth'in cenaze töreninin anlatılmasıyla başlar. Kontesin amacı büyük olasılıkla öncelikle kendini tatmin için ve çok acı deneylerle tahrip olmuş zihnini açmak için yazmaktı. Çok kültürlü, çok okuyan bir kadındı, çağdaşı Margaret Cavendish kadar maddi olanaklara sahip olmasına rağmen yazdıklarını yayımlatmaya çalışmadı. Bununla birlikte yazdığı müsveddeler aile içinde ya da dostlar arasında tartışılmış, hatta Fransa'da Monluc ya da Brantôme'unkiler gibi dar bir çevreye gösterilmiş olabilir. Kendisine göre çok önemli sorunlar söz konusu olduğunda müthiş kavgacı biri olmasına rağmen anlatıcı güncesinde alçakgönüllü ve ağırbaşlıdır, kadının yeri konusunda kabul edilmiş, yerleşik kurallara dayanır.

1616'da, yirmi altı yaşındadır, 25 Şubat 1609'dan beri kendisine saygılı bir tavırla *"my lord"* diye hitap ettiği Dorset Kontu Richard Sackville'le evlidir ve 2 Temmuz 1614'de bir kız çocuğu doğurmuştur ondan. "Sevgili annesi" Margaret Russel'in 24 Mayıs 1616, Cuma günü, akşam saat altıyla dokuz arasında ölmesi, zaman ve

mekân açısından yerini çok kesin biçimde belirlemesine yardımcı olur. Bu konuyla ilgili giriş bölümünde anlatılanlardan öğrenildiğine göre, annesi Brougham'da (Cumbria'da Penrith'in güneyinde bir şato) ölmüştür, yazarın Kraliçe Elisabeth'in ölümünden on üç yıl, iki ay sonra, on yıl yedi ay önce ölen babasının doğduğu odada. Anne o dönemde yirmi yedi yaşından beş ay almıştır, çocuğu da bir ay sonra iki yaşmda olacaktır. Kocasıyla ilgili tek kelime yok! 29 Mayısta bir habercinin ağzından acı olayın ayrıntılarını öğrenir, çok büyük bir acıdır, çok büyük bir çiledir bu ve vasiyetnamede merhumenin Anwick'e gömülmek istediği yazılıdır. Fazladan bir acı daha, çünkü oraya nakledilmesi gerekir ve Anne'ın dünyaya geldiği, Brougham'a 100 mil uzaklıkta Yorkshire Dales'in güneyindeki Skipton'a gömülmeyecektir. Bu olayda bir uğursuzluk vardır, ailenin mirasmdan yoksun kalacaktır büyük olasılıkla.

Kimliği çok sıkı biçimde baba mülklerine bağlıdır: İngiltere'nin kuzeybatısında, Craven'de Skipton'dan Westmoreland'da Broughton'a kadar uzanan geniş Cumberland Baronluğu arazisi. II. Henry döneminden gelen unvanlar, annesinden sonra mirasçı olma hakkı verir ona. Ama Anne on altı yaşına girmeden kısa süre önce ölen babasının vasiyetine göre, bütün miras erkek tarafına kalacaktı; erkek kardeşine, daha sonra da onun oğluna. Dolayısıyla Margaret Russel'in ölümü durumu çok nazik bir hale sokar. Anne mirastan yoksun bırakılmasını kabul etmez ve iki erkek kardeşi, Sir Robert ve Lord Francis genç yaşta öldüğünden üçüncü Cumberland Kontu'nun doğrudan ve yaşayan tek mirasçısı olduğunu ileri sürer. Burada kızından söz ederken adını vermez ancak günlükte büyük annesinin adını taşıyan çocuğa çok derinden bağlı olduğu anlaşılır; Anne beş yaşma girdiği geceden başlayarak *"my lady Margaret"* diye hitap eder kızına. Kraliçe Elisabeth çok saygın bir ikon olarak ortaya çıkar. Anne'ın günlüğü kesinlikle onun ölümüyle (1603) başlar ve anlatıcının bu olayı kendisine çok sonra söylendiği yerde öğrenme saatiyle ilgili bir olay, annesinin ölüm haberi Anne'ın bu koruyucu iki büyük gölgenin altına bilinçli bir şekilde yerleştiğinin

görülmesini sağlar. On iki yaşında kraliçe Tudor'un sarayına girmişti ve muhtemelen çok canlı hatıralar kalmıştır kendisine bu saray yaşamından: Kadın imajlarıyla ilişkisinde annesine karşı bir sadakat duygusu ve İngiltere'yi bir kadın bedeninde "erkek yüreğiyle" yönetmiş olan kişiye büyük bir hayranlık vardır... Bu düşüncenin Anne için de geçerli olabileceği görülecektir.

24 Mayıs 1616 tarihli giriş bölümünde eş Dorset anılmamış, yaşı falan da belirtilmemiştir. Bununla birlikte 1613'de Sir William Segar'ın bir tuvalinde saray kıyafetleri içinde, sağlıklı ve yakışıklı gözükür. Anne onun kuzeydeki miras talepleriyle yeterince ilgilenmemesini pek hoş karşılamaz, mirasın alınması durumunda toprakları karısının adına işleteceğini söyler ve kendisinden ısrarla mirasçısı olmadan öldüğü takdirde her şeyi kendisine bırakacağını kabul ettiğini bildiren bir belgeyi imzalamasını ister. Anne'ın 29 Mayısta aldığı "işaretle" tehlike doğrulanmış gibidir. Anne kocasının Kent'te, Knole'deki evinde kendisini çok yalnız hissetmekle kalmaz, notlarından örtük bir biçimde anlaşıldığı kadarıyla "*my lord*"la bir süreden beri bir güç mücadelesi yaşanmaktadır, çünkü annesinin hastalığı haftalar öncesinden açıklanmıştır. Anne 9 Mayıstan başlayarak aldığı mektuplarda annesinin her an ölebileceğini anlamıştır. Hatta aynı gece Dorset, gönderdiği mesajda kızlarını başka bir yere göndermeye karar verdiğini ve Knole'e dönmesini kesinlikle yasakladığını bildirir. Yazar çok zor ve çok üzüntülü bir gün yaşamış olduğunu söylemekle yetiniyor. Ayın 11'inde "*the business*" dediği şeyle, eşiyle anlaşmazlık konusu olan, eşinin kendisine çocuk konusunda duygusal şantaj yapmasına yol açan, Kuzeydeki miras işleriyle ilgili olarak karar alır. Dorset çelişkiler içindedir, kızlarını gönderme kararında ısrar eder ama dostlarını da aracı olarak gönderir Anne'a. Anne dik durmakla birlikte bir yandan da birçok insanın, tavır ve tutumu nedeniyle kendisini yanlış anladığı duygusuna kapılır ve 12 Mayısta şöyle yazar: "Çölde bir gecekuşu gibiyim." Bir kocaya ve babanın son isteklerine inatla direnmek kolay ve alışılmış bir şey değildir.

Yazar kendisinden çok az söz ediyor. Çoğu zaman tatmin duygusundan çok kuşku içindedir, hoşnutluğunu çoğu zaman küçük, yorumsuz bir betimlemeyle belirtir. 11 Mayıs 1616'da Dorset, Londra'dan yatışma ve güçlü destek işaretleri içeren bir mesaj gönderir, çünkü yeni evlenen Lord Treasurer'in yüzüğünü de göndermiştir mektupla birlikte; Anne buna karşılık ona kendi alyansını gönderdiğini yazıyor. Ya da 1617 yılında Paskalya gününde, birlikte ayine katıldıklarını, öğleden sonra aralarında büyük bir kavga çıktığını ama bütün bu olaylar sırasında beyaz saten kıyafetler içinde oluğunu yazıyor. Bir gün önce, 19 Nisanda, onun taleplerini bir kez daha reddetmiş ve kendisine "herkesi çok sevdiğini" söylemiştir. Böylece Tanrı nezdinde de insanlar nezdinde de kesinlikle haklı olduğunu sezinletir. Son derece kararlıdır. Bütün tersliklere ve acılara rağmen kırk bir yıldan beri kesinlikle pes etmemiş, teslim olmamıştır.

Annesinin ölümü olayları hızlandırır. Amcası Francis Clifford mallara konar. Bu amcanın oğluyla Anne'ın kocası arasında bir düelloya engel olmak için Kral I. James bizzat araya girer. Dorset'in isteğiyle 18 Ocak 1617'de cumartesi günü çifti kabul eder kral. Dorset verdiği kararların arkasında olduğunu söyler, Anne ise yaşadığı sürece Westmoreland'daki mirasından vazgeçmeyi kabul etmez. Hiçbir argüman yumuşatmaz onu. Kral 20 Ocak pazartesi günü akşam saat sekize doğru ikinci kez kabul eder çifti ve bu kabulde Anne'ın bu meseleyle ilgilenen akrabaları ve birçok hukukçu da bulunur. İnatçı kadın Westmoreland'ı kaybetmeyi asla kabul etmeyeceğini söyler. I. James'i çok sinirlendirmesine ve bazı yakınlarının kendisini ikna çabalarına rağmen direnir. Daha sonra kralın, bir uzlaşmaya razı olmadığına göre, kendisinin gıyabında bir çözüm bulma kararı aldığını öğrenir. Anne günlüğüne kesin bir huzur ve alçakgönüllülük içinde, böyle bir durumdan ne kendisinin ne de bir başkasının bu kadar rahat bir biçimde sıyrılabileceklerini düşünmelerinin mümkün olamayacağını yazar sadece. Büyük olası-

lıkla kraliçenin gizli desteğini almıştır, çünkü kraliçe kendisine krala körü körüne güvenmemesini fısıldamıştır.

Mart 1617'de I. James, Anne'ın toprakları amcası Francis Clifford'a bırakması gerektiği, karşılığında Dorset'in 20.000 lira tazminata hak kazandığı yolunda bir emir çıkarır. İnatçı kadın bütün engellere ve güçlüklere direnir. 23 Nisan 1617'de, Paskalyadan sonra kocasının yatağına gelmediğini, cinsel şantaj peşinde olduğunu söyler. Sonuç alınamayan bir çaba. Zaten bir sonraki gece de gelmiştir yanına. Ve Anne yiğitçe ve saygılı bir tavırla kafa tutmaya devam eder ona, krala kafa tuttuğu gibi, ve babasının son isteklerine karşı çıkmaktan vazgeçmez. Erkeğin, kralın, babanın, evliliğin yasasını kesinlikle reddettiğini anlamak için psikanalize gerek yoktur kesinlikle. Bununla birlikte davayı ve mirası kaybeder ama otuz yıl sonra kendi lehine sonuçlanacak olan mücadeleyi kaybetmez.

1617-1624 arasmda dört çocuk daha doğurur, bu çocuklardan üçü ölür, sadece Isabella kalır ve Margaret gibi bir yetişkin olur o da. Kocası 1624'de ölür. Haziran 1630'da altı yıl dul yaşadıktan sonra Pembroke ve Montgomery Kontu, 1584 doğumlu, I. James'in eski gözdelerinden Philippe Herbert'le ikinci evliliğini yapar ve iki çocuğu olur ondan. Mutlu bir evlilik olmaz bu. Çünkü birinci devrimde Anne katı bir kralcı tavrı benimsemiştir, Herbert ise Parlamentoyu destekler. Amca Francis Clifford 1641'de ölür, arkasından 1643'de oğlu Henry ölür. Peşinde olduğu mirasa kavuşur ama mallarına kavuşabilmek için iç savaşm bitmesini beklemek zorundadır. 1649'da enerjik Anne bir yıl sonra ölüm haberini aldığı ikinci eşini bırakarak kuşatılan ve tahrip edilen Skipton şatosuna gider.

Nihayet altmış yaşında bütün zincirlerinden kurtulmuştur, güney şatolarının restorasyonunu gerçekleştirir: Pendragon, Appleby, Brough, Brougham, sonra 1655'de Skipton. Cromwell son şatonun onarılmasını istemez ama sonunda iradesine karşı çıkma cesaretini gösteren tek kadına saygı duyduğundan izin verir. Anne bir kez daha çağın en güçlü erkeğine karşı boyun eğmeyeceğini gösterir. Erkeklerin bütün kısıtlamalarına rağmen cinsiyetinin tek

temsilcisi olarak geniş bir İngiliz baronluğunda hüküm sürer, kilise inşaatları ve onarımlarıyla ilgilenir, yoksullar için evler yaptırır. 21 Mart 1676'da, seksen altı yaşında, Brougham Castle'da, babasının doğduğu ve öldüğü odada ölür. Son bir göz kırpışıyla mirasını kızı Lady Thanet'e bırakır; onun oğlu Nicholas, Lord Thanet annesi öldükten sonra kalan malları Anne'm yapmış olduğu sırayı erkek öncelikli değiştirerek zorla ele geçirir...[52]

Boyun eğmez karakterinin işareti olarak 1646'da zaferinin anısına bir resim ısmarlar: *Great Picture.*[53] Sembollerle dolu bir aile triptiğidir bu tablo. Ortada Anne'ın ailesi ve genç yaşta ölen iki erkek çocuğu: Pek ortalıkta gözükmeyen ve mirasını soyunun erkek koluna bırakmayı tercih eden baba üçüncü Cumberland Kontu George Clifford resimde biraz sağa doğru kaymıştır; anne Margaret Russel eliyle büyük oğlu Lord Francis'i işaret eder; Francis'in yanında en küçük kardeş Sir Robert bulunur. Arkalarında ikişerli gruplar halinde dört portrede Anne'm kadın akrabaları vardır: İki Clifford (Barones Wharton ve Derby Kontesi) ve iki Russel (Warwick ve Bath kontesleri; birincisinin adı Anne'dır). Hafif ironik mesaja göre bu kadınlar gizlice babasının isteği ve erkeklerin yasasıyla mirastan mahrum kalan ama sonunda bütün engelleri aşan yeğenlerinin haklarını savunmaya çalışmaktadırlar. Sol panoda on beş yaşındaki haliyle Anne yer alır; o dönemde babasının mallarının mirasçısıdır ve başının üst tarafında kitaplarla dolu bir raf ve iki hocasının portresi vardır; bu portrelerden biri Samuel Daniel'e aittir. Sağ taraftaki panoda elli beş yaşında kazandığı zaferin kutlanması görülür; sağ elini masadaki kitaplara dayamıştır, ayrıca üst taraftaki raflarda çok sayıda kitap vardır. Sağ elinin hemen üst tarafında, özellikle çok sevdiği şairlerin kitaplarının arasında, iki küçük portrede iki kocası görülür. Anne muzipçe göz kırparak, evlilik ilişkisine sadakat göstererek zevk yaşadığını anlatmak istiyor ama *"my lord"* ve halefini, sonunda her türlü engelden kurtulup özgürlüğüne kavuştuğunu bildiği ve yakında çok özlemini çektiği mutluluğa kavuşacağını, Westmore-

land'daki arazisinde tek başına hüküm süreceği anda bile acılarla dolu geçmişinin ganimetleri gibi hayattaymış gibi gösteriyor. Burada 17. yüzyılda ender görülen bir olay da akla geliyor: Kral, babası, iki kocası ve Cromwell de dahil olmak üzere kendisine boyun eğdirmek isteyen bütün erkekleri yenilgiye uğratmıştır. Bununla birlikte Tanrıya nasıl itaat ediyorsa onlara da öyle itaat etmekten vazgeçmemiştir. Bunun bir numara olup olmadığı bilinemez. Ama ironisine bakıldığında kimi zaman böyle bir şey akla geliyor, ancak kendi eylemlerinden kuşkulandığında ve yerleşik kurallara uyma kaygıları gösterdiğinde birçok başka durumda da içtenlikli olduğu görülüyor. Bununla birlikte 1646 tarihli aile resminin orta panosunda görülen kendisi, mirasını bıraktığı kızı ve kadın akrabaları tam anlamıyla kadındırlar. İsyankâr, çoğu zaman kendi cüretine şaşıran karışık figür, ailesine yabancı tek figür, annesinin ölüm haberini aldıktan sonra yerini kendisine göre belirlediği kişi hiç kuşkusuz büyük I. Elisabeth'tir. Bütün kadınların en prestijlisi olan ve kendisinin miras haklarını zorla kabul ettiren bu model olmasa daha ileri gitme cesaretini gösterebilir miydi acaba?

Desteğe, paraya, sabra ve yeteneğe sahip olduğu takdirde, inat yararlı olabilse de çekingen ama tehlikelerin bilincinde olan bir kadın için görünüşte itaate dayanan bir strateji uygulamak daha kolaydır. Bir mahkemede sanıklar, meydan okuma yerine yargıçların beklediği doğal zayıflık modeline uygun davranma sayesinde kendilerine belli ölçüde hoşgörülü bir tutum izleneceğini bilirler. Öte yandan bilinçli bir ikiyüzlülüğün saptanmasına olanak veren belgelerin sayısı sınırlıdır. Bu bağlamda Warwick Kontesi Mary Rich'in durumu çok ilginçtir, çünkü hem yaşanmış gerçekliği hem de ideal uyarlamasını anlatır. 25 Temmuz 1666'dan başlayarak yaklaşık on beş yıl boyunca neredeyse günü gününe tutulmuş mahrem güncesini oluşturan binlerce sayfa bırakmıştır. Ayrıca doğumundan belli bir yaşa kadar, ölümünden yedi yıl önce, 1671'e doğru yazılmış kırk sayfalık kısa bir özyaşamöyküsüne de kişisel tarihini sıkıştırmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra

eşzamanlı olarak iki belge kaleme alır ve İrlanda ve Londra'daki gençliği, Charles Rich'le tartışmalı evliliği, iki çocuğunun ölümü ve dulluk dönemiyle ilgili olarak aynı kronolojik bilgileri verir. En önemli fark Mary'nin evlilik deneyimini anlatma biçimidir. Özyaşamöyküsünde kocasını romantik ve çapkın bir kahraman gibi gösterir, oysa mahrem güncesinde sert ve zorba biri gibi anlatmıştır kocasını. Özyaşamöyküsünde kendisini ise canlı, kendine güvenen ve kendinden hoşnut, tutkulu bir kadın olarak tanıtır, oysa günlüğündeki notlar depresif, düş kırıklıkları içinde ve acılı bir kadın olarak gösterir onu. Bu şekilde iki zıt üslup kullanmış olmasını anlamak zordur. Yazar ailesinin onaylamadığı aşk evliliğinin yıllar süren tartışmalar içinde duygusal açıdan başarısız olmasını kabullenmekte zorluk çekmiş gözükür. Mahrem günce yoksunluklardan ve acılardan bir kaçış yoludur kesinlikle.[54] Genellikle okuyuculara yönelik olmayan bu tür metinlerin özelliğidir bu. Bu tür metinleri kaleme alan kadınlar, Anne Clifford örneğinde görüldüğü gibi, çalışmayla duygusal ya da daha derin yaralarını sararlar böylece. Mary Rich'in bilinçli olarak gerçeğin bir idealizasyonunu tercih ettiği özyaşamöyküsüyle ilgili olarak gizem daha anlaşılmazdır. Gerçek bir ikiyüzlülük mü? Ailesinin onay vermediği bir tercih nedeniyle acı bir pişmanlık söz konusu olabileceğinden, özellikle acı veren bir başarısızlıktan sonra Ben'in hastalıklı bir kırılması mı? Kendisi ve yaşamıyla ilgili olarak iyi bir iz bırakabilmek amacıyla yaşanması gereken şeylerin yazı aracılığıyla tasarlanması mı? Çünkü bu tür, günceden farklı olarak onu değerlendirecek bir okuyucu kitlesi gerektirir. Motivasyon yitirilmiş bir düşe geri dönmek, onun nostaljisini kâğıt üstünde sürdürmek ve bu arada beş yıldan beri bir yığın olumsuz ayrıntıyla bozulan kendine saygıyı, yüzlerce sayfalık bir mahrem güncede yeniden bulmak da olabilir...

Cevap ne olursa olsun Mary Rich örneği acının, Bireyin kendisiyle ilgili nasıl ince bir algı oluşturduğunu gösterir. 16. ve 17. yüzyılda kadınlar, kesin idealler ve somut gerçeklikler arasmda kimlikleri oluşturma konusunda erkeklerden daha çok zorluk çe-

kerler. "En zayıf damar" evlilikte sıradan bir olay gibi görülen "senyör ve efendinin" şiddetine maruz kalır ve buna erkek tarafından uygulanan çifte cinsel standardın getirdiği düş kırıklıklarını da eklemek gerekir. Bununla birlikte kadının bu acılara yakınmadan katlandığı kabul edilir. Ruhun kurtuluşunun bedelidir bu, çünkü kadının bedeni ruhu doğal olarak cehenneme doğru çeker.

Bedenlerin akışkanlığı üstüne

"Her insan gözyaşlarıyla dolu bir süngerdir", der John Donne 1623'de verdiği bir karem vaazında.[55] Kendisiyle 27 Temmuz 1617'de bir Pazar vaazmdan sonra tanışan Anne Clifford çok okuyan bir kadındır ve başta tıp olmak üzere çağın bütün bilimlerinin geliştirdiği bu düşüncelerden haberlidir. Akışkanlarla dolu olduğu düşünülen ama sınırları, gözenekleri olduğundan havaya da açık olan bedenin tanımında, Galiano ya da Hipokrates'in dersleri belirleyicidir. Bedende sperm, süt, ter, gözyaşı vb. bütün sıvılar dolaştığından birbirlerine dönüşebilirler ve kan olabilirler, öyle ki farklı fiziksel süreçler, beslenme, dışkılama, aybaşı, süt gelmesi kendi aralarında türdeş olgular kabul edilir.[56] Bu humoral beden çok sıkı biçimde iç hararet dengesine bağlıdır: Beslenme pişme, hastalık ise bu alanda bir aşırılık ya da eksiklik gibi görülür. Eski tıp tabloya dört temel unsuru ekler: sıcak, kuru, soğuk ve nemli. İlk ikisi yetişkin erkeği, öbürleri eşini tanımlar. Kutuplaşma etnologların birçok insan toplumunda çeşitli biçimlerde gözlemlediği bir farklılık düşüncesini destekler: erkek güç, iffet, cennet, Tanrı tarafında yer alır oysa kadın düşüncesi zayıflığı, iffetsizliği, su ve toprağı, şeytanı akla getirir.

Öte yandan Galiano fizyolojisinin sadece tek bir cinsellik modeli içerdiği iddia edilebilmiştir, çünkü iki insan cinsi arasındaki farklılıklar sadece derece farklılığıdır ve cinslerin doğaları arasmda bir fark yoktur.[57] Şu bir gerçek ki tıp söyleminde ve bilimsel söylemde bir süreklilik vardır,[58] çok ateşli ve çok sert, esmer, kıllı süper er-

kekten sarışın, çok açık tenli en dişi kadına kadar. Uçlar arasında daha az dengeli karma tipler yer alır: çok ateşli olan kıllı ve sert memeli kızlar; yaşlarının ilerlemesiyle zayıflayan, normalden daha soğuk olan ihtiyar erkekler; henüz yeteri kadar ateşli olmayan, yedi yaşına kadar entari giyen erkek çocuklar; annenin verdiği körpelikten yavaş yavaş ateşliliğe doğru giden delikanlılar (dolayısıyla eşcinselliğin tanımı esasen yaş sorunudur); iç akışkanları dişilerinkine yaklaşan efemine erkekler. Hekimlere göre kadının cinsel organları bütünüyle erkeklerinkine benzer, sadece içte gizlidir. Bu nedenle Montaigne ironik bir tavırla genç kızlara, "mahrem yerlerinin" de işin içinde olduğu oyunlarda bir terslik olmasını istemiyorlarsa çok sert hareketlerle sıçramamalarını tavsiye eder. Ünlü anatomist André Vésale'in 1543'de yayınlanan *De humani corporis fabrica* (İnsan Vücudunun Üreticisi) adlı yapıtında biçimi tıpatıp penise benzeyen, kesilip çıkarılmış bir vajina resmi vardır.[59]

Bununla birlikte söylenenlerin mutlaka gerçek olduklarını kabul etmek gerekmez. Tek cinsel model teorisi şiddetle eleştirilmiştir, çünkü bedenin somut deneyimini dikkate almaz. Bedensel akış teorisinin önemini söz konusu etmeden, humoral dilin, zamanın fikirlerine göre kendilerini normal kabul edenler için bile her zaman çok dalgalı hatta dramatik özel pratikler oluşturduğunu görmek önemlidir.[60] Sözgelimi 16. ve 17. Yüzyıllarda Augsburg'da erkekliğin basit, sıradan tanımı şiddetle püsküren, ateşli karakteri üstünde durur.[61]

Bütünü Bireyin yeniden Batılı tanımı çerçevesi içine oturtmak gerekir. İnsan Platon'dan bu yana beden ve ruh arasındaki sürekli bir mücadelenin alanı gibi düşünülür. Savaş dinsel Reformlar çağında sürekli yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Kalvenci ilahiyat etkili olmuş ve Hıristiyanı günahtan korumak için fizik ihtiyaçlarına ve arzularına gem vurmaya teşvik etmiştir. Sir Thomas Browne, *Religio Medici* (Bir Doktorun Dini) (1942) adlı yapıtında kimi zaman içinde bir cehennem hissettiğini söyler: "Şeytanın oğlu toplantılarını göğsümde yapıyor sanki!"[62] Ünlem olduğu gibi, hiçbir değ-

şiklik yapılmadan konmuştur. Aynı dönemde Fransız Katolikleri cadıların bedenlerinde Şeytan damgaları bulunduğunu fark ederler ve şeytanları ya da cinleri kovanlar şeytanların çarptığı söylenen Loudun rahibelerine iblisleri, yılanları, kurbağaları kustururlar. Manş'm iki yakasında ölümsüz ruh, bedenin tuzaklarına gitgide daha fazla meydan okur. Oysa Rönesans'tan beri bilim ilerlemektedir. 1543 yılında Vésale'in yapıtı *De humani corporis fabrica*'nın yayınlanmasından sonra bedenin içi araştırmaya başlanmıştır. Yaklaşık 1640'lara kadar bu konuyla ilgili yeni meraklar, bir başlangıç dönemini başlatacaktır. Uygarlık bir bütün olduğundan bilimin öteki alanları da ilgilidir bunlarla. Bazı ressamlar "bir teşrih kültürü" geliştirirler: sözgelimi 1603'lerde Caravaggio (*Aziz Tommasso'nun İnançsızlığı*) ya da 1632'de Rembrandt (*Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi*). Caravaggio'nun Cizvitlerden umduğu siparişleri alamaması, onlar için bir İsa'nın Dirilişi tablosu yapamaması yaklaşımının Karşı Reform ilkelerinden uzak olduğunu göstermektedir. *Aziz Tommasso'nun İnançsızlığı* adlı yapıtı "cerrahi ayrıntılarıyla" son derece gerçekçi bir çalışmadır, inançsız insanın parmağı İsa'nın bir yarasını gösterir. Din dışı unsurlarla kutsalın bu şekilde karıştırılması çağdaşlarının kafalarını karıştırıyordu kesinlikle. Ayrıca sanatçı kilisenin günah saydığı bir otopsi bilgisine dayanıyordu. Bir anekdota göre bir gün yardımcılarını çürüyen bir cesedin çevresinde toplanmaya zorlamıştır. Fiziksel dış görünüme bilimsel bakışın gelişmesinin bir ikinci evresi, İngiliz hekim Harvey'in buluşları ve Descartes düşüncesiyle başlar ve bu görüşler sonuçta bedeni bir makine gibi görme noktasına gelir. Harvey 1628'de kan dolaşımı üstüne düşüncelerini Latince olarak yayınlamıştır: *De motu cordis* (Kalp Hareketleri Üzerine). Descartes'ın ünlü *cogito*'su, "Düşünüyorum demek ki varım"ın tarihi 1637'dir. Bununla birlikte eski vulgata (İncilin Latince çevirisi) düşüncesi çok yavaş sarsılır, çünkü bazı savunucuları bir makinenin bir yaratıcısı olması gerektiğini söylerler.[63]

Yaygın bir düşünceye göre 16. ve 17. yüzyıllarda bütünüyle donmuş kalmış bir tıp bilgisi yoktur. Ruh ve beden ilişkileri ve dolayısıyla eril ve dişil algılamaları konusunda da aynı şey söz konusudur. Batı uygarlığı tümüyle bu ağır ve katılaşmış dönüşümlere uyarlanır. Evren anlayışı yavaş yavaş ilahi bir çember, her insani mikrokozmosu tam bir yansıması olan evrensel makrokozmos imajından sınırlar yaşamına, kırılma noktaları bilincine geçer. 15. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir oyun olan *The Castle of Perseverance*'ın (Azim Kalesi) manüskrisine eklenmiş sahne planı sularla çevrili bir yuvarlaktır, dünya yuvarlağı. Ortada bir şato yükselir ve şatonun altında insanlığın yatağı vardır. Dünyanın basılmış ilk haritasında da (1472) aynı yerleşim görülür. Öteki Ortaçağ manüskri örneklerinde de benzer bir düzenleme vardır, o dönemde bilinen üç kıtanın, Avrupa, Asya ve Afrika figürlerinin yer aldığı bir tekerin ortasında Kudüs. Coğrafya ve tiyatro gözlemciye kendi aynasını sunar. Ayrıca 1605'de Inigo Jones'un İngiltere sarayındaki buluşunu, İtalyan sahnesini de unutmamak gerekir. Yüzyılın ikinci yarısında, ilk seyircileri çok şaşırttıktan sonra kendini kabul ettirince, aktörler ve salon arasında kesin bir ayırma çizgisi oluşturur, böylece yeni bir insan algısı, birleşmiş ve istikrarlı bir insan algısı yaratır. Çünkü Christopher Marlowe'un *Doctor Faustus*'unda (1588'e doğru) görüldüğü gibi tekrar kendi kendine konuşmaya dönüş, iç etkiyi güçlendirir ve seyirci büyük bir keyif alır bundan.[64] Bununla birlikte eski kültür gelenekleri birdenbire kaybolmaz. Çok farklı bir alanda, anatomi dersi, 17. Yüzyıl başına ait ikonografik resimlerde her zaman Vésale'den miras kalan özekdeş bir düzenleme görülür: 1610'da kadavra Leyden anatomik tiyatrosunun merkezinde yer alır ve çevresindeki sıralar bir çember oluşturur, meraklıların ahşap bariyerlerin dışında dolaştıkları salon kare biçimindedir.[65] Geleneksel çevreye bağlılık ve teşrih edilmiş bedenin durumu, birçok insanın gözünde günah sayılan bir eylemi ilahi işaretlerle kuşatır, çünkü Yaradanın kendi imajına göre biçimlendirdiği bir varlığın içine bakma cesareti gösterir insanlar. 1627'de *Portrait of the Image*

of God in Man'de (Tanrının İnsandaki Görünüşünün Portresi) İngiliz ilahiyatçı John Weemes (ya da Wemyss) argümanı tersine çevirir ve Tanrının eserinin daha iyi tanınmasını sağlayacağını söyleyerek anatomiyi dinle uzlaştırır.[66] Bununla birlikte tabu günümüzde bütünüyle yok olmamıştır, çünkü bir 20. yüzyıl cerrahının "Medusa başı" dediği bedenin içi gözlemciye ölümlülüğünü hatırlatır...[67]

Korkular ve yasaklar erkek bedeninden çok kadın bedenine musallat olur. Avrupa'da çok tanınan bir yapıt yazan[68] Zeelandlı hekim Levinus Lemnius (1505-1568) erkeğin kadına göre doğal olarak daha temiz koktuğunu söyler: "Kadın çok fazla pislik salgılar ve aybaşı olduğu zaman da çok pis kokar, her şeyi bozar, kötüleştirir, her şeyin doğal gücünü ve yeteneğini yok eder." O da Büyük Plinius gibi aybaşı kanının çiçekleri ve meyveleri yok ettiğine, fildişini soldurduğuna, demirin sertliğini aldığına ve köpekleri kudurttuğuna inanır. Henri Corneille Agrippa'dan sonra felaketler listesine arıların ölümünü ya da kaçışını, sıcak keten kumaşın kararmasını, kısrakların yavrularını ölü doğurmalarını, dişi eşeklerin kısırlığını ve daha genel olarak da gebe kalmanın mümkün olmamasını, yatak çarşaflarına bulaşan bu kan lekesinin erguvan renkli kumaşları ya da çiçekleri soldurmasını ekler. Ayrıca sağlığa zarar kavramım gerçek anlamda kadın kokusuna yayar, bu koku bu cinsin özellikleri olan soğukluk ve ıslaklıktan gelir, oysa "erkeğin doğal sıcaklığı hafif, tatlı ve hoştur ve gene hoş bir kokuyla sulanmıştır sanki." Kadın erkekten farklıdır ve kesinlikle güzel kokmaz, öyle ki yanındaki hindistancevizini kurutur, kirletir ve karartır. Dokunduğu mercan sararır oysa bu mercana erkek yaklaşırsa ya da içine bir hardal tanesi atıldığında rengi daha bir kızarır.[69]

Bir başka deyişle dişi bedeni erkekleri endişelendirir. Öyle ki Protestan kültürün ilk günahı çok önemsediği Birleşik Eyaletler'de ve İngiltere'de teşrih edilmesi özellikle çok özenle yapılması gereken bir iştir. Anatomistler Havva'nın günahından gelen ölümün kökeninin gizemini anlamaya çalışırlarken bir yandan da kadınların isyankâr doğasının kanıtlarını ve nedenlerini ararlar.[70] Ka-

dınlar İngiliz tiyatrosunda "delik damarlar" (*leaky vessels*) olarak gösterilirler ki –hatırlanacağı gibi kadın rollerini delikanlılar oynarlar– bu onların yapısal zayıflıklarına (*weaky vessels*) kendini tutamama boyutu ekler. İçlerindeki gelgitleri yöneten ayın hareketlerine bağlı olarak akışkanlarla doludurlar ve sürekli boşalan parlak renkli Afrika gece kelebekleriyle dolu fıçılara benzerler. James Hart 1625'te yayımlanan *The Anatomie of Urines* (Sidiğin Anatomisi) adlı elkitabında yaygın tıbbi düşünceye uyar; buna göre kadınların sidikleri erkeklerinkinden daha renksizdir ama daha bol çıkar, çünkü kadınlar daha soğuk bir karaktere sahiptirler. Bu özellik bir yığın şakaya yol açmıştır. Şöyle bir atasözü vardır: "Bırakın bağırsın, daha az işer." Kadınlarm öteki akışkan sıvıları da çok boldur. Shakespeare *Venedik Taciri*'nde (1596-1598) kanayan erkek bedeninin kadın bedenine benzediğini söyler. Geil Kern Paster'a göre bu tür kendine hâkim olamama ve humoral sefahat arıştırmaları sıkıntı, dert anlamı vermeyi amaçlayan genel bir hareket nitelikleri taşırlar; kitabının adı Elisabeth dönemi tiyatrosu seyircisinden gelir.[71] Hipotez çekicidir. Norbert Elias'ın, Erasmus'un 1530'larda *Çocukların Eğitimi*'nde altını çizdiği gibi doğal işlevlerin denetlenmesiyle başlayan ahlak uygarlığı üstüne hipotezini tamamlar. Öte yandan Mihail Bahtin'in açık ve her şeyini boşaltan basit "kaba beden" üstüne gözlemlerini de ayrıntılarına inerek sürdürür.[72] Yavaş yavaş ortaya çıkan bir suçluluk kültürüyle, empoze edilen kişisel özdenetimlerin zaferiyle kırsal dünyaların karakteristik kolektif utanç yasası arasındaki sıkıntı kavramı, bir geçiş döneminin tanımlanmasına olanak verir. Bu bağlamda öncelikle Shakespeare oyunlarının Londralı seyircileri ve de tavır ve davranışların modernleşmesi yoluna girmeye başlayan çok sayıda Avrupa kentlerinin sakinleri söz konusudur.

Daha iyi gizlenmesi gereken bedensel işlevler karşısında göreli sıkıntı duygusu da, özellikle 17. Yüzyılda Baba Bruegel'in ardılları Flaman ya da Hollandalı ressamların esinlenmeye çalıştıkları bir konudur. Canlı doğa tablolarındaki köylü sahnelerinde çok görü-

len işeyen erkek, bu tür resimleri ellerinde bulunduran çoğu orta halli ya da hali vakti yerinde kentlilere, bu tür kaba saba insanlardan farklı olduklarını hatırlatır ve bu kentliler onlara gülerler. 19. yüzyılda kendilerine resim miras kalanlar, kimi zaman içinde yaşadıkları toplumun ahlakının artık hoş görmediği, çok kaba ve çirkin şeyleri hiç tereddüt etmeden sildirmişlerdir.

Öncelikle cinsel haz anlamına gelen zevkin tanımı, Bireyin kendisini ve bedenini algılamasına çok sıkı biçimde bağlıdır. Rönesans'ta "ısıtan bir cinsellik modelinden" söz edilebilmiştir.[73] Daha önce adını andığımız Zeelandlı hekim Lemnius, *Les Occultes Secrets de Nature* (Doğanın Gizemli Bilgileri) adlı yapıtında arzunun kaynağının beyinde ve karaciğerde olduğunu ama insanın kalp damarlarından gelen yüksek bir ısı etkisi sayesinde uyarıldığını söyler. Hekimler için de davranış elkitapları yazarları için de seksin tek amacı üremedir. Dolayısıyla cinsel ilişki etkili olmalıdır. Bu amaçla, kadının da boşalacağı kabul edildiğinden, iki "sıvının" en iyi şekilde karışmalarını sağlayabilmek için, ilişkide bulunanların eşzamanlı bir orgazma ulaşmaları gerekir. Bu nedenle o dönemde, hiçbir yazılı metinde klitoristen söz edilmese de, hazırlık sevişmeleri önemlidir. Sonuç olarak harcanan çaba, özellikle kendini ten zevklerine ölçüsüz biçimde verdiğinde sperm kalitesinin düştüğünü gören erkek için bitiricidir. Bilim adamları çift ilişkisi içinde zevkin yoğunluğu olgusunu da ciddi biçimde tartışırlar. En yaygın düşünceye göre kadın, partnerinin spermini alırken kendi sıvısını boşaltması sırasında aldığından daha fazla zevk alır.[74]

Çağın tıbbı esasen hastayı kan alma ya da yıkama yoluyla gereksiz akışkanlardan kurtarmak amacıyla boşaltıcıdır. Molière bu bağlamda bollukla alay etse de bu bolluk belki de beklenmedik erotik sonuçlar doğurur. Almanaklar gibi bazı yazılar temizlenmeyi (lavman) cinsel ilişkiyle bir tutar. Neredeyse her gün uygulanan yumuşatma tekniği, karışık bir bedensel deneyime yol açar, zevk ve utancı karıştırır, bir anlamda tedaviye yönelik reçeteden şehvet duyumları üretir.[75] Böyle bir gözleme güvenmeyi yasakla-

yan bir şey yok. Bu bölümde tiyatroda delikanlıların oynadığı kadın rolleri ve gençler arasında erkek eşcinselliği konusundaki bazı gözlemler, gerçek ya da düşsel anal ilişkilerin seyrek olmadığını düşündürüyor. Fransa ve İngiltere'de oğlancılıkla ilgili yasa mevzuatının sertliği dolayısıyla suç arşivlerinde çok az belgeye rastlanmıştır bu konuda. Kızlar da klister (anal yolla kalınbağırsağa sıvı zerk etme) uyguluyorlardı. Aynı zamanda zevk de alıyorlar mıydı bundan?

Bölüm 3

• • •

Cinsel Zevkler, Ölümcül Günahlar

FANCHON: Ama her şey bir yana bu kızlar çok mahcup ve gebe kalmaktan çok korkuyorlar, arzu ettikleri zaman erkeklerden nasıl vazgeçebilecekler? Bu arzu onları yenip amcıkları kızıştığında nereye sürterlerse sürtsünler hiçbir biçimde rahatlayamazlar!
SUSANNE: Sana şunu söyleyeyim ki kuzin, eline hiç erkek eli değmemiş olanlar var ve hiçbir korkuya kapılmadan tahrik olmak için vakit ve çaba harcıyorlar.
FANCHON: Nasıl yapabiliyorlar peki?
[...]
SUSANNE: Heykel bulma olanaklarına kesinlikle sahip olmayan kızlar [*yukarıdaki anekdotta bir kralın kızının penisi daha yumuşak bir maddeden üretilmiş tunç bir erkek figürü kullandığı anlatılıyor*] çeşitli eşyalar kullanıyorlar, doğal erkeklik organına benzeyen kadife kumaştan yapılmış şekiller ya da cam şekiller; içine sıcak süt koyuyorlar ve bunları gerçek bir kamış gibi hayal edip kendi cinsel organlarına sürtüyorlar ya da sokuyorlar. Bazıları kalın ve kısa sucuklar, dörtlü paketlerde satılan iri mumlar ya da mum bulamazlarsa boşalmak için parmaklarını sokuyorlar cinsel organlarına. Ve birçok yoksul, çaresiz, yalnız kalmış kız ve dünyayı sadece küçük bir delikten görebilen bütün rahibeler bunları kullanmak zorundadırlar ve şeytanları başka türlü uzaklaştırmaları mümkün değildir, çünkü cinsellik, cinsel ilişki, sperm vb yemek içmek kadar doğaldır, kızlar on beş yaşını geçtiklerinde artık masumiyet çağını geçmişlerdir ve doğal yaşamsal hararetlerini söndürmek zorundadırlar.[1]

Bu kısa anonim metnin yer aldığı *Ecole des filles* (Kızlar Okulu) 1655'de yayınlanmıştır. Kendisini çok şaşırtan ve merakını çeken

unutulmuş liberten yazıları bulan Frédéric Lachèvre (1855-1943) bu metni Fransızca ilk erotizm elkitabı haline getirmiştir. Çok daha fazlası söz konusudur bu metin bağlamında. Bu elkitabı her anlamda olağanüstüdür, çok acımasız bir sansüre tabi tutulmuş olmasıyla, sunumun havası ve niteliğiyle, yazarın (ya da yazarların) projesiyle. "Sıradan" kent insanının hoş ve kontrollü olmasma yönelik elkitaplarının fışkırdığı bir dönemde[2] yazar büyük bir ironiyle bütünüyle kadm cinselliğine yönelik çok şehvetli bir duygusal eğitim dersi vermek ister. Erkek olduğundan hiçbir biçimde kuşkulanılmayacak bir yazar, ilk kez kadın bedenini ve kadının erotik heyecanlara hakkı olduğunu keşfeder. Kitap bu meçhul iffet duygusunu didik didik araştırır ve karşı çıkılması mümkün olmayan şeyler söyleyerek, hiçbir komplekse kapılmadan her şeyin admı koyar. Yazık ki bu kitabın bir eşdeğeri (*Delikanlılar Okulu*) yoktur. Molière kısa süre sonra, 1661'de *Kocalar Mektebi*'ni, bir yıl sonra de *Kadınlar Mektebi*'ni yazar. O da 1662 tarihli *Kadınlar Mektebi*' nin kadın kahramanı âşık Agnès'in aşk peşine düşmesinin masum bir tavır olduğunu kabul eder, ama onun bu tavrını sergilerken görgü ve edep kurallarını dikkate alır. Onun kaleminden çıkan bakire Agnès, sadece evlilik ilişkisi içindeki meşru arzuların ve zevklerin peşindedir.[3]

Kuzini Susanne tarafından eğitilen Fanchon'un durumu ise çok farklıdır. Ona göre yemek, içmek, cinsel ilişkide bulunmak doğal şeylerdir. Zamanın libertenlerinin, özellikle 1655'de ölen Baron de Blot'nun yaşamı buna örnektir, der. Din ve ahlak kuralları, yerleşik yaşam kuralları ve insanların adaleti, bu konularla ilgili aşırılıkları en büyük günahlar gibi tarif ederken farklı sesler insanın, özellikle kadınların, cinsel zevkleri tatmasını ister. Molière de masum Agnès'in aşk konusunda sorduğu soru aracılığıyla, temkinli bir tavırla aynı şeyi söyler: "Günah mı diyorsunuz? Lütfen biraz akıl!"[4]

Kızlar Okulu bu kısım için ipucu oluşturacaktır.[5] Frédéric Lachèvre'den daha soğuk bir tavrı benimseyen ve özellikle onun kadar meraklı olmayan tarihçiler, ahlakçıların palavralarına hemen ina-

nırlar çoğu zaman. Oysa günler ahlakçıların sandıkları gibi dümdüz ve monoton bir şekilde akıp gitmez. Ve en sert ceza yasalarının doğru düzgün ve uzun süre uygulanabilmesi, ancak insanların rızası ve onayıyla mümkün olabilir. Aile ve cinsellikle ilgili çok parlak sentezler yapan bazı yazar ve araştırmacılar, bu gerçeği unuttuklarından, bu çabalarının sonuçları yavaş yavaş unutulmuştur.[6] Bununla birlikte yasakların gücünü değerlendirmek için teorik ve hukuksal verilerden hareket etmek gerekir: Hıristiyan geleneğinde kent toplumunun bir bölümü ve dinsel reformlardan sonra da bazı köylü topluluklarında beden zevkleri çok büyük günahlardır. Daha sonra gerçekler önem kazanır çok büyük ölçüde, çünkü bu kurallar kimi zaman sistematik biçimde ihlal edilir. Fransız ve İngiliz adli arşivlerindeki veriler, *Kızlar Okulu*'ndan çıkarılacak derslerle karşılaştırılabilir. Bu açıdan bakıldığında, kadın orgazmına odaklanmış erotik yapıt, aynı zamanda yeni kurallar getirmekte olan çok katı ahlak anlayışlarına karşı, köylülerin yaşadıkları da dahil olmak üzere, söylendiğinden çok daha yaygın cinsel deneyimin bir tür ironik, biraz nostaljik bir özeti olur. Uygarlıkta bu tür gerilimlerin sonucu, şehvet kavramını günah ve ceza kavramlarına bağlamak olmuştur ve uzun sürmüştür bu: Acı içinde zevk duymak, yasaklara ve tabulara karşı bedenleriyle ve ruhlarıyla direnen erkeklerin ve kadınların bir ayrıcalığı durumuna gelir. 17. yüzyıl, Marquis de Sade'dan çok önce, duyumların gücünü artırmak için acıyı ve kanı bir çare olarak görmüştür, bu bağlamda 1660'da Nicolas Chorier tarafından yayımlanan ve *Satyra sotadica* adıyla da bilinen *Dialogues d'Aloysia Sigea* (Aloysia Sigea'nın Diyalogları) adlı yapıt örnek gösterilebilir.[7]

Yasak tutkular

Hıristiyanlık, "ilk baştan beri ruh ve bedeni karşı karşıya getirmiş ve ruh adına bedene karşı savaş açmıştır," der Jean-Louis Flandrin. 6. ve 9. yüzyıllar arasında öğreti ve pratik buluşur. Bunların etki-

siyle bilinçli olarak seçmiş oldukları bekârlık en temiz, en saf, en erdemli ideal olur, evlilik ise ehveni şer, hatta zevke ulaştığında tuzaktır. "Evliliğin suç olduğunu söylemiyoruz" ama "cinsel zevk olmadan evlilik mümkün değildir", cinsel zevk de "hiçbir biçimde günah olmadan gerçekleşemez," der Büyük Gregorios. Hıristiyanın Havari Paulus'un sözlerine kulak vermesi istenir: "Kendine hâkim olamayan evlensin!" Nikâh kutsaldır hiç kuşkusuz, ama günahkâr ve cehennemlik olmamak için evlilik yaşamının gereklerini ölçülü bir biçimde yerine getirmek gerekir. Bu nedenle kilise bu olgunun çerçevesini çok sıkı biçimde çizmiştir: İlişki yasaklarını ve bayramlardaki ve oruç dönemlerindeki özellikle Paskalyadan önceki uzun karem dönemlerindeki ve Noel öncesindeki zorunlu perhiz sürelerini artırmıştır. Keşişler kendi gönüllü mahrumiyetlerini periyodik bir perhiz kuralına dönüştürürler: Bütün evli çiftlere empoze edilen "kurallar kadar katı kurallardır" bunlar.[8]

Anaerkil öğreti kuralları yerleştikten sonra insanlar bunları hemen ve tümüyle kabul etmemişlerdir. 17. yüzyılda, özellikle Batılı köylüler, baskıya karşı güçlü bir direniş gösterirler. Bununla birlikte Reformlardan sonra baskı artar. Protestanlar ve Katolikler büyük bir rekabete tutuşurlar ve Hıristiyanlığın propagandasını rakiplerinden daha etkili biçimde yapma gayreti içine girerler. Evlilik yaşamına olan ilgileri gittikçe artar. Papalığın iffetli yaşamın denetimi mücadelesi 16. yüzyıl ortalarından başlayarak sertleşir. Bu kuşağın entelektüelleri, Erasmusçulara özgü barışçı ve hoşgörülü tavrı, bir başka deyişle Yaradan ve insan arasında ilişkiler bağlamında iyimser düşünceyi reddederler çoğu zaman. Bu düşünce hareketi Erasmus, İngiltere'de Thomas More, Fransa'da Rabelais'den ve çıplaklığı hiçbir komplekse kapılmadan sergilemeye cesaret eden ressamlardan (böyle bir güzellik onlara göre Tanrının iyiliğinin ve gücünün kanıtıdır) sonra, 1520-1530 yılları hümanizmasına egemen olmuştur. Rabelais'nin devleri, kendisini kendi sureti gibi yaratanın sevecen bakışları altında Tanrısal bir ışığa boğulan insanın, sanıldığı ve sanılmış olduğu gibi küçülmesinin

bittiğini göstermeye yönelik bir metafor oluşturuyordu. 1560'lı yıllarda, Fransa, İngiltere ve Hollanda'da korkunç ve acımasız din savaşlarına yol açan dinsel kaos karşısında, ardılları düşünceleri radikal biçimde değiştirdiler. Bunlardan biri olan Pierre Boaistuau, "insan yaşamının bu yürekler acısı trajedisine" lanet eder. Lafı hiç dolaştırmadan sorumluluğu kadına yükler: "Her şeyden önce hangi spermden çıktığına bakalım, bozuk ya da mikroplu bir meni olmasın bu! Nerede doğmuş, pis ve sağlıksız bir hapishanede doğmuş olmasın! Annesinin karnında böyle ne kadar kalmış da anlamsız bir et kültesine dönüşmüş?" Felaketin nedeni "annesinin aybaşı kanıyla beslenmiş olmasıdır ve bu kan o kadar iğrenç ve pistir ki doğanın sırlarını anlatan filozofların ve hekimlerin bu konuda yazdıklarını hatırlarken dehşete düşüyorum. Böyle şeylere meraklı olanlar Plinius'u okusunlar..." Çocuk dünyaya "bol bol bozuk ve pis sıvının bulunduğu" anne bedenindeki hastalık gibi bir hamilelik sırasında, uzun süre bu "zehirle" beslendikten sonra gelir. "İnsan yaşamının trajedisi" dehşet verir: "Öyle ki doğumumuzun bütün gizemini dikkatle incelersek eski, gerçek bir atasözüne döneriz: Spermimiz pislikler ve kokular içinde atıldı, acı ve hüzün içinde dünyaya geldik ve büyük sıkıntılar ve çabalarla beslendik ve büyütüldük."[9]

Trento Konsili (1545-1563) sırasında, 11 Kasım 1563 kilise yasaları evliliğin bozulmaz monogamik kuralı üstünde ısrarla durmuştur. Öte yandan Fransız monarşik mevzuatı, II. Henri döneminden başlayarak önemli mükellefiyetler getirir bu bağlamda. Şubat 1557'de çıkarılan bir ferman (yeni yaşam biçimi) "krallığımızda her gün gençler şehvet dürtüsüyle, saygısızca ve aşırılıklara kaçarak babalarından annelerinden habersiz ve onların iradesine karşı çıkarak birlikte oluyorlar" gerekçesiyle gizli birliktelikleri yasaklar. Yasalara uymayan, reşit olmayan suçlular, otuz yaşından küçük erkekler ya da yirmi beş yaşından küçük kızların mirastan mahrum edilmeleri kararı alınır. Reşit olanlar "babalarının ve annelerinin fikir ve tavsiyelerini almak zorunda kalacaklar-

dır" bu kararlara göre. Daha sonra bu tür yasa metinlerinin çoğalması, bunların etkilerinin tatmin edici bir düzeye gelemediklerine işaret eder. 1579'da çıkarılan Blois Fermanı vasilerin, velilerin, yetimler ve yirmi beş yaşından küçük dullar için yakın akrabaların onayını ve üç evlenme ilamının çıkmasından sonra nikâh töreninde dört tanığın bulunmasını gerekli kılar. Noter huzurunda "verilen sözlerle" yapılan evlilikler, o dönemde yaygın olan ve müstakbel çiftlerin birlikte yaşamalarına ve dini nikâhtan önce fizik ilişkilere girebilmelerine olanak sağlayan bir tür deneme evlilikleri kesinlikle yasaklanır. 1606'da çıkarılan bir ferman, sözleşmelerin geçersiz kılınacağı tehdidiyle bu talimatların tümünü hatırlatır. 1629'da çıkan Michau Yasası, "babaların çocuklar üstünde otorite kurmaları" gerekliliğinin altını çizer. 1639'dan başlayarak bu bağlamda gizlilik ve ailenin onayının alınmamasıyla ilgili başka fermanlar gelir. Bu konuda krallık hukukçularının inatçılığı, evlilik sorununun son Valois'lar ve ilk Bourbon'lar döneminde krallık iktidarının en önemli uğraşı olarak görüldüğünün kanıtıdır. 1579 Fermanı da reşit olmayan çocukların ailenin izni olmadan evlilik sözleşmesi yapmalarının kesinlikle insan kaçırma olarak değerlendirileceğini hükme bağlar.[10]

Bu tür düzenlemeler daha geniş, tahrip edici kadın cinselliği teması üstüne, aynı zamanda edebi ve sanatsal açıdan dikkat çekme olgularıyla da görülen, dinsel ve kültürel değişiklikleri yansıtır: Rahibe olamayan kızlar için evlilik, ahiret mutluluklarının tek sığınağıdır. Çiftlerin dönemsel perhizler uygulamalarına ilişkin kilise ahlakı, bedenin alt bölümünün cehennem ateşinde yanacağı korkusuna dönüşür. Herkes orada uyuklayan şeytandan korkmalıdır, erkeklerden çok kadınlar, çünkü içlerindeki şehvet duygularını bastıramayanlar onlardır. Çok karışık mezhep çatışmaları ve din savaşları ortamında günaha karşı eski vaaz mesajları daha bunaltıcı özellikler kazanır, özellikle din düşmanları tarafından tehdit edilen ya da kuşatılan kentlerde daha bir yaygınlık kazanır bunlar. Kiliselerde ortaçağ sonunda gerçekçi bir üslupla yapılan, günahkârla-

rın korkunç biçimde cezalandırılması konusunu işleyen resimler zihinlere yerleşir.[11] Avrupa'da 1560-1580 yıllarından başlayarak daha sık görülmeye başlayan büyücülerin yakılması olayları, her yerde ilahi amaçları mahvetmek ve insanlığı yok etmek için ruhunu şeytana satan sefahat düşkünü yaşlı kadm yargısını yaygınlaştırır. Cinselliğin bir yandan yaşam verirken ölüme adanmış olduğunu iddia etmenin başka bir biçimidir bu, çünkü aynı zamanda vaftiz olmamış bebekleri öldürmekle ve şeytan merhemleri yapılması amacıyla efendilerine teslim etmekle suçlanırlar bunlar. Bu düşsel dünya, tümüyle ve büyük ölçüde kentlerde gelişen eril bir doğrulayıcı söylemde yoğunlaşır ve kitaplar ve resimler aracılığıyla yayılır. Çok sayıda insan inanır bunlara, çünkü sadece din adamlarının değil, aynı zamanda hekimlerin, hukukçuların, yargıçların, Rabelais gibi kurgusal ürünler veren (*Tiers livre des faits et dicts héroïques de noble Pantagruel;* 1546) edebiyatçıların da ilgi alanı içinde yer alırlar. Bu bağlamda Paris estamplarının işlevi de çok önemlidir ve okuma yazma bilmeyenlere ulaştırırlar bunları. 1490-1620 arasında yapılan 6.000 resmin analizi sonucu kadınlığın çok zıt iki tanımı çıkar ortaya. Yapıtların üçte ikisinde gözlemlenen en önemli analize, göre kadın yedi büyük günaha teslim olmuş bir dişi şeytandır. Bu günahların başında şehvet vardır, daha sonra sırasıyla kıskançlık, kibir, tembellik, cimrilik, öfke ve nihayet oburluk gelir. Cehennem ateşine götüren ilginç bir yasak zevkler kataloğu! Dolayısıyla egemen kültür özellikle kadınların "doğal" eğilimlerini kınar: Sınırsız bir cinsel zevk düşkünlüğü. Egemen kültürün yararınadır bu tabii ki, çünkü her kadının içinde yattığı farz edilen bu düşsel "fahişe" modeli, erkeklere çifte cinsel standart uygulama olanağı verir ve bir koca tarafından korunmayan ve gözetilmeyen bütün kadınları kolay avlar gibi görürler. Çünkü incelenen estampların geri kalanı, üçte birinden biraz fazlası erdemli, iffetli ama doğurgan kadını yüceltir. Çok az üstünde durulan akıllı uslu bakire değil, daha çok eşine sadık ve özellikle anaç, ideal eş. Sürekli delinen kâseler, sürekli cinsel tatmin peşinde koşan öteki kadınlardan

farklı olarak bu kadının bedeni şeytana uyma durumlarına kapalıdır, Tanrının emirlerine uyarak doğurur, sonra da besler.[12] İyi eş, iyi anne, kendisini feda edebilecek kadar cesur, günahkâr ve isyankâr doğalarına karşı, yürüdükleri zor yolda kendilerine rehberlik edecek erkek vesayetini sorgusuz sualsiz kabul ettiklerinden, ruhları kurtulabilecek olanların karakterine sahip bir kadın.

Avrupa sanatı bu tür karakterleri öne çıkarırken doğurganlık ve emzirme üstünde durur, anneyle orospuyu kesinlikle karşı karşıya getirir.[13] 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Botticelli'nin *Venüs*'ü, Büyük Cranach'ın çok sık çizdiği sapkın *Meryem Ana* ya da Fransa'da Jean Goujon'un modelleri gibi ince uzun boylu, küçük ve kalkık memeli kızlar yerlerini geç dönem Fontainebleau Ekolü'nün ya da Rubens'in Luxembourg Sarayı için Marie de Médicis'e ithaf çevrimindeki dolgun ve yuvarlak biçimlerine bırakırlar. Bu egemen ve buyurgan bedenler, doğal cazibe merkezi olan dişiliğin, belki de erdemle kapatılmış olduğunu ifade ederler. Bu şekilde tutulan akışkanlar pis aybaşı kanına ya da duyuların şehvetine bulaşmayacaktır artık ve şişerek, zenginleşerek yoğunlaşacak, sadece süt bebeklerine yarayacaktır. Daha önce söylediğimiz gibi hekimlere göre bütün organik sıvılar birdir ve hepsi kana dönüşebilirler. Anne sütü cinsel ilişki sırasında boşaldığı kabul edilen sperme benzer: Döllemeden sonra biri öbürünü yüceltir. Evlilik söyleminin tutarlılığı söz konusudur burada. Cinsel ilişkiler sırasında duyulan zevke bağlanan günaha rağmen, onu değerli ve kutsal kılmak söz konusudur. Kiliselerin temsilcilerinin ve yargıçların görevi, kutsal evlilik içinde ve dışında sadece zevk arayışı yasaklamak ve cezalandırmak amacıyla vulgatanın (Kutsal Kitabın Latince çevirisi) uygulanmasını sağlamaktır.

16. ve 17. yüzyıllarının suç arşivleri cinsel baskıyı açık seçik biçimde kanıtlar. Fransa'da yasalar ve hukuk, ten zevklerinin aşırılıkları bağlamında, son derece negatif bir düşünceyi, özellikle çiftlerin cinsel yaşamlarıyla ilgilenen günah çıkaran papazlar aracılığıyla, yavaş yavaş hayata geçirirler.[14] Bütün bu faaliyet XIII.

Louis döneminde iyice yoğunlaşır. 1609'da hukukçu Claude Le Brun de la Rochette, Lyon'da *Le Procès civil et criminel* (Medeni ve Adli Uygulama) adlı yapıtını yayımlar ve dört büyük suç belirtir. İnsanlara zarar verme ve hırsızlık kadar kovuşturma konusu olmayan ama dine ya da insanlığa karşı işlenen suçlardan daha sık görülen "çapkınlık" olaylarmda, çeşitli cinsel tecavüz olguları söz konusudur.[15] Esasen evliliğin kutsal ilkelerinin tartışılmasına bağlı olarak bir derecelendirme yapılır. Yargıçlara göre mastürbasyon suçtur, baskıcı derecelendirmede ilk sırayı alır ama suçluyu yakalamak çok zor olduğundan, bu bağlamda etkili bir kovuşturma söz konusu olamaz. Daha sonra sefahat, bir başka deyişle evlilik dışı cinsel ilişki gelir, evli olmadan birlikte yaşama, zina, iki evlilik; bunlar yerlere ve mahkemelere göre farklı biçimde cezalandırılır ve hiçbir zaman hiçbir yerde ölüm cezası yoktur bu tür suçlara. Ölüm cezası tecavüz, erkek ya da kadın eşcinselliği (o kadar vahim görülmeyen evlilikte ters ilişki günah çıkaran papaza bırakılmıştır), ana baba, çocuklar ya da erkek ve kız kardeşler arasındaki ensest ilişki, hayvanlarla ilişki (bu gibi durumlarda genellikle hayvan da kesilir ya da öldürülürdü) durumunda gündeme gelir. Ayrıca 1557'de çıkarılan bir krallık fermanıyla hamileliklerini gizledikten sonra evlilik dışı çocuk doğuran anneler, çocuk şu ya da bu biçimde ölürse ölüm cezasına çarptırılırdı. Paris Parlömanı 1557-1789 arasmda, krallığın neredeyse yarısını kaplayan geniş bir etki alanında bu konularla ilgili, yaklaşık 1.500 kararı onaylamıştır. Nihayet Tanrıya ve dine karşı suç işlediklerinden yakılmaya mahkûm edilen erkek ve kadın büyücülerin, cumartesi geceleri toplantılarında erkek ya da dişi şeytanlarla ilişkiye girdikleri kabul edilir. Kadın büyücüler mahkemelerdeki itiraflarında çoğu zaman çok acı veren bir zevkten söz ederler, bunlar şeytan penisini çok soğuk ve ucu dikenli bir uzuv biçiminde tanımlamışlardır.[16]

"Gebeliğin gizlenmesi" ve çocuk öldürme dışındaki cinsel suçlar, adli belgelerde çok çarpıcı izler bırakmamıştır. Yargıçların gözünde en korkunç suçlar olan oğlancılık, hayvanlarla cinsel ilişkiye

girme ve ensest çok seyrek görülür bu belgelerde. Bu tür skandalların belleklerden silinmesi için dosyaların yok edilmesi ihtimali, kısmi bir açıklamadır bu bağlamda. Gerçekten de çok ender durumlarda kovuşturma konusu olmuştur bunlar; özellikle köylerde tür olaylarda zımni bir hoşgörünün varlığından söz etmek gerekir. Tecavüz olaylarıyla ilgili belgeler biraz daha fazladır: Benim yaptığım araştırmalara göre Paris Parlömanı'na 1567'de gelen 641 suç dosyasının 18'i, 1568'de gelen 673 suç dosyasının ise 13'ü tecavüzle ilgilidir. Köylerdeki oran ise çok daha düşüktür bu suçlarla ilgili olarak. Bu tür suçlar kent ortamlarında daha fazla tepki çekse de ölüm cezası yaygın bir uygulama değildir. İki yılda üç ölüm cezası, tutukluların yaklaşık yüzde onuna denk düşer bu rakam ve tümünde de ağırlaştırıcı nedenler vardır. Bu suçu işleyen yedi kişi kürek cezasına mahkûm olmuş, ötekiler sürgüne gönderilmiş, kırbaçlanmış ya da salıverilmiştir.

Aynı kaynaklarda zina olayı 1557 Krallık Fermanı'ndan sonra dikkatleri yeniden evliliğin iffeti düşüncesine çeker. Bu bağlamda 1567 ve 1568'de on sekizi kadın, otuz üç suçlu tespit edilmiştir. Ancak en ağır cezalar, iki erkeğin kürek cezasına çarptırılması, evli bir erkekle ilişkiye giren bekâr bir kızın da iki yıl süreyle sürgün cezasına çarptırılmasıyla sınırlı kalır. Öteki mahkûmlar sürgün, tazminat, kırbaçlanma, herkesin önünde suçunu itiraf etme, çeşitli biçimlerde aşağılanma gibi cezalara çarptırılırlar. Yöneticiler özellikle kent ortamında evlilik ilişkilerindeki kopuşların iki kat olması üstünde dururlar; yukarıda sözü edilen zina suçu bağlamında kadınlar açısından tespit edilen oran şöyledir: On bir kentli kadına karşılık yedi köylü kadın ve toplam olarak bu kadınların on biri evli, dördü dul ve üçü de bekârdır. Nüfusun yüzde 80'ini oluşturan köylüler kesinlikle daha az kovuşturmaya uğrarlar ve bu da kırsal kesimdeki dinsel ve ahlaksal baskının cinsel suçlara eğilimin hiç de az olmadığı kentlere göre daha gevşek olduğunu gösterir. Bir yüzyıl sonra, 1670'e doğru Paris Parlömanı'na verilen dava dilekçelerinde zina olayı çok azdır. Bunda erkeğin eşine hâkim olma-

sıyla ilgili bir uygulamanın payı vardır muhtemelen: Aldatılan kocaya eşini iki yıl süreyle bir din kurumuna gönderme, daha sonra da yaşam boyu orada kalmasına ya da tekrar yanına almasına tek başma karar verme hakkı tanınmıştır. Tersi bir durumun söz konusu olmadığını söylemeye bile gerek yoktur hiç kuşkusuz.[17]

Sonuç olarak bütün bu olguları açık seçik biçimde yorumlamanın kolay olmadığını söyleyebiliriz. Çilecilik yanlıları bu bağlamda, insanlar arasmda ahlak kurallarının çarpıcı bir biçimde yerleştiğini görebilirler. Ben daha çok Paris Parlömanı yargılama çevresi içinde milyonlarca Fransızın yaşadığı dikkate alındığında, rakamların bu kadar düşük olmasının tamamen tersi bir duruma işaret ettiğini, yani cinsel tavır ve davranışlarda çok fazla bir değişiklik olmadığını düşünüyorum. Öte yandan çok otoriter baskılar, yasaların ve kilisenin kabul etmediği bir yaşam biçimini sürdürenler arasında büyük olasılıkla kaygı ve endişe yaratır. Hıristiyan için bir gereklilik ve ödev gibi sunulan günah çıkarma olayında günahların itiraf edilmesinin istenmesi bu duyguyu körüklemez mi? Yeni bir suçluluk duygusunun gelişmesine katkıda bulunmaz mı? Günah çıkarmayla ilgili elkitaplarında papazlara verilen talimatlarda, onlardan özellikle kadınlara bazı soruları ısrarla sormaları istenir, sevişme pozisyonları, erkeğin içine boşalmamak için yapmış olabileceği hareketler ve aşağılayıcı kabul edilen birtakım bedensel tasarruflar... Ne yazık ki Katolik Fransa bağlamında gerçek tavır ve davranışlarla ilgili kesin cevaplar yoktur elimizde. Bu konuda sadece, 1598'den sonra sayıları gittikçe azalan Protestanlar, papaz kurulları toplantı raporları aracılığıyla yazılı belgeler bırakmışlardır.[18]

İngiltere örneğinde bu tür sakıncaların telafisi mümkündür. Daha önce söylediğimiz gibi evlilik sorunu 16. yüzyıl sonunda Püritenler ve Anglikanlar arasmda şiddetli tartışmalara yol açmıştır. 1597'de Anglikan düşüncesi ağır basmış ve I. James tarafından onaylanmıştır. 1604'te Anglikan kilise yasaları, Fransız Katoliklerininkine yakın bir görüşle, evlilik anlaşmasının bozulamayacağına hükmeder: Kilisede evlilikte niyetin üç kez üst üste dile getirilmesi;

akrabalık, aile bağlamında getirilen yasaklara uyulması; evlenecek olan çocuklar yirmi bir yaşından küçükse ailelerin onayının alınması... Ayrıca 109 sayılı yasa, sayıları genellikle her cemaatte iki olan kilise mütevellilerine, Hıristiyanların zina, fahişelik, ensest vb. olumsuz davranışlarını amirlerine bildirme mükellefiyeti getirmiştir. Piskoposlar gözaltı mekanizmasını hayata geçirirler. Sözgelimi Bath ve Welss Piskoposu 1630'da, her türlü ahlaksızlıkla ilgili çok ayrıntılı raporlar düzenlenmesini ister: Basit zina olayları, kadınların iffetine zarar veren tavırlar, erkek ya da kadınlarda şehvete düşkünlük, hamile kızlar, kızları hamile bırakan olası şüpheliler, hamile bırakanların suçlarını gizlemek için bu sefihlerle evlenen delikanlılar, yetkisiz ve beceriksiz ebeler, ayrıca tecavüzcülere maddi yardım sağlayanların ihbar edilmesi... Burada amaç kanıtlar bulmak değil, halkın hoşnutsuzluğu ya da dedikodularla ifşa edilen erkek ya da kadını dinsel otoriteler karşısında savunma yapmaya zorlamaktır, çünkü "yaygın söylentiler, dedikodular" kendi içinde açıklanması gereken bir olgudur.

1645 Presbiteryen Fermanı'ndan sonra, birinci İngiliz devrimi döneminde evlilik dinsel bir akit olmaktan çıkmıştır, ancak gerçekler çok az değişir. 1650 yılında alınan bir karar ensest, zina vb. günahları yok etmeye yöneliktir, ancak öngörülen yaptırımların çok sert olması somut sonuçlar alınabilmesini engellemiştir. Gerçekten de alınan bu kararlarla ensest ve zina suçlarına ölüm cezası getirilmiştir ve bu konuda tek istisna, zina yapan erkeğin kadının evli olduğunu bilmemesi ya da zina yapan kadının kocasının üç yıldan beri yanında olmamasıdır. Zina bağlamında çoğu zaman Somerset'taki uygulamanın örnek alınmasıyla yetinilir: Basit zina suçu işleyen için üç ay hapis ve bir yıllık deneme süresi; kerhane ve randevuevi işletenler için kırbaç, direğe bağlayarak teşhir etme, bedenine kızgın demirle B harfi damgası vurma ve üç yıl hapis, suçun tekrarı durumunda ölüm cezası. Teorik olarak sadece tecavüz ve oğlancılık, hayvanlara tecavüz suçlarıyla ilgilenen sivil yargıçlar, pratikte toplumun huzurunun bekçileri konumundadırlar adeta ve

bütün cinsel konularda son derece etkilidirler. Ayrıca Tudor yasaları, gayrimeşru çocukları bütünüyle onların sorumluluğuna vermiştir ve bu bağlamda amaç sadece suçlu babaların cezalandırılması değil, çocuğun bakımının da sağlanması ve kilisenin bu işten zarar görmemesi için çaba harcanmasıdır. Adanın güneybatısında, Somerset Kontluğunda bu konularla ilgilenen iki tür mahkeme vardır: Laik *quarter sessions* ve kilise *consistory courts*'ı; bu mahkemeler Geoffrey Robert Quaife'e 1601-1660 arasında insanların cinsel yaşamları konusunda bol ve çok ilginç belge sunmuştur.[19]

Cinsel zevkler

Yerleşik bir düşünceye göre, özellikle köylerde yaşayan halklar, 1550-1650 yıllarının ahlak anlayışının etkisinde kalmış, kabullenmişlerdir bu ahlakı ve bunun sonucu da daha sonraki kuşaklara daha yumuşak, daha rahat karakterlerin geçmiş olmasıdır. XIV. Louis dönemi Fransa Sarayındaki değişikliklere odaklanmış olsa da Norbert Elias'ın geliştirdiği ahlak uygarlığı kavramı bu yönde gelişmektedir, tıpkı Mihail Bahtin'in anımsattığı ve Rabelais'nin son tanıklarından biri olduğu popüler bir skatoloji ve şehvet kültürü gibi.[20] İngiltere'de aşağı toplumsal tabakalar da dahil olmak üzere püriten ahlak empoze etmiştir kendini.[21] Oysa 1601-1660 arası Somerset örneği tersini gösteriyor ve söz konusu tarihsel yeniden yapılanmalarla ilgili ciddi kuşkular getiriyor.

Somerset'ta köylü erotizmi

O dönemde nüfusu 200.000 olan bu İngiliz kontluğu, tüm ülke gibi ahlaksal açıdan gözaltındaydı. Bu bağlamda, özellikle Anglikan piskoposların öğütlerine kesinlikle uyulur. Din adamlarının gözünden hiçbir şeyin kaçmayacağı izlenimi hâkimdi toplumda; kilise olaylardan haberdar olma bağlamında dedikodulardan, söylentilerden, çakırkeyf erkeklerin kendilerini övmek amacıyla

yaptıkları konuşmalardan ya da ölüm döşeğindeki insanların itiraflarından yararlanır. Ama baskı hiçbir biçimde bu çabaların bir sonucu gibi yansımaz. Gerçekten de olası cezalar pek caydırıcı değildir: uyarı ya da günah çıkarma. Günah çıkarma normal olarak ensest, zina ya da sapık ilişkiye uygulanan yaptırımdır. Bu bağlamda ruhani çevrede halkın katılımıyla iki tören, katedralde bir tören, kimi zaman da çok daha ağır suçlar durumunda çarşı meydanında dördüncü bir tören yapılır. Anglikan otoritelerinin 15. yüzyıl ortalarından sonra evlilik ve cinsellik konusunda liberal bir tutum izlemelerinin nedeni, dindarların davranışlarında köklü değişiklikler yapamadıklarını bilmeleridir.[22] Çünkü köylü toplumu, birinci İngiliz devriminin öncesinde ve sonrasında zor koşullar yaşamıştır. Şiddet gizlidir, her zaman patlamaya hazırdır. Çok fazla sert içki, özellikle bira içilmesi felakettir, bu felaketle amansız şekilde mücadele edilir ama elde edilen başarı vesayet güçleri tarafından sulandırılır, çünkü gerilimlere dayanabilmek için bir sığmak, hatta bir tür uyuşturucu gerekir.[23] Aynı karakteristikler aynı dönemde, İspanyol, arkasından, 1640'dan başlayarak Fransız vesayetinde Artois kontluğunda da görülür.[24] Dönemin batı köylerinin belirgin özellikleridir bunlar muhtemelen.[25]

Somerset'ta cinsel yaşam daha serbest gözükür. Hatta yazar, ahlak dalgasından ötekilere göre daha çok etkilenen *yeomen*'lerin (zengin çiftçiler) kızları ve eşleri dışında, köylüler arasında yaygın bir ahlaksızlıktan söz eder. *Gentry* de (ada soylusu) konuyla çok yakından ilişkilidir ama *yeomen*'lerle birlikte çok küçük bir azınlık oluşturur. Bununla birlikte demografik özellikler, ilk bakışta aşk arzularıyla ilgili sıkı bir denetim olduğu izlenimi uyandırır. Gayrimeşru çocukların sayısı azdır, bütün dönem bağlamında ortalama yüzde 3'tür ve bu oran gittikçe düşerek birinci ve ikinci gözlem yılı arasmda üçte iki oranında azalır. Hamileyken evlenenler grubunu kapsayan evlilik öncesi hamileliklerin oranı, ruhani çevrelere göre maksimum yüzde 16-25 arasıdır ve bu Peter Laslettt'in genel olarak İngiltere'de yaptığı gözlemlerden çıkan rakamdır. Ona göre 17.

yüzyılda yüzde 18-20 rakamlarıyla bu ülkede uzun bir düşüş oranı görülmüştür bu bağlamda; bu oran 1550-1599 arasmda yüzde 32 olmuş, daha sonra sürekli yükselmiş, 1800-1849 arasmda yüzde 39'a kadar çıkmıştır.[26] Gayrimeşru çocuk doğurma durumu XIII. Louis ve XIV. Louis Fransa'smdan pek faklı gözükmez; bu dönemlerin Fransa'sında bu oran aşağı Normandiya'da maksimum yüzde 3'tür ve başka yerlerde çoğu zaman yüzde 1'e kadar düşer. Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşayan Fransız gençlerinin oranı yüzde 5-10 oranını geçmez, ki bu rakam Manş ötesine göre düşüktür kesinlikle.[27] Demografik kaynaklardan İngiliz kilise denetimi sisteminin ürettiği arşivlere geçildiğinde durum kesinlikle değişir.

Toplum katmanlarının tümünde birey, evlilikten önce ve evlilik süresi içinde, büyük bir cinsel özgürlük yaşar. Hangi sınıftan olursa olsun kadın, erkeğin gözünde meşru bir arzu objesidir, baş başa kaldığı takdirde evli olup olmadığına bakmadan onu elde etmeye çalışabilir. Birçok erkek bu kadar önemsiz bir şey için suçlanmalarını anlayamıyorlar, kimilerine göre herkes bu şekilde davransa kimse yakınmazdı, hatta kimileri karılarının bu tavır ve tutumlarına izin verdiklerini söylüyorlar. Dolayısıyla bu tür davranışlarını açıklamak için doğal olarak şehvete düşkün ve sürekli ten zevklerini tatmin edecek bir partner arayan kadın imajına dayanırlar. Bu erkekler kendilerinin normal, sadece belli dönemlerde çok "ateşli" olduklarını ve bazı durumlarda ani ve hızlı bir boşalmayla ateşlerini söndürme ihtiyacı hissettiklerini söylerler: Sözgelimi böyle bir erkek göz koyduğu bir kıza, yan taraftaki odaya gelmeyi kabul ederse bu işin sadece bir dakika süreceği konusunda vaatte bulunmuştur. Erkeğin zevki bir haktır ve bu bağlamda partnere karşı gerçek bir saygı söz konusu değildir. Birçok kibirli ve övüngen erkek bar, gece kulübü gibi yerlerde çapkınlıklarını ayrıntılarıyla anlatmakta sakınca görmez. Sözgelimi West Hatch'li bir köylü yirmi yıldan beri bekâr olsun olmasın çevrede çok sayıda kadınla yattığını söylemiştir. 19. yüzyılda kural haline gelen çifte standart, böyle bir zımni hoşgörü ortamında gerekli de-

ğildir. Kadınlara gelince; erkek söyleminde onların arzularına yer olmayabilir ama bu arzuları kendileri empoze edebilmektedirler. Aşağı sınıfların kadınlarının cinsel aktiviteleri çok yoğundur. Bu kadınların çoğu hiçbir komplekse kapılmadan aşk ve sevişme konusundaki hüner ve marifetleriyle övünürler. Kimileri hiç utanmadan kocalarının çok yaşlı olduğundan ya da cinsel ilişkilerinin sürekli yarıda kalmasından, hatta eşlerinin penisinin çok küçük olmasından (*"small privy member"*) yakınırlar. Böylece erkeklerin kendilerinin doymak bilmeyen cinsel iştahlarıyla ilgili kesinlemelerini güçlendirmekten başka bir şey yapmazlar. Şu bir gerçek ki, en azından *yeomen* ve *gentry* ailelerinde, yeni normlar amacı sadece çocuk doğurmak olan, aşkını, sevgisini sadece kocasına adadığı kabul edilen saygıdeğer eş modelini daha etkili biçimde empoze etmeye yöneliktir. Erkeklerin onuru cinsel ihtiyaçlarıyla bozulmaz hiçbir zaman. Bir kızı hamile bırakan erkek, her ikisi de bekârsa, bu kızı almak zorundadır ama evliyseler yapmaları gereken sadece çocuğun kaderiyle ilgilenmek ve maddi ihtiyaçlarını sağlamaktır; toplumda huzur ve düzenin sürmesi için şarttır bu. Erkeklerin cinsel özgürlüğünün önündeki tek gerçek engel cinsellikle bulaşan hastalık korkusudur.[28]

Metinlerden başka ayrıntılar da çıkıyor. Teorik olarak en büyük suç olan erkek eşcinselliği, Somerset'ın *quarter sessions*'unda sadece iki kez görülmüştür. Aynı şekilde daha sonraki yüzyıllara göre çok az kınanan ve ayıplanan ensest, kilise belgelerinde çok az görülür.[29] Oğlancılık, Fransa bağlamında düşünülebildiği gibi, bekârlar için erotik bir rahatlama yolu değildir anlaşıldığı kadarıyla.[30] Belki de tersine bu eğilim çok yaygın, çok sıradan bir şeydir ve yöneticilerin talep ettiği ihbar ağı içinde yer almaz! Mastürbasyon ise, sadece çaresiz insanların rahatlama aracı olarak değil, daha genel bir biçimde, özellikle eksiksiz zevklere bir giriş, bir başlangıç olarak çok yaygındır. Penisin, klitorisin ya da vajinanın elle uyarılmasının çok yaygın olduğu anlaşılmıştır. Fahişeler uygularlar ve kolaylıkla kabul ederler bunu. İç çamaşır giyilmemesi hayal edilebilecek her

durumda işleri kolaylaştırır, sözgelimi at üstünde giden erkekler. Erkekler bir kızı ya da bir kadını, cinsel organlarını teşhir ederek, kimi zaman karşılarında penisleriyle oynayarak ve daha çok da parmaklarını kamışlarına dokundurtmaya çalışarak, ellerine vererek daha ileri gitme konusunda tahrik edebilirler, hatta bir erkek kamışını evli bir kadının omzuna koyup sürttüğünü anlatmıştır. Kadınlar cinsel organlarını pek fazla teşhir etmemekle birlikte parmakların bu organlara dokunmasına ya da içine girmesine izin verirler. Bir erkek herkesin içinde "Mary Pittard'ın şeyi kuş tüyü bir yastık kadar yumuşak" demiş ve söz konusu kadını işaret ederek "çok hoş bir amcığı" olduğundan dolayı tebrik etmiştir kendisini. Kimileri yaklaşabildikleri her şeye dokunurlar, her şeyi yoklarlar. Bir muhbirin anlattığına göre, bir erkek bir kızın cinsel organını elinde o kadar uzun süre tutmuş ki, kız sonunda eline işemiş onun. Quaife'e göre delikanlılar tarafından erginlik yaşı ve evlilik arasında yaklaşık on yıl süreyle uygulanan ve yaygın olan, karşılıklı mastürbasyon ya da dişi cinsel organlarıyla oynama biçiminde ortaya çıkan bu aşırı yakınlaşmalar, onların daha sonraki erotik yaşamlarını etkilemiş olabilir. Bu konuyla ilgili olarak ileri sürdüğü argümana göre, cinsel saldırı olayları bu tür etkinlikler üstünde yoğunlaşır: Altı erkek bir meyhanede uzun süre içki içtikten sonra bir kadın garsonu zorla bir masaya yatırırlar ve her biri sırayla mahrem yerlerini inceler, sonra bira dökerler kadının cinsel organlarına, sadece sonuncu kişi kadına dokunmakla yetinir ve içlerinde en namuslu erkeğin kendisi olduğunu söyledikten sonra birasını yudumlar...[31]

Belgelerde kızların kendi aralarında sevişmeleriyle ilgili çok az kayıt vardır. Hayvanlarla cinsel ilişki konusunda ise tek bir kayda rastlanmıştır ve oral seks hiç yer almaz belgelerde. Somerset'li bekâr genç erkekler için, boşalıncaya kadar heteroseksüel mastürbasyon, arzularını tatmin etmelerinin en önemli aracıdır. Bunun hemen arkasından evli kadınlarla ilişki gelir. Bu kadınların sadakatlerini deneme konusunda delikanlıların ve yetişkinlerin eline

çok fırsat geçer, onlara pas veren çok sayıda kadın kimi zaman evlerine alırlar bu delikanlıları ve yetişkinleri ve kimi zaman da çıkan bir fırsatı alelacele değerlendirirler. Bu konuyla ilgili yaratıcılık Boccacio, de Brantôme (*Dames Galantes*) ya da Marguerite de Navarre (*Heptameron*) gibi yazarlara ilginç gelmiştir. Yasak zevkler her yerde tadılır, koca olmadığında ya da bilinçli olarak bir yere gönderildiğinde evde, bir şatonun duvarı dibinde, bir çitin kenarında, bir ahırda ve çoğu zaman tavernada, hatta bir hanın tuvaletinde. Anılan seks pozisyonları bir görevin yerine getirilmesi şeklinde, kadının üstüne çıkmış erkek pozisyonlarıyla sınırlı değildir, çünkü acele edilmesi gereken durum ve koşullarda partnerler ayakta ya da bir ağaç gövdesine, bir yemliğe, bir çite (bu durumda erkek amacına ulaşmak için sevgilisinin bir ayağını kaldırtmak zorundadır) yaslanarak, bir merdivende sevişirler...[32] *Kızlar Okulu*'nda bunlar anlatılır ve hatta yer yer sözgelimi Susanne'ın erkek arkadaşının yakalanma korkusunun, üstünde adeta doping etkisi yaptığı sahnedeki gibi yasak ve gizli sevişmelerin olağanüstü zevk vermesinden söz edilir.

Somerset kontluğundaki popüler cinsellik tablosu, çok renkli ve çok değişkendir. Fahişeler kasabalarda, köylerde her zaman ön plandadırlar ve faaliyetleri püritenlerin iddia ettikleri kadar hor görülmez. Bu bağlamda dört farklı tip söz konusudur: Panayırlarda, pazarlarda ve tavernalarda insanlara zevk vermek amacıyla sürekli dolaşan yoksul fahişeler; bir handa ya da randevuevinde çalışan yerleşik fahişe: birkaç hafta ya da birkaç ay süreyle bütün mesaisini tek bir erkeğe ya da kimi zaman iki erkeğe ayıran, daha sonra şansını başka yerde arayan özel fahişe; köylerde kolay elde edilen, daha çok ketum, çoğu zaman dul, ineklerinin sağılması, tarlalarının sürülmesi gibi hizmetler karşılığı bedenlerini sunan, kapılarını herkese, hem evli erkeklere hem acemi gençlere açan kadınlar. Mary Combe bu son kategoriye dahildir, ama özellikle çok fazla göze çarpan, çok parlak bir kadındır. Defalarca mahkemeye çıkmış ama önemli bir ceza görmemiştir ki bu durum toplu-

mun kendisine karşı hoşgörüsünü gösterir. Kocası hancı olan bu kadın, elini sık sık müşterilerin külotlarına atar, çıplak dolaşma ve yola uzanıp, bacaklarını havaya dikme, gelip geçenleri davet etme gibi alışkanlıkları vardır: "Gel amcığımla oyna ve kocamı boynuzlu yap!" 1653'de bir parti verir ve sadece boynuzlu kocaları ve evli kadınların peşinde koşan erkekleri davet eder. Mary Combe aynı zamanda çırılçıplak halde, sırt üstü uzanmış erkeklerin üstüne ata biner gibi oturan bir kadın olarak da ünlenmiştir. Düşmanlarına hakaret etmek için evlerinde karşılarına geçip soyunarak sıçmaktan ve işemekten çekinmez. Kontlukta yaşayan çok sayıda kadın, özellikle Wells ve Glastonbury'de oturan kadınlar, onunki gibi saldırgan bir bedensel ve cinsel özgürlük sergilerler. Bunlardan biri kıçının yanıp tutuştuğunu, önüne çıkan ilk erkekle yol ortasında sevişeceğini söylemiştir! Resmi makamların bu kadınların fazla üstlerine gitmemesi, bunların oldukça hoş görüyle bakılan ama zengin *yeoman'* ın püriten karısınınkinden çok faklı bir kadın altkültürü oluşturduklarının işaretidir.[33]

Hiç kuşkusuz Somersetlılar yasalarla ve dinsel kurallarla belirlenen dar bir ahlak kalıbı içinde yaşamazlar. Yoksunluk içinde yaşayan evli kadınların yakınmalarından gebeliği önleme bağlamında cinsel ilişkiye girmeme ve erkeğin dışarı boşalması ya da ilişkinin yarım kalması gibi durumların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bütün bunların yöneticileri çok fazla ilgilendirmediği anlaşılıyor. Fransa'da günah çıkartan papazların elkitapları spermin yitirilmesiyle, dolayısıyla bir yaşamın yitmesiyle sonuçlanan bu kadar büyük bir günahın kınanması gerekliliği üstünde durur. Öte yandan 18. yüzyılda köylerdeki "zararlı, uğursuz sırların" yayılmasına yöneltilen suçlamalardan önce gerçekler iyi bilinmemektedir. Evlilik dışında, hatta kimi zaman evlilik yaşamı içinde, çocuk düşürme girişimlerinin sıklığından söz edilir Somerset'da. Bu bağlamda çok sayıda kadın cehennemlik olma korkusundan çok fiziksel sıkıntılar nedeniyle uygulamak istemeseler de oldukça etkili gözüken çeşitli yöntemlerden haberdardırlar.[34]

Fransa'da müstehcen kültür

Manş'ın öte yakasında bu kadar zengin veriler yoktur ama zengin bir erotik literatür, genel özellikler açısından çok benzer bir zevk kültürü olduğunu gösterir. 1600-1610 yıllarında Mathurin Régnier ve François Béroalde de Verville gibi yazarlar sivrilmiştir bu dalda. 1609'da Lyon ve 1610'da Rouen'da eşzamanlı olarak, yazar ve yayıncı adları gizli tutularak iki kitap yayınlanmıştır: *Copie d'un bail et ferme, fait par une jeune Dame de son con pour six ans* (Amcığını Altı Yıllığına Kiraya Veren Bir Genç Kadının Yaptığı Sözleşmenin Kopyası) ve *L'Origine des cons sauvages et la Manière de les apprivoiser* (Vahşi Amcıkların Kökeni ve Onları Evcilleştirme Biçimi). XIII. Louis döneminde ise bu alanda René de Menou, Claude d'Esternod, Jean Auvray, Charles Sorel, Charles Sigogne ve özellikle *Satirik Şairler Derlemesi* adlı yapıtıyla ünlü Théophile de Viau sivrilmişlerdir. Öte yandan çok sayıda anonim elkitabı da yayınlanır: *Le Réveil du chat qui dort* (Uyuyan Kedinin Rüyası)(1620), *La Permission aux servantes de coucher avec leur maîtres* (Kadın Hizmetçilere Efendileriyle Yatma İzni) (1620), *Le Parnasse des Muses* (Esin Perileri Derlemesi) (1627). Ayrıca uyanık bir kitapçı Sigogne, Régnier, Motin, Berthelot, Maynard ve öteki müstehcen şairlerin en iyi metinlerini bir araya getirerek bir kitap yayınlar: *Le Cabinet satirique* (Satirik Oda) (1618). Bugün Bibliothèque Nationale'in (Ulusal Kütüphane) müstehcen kitaplar bölümünde bulunan çok sayıda yayma, yeni basımlara bakıldığında böyle bir tür vardır ve ilgi görmektedir o dönemde. Yüzyılın ortasına gelindiğinde *Kızlar Okulu* ve Baron de Blot'nun yazıları çok büyük ilgi görür ve *Kızlar Okulu* yayınlandıktan bir yıl sonra İngilizceye çevrilir. XIV. Louis döneminde özellikle Théophile de Viau'nun yapıtları başta olmak üzere sürekli yeni basımlar yapılır ve yeni başarılara imza atılır: 1685'de La Fontaine'in masalları ve 1682'ye doğru François Chavigny de la Bretonnière'e mal edilen *Vénus dans le cloître ou la Religieuse en chemise* (Manastırdaki Venüs ya da Gömlekli Rahibe).[35]

İlk bakışta buradaki yazarlar ve okuyucular, Somerset'daki İngiliz köylüsünden çok farklıdır. Birçok soylu, şiir ve erotik düzyazı yazmıştır. Bunda şaşırtıcı bir şey yoktur, çünkü aralarından birçok yazar çıkmıştır ve ayrıca aristokrasi Fronde dönemine kadar çok belirgin bir muhalefet kültürüne sahiptir.[36] Bununla birlikte bu müstehcen edebiyat, resmi makamlar tarafından çok sıkı biçimde izlenir. *Kızlar Okulu*'nun iki sözde yazarı, kilise muhafızları denetçi saymanı Michel Millot ve kralın hizmetinde çalışan Jean L'Ange bu ortamda yaşamışlardır. Ötekiler kentlidir ve kimileri de sözünü ettiğimiz çevreyle ilişkilidir. Bu toplumu kuşatmak daha zorlaşmıştır. Söz konusu toplum özellikle okuyan, hali vakti yerinde kentlilerden oluşur ve küçük bir azınlıktır. Ünlü kişiler de vardır aralarmda: şair Scarron ya da maliye müfettişi Fouquet... Scarron'un elinde sekiz adet ciltli *Kızlar Okulu* vardır, Fouquet ise bir tane bulabilmiştir aynı kitaptan ve onu da sevgililerinden birine vermiş, ancak Fouquet görevden alındıktan sonra polis bu kadının evine yaptığı bir baskında (1661) kitaba el koymuştur. Bu arada Protestan Agrippa'nın torunu, Scarron'un karısı Françoise d'Aubigné'nin bu kitabın yazarı ya da modeli (Fanchon) olduğunu düşünenler de olmuştur. Bu varsayım geçerli değildir günümüzde ve kitabın gerçek yazarı çok büyük olasılıkla Michel Millot'dur. Françoise'm daha sonra XIV. Louis'yle evlendiği ve kendini ibadete veren Madame de Maintenon olduğu, Saint-Cyr'de yoksul soylu kızlar için bir okul açtığı bilindiğinden çok eğlenceli bir kadın olduğu düşünülür kendisinin.[37] En azından yapıtı ilk kocasının evinde okuma fırsatı bulmuştur ve Güneş-Kralı bilgilerinden yararlandırabilmiştir belki.

Bu bağlamda külliyat eril bir zevk düşüncesi sunar, bir yandan da özellikle *Kızlar Okulu* türü ürünlerle kadm zevkine yer verir. Olaylara bu bakış açısı Somerset kaynaklarından çıkan verilere o kadar yaklaşır ki İngiliz püritanizminin ya da Fransız günah çıkartma kurumu elkitaplarının getirdiği baskıcı ilkelerin tersine, birçok toplumsal çevrenin, köylülerin, kentlilerin ve aristokratların

büyük ölçüde paylaştığı gerçek bir erotik kültürün olup olmadığı sorgulanabilir.

Şairler hiçbir yapmacık utanç duygusuna kapılmadan kadın cinselliğinin güzelliklerini terennüm ederler ve fizik aşkın zevklerini tatmaya davet ederler. Théophile de Viau *Derleme'* sinde şöyle diyor:

> Koca bir kıç görmek ne büyük zevktir
> Kırmızı bir göbek, cüretli bir amcık,
> Savaşmak için yanıp tutuşan, ve hoş bir gülüşle,
> Sinirli bir kamışı okşamaya davet eden!

Orgazmı da çok şiirsel anlatıyor:

> Zaferimin sonunda,
> Beyaz kristal çiçeğin içine
> Sararmış tenine renk
> Ve uzun süre hatırlayacağı bir zevk
> Verererek ne zaman boşalacağım?

Erkeğin en büyük arzusu kamışını partnerinin cinsel organına sokmaktır, klasik pozisyonda, erkek kadının üstünde. *Kadınlar Akademisi'*nde (1680'e doğru)[38] Tullie ve Octavie överler bu pozisyonu: "Söyle lütfen, erkeğinin altında çırılçıplak yatmaktan daha hoş bir şey olabilir mi? der ikincisi. Bedeninin altında boğulur gibi olmaktan daha güzel bir şey? [...] Ah! karşılıklı ölür gibi olmak ve sonra canlanmak. Arka tarafla eğlenmek isteyen için tek bir zevk vardır; ama önü seven bütün zevkleri birlikte tadar." Anal seks kesinlikle reddedilir burada. Tullie partnerinin ters ilişki istediği bir İtalya macerasını anlatır. "Hiç böyle kötü bir ev sahibi görmemiştim, yakıp geçti her tarafımı." Çığlık atmaya başlayınca sevgilisi strateji değiştirmiş, "her zamanki yerini buldu ve Tanrıların nektarından bin kat tatlı semavi şeylerle doldurdu içimi". Bununla birlikte o zamanki tabiriyle Floransa oyunu (çünkü "İtalyanlar arka kapıdan girmeye çok meraklıdırlar") bütünüyle dışlanmaz. Aynı Tullie

daha hoş başka bir deneyini anlatıyor, "kamışını kıçımın her tarafına sürtmesi, arkama sık sık girip çıkması büyük bir istek uyandırdı içimde ve zevk verdi." Sistematik tıbbi klister (lavman) uygulamasıyla açıklanabilir mi bu duyarlık? Güçlü ahlaksal nedenlerle reddediliyor bu. Öte yandan Tullie bunun "dünyaya getirebileceği bir insanı öldüren iğrenç bir zevk olduğunu, bu pis şehvetin doğmamış bir çocuğu boğduğunu" söylüyor. Erotik söylem şehveti, cinsel zevki kesinlikle kabul ediyor ama dönemin tıbbi düşüncelerine göre bir üreme aracı olarak. "Arkadan girenler" cennetlik olamazlar, diyor Tullie, çünkü "onlar şehvet duygularını tatmin etmek için" böyle davranıyorlar, bizim arkamız İtalyanlarınkinden ve İspanyollarınkinden çok farklıdır ve çok dardır, onlarınki bizimkilerden çok geniştir, diyor alaycı bir üslupla.[39]

Erkek cinsel ahlakı 1605'de doğan, 1655'de ölen, Gaston d'Orléans'ın yakını, Blot-l'Eglise Baronu, Claude de Chouvigny tarafından kesin biçimde açıklanmıştır. Sözcüğün bütün anlamlarını kapsayacak şekilde liberten, sefih ve birçok düşmanına göre tanrıtanımazdır, her şeyle, herkesle alay eder, ruhun ölümsüzlüğünü ve cenneti inkâr eder. 1643'de yazdığı şansonlarından birinde hizmetindeki biriyle zina yapmakla suçlanan Kraliçe Anne d'Autriche'i çamurlarda süründürmüştür.

Mazarin'in taşakları,
İnce adam,
Boşuna çalışmaz;
Çünkü, her vuruşunda,
Tacı titretir

O lanet Sicilyalı
Bir bok etmez,
Köpeğin biri;
Yemin ederim ki
Kraliçenin kıçında
Bizim İspanyol vardır!

Ve 1652'de kendini bağışlatmak için hakaret ettiği kadına bir şanson ithaf etmekten daha iyi bir yol bulamaz:

Gücünüze gidecek bir şey söylemedim;
Sizi sonsuza kadar yüceltiyorum,
Arkanızı beğeniyorum
Ve kor gibi sıcak amcığınızı.
Mazarin'ler yalan söyledi,
Kötü bir şey yapmayın artık o zaman!
Mazarin'ler yalan söyledi,
Bu iki komşu çok değerli benim için.

Eşcinsel zevkleriyle tanınan efendisi de alaylarından nasibini alır. Gene de korur onu ve bu da gösteriyor ki Baron de Blot sloganını bütün gücüyle haykırdıktan sonra Gaston d'Orléans'ın yanında, yatağında rahatça ölebilir:

Ben içiyorum, gülüyorum, şarkı söylüyorum,
Ve geleni yapıyorum. (1648)

Ama biliyorum ki insan,
İçerek, yiyerek ve düzerek mutlu olur.(1650)

Mutluluk için Tanrıdan tek dileğim,
İçmek, düzmek,
İnançsız ve oğlancı,
Sonra ölmek
Sonra ani bir ölüm!

Son bir alay:

Cenneti kazanmamız gerek.
Hepimize bir huri orada,
Portakal çiçeği gibi bir amcık.[40]

Yemek, içmek ve düzmek onun için hayatın en büyük zevkleri ama bıçak sırtında yaşamak da var tabii çünkü Baron de Blot'nun

konuşmaları, Mazarin'e saldırması, kraliçeye orospu demesi hayatına mal olabilir. Mutlu ya da sefil olabilirsiniz... Daha önemsiz gerekçelerle yakılanlar olmuştur!

Cinsel güç gösterisi "aşk atılımı" ne kadar eril olursa olsun, erotik edebiyat cinsel zevkler konusunda kadına da hak tanıyor. Metinlerde kadının bedenini tanımlamak için kullanılan sözcüklerin sayısı (200) erkeğinkiyle aynı hemen hemen (250). Cinsel ilişki konusunda ise 300 fiil ya da deyim kullanılmıştır. Doğal bıçağı, flütüyle, çekiciyle, zevk sembolleriyle, paketleri, topları, taşakları, göbeğiyle gidiyor erkek, savaşıyor, okşuyor, sürtüyor, bitiriyor, parçalıyor, arkadan giriyor, tuttuğunu yapıyor, kor gibi, yanıyor, giriyor amcığa, deliğe, pırıl pırıl, mis gibi çiçeğe, kurabiyeye, sevdiğinin şahane sarayına, küçük deliğine, karanlık cennetine.... En çok kullanılan sözcükler, kamış, amcık, düzmek "penisi vajinaya sokmak ve hemen boşalmak". Erkek zevki genellikle anlık bir zevk gibi düşünülür; partnerininki daha yavaş, çeşitliliği kabul eder. Evli kadına zevkin olabildiğince doruğuna çıkabilmesi için ketum bir âşık olması tavsiye edilir, oysa kocasıyla daha az zevk veren evlilik ilişkisi söz konusudur, bundan çıkan sonuç erkek yazarların çifte standarttan yana olduklarıdır, çünkü kadından çok kendilerine yarar bu. Bununla birlikte kadınların ihtiyaçlarına da saygılıdırlar. Anonim bir şiirde sahneye çıkarılan şişko Marion, Somerset'daki gerçek Mary Combe'u hatırlatır. Hararetle aradığı yarağı bulunca mutluluktan uçarak haykırır:

> Yakut gibi parlak kırmızı yarağı bulur!
> Ama denedikten sonra: "Pislik bu yarak! der,
> Yeterince büyük değil; mum daha iyi,
> Ya da kadife kumaştan bir şey yapar, tıkarım içime."[41]

Kadının tek başına yaşadığı zevklerin anlatılması ya da kimi zaman gebe kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmamak için "cinsel organını, kaşıması, bir yerlere ya da bir şeyler sürtmesi" tavsiyesi tutucular için mutlak bir tabudur. 1609'da yayınlanan ve bir kadı-

nın amcığıyla ilgili haklarını ("altı yıllık ve ilgili altı ürün") düzenleyen matrak sözleşme çok şaşırtıcıdır. Ünlü Noter Bontemps'ın huzurunda imzalanan bir çiftlik kira sözleşmesi gibidir ve tümüyle buna uygun hukuk terminolojisi kullanılmıştır sözleşmede:

> Longraisse yakınlarında, amcık denen, sınırı bir taraftan göt adı verilen bölgeye dayanan, iki tarafında kalçaların bulunduğu küçük parça suyunu gece gündüz damla damla akıtacaktır ve uzayan kılları yılda iki kez kesilecektir (Mayıs ayında ve Şubat ayında) ve içine giren ve zarar veren vahşi yaratıklara, bitlere, pirelere vb.ye karşı gerekli ve yeterli bir koruma sağlanacaktır söz konusu amcığa. Adı geçen amcık karnın alt tarafında, göbeğin yarım ayak altındadır, ortasında güzel bir çimenliği ve bir çeşmesi vardır, bir çiftliği andırır, içinde yüksek bir oda, alçak bir salon, yanda ve her tarafında salonlar bulunur, arka tarafta bir tel dolap vardır ve mal sahibi dışında kimse kullanamaz bu tel dolabı; yukarıdaki açıklamalar dikkate alınması koşuluyla ve yararlanan kişi anılan mal sahibine gerekli ödemeyi yapmadığı takdirde mal sahibi hiçbir zarar, ziyan, anapara, faiz, tazminat, güvence vb. söz konusu olmaksızın kendi mülkiyetini kendisi kullanma haklarını geri alacaktır.[42]

Arka taraftaki tel dolabın kullanılamamasıyla ilgili noktalar ve hak sahibine gerekli ödemeler yapılmadığı takdirde sözleşmenin bozulması olasılığı, burada büyük bir mutluluk içinde tadılan zevklerin içinde anal seks olmadığını ve aynı zamanda Somerset'li birçok kadının da istediği süreklilik gerekliliğini hatırlatıyor. Liberten literatürde çok sık geçen "zevk" sözcüğü kadınlar için bir gerekliliktir bu bağlamda ve birçok araştırmacı ve yazara göre cinsel ilişkinin en önemli amacı olan doğumda çektiği ağrıların ve acıların ödülüdür bir anlamda. Onlara göre bir kız için tek meşru yol evlenmek olduğundan, buna karşılık yeterli cinsel tatminleri de evlilikte ender bulduğundan, kadın zinası da bağışlanabilir bir olgudur. "Günah aşkı yaşatır,/ ve evlilik sevgiyi öldürür", diyor Bussy-Rabutin. Skandal yaratan *Occasion perdue et recouvrée* (Kaçırılan ve Yeniden Yaka-

lanan Fırsat) (1651) adlı oyunda, büyük Corneille hekimlere göre hamilelik için gerekli olan birlikte boşalmayı çok önemsiyor, yüceltiyor ve Tanrıya yaklaşma deneyimi gibi görüyor:

> O zaman kendilerinden geçtiler
> Aşırı zevkten;
> Bu âşıklar beş ya da altı kez
> Ölüp ölüp dirildiler;
> Dudak dudağa ve beden bedene,
> Kimi zaman canlı ve kimi zaman ölü
> Güzel ruhları birleşti,
> Ve hoş vuruşlarla
> Aşkın en güzel, en hoş şeylerini
> Paylaştılar aralarında.[43]

Günah ve "kendinden geçme"! Orgazm sadece zevk peşinde koşanın zevki ya da Baron de Blot'nun çığlığı gibi umutsuz bir haykırış değildir. Barok dönemde insanlarda takıntı haline gelmiştir, dehşet içinde şeytanın yanına atılmak için ya da Corneille'in dediği gibi ruhların ve bedenlerin birleştiği mistik bir deneyimi yaşamak için.

"Kızlar okulu", liberten bir güzellik

1655'de dönemin erotik kitaplarının en ünlüsü ve en etkilisi, *Kızlar Okulu*, bütün bu dersleri mükemmel bir biçimde derlemiştir. Kısa, son derece etkili, betimlemeli, iki bölümden oluşan yapıt masum ve bakire bir genç kız olan Fanchon'a eksiksiz bir cinsellik ve aşk eğitimi verir. Birinci bölümde kuzini Susanne'ın ağzından, arzuladığı genç Robinet'yle ilk ilişkisi konusunda bilmesi gerekenler anlatılır. İkinci bölümde kızlığı bozulmuş, deneyimli, Susanne'la cinsellikle ilgili her şeyi konuşan bir Fanchon çıkar sahneye. Yeni bir edebiyatın doğduğu ve soylu ya da kentli "sıradan insana" yönelik davranış kuralları elkitaplarının büyük bir artış gösterdiği bir dönemde bu yapıt iki tür arasında bir yerdedir. Bu konuyu iş-

leyen dönemin bütün yapıtları gibi, İngiltere'de bir yüzyıl sonra çıkan John Cleland'ın *Fanny Hill*' i gibi, kadm zevki konusunda özenli ve somut ve bütünüyle erkek gözünden bilgiler içerir. Çünkü paradoksal olarak, hiçbir yazar, liberten metinlerde satır aralarında her zaman görülmelerine rağmen erkeklerle ilgilenmez.

Molière'in *Kadınlar Mektebi*'ndeki gibi Agnès kadar saf olan Fanchon, gözünü açmak isteyen kuzinini dinler. Susanne kendisine bu dünyada çok özel, çok büyük bir zevk olduğunu ve bunun da ancak erkeklerle yaşanabileceğini söyler. Bu ilişkinin bir eşle yaşanması gerektiğini kabul eder ama "evli kadınların kocalarından gizli olarak başka erkeklerle kurdukları ilişkilerde" daha derin heyecanlar yaşadıklarını da ekler. Somersetli köylü kadınlar ve 1609'da amcığını altı yıllığına kiraya veren kadın da aynı şekilde düşünürler. Ders şu düşünceleri belirginleştiriyor: "Erkek çocukların işedikleri bu alete sik denir ve bu uzva kimi zaman sap, sinir, iğne, aşk süngüsü de denir; ve bir erkek çocuk çırılçıplak olduğunda karnının altında görürsün onu, uzun bir inek başı gibidir, bizde aynı yerde işemek için bir delik vardır." Masum kız daha sonra "erkeğin, kızın karnının üstüne çıktığını ve o uzun aleti işediği deliğe soktuğunu ve çok büyük bir zevk duyduğunu öğrenir". Böyle yumuşak bir organın nasıl girdiğini anlamak ister. Susanne daha sonra dişi cinsel organını anlatır: "Deliğe amcık diyorum [...] ve bu eyleme de siki amcığa sokmak denir, ama herkesin önünde anlatma sakın, bunların ayıp sözler olduğu düşünülür ve duyan kızlar kızarır." Orgazmı da şöyle anlatır: "o anda iki taraf ta gıdıklanır öyle ki zevkten kendilerinden geçerler, gıdıklanan yerlerinden boşaldıkça hafifçe ürperirler ve titrerler, bulamaç gibi beyaz ve yoğun bir likköre benzer boşalttıkları şey ve anlatılamayan bu zevk ikisini de çılgına çevirir."[44] Bir görevin yerine getirilmesine yönelik pozisyonda penisin vajinaya girmesi, daha sonra partnerlerin aynı anda boşalmaları ve bunun doğum için gerekli çifte bir zevk sağlaması hem hekimlerin kaleminde hem de Somerset köylülerinin tanımlamalarında dönemin normal cinselliğini tanımlar. Susanne'ın arkadaşı da Somerset

köylüleri gibi pozisyonları değiştiriyor, işini ayakta görüyor ya da acelesi olduğunda iskemlede, döşekte hatta boş bulduğu her yerde. Susanne onun "böyle kaçak, alelacele sevişmekten eskisine göre çok daha büyük zevk aldığına dair" yüz kez yemin ettiğini söylüyor. Susanne iki tarafın da birbirlerinin cinsel organlarıyla oynamasını çok önemli buluyor ve sık sık anlatıyor bunları: Kız dilini oğlanın ağzına sokarken, "elini pantolon yırtmacından sokarak kamışına atıyor", kamışın sertleşmesi için iki üç kez ileri geri hareket ettirmesi yetiyor. Erkek arkadaşı "elini amcığına koymaktan", parmaklarını içine sokmaktan ve okşamaktan hoşlanıyor, sonra öpüyor, kıçını okşuyor, memelerini emiyor, mum ışığında çıplak bedeninin çizgilerini seyrediyor. "Sonra iyice sertleşen kamışını elime veriyor." Erkek arkadaşı kamışını bacaklarının, kalçalarının arasına sokuyor, ona güzel sözler söylüyor, sonunda yatırıp üstüne çıkıyor.[45] Gençlerin cinsel kültürü büyük olasılıkla bu tür dokunmalara, okşamalara ve cüretli oyunlara dayanıyor, bir babanın ya da kocanın gazabına uğramamak için de gizli yapılıyor bu işler, bu kaçak zevklerde endişe ve tehlike duygularının da hissedilmesi çok özel bir zevk haline getiriyor bu ilişkileri. Görünen o ki en büyük heyecanlar toplumsal ve dinsel yasakların çiğnenmesinden geliyor. Böylelikle *Kızlar Okulu*'nda sergilenen ahlaksızlık aynı dönemde Somerset köylülerinin ahlaksızlığıyla tam anlamıyla örtüşüyor.

İkinci diyalogda kızlığı bozulmuş olan Fanchon, büyük bir cüretle dersler vermeye başlıyor ve şunları söylüyor: "Çiftleşmek demek kamışın vajinaya girmesi, hareket etmesi ve boşalmasıdır ve en önemlisi budur; düzmek sadece kamışı vajinaya sokmak ve hareket etmemektir; üstüne binmek de gene kamışı vajinaya sokmak ancak boşalmamaktır; geçirmek, sokmak da aynı şey, öteki iki eylem söz konusu olmaksızın sadece kamışı vajinaya sokmaktır." Susanne daha ileri gidiyor ve bu bağlamda "cinsel ilişkide bulunmak", "boşalmak", "sarılmak, öpmek", "sahip olmak" gibi sözcüklerin de kullanıldığını çünkü bunların toplum içinde ve sevgililer arasında "düzmek", "geçirmek" gibi sözcüklerden daha edepli ol-

duğunu söylüyor. Robinet iyi çalışmış! "Çok mutlu olan, kendinden geçen" Fanchon'a zevki ve işi geciktirmeyi ya da çabuklaştırmayı öğretmiş. Kıçının sol tarafının altına çeşitli kırpıntılardan oluşan bir yumak, sağ tarafının altına yün ve beline doğru, biraz üst tarafına da pamuk koyduktan sonra fantezi düzenine göre onu bilimsel bir şekilde hareket ettirmek amacıyla sürekli bu üç tekstil maddesinin adlarını anıyormuş. Fanchon birlikte olduklarında giysilerinde bulduğu bir delikten kendisini nasıl okşadığını ya da düzdüğünü anlatıyor. Susanne cinsel ilişki sırasında bağıran, çığlık atan erkeklerden hoşlanmıyor, kamışlarının kalkması için kıçlarına kıçlarına vurduran erkeklerden de pek hoşlanmıyor. İki yaramaz kuzin daha sonra kamışların uzunluğu ve kalınlığı muhabbetine girerler, erkeklerin sevişme sırasında sarf ettikleri açık saçık sözleri anlatırlar birbirlerine. Susanne'a göre erkeklerin bunu yapmalarının nedeni "zaferlerinin daha görkemli olmasını istemeleri" ve aynı zamanda bu durumda tek heceli sözcükler kullanmayı başaramamalarıdır, Susanne ayrıca sevgililer arasında çirkin ve kötü sözcükler olamayacağını da söylüyor.

Başka konulara da el atılıyor bu arada: Kadının zevke ulaşması için kadife ya da camdan yapay cinsel organlar ya da parmak; erkeğin partnerinin kalçalarının arasına boşalması ya da hamileliğin engellenmesi için kamışın başına küçük bir kumaş parçası konması; cinsiyet değiştirerek sevişme arzusu ve "birbirlerine dönüşme" isteği içinde kadının erkeğin sırtına çıkması. Biraz felsefenin zararı dokunmayacağından Susanne aşkı tanımlarken şöyle diyor: "bir yarının öteki yarısından yararlanma arzusu". Ölümden sonra erdişiliğin yeniden oluşması amacıyla iki ayrı parçanın birleşmesiyle ilgili Yeniplatoncu tema burada başka bir biçim alıyor: "bir öze ya da mistik bir sarhoşluğa" dönüşen, daha sonra boşalmaya götüren arzu. Ve Susanne şunu da ekliyor: "kimileri için bütün zevk kıçta ya da amcıkla taşaklar arasında yoğunlaşıyor" ama şöyle de düşünülebilir: "ruh zevkin gücüyle aşağı çekiliyor ve zevk tümüyle çok arzu edilen iki bedenin birleşmesi üstünde yoğunlaştığından tah-

tından indirilmiş gibi oluyor; sonuç olarak artık kendisini düşünmüyor ve aklın işlevlerini varlığından yoksun bırakıyor."[46]

Corneille'in ruhların öpüşmesi, gerçek yatak odası filozofunun düşüncesiyle ya da daha doğrusu şaşırtıcı yapıt *Kızlar Okulu*'nun yazarı Susanne'ın düşüncesiyle buluşuyor. Döllemeye yönelik olarak penisin vajinaya girmesi ve bunun sonucu olan cinsel zevk en değer verilen ilişkidir bu bağlamda. Karşılıklı erotik oyunlarla ısınmaya yönelik cinsel fanteziler ayrıntılı olarak anlatılmış, bu arada yalnız kadınların fantezileri de unutulmamıştır. Kadının partnerinin üstüne çıktığı pozisyon uzun uzun yorumlanır ve övgüler yağdırılır bu pozisyona, oysa dinsel ahlak çok sert biçimde eleştirir bu sevişme pozisyonunu ve spermin yitirilmesine ve gebeliği önlemeye yönelik bir pozisyon olduğunu söyler bunun. Üstünde durulan gebeliği önleme olanakları döllemeyi cinsel ilişkinin nihai amacı olarak tanımlamaya engel değildir ve duyguların tatmini ruhu güçlendirir, büyük bir coşku ve keyif, doğururken acı çeken kadın için bir ödüldür. Sözgelimi heteroseksüel anal ilişkiler gibi, ters ilişkiler zevk veren ilişkiler olsalar da kabul edilmez. Yasalara göre büyük suçlar olan eşcinsellik ve hayvanlarla cinsel ilişki ve oral seks doğumu engelleyen cinsel zevkler olduğundan sözleri edilmez kesinlikle. Skandal ve rezalet gibi görülen bu tür zevkler o kadar cüretli bir cinsellik değildir ve o dönemde yaşanmayan cinsel zevkler değildir. Sadece sansürün sözcükleri ve nesneleri, olayları hedef aldığı ve iki yüzlü insanların görmek, düşünmek istemedikleri bu zevki gizlemeye yönelik kalın bir ahlak perdesinin, hiç değilse görünüşte, indirilmiş olduğu bir dönemde şehvet sarhoşlukları üstünde çok fazla durularak ve çok acımasız bir biçimde ifade edilmişlerdir.

Zevk ve günah

16. ve 17. yüzyıllarda, erkek ya da kadın orgazmının bir gereklilik olarak tanımlanması bağlamında, tıp modeli ve toplumsal uygu-

lamalar birleşirler. Bilginler ve ilahiyatçılara göre cinselliğin nihai amacı döllemedir. Dölleme elverişli koşullarda gerçekleşebilir ancak; partnerlerin süt kıvamında bir sıvının boşalması sırasında aynı heyecanı ve zevki duymaları gerekir. Bununla birlikte ben o sırada erkeklerin ve kadınların bedenlerinin bir ve aynı olduğunu, tek bir modelin sadece değişkeleri olduğunu düşündükleri görüşünü kuşkulu buluyorum.[47] Bu sanının kaynağında bu olgulardan erotik literatür de dahil olmak üzere sadece erkeklerin söz etmesi yatar. Kadınların görüş ve düşünceleri söz konusu değildir bu bağlamda. Bu konuya sadece erkeklerin açıklamaları aracılığıyla yaklaşmak mümkündür ve erkekler de kimi zaman, *Kızlar Okulu*'nda gördüğümüz gibi, kadın arzu ve zevkleri konusunda çok hassastırlar. Somerset'da toplanan bölük pörçük bilgiler ışığında bu tür formülasyonlara göre özel bir kadm erotik kültürü vardır. Daha önce değindiğimiz, kimi zaman taşkın Mary Combe örneğinde gördüğümüz gibi, bu kültür erkeklerin kadınların tatminsizliğiyle ilgili basmakalıp düşüncelerini güçlendiren büyük bir yaşam iştahına dayanır. Kimi zaman mastürbasyon, gizli çocuk düşürme olayları, erkek egemenliği ve hamilelik ya da cinsel bir hastalık gibi olası sonuçlarıyla pek ilgilenmeden, çabuk, sıradan bir boşalmaya yönelik vajinaya girme modeliyle sınırlı kalmayan şehvet tekniklerinin olabileceği düşünülebilir. Bu konuda sistematik bir inceleme yapılmamıştır. Her halükarda 17. yüzyılda kadınların pasif bir cinsel yaşam sürdüklerini ve İngiltere bağlamında çok sayıda yazar ve araştırmacının dile getirdiği gibi heteroseksül okşama, dokunma ve mastürbasyon olgularından yoksun yaşadıklarını kanıtlayacak bir şey yoktur.[48] Somut tavır ve davranışlardan çok kendisini kabul ettiren egemen ahlakın söz konusu olduğu söylenebilir kesinlikle.

Değişen eşcinsellik

Süreç boyunca baskının gittikçe artmış olması tartışma götürmez

bir gerçektir. Bununla birlikte sonuçlarını bir süreklilik çizgisi içinde değerlendirmek mümkün değildir. Floransa'da 16. yüzyılda eşcinselliğe karşı büyük bir hoşgörü gösterilir. Aktif eşcinseller hiçbir biçimde anormal insanlar gibi görülmezler, tersine erkekliklerini kanıtlarlar çünkü erkek için egemen değer penisin bir yere girmesidir. Pasif gençleri de suçlu bulmaz toplum, çünkü bunların yaptığı da soğuk ve ıslak dişilik dünyasından ayrılmaktır. Sadece erkek modeline ihanet eden oğlancı yetişkinler çok büyük tepki görürler. 1542'de çıkarılan bir yasayla, ilk kez bu işlere bulaşan yirmi yaşından büyük erkekler için, bu suçu ikinci kez işledikleri de ölüm cezası öngörülmüştür, ötekiler için ölüm cezası tehlikesi suçun üçüncü kez işlenmesi durumunda söz konusudur. Ayrıca yargıçlara bu insanlara, karakterlerini, durumlarını, bu kötü alışkanlığa ne kadar zaman ayırdıklarını, partnerlerinin sayısını ve onlarla birlikte sürdürdükleri koşulları dikkate alarak daha sert davranmaları talimatı verilmiştir. Bu bağlamda mahkûmiyetler on yıl boyunca devam eder, 1550'lerden sonra çok azalır ve 17. yüzyılda da en düşük düzeyine iner.[49] Hareket uzun vadede bu tecavüzleri gerçekleştiren kişilere karşı toplumun belli bir hoşgörüsünü yansıtır. Bununla birlikte 1540 yıllarının ateşli ve coşkulu gelişmeleri az sayıda suçluya çok ağır cezalar verilmesi dolaysıyla belleklerde iz bırakmıştır. Dolayısıyla her şey eskisi gibi değildir. Hatta öteki Avrupa örneklerine benzeyen çok ağır cezalar üstünde çok fazla durursa kaynaklar aldatabilir tarihçiyi. Oysa sözgelimi Fransa'da, teorik olarak kefareti ödenmesi mümkün olmayan bu tür davalara, adliye arşivlerinde ender rastlanır. Uyumsuzluk yöneticilerin kurtarıcı, arındırıcı iradeleriyle çok etkili, zımni bir bağışlayıcılık arasındaki esaslı bir çelişkiyi gösterir ve çoğu zaman farklı nitelikte çok ağır veriler barındıran, çok çapıcı bazı davalar olayı bütünüyle ortadan kaldırma iddiasında olmaksızın aşılmaması gereken sınırları gösterir.

Floransalılarm 1542'den sonra neler hissettikleri anlaşılmaya çalışılırsa, değişik bir süreklilikten söz etmek mümkündür. Bu

bağlamda sınırlar dikkate alındığında, söz konusu olan gerçek anlamda bir zorlayıcılık değil, daha olumsuz bir eşcinsellik algılamasıdır. İlgililer için gerçek tehlike öncesine göre daha büyük değildir, ama bu insanlar psikolojik güvenlikleri açısından yaptırım korkusuyla huzursuz olmuşlardır. Bir 18. yüzyıl tarihçisi, kaliteli insanların endişelendiklerini ve kitleler halinde kentten kaçtıklarını söylüyor; ona göre bu durumun açıklaması şudur: Yargıçlar birkaç yıl sürdürdükleri bir takibattan sonra ticaret ve zanaata zarar vermemek için bağışlama yoluna gidiyorlar.[50] 16. yüzyıl ortalarından sonra havanın değişmiş olması mümkündür. Söz konusu günah, hiç kuşkusuz geçmişteki kadar sık işlenmekle birlikte, 18. yüzyıl başında Avrupa'nın büyük kentlerinde marjinal bir oğlancılık dünyasının doğuşuna doğru giden bir farklılık, bir anormallik bilincini körükleyen yeni bir endişe duygusu da ortaya çıkmıştır bu günahın yanında.[51]

Çünkü aynı şeylere, araştırmaların ileri bir düzeye gelememesi nedeniyle, oğlancılığa karşı mücadele konusunda kesin bir tablonun görülemediği İngiltere ve Fransa'da da rastlanır. Her iki ülkede de ten zevklerinin ifşa edilmesi 16. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak çok çarpıcı hale gelir ve süreklilik kazanır, ama baskı Floransa'daki gibi iniş çıkışlar gösterir. Arzu ve zevki günah ve acıya gitgide daha sıkı biçimde bağlayan olayın özellikle bireyin kendisiyle ilgili düşünceleri üstüne etkileri söz konusudur. Böylelikle kimileri eski sakızları çiğnemekten kesinlikle vazgeçerek zorlamalara rağmen ve mahvolma riskiyle kendilerini kanıtlamaya girişmişlerdir.

Baskılar

René Pintard, Fransa'da dinsizliğe ve ahlaksızlığa karşı mevzuatın uygulanması konusunda tutarsızlıklar gözlemlemiştir.[52] 17. yüzyılın ilk yarısındaki bilge libertenler La Mothe Le Vayer, Gassendi, Naudé ve başka birçok ismin -dönemin dinsel ağırlıklı düşünce-

lerinden çok farklı ve karışık düşünceler– ortak belirgin özellikleri acı çekmiş, tereddüt geçirmiş, mücadele etmiş olmaktır.[53] Dinsizlik suçlamalarıyla ağır cezalara çarptırılma tehlikeleri yaşamışlardır. Aziz Louis'den sonra konuyla ilgili olarak uzun bir gelişme sürecinin yerini alan dine hakaretlerle ilgili 19 Mayıs 1636 tarihli ferman, tedrici olarak ağırlaştırılan cezalar öngörür: Bu suçtan beşinci kez hüküm giyen mahkûmun ayrıca boynuna demir halka geçirilip halka teşhir edilir; altıncı kez mahkûm olduğunda suçlunun dili kızgın demirle dağlanır ve bu kez direğe bağlanarak teşhir edilir; yedincisinde alt dudağı yarılır; sekizincisinde dili koparılır. Daha ağır "hakaretler" tanrıtanımazlık ve sapkınlıkla bir tutulabilir, hatta "Tanrıya hakaret" gibi görülebilir ve bu suçları cezalandırmak yargıçların keyfine kalmıştır. Bu ağır suçlarla bağlantılı olarak 1599-1617 arasmda yedi kişiye, 1617-1636 arasmda on altı kişiye ve 1649'a kadar da on sekiz kişiye ölüm cezası verilmiş ve uygulanmıştır. Fronde döneminde ara verilen ölüm cezalarına daha sonra, 1653-1661 arasında devam edilir; Tanrıya hakaret eden yedi kişiye ölüm cezası verilir ve uygulanır. Yargıçların şimşeklerini üstlerine çekenler sadece bilge ya da alaycılar değildir. Bunların biraz sefahate düşkün arkadaşları da nasiplerini alırlar.

1590 doğumlu, Agen'li soylu bir Protestan aileden gelen, kralın şairi olan ve 1618'de kendisinden maddi destek gören Théophile de Viau, bir yıl sonra "Hıristiyana yakışmayan şiirler " yazdığı için krallık dışma sürgün edilir. Dostları sefih bir yaşam sürmekle suçlarlar onu. 1622'de Paris'de iki kişi tarafından yayımlanan bir kitap, *Satirik Şairler Derlemesi* skandallara yol açar. Théophile'in şiirleri vardır kitapta. Kitabın başında ona mal edilen çok serbestçe kaleme alınmış bir sone bulunur: "Phylis, her şey bitti, frengiden ölüyorum..." Montmorency dükü kendisini Chantilly'de saklarken hakkında açılan bir dava sonucu ölüm cezasına çarptırılır ve cezası yakılarak infaz edilecektir, "kitapları nasıl yâkılmışsa öyle". Kendisi bulunamadığından 19 Ağustos 1623'de Grève alanında kuklası yakılır. Daha sonra tutuklanır, yaklaşık iki yıl Paris adalet

sarayındaki tutukevinde kalır, sonunda, 1 Eylül 1625'de Paris Parlömanı tarafından sürgün cezasına çarptırılır. 25 Eylül 1626'da ölür. *Satirik Şairler Derlemesi* (1623'de yeniden yayımlanmıştır ve bu da en azından halkın ilgisini gösterir) kitap bağlamında suçlananlar arasında takibata uğrayan tek isim olarak krallık iktidarının ve kilisenin çarpıcı bir örnek gibi göstermek istedikleri uygun bir günah keçisi olur. Kendisini himaye eden güçlü şahsiyetler sayesinde yakılmaktan kurtulur.[54]

Baskı vardır kesinlikle. Sürekli ve metodik değildir, güçlü şahsiyetler tarafından korunanları, özellikle soylu yazarları vurmaz çoğu zaman. Sözgelimi kralın erkek kardeşinin yakını olan Baron de Blot hiç korkmadan Mazarin'i aşağılar, 1653'de "orospu kraliçemiz", "öbür dünyaya kesinlikle inanmıyorum" deme cesaretini gösterir. Gene 1653'de bir yığın şaklabanlık, dinsizlik ve küfür arasında Mazarin'le de alay eder: "Jules [Mazarin] Paris'in içine girdi/Ve hayvanının [Anne d'Autriche] üstüne bindi."[55] Şehvet düşkünüdür, felsefesini oluşturan "düzmek" sözcüğü hiç düşmez dilinden. Bu onun için aynı zamanda Gaston d'Orléans'la senli benli olan (kimi zaman) ve umutsuzluğunun anahtarını teslim eden kuşkulu bir aristokrat gururuyla hiçbir riski düşünmeden çok yoğun yaşamanın bir yoludur:

> Bu dünyada sefaletten başka bir şey yok
> Öbür dünya hayalden başka bir şey değil.
> Ne mutlu düzene ve içine![56]

Bizim klasik edebiyat kitaplarında genellikle yer almayan, liberten şiirler yazmış ve herkesten saygı görebilecekleri bir yaşa gelinceye kadar iyi kötü huzurlu günler yaşamış hukukçu Jacques Vallée des Barreaux (1599-1673) ya da Denis Sanguin de Saint-Pavin (1595-1670) gibi isimlere gelince, onlar uyumlu ve tutarlı olmuşlardır.[57]

1655'de, Fronde'dan sonraki toparlanma döneminde, birçok insan ahlak süzgecinden geçirilmiştir. Bu konuda çok fazla ayrım-

cılık yapılmış, Baron de Blot ve çok sayıda rakibi görmezden gelinmiş, ama *Kızlar Okulu*'nun sözde tasarlayıcıları yakalanmaya çalışılmıştır. Olay dava belgelerinden hareketle tasarlanmıştır.[58] 12 Haziran 1655'de Paris'teki kitapçı küçük Louis Le Piot'nun ihbarı üzerine olağanüstü krallık vekili, kralın hizmetkârı, soylu binicilik öğretmeni Jean l'Ange'ı tutuklar; suçu ahlaka aykırı metinleri satmaya çalışmaktır. Sorguya çekilir ve bunları yazan kişinin kilise muhafızları denetçi saymanı Michel Millot olduğunu, yaym harcamalarının dörtte üçünü üstlenmiş olduğunu, gerisini kendisinin verdiğini, baskıya gidecek müsveddeyi de gene kendisinin kopya ettiğini söyler. Üçüncü suçlu olarak Clermont kolejini yeni bitiren bir genç olan Claude Le Petit'nin adı verilir. Sansürden kaçmak için gerekli yayın izni alınamadığından basımevi bilgileri bağlamında ne Paris ne de Piot'nun adresi geçer, sadece "Leyden'de" diye bir sözcük konmuştur. Metin 250 adet normal kâğıda, elli adet te önemli kişiler için kaliteli kâğıda basılmıştır. 7 Ağustos'ta mahkeme, saklanan Millot'nun gıyabında karar verir. Dinsizlikle, Hıristiyanlığa hakaretle ve ahlaksızla suçlanın kitabın Pont-Neuf'de yakılmasına karar verilir. Metni yazan, bastıran ve satan iki yazar şiddetle cezalandırılacaktır. Millot "yakalandığı takdirde asılacak ve boğulacak, bulunamazsa aynı yere dikilecek bir direğe kuklası asılacaktır", mallarına kral adına el konacak, ayrıca 400 lira para cezasına çarptırılacaktır. Ange ise krallık vekilinin odasında, diz çökerek ve başı açık halde pişmanlığını dile getirerek özür dileyecek, üç yıllığına Paris dışına sürgüne gönderilecek ve 200 lira tazminat ödeyecektir. Piot cezadan kurtulur, çünkü yasalar muhbirin hem kendisini hem mallarını güvence altına almıştır. Ayrıca bu elkitabının satışı yasaklanır, bulunduran kitapçı ölüm cezası tehdidi altındadır. Savcının yaptırımların kitabı bulunduranlar için de geçerli olmasını istemesi sonuçsuz bir çaba olarak kalmıştır. Daha önce söylediğimiz gibi şair Scarron'un elinde sekiz adet ciltli nüsha ve 1653'ten sonra maliye müfettişliğine getirilen Nicolas Fouquet elindeki bir nüshayı sevgilisine hediye etmiştir.

Kızlar Okulu halkın beğenisini kazanmıştır kesinlikle, çünkü bu elkitabı 1667, 1668, 1671 ve 1686 yıllarında tekrar basılmıştır. XIV. Louis döneminde acımasız olan sansür, bu konuda gayretkeşlik içinde olmamıştır çünkü 1678-1701 arasında Paris'te gerçekleştirilen el koyma olayları çerçevesinde sadece aynı kişinin elinde bulunan iki nüsha alınmıştır.[59] Yöneticiler belki suçlananların, Fouquet örneğinde görüldüğü gibi, güçlü koruyucuları olabileceği gerekçesiyle meseleye baştan beri ihtiyatla yaklaşmışlardır. Kovuşturmalar kültür dünyasını pek heyecanlandırmamıştır. Ne Loret'nin *La muse historique*'inde (Tarihi İlham Perisi), ne kitapçı Lesselin'in *Les Épîtres*'inde (Nameler) ne de 1655'de çıkan çeşitli şiir dergilerinde yer almıştır olay. Kesin, tartışmasız bir sert tavır ama zımni bir hoşgörü! Söz konusu yapıt bir anlamda Bibliothèque Nationale'inkinden de eski potansiyel bir "müstehcen kitaplar bölümünde" yerini bulmuştur. Entelektüel ve monden çevrelerde, meraklılarının ellerinde gizlice dolaşır. Daha sonraki dönemlerde de sürekli takibata uğrayan ama sürekli yeni baskıları yapılan bir metin olarak tarihe geçmiştir. 1865'de Belçika'da basılan elkitabı, Seine ceza mahkemesi tarafından genel adaba ve ahlaka aykırı bulunarak mahkûm edilir ve 1863'te gene Belçika'da yapılan modern bir uyarlaması da beş yıl sonra Lille mahkemesince mahkûm edilir.[60]

Bir pornografi yazarının yakılması

Claude Le Petit (1638-1662) Millot kadar şanslı olamadı. Olayla ilgi olarak adı geçmiştir ve Millot'ya birkaç müstehcen dize ithaf etmiştir, bu dizeler *Kızlar Okulu*'nun başında yer alır ama özgün 1655 baskısında yoktur muhtemelen.61 Birinci dize havayı yansıtır bu bağlamda: "boku yemiş yazarın boku yemiş kitabı..." Clermont kolejini yeni bitirmiş genç liberten Claude kalemiyle yaşamaya çalışan biridir, kendi ifadesiyle komik bir romanımsı olan ve cinsel zevkleri ve şehvet duygularını anlattığı *L'Heure du berger*'yi (Aşıkların Vakti) yazmıştır. 29 Aralık 1961'de Paris'te Jac-

ques Chausson adında biri, namı diğer des Étangs, oğlancılık ve bir gence tecavüz suçlamasıyla yakılarak idam edilmiştir. Chausson ayrıca Baron de Bellefore ve Marki du Bellay'e oğlanlar buluyordu. Claude ona da cesareti ve günah çıkartan papazın azarlarına kulak asmaması dolayısıyla bir sone ithaf eder:

> Rezil iğrenç kıçını havaya kaldırdı;
> Ve nihayet yaşadığı gibi ölmek için
> İğrenç kıçını herkese gösterdi.

1662'de paraya sıkışan ve o dönemde yirmi üçünü biraz geçmiş, avukat olan Claude *Le Bordel des Muses ou les Neuf Pucelles putains* (Musalar Kerhanesi ya da Dokuz Orospu Bakire) başlıklı bir metni yayınlatmak amacıyla yaşıtları iki yaymcı, Eustache ve Pierre Rebuffé'yle görüşür; söz konusu metin şöyle başlamaktadır:

> Düzücü sone
>
> Arkadan düzmek, önden düzmek,
> Göğü düzmek yeri düzmek,
> Şeytanı düzmek, gökgürültüsünü düzmek,
> Louvre'u düzmek, Montfaucon'u düzmek.
>
> Tapınağı düzmek, balkonu düzmek
> Barışı düzmek, savaşı düzmek,
> Ateşi düzmek, camı düzmek,
> Suyu düzmek, Helicon'u düzmek.
>
> Uşakları düzmek ve efendileri düzmek,
> Keşişleri düzmek, rahipleri düzmek
> Düzmeyi ve düzeni düzmek
>
> Bütün dünyayı düzmek
> Kitabı ve okuyucuyu düzmek
> Soneyi de düzmek, ne dersin?

İki yayıncı ve Claude, 26 Ağustos 1662'de hemen tutuklanıp Paris Châtelet ceza mahkemesinde yargılanırlar. Fouquet'nin gözden düşmesinden sonra genç kral XIV. Louis'nin kişisel iktidarının

güçlendiği ve toplumun "iyi örnekler görmek istediği" bir dönemde, mahkemenin kararı uyarınca önce Claude, Notre Dame Kilisesi'nin ana kapısı önünde halkın huzurunda suçlu olduğunu kabul ederek özür dileyecek, daha sonra sağ eli kesilecek, en sonunda da Grève Alanı'nda yakılacaktır; suçu "Musalar Kerhanesi" adlı kitabı yazarak ve daha başka yazılarla Tanrıya ve azizlerine hakaret etmektir. Dolayısıyla Tanrıyı ve tanrısal değerleri aşağılama gibi çok ağır bir suç işlemiştir. Eustache Rebuffé kırbaçlanacak, sonra dokuz yıllığına Paris dışına sürgün edilecektir, kardeşi Pierre ise davayı ucuz atlatacak, konsey odasında azarlandıktan sonra suçun tekrarı durumunda cezalandırılacaktır.

Üç genç ikinci bir yargılama için parlömana başvurur. Karar görülmemiş bir hızla çıkar 31 Ağustosta. İlk karar onaylanmıştır. Bununla birlikte o dönemde işkencenin hafifletilmesi olan bir *retentum*'dan yararlanan Claude, yakılma olgusunun acılarını hissetmemesi için daha önce "direğe bağlanarak gizlice boğulacaktır." İnfaz 1 Eylülde gerçekleşir. Claude Le Petit can vermeden bir saat önce Almanya'da tanıştığı Baron de Schildebeck'le görüşme olanağı bulur ve kendisinden söz konusu kitabın yayınlanacağına dair söz alır ve kitabın bir nüshasını sakladığı yeri söyler.

Zevk ve kurulu düzenin bozulması

Bu korkunç örnek Adalet Bakanı Pierre Séguier'nin bir mektubundan anlaşıldığına göre "dinsizlerin çılgın müstehcenliğinin ve yayıncıların cüretinin" engellenmesi için gereklidir. Genç Güneş-Kral döneminde zevk için, en azından zevkten özgürce söz edildiğinde ölmek mümkündür! Özel bir durumdur bu, çünkü Paris toplumu ve saray bir erdemlilik ve namuslu geçinme dünyası yaratma durumundan uzaktır. Burada hedef işkenceyi seyredenlerde bir korku belleği yaratmak amacıyla mahkûmun dinsizliği ve erotik söylemin barındırdığı müstehcenlikten çok ahlak düzeninin çökme tehlikesidir. Siyasal ya da dinsel otoriteler Fronde'un düzensizliklerini ha-

tırlatan ve sürdüren bu gibi şeylere özellikle hassastırlar. Bununla birlikte 1650-1660 arasında Fransa'da ve İngiltere'de bir "pornografik dönüm noktasından" söz etmek mümkündür.[62] 1660'da *Satyra sotadica*'da Nicolas Chorier tavır değiştirir ve beş yıl önce *Kızlar Okulu*'nda görüldüğü gibi düşüncelerini aile çerçevesi içine oturtur. Öğütlediği tavır sadece ahlaka aykırı değildir, duyguları ödüllendirme olanağı sağlayan bütün sapkınlıkları barındırır içinde: lezbiyenlik, oğlancılık, grup seksi, kırbaçla(n)ma ve daha ince sadizm biçimleri. Ayrıca sosyal ilişkilerin daha fazla cinsel zevk duyma amacına yönelik görünüşlerden başka bir şey olmadığını ve bölge papazının da buna dahil olduğunu söyler. Ürkütücü kilise *Vénus dans le cloître* (Venüs Manastırda) [1683] gibi birçok başka yapıtla her zaman çok açık seçik biçimde doğrudan doğruya bulaştırılır bu işlere.

Claude Le Petit'nin çektiği işkencelerle açığa çıkan himayeciler, dayandıkları kardeşlik ilkelerinin tartışılmasıyla birlikte, gizli korkuları içinde sarsılmışlardır.[63] Basit bir pornografik dalgadan çok yeni bir sivil ve dinsel hiyerarşiler iradesinden söz etmek gerekir ve bu irade özellikle Paris ve Londra gibi muazzam kentlerde toplumsal bağların daha iyi gözetilmesine yöneliktir. Fransa'da bilge libertenlerin kurulu düzenin düşmanları oldukları kanısı gitgide güçlenir. Oysa bu dünya aynı zamanda Claude Le Petit gibi müstehcen yazarların da dünyasıdır. Yöneticileri alaya almakla, en iyi ilkelerle dalga geçmekle, 1661'de idam edilen bir oğlancıya sempatisini göstermekle kalmaz, zekâ ve kültür bağlamında bir sapkınlığı temsil eder. Bu dünyanın iyi eğitimli insanları, avukatları, şairleri özgürlük arzularını ve gençlerini 1661'de XIV. Louis'nin kişisel iktidarından sonra güçlenmekte olan dinsel ve siyasal bağlamda katılaşmaların karşısına çıkarırlar. Özgürlük alanı kısıtlanır. Kralın ve 1667'de kurulan polis teşkilatının gözü Paris'in üstündedir. Sıradan marjinallerden örgütlü hareketlere kadar herkesin hizaya gelmesi istenir.

Daha fazla baskı ve daha fazla denetim altında kalmak isteyen bu toplum, doğal olarak kimilerinde çok güçlü bir muhalefet duygusu yaratır. Saray teşrifat kurallarına ve Courtin'in yapıtı gibi iyi bir toplum oluşturmaya yönelik görgü kuralları elkitaplarına dayanan bir ahlak uygarlığı taslağı çizilir. Courtin'in 1675'te yayımlanan ve daha sonraki on yıl içinde yedi kez yeniden basılan *Nouveau Traité de la civilité qui se pratique en France parmi les hônnetes gens* (Fransa'da Terbiyeli ve Kibar İnsanların Yeni Uygarlık Elkitabı) krallık modelini taklit etmek isteyen geniş bir kentli topluma hitap eder.[64] Bu çerçeve içinde cinsellik gizli olmalıdır ve Hıristiyan erkek ahlakının belirlediği kurallar geçerli olmalıdır bu alanda. Ama Fronde'dan sonra "başkaldırı ödevlerinden" yoksun kalmış bazı soylular, libertenler, teolojik kesinlikleri tehlikeye düşüren kartezyen bilim, eskisine göre daha fazla boyun eğmek zorunda kalanlar tarafında isyankâr tavırlar görülür. Bu tavırlardan bazıları pornografi aracılığıyla yansır. Pornografi baştan beri iktidarların tek elde toplanmasına karşı olan fikirlere yakınlık duymuştur. Çünkü cinsel yaşam biçimleri ve bunları düşünme biçimi, içinde bulundukları toplumsal ilişkinin nedenini gösterirler.[65] Hiç kuşkusuz uygarlık Rabelaisvari pislik zevkini dışlar ve cinsellikten utanarak söz etmeyi öğrenir, bu bağlamda Susanne'ın Fanchon'a tavsiye ettiği gibi toplumda kabul gören sözcükler kullanılacaktır ve sözgelimi "düzmek", "üstüne çıkmak" gibi sözcükler kullanmaktan kaçınmak gerekir. Bununla birlikte cinsel ilişkilerini ve çapkınlıklarını anlatmaktan hoşlananlar ama ahlak ve sansür engeline takılanlar her zaman teslimiyetçi bir tavır içinde olmuyorlar. Esirgenen özgürlük alanını fethetmek için gerekirse kendilerini ateşe atmaya karar verenler vardır.

Kötü şeyler düşünen kadının, 17. yüzyılın ikinci yarısında gerilemiş olduğu söylenemez. Daha iyi günlerin gelmesini beklerken baskıyı atlatmak için eskisine göre daha az görülür ortalıkta. Modernitenin bu gizli yüzü, hem reddeden düşünceyle hem de fiziksel zevkle simgeleştirilmiştir. Rakipleri tarafından alaya alınan

libertenler bir sonraki yüzyılın filozoflarını beklerken, ruh ve beden arasında bağlantı oluştururlar kesinlikle. Bunlardan bazılarının erotik yazıları bir yaşam felsefesi, Baron de Blot'nun şehvet patlaması altında gizlediği Tanrısız insanın acısını yansıtırlar. Ve 1660'da Chorier sapkınlıklar demetini uygar toplumun ikiyüzlülüklerini çok sert bir biçimde eleştirerek bağlar. Emirleri ve zorlayıcılıkları kabullenememe, bunlara itaat etmek zorunda olmanın verdiği acı bir anlamda gerilimlerin boşalması olan şehvet isteklerine açılır. Genel olarak kurallara uyanlar ve tecavüz edenlerin bulunduğu bariyerin iki tarafındaki cinsellik ve günah, eskisine göre daha sıkı bir biçimde bir araya gelirler. Aynı zamanda daha acılı bir biçimde. Yukarıda anlatılan ve daha etkili olan yasak gizli zevkleri keşfetmek isteyen bazı kimseler tarafından kararlılıkla saf dışı edilmiştir. Sözgelimi adaletin hiçbir zaman tümünü yakmayı başaramadığı yasaklanmış müstehcen kitapları okumak.

Fransa ve İngiltere bu alanda çok benzer bir evrim geçirmişlerdir. Fransızca erotik kitaplar İngiltere'de hızla satılmış ya da İngilizceye çevrilmiştir. Çok ünlü bir mahrem günce yazarı Samuel Pepys, 8 Şubat 1668'de *Kızlar Okulu*'nu satın alır, okur, sonra da kütüphanesinde böyle bir kitap bulundurma utancını yaşamamak için yakar kitabı.[66] İki komşu ülke arasında gizli bir erotik kültür gidip gelir sürekli biçimde. Fransa Ulusal Kütühanesi, 19. yüzyılda bu istenmeyen edebiyat için özel bir bölüm, "müstehcen kitaplar bölümü" açmıştır, aynı şekilde British Library de bir *"the Private Case"* bölümü açmıştır: 1920 adet Fransızca ve İngilizce, 127 Almanca ve 38 İtalyanca kitap...[67] Rönesans İtalyası'ndan sonra 17. yüzyıl Fransası da örnek oluşturur bu alanda, daha sonra İngiltere kendi başyapıtlarını yaratır: John Cleland'ın daha çok *Fanny Hill* adıyla bilinen *Memoirs of a Woman of Pleasure* (Bir Zevk Kadınının Anıları) adlı yapıtı (1748-1749).[68]

Yasaklanan, bastırılan zevk 16. ve 17. yüzyıllarda onunla çok sıkı ve karışık bir ilişki içine giren Batının yakasmdan bir türlü düşmez.

ÜÇÜNCÜ KISIM

• • •

ÇEVRİMLER

Kötülük ve erdem
(1700-1960)

Görünüşler çoğu zaman aldatıcıdır. Fransa'da bir önceki dönemin katı ahlakçılığıyla çelişen liberten, hafif, pornografik 18. yüzyılda çok denetimli bir zevk vizyonu görülür. İngiltere 1660'da Restorasyon'dan sonra aynı yolu tutmuştur. Her iki ülkede, özellikle kıtada eşleri olmayan dev başkentlerinde, 1960'lara kadar batı anlayışlarını ve uygulamalarını yönlendirecek olan bir cinsel ekonomi modeli yavaş yavaş ortaya çıkar.

Bin yılın bu ilk çeyreğinde, yaklaşık on kuşak, doğal olarak çok farklı karakterler, hatta çok önemli farklılıklar sergilemiştir. Bu kuşaklar aynı zamanda kötülüğe egemen olma bağlamında, çok azgın bir erdem anlayışı içeren, benzer bir kültür akımı içinde yaşamışlardır. Bu dalga hızla değişen bir kent evrenine uyarlanmış, yeni bir terminolojiyle önceki yüzyıllarda Hıristiyan evliliği dışındaki cinsel zevklerin üstüne çöken dinsel ve ahlaksal yasakları yansıtır. Ağır cezalardan, adliyelerden, mahkemelerden kurtulmuş bir orta yol felsefesi önerir ve kendine hâkim olmaktan, bireyin içinde hissettiği bir suçluluk duygusundan geçen kişisel bir ılımlılık modelini tercih eder. Çekirdeğini Aydınlanma filozoflarının ve büyük kentlerin orta tabakalarının oluşturduğu dinamik sosyal katmanların taşıdığı bu felsefe, cinselliği çok sıkı biçimde, öte dünyadan çok bu dünya mutluluk arayışıyla ilişkilendirir. Bu bağlamda burjuvazilerden söz etmek konuyu sınırlamak, daraltmak olur çünkü kavram uzun kronolojik sekans içinde bulanık ve hareketli gözükür. Söz konusu bütün, hem aristokrasiye hem köylülerin çoğuna karşı cinsel zevklerin yönlendirilmesi konusunda belirgin özellikler içerir.

1700'lere doğru Avrupa her alanda hızlı dönüşümler çağına girer. Bu kitabın konusu bağlamında en önemli dönüşüm, ticaret kapitalizmi ve devletlerin kurulmasına bağlı olarak çok büyük kentlerin yaygınlaşmasıdır. Bunlar büyümenin motorları olarak yığınlarla köylüyü çekerler ve o zamana kadar bilinmeyen yaşam biçimleri sunarlar. En azından İn-

giltere'de bir tüketim toplumu ortaya çıkar. Duvarlar arasına sıkışan insanlar, kırsal kesimlerdeki yaşamlarından farklı bir yaşamla tanışırlar. Kentlerde cinsellik daha az ahlaksal baskı görür ama özellikle yoksullar daha endişeli olurlar ve daha bir geçicilik duygusu içinde yaşarlar bu anlamda. Çelişkiler artar ve bu arada toplumsal koşulları farklı insanlar yan yana gelme fırsatları bulurlar. Baron de Blot'nun deyişiyle yemek, içmek, sevişmek kentlerde, köylere ya da şatolara göre farklı zevklere dönüşür. Böylesi bir kentsel ateşin sonucunda kuramsal olarak çok güçlü olan baskı pratikte gevşer. Fransa'da müstehcen yazarlar yakılmaz. En fazla hapse girer bazıları... Özellikle Parislileri denetlemek amacıyla kurulan polis örgütünün çabalarına rağmen zincir kırılmaya başlar. Metropol, Londra gibi öylesine karmaşık bir dünya haline gelir ki kimsenin gerçek anlamda egemen olması mümkün değildir. Bir işkence ya da ölüm cezası infazı sırasında ayaklanmalar patlar, kargaşa çıkar, panikler yaşanır. Felsefi aydınlanma kisvesi altında kötü niyetliler, her çeşidinden isyancılar, eksantrikler ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak yasadışı yaşayan insanlar ortaya çıkar. Yukarıdan alınan bir kararla, insanların fırtınanın dinmesinden sonra kendi yollarına gitmeleri nedeniyle sorunu kesinlikle çözüme kavuşturmayan, kısa süreli bir baskı hareketi görülür.

Yarım milyon Parisli ya da Londralı sürekli, oldukça yaygın kötülük ve çok değerli ama ender rastlanan erdem arasında gidip gelir, çünkü hayatın gerçekleri yasaların ve ahlaksal uzlaşımların üstündedir. Bu üçüncü bölümün çatısını bu tür, az ya da çok düzenli, olgular oluşturacaktır. Mutluluğu yakalamak, hatta sadece mutlu bir yaşamı yakalamak için aşırılıklardan uzaklaşmak isteyenler erdem idealiyle yaşarlar ve büyük bir sabırla başkalarına da aşılamaya çalışırlar bu ideali. Bu insanlar eski keşiş çileciliğini çok farklı biçimde, ticaretten gelen bir ekonomi ilkesine göre sürdürürlerken, cinselliğe de bir ölçülülük damgası vurmak isterler. Denetimli zevk zamanıdır bu! Bununla birlikte bu çaba, ceza ya da cehennem korkusundan çok, bilinçli bir kararın sonucudur. Mastürbasyon ve erkek cinselliği konusunda çifte standarda karşı mücadelenin şiddetlenmesi bu çerçevede açıklanır. Söz konusu erkek cinselliği, ev kadınlarına ve annelere baskı yaparken ve bir yandan da kocalara fahişelerle meşru ilişki olanakları sunarak vesayetin yenilenmesini sağlar. Dinden

çok daha önceki yüzyıllarla ilişkili olan kadının erkekle eşit olamayacağı dogması, bundan böyle yoğun bir doğrulayıcı söyleme konu olan iki değişkeye ayrılır. Bir yanda evli kadını eve kapatarak, günah eğilimlerine ve kendisine karşı korumak söz konusudur. Öte yanda ise kent sokaklarında git gide daha fazla boy göstermeye başlayan fahişeler, özellikle daha önce her kadına mal edilen sapkınlık ve şehvet düşkünlüğü gibi olumsuzlukları kendilerinde toplarlar.

Bu dış görünüş 17. yüzyılda Somerset'daki köylülerin nispeten özgür ve ahlaka uygun olmayan cinsel yaşamlarıyla ve Baron de Blot ve Kızlar Okulu'nun muhtemel yazarı (1655) Michel Millot gibi soylular tarafından formüle edilen engelsiz cinsel zevk teşvikleriyle kesinlikle çelişir. Son iki geleneğin kaybolduğu söylenemez pek. Paris ve Londra'da çok canlı erotik altkültürler üretmeyi sürdürür bunlar. Sayısal açıdan çok önemli olan birinci grup, çoğu zaman kente yeni göç etmiş, çoğu gelip geçici aşklar ve cinsellikler yaşayan insanlardan oluşan aşağı tabakayı karakterize eder. Çok daha fazla azınlıkta kalan ikincisi, aristokratik sefih figürünü (Londra'da the rake) oluşturur ve bu grup içinde yer alanlar Tanrının yasalarını da insanların yasalarını da küçümserler, ahlakçılar bu insanlara iyi gözle bakmazlar ama en aşırı tavır ve davranışları bile kolayca hoş görülür toplumda. Her iki gelenek içinde yer alan insanların belirgin özellikleri zorlayıcılıkla karşılaşmamaları ve cinsel yaşamda "aşırılıklara gitmeleridir", çok zengin olmayanlarda zor yaşam koşullarının hafifletilmesi, soylularda ise burjuvaların sergiledikleri sınırlı ilkelere zıt rahat bir etiğin ilkelerini uygulamak amacıyla. Sayısız gücün at koşturduğu bu alanda, her grubun bireylerinin kendilerini başka karakterler gibi hissetmelerini kesinlikle engellemeyen stratejiler ortaya çıkar. Sözgelimi XIV. Louis'nin saltanat döneminden sonra, büyük ölçüde aristokratik şatafat dünyasına ait olan ince zevk, Fransız mutfağı hali vakti yerinde ama incelikten uzak insanların tutkuları haline gelir.

Bölüm 4

* * *

Aydınlanma Erotizmi

18. yüzyılda erotik dönüşümün önemini değerlendirebilmek için, öncelikle pornografik istilaya çevirmek gerekir gözleri. Bu olgu 1650'ye doğru ortaya çıkmış, daha sonra hızlanmış, filozoflar çağına damgasını vurmuş, hatta Devrim döneminde Fransa'da iyice yoğunlaşmıştır. İlk başta devlet ve kiliseye karşı direnişleri yansıtan patlayışı, bundan böyle çok denetimli ve çok ince bir cinselliğin çok özel biçimde reddedilmesine dönüşür. Çünkü dönem, ruh ve beden ilişkilerinin derinlemesine dönüşüm geçirdiği, Ben'in çok fazla önem kazandığı, sınırların toplumun merkezine doğru kaydığı dönemdir. Manş'ın iki yakasında bir arzu devrimi belirir. Temel ama sessiz bu devrim, dinsel ve siyasal baskıların artmasıyla birlikte gelir ve bunların yerine daha kişisel bir ahlak anlayışı getirmek ister. İnsanlığın iki parçası arasında yine "cins" ilişkileri çevresinde eklemlenir ve hatta bir getto biçiminde üçüncü bir dünya, bir erkek eşcinselliği dünyası oluşmaya başlar. Çünkü içselleştirilen yeni yasakların amacı, erkeği, aktif de olsa, oğlancılıktan ve hatta olağanüstü baskıcı saldırılara konu olan mastürbasyondan caydırmaktır. Ayrıca gittikçe yaygınlaşan erkek çifte standart uygulamaları, kadını gittikçe artan bir bağımlılık içine hapseder, ilahi yasanın yerine doğal bir "zayıflık" ilkesi getirir ve bu ilke evlilik ve annelik gerekliliğini motive ederek fahişe ya da serbest kadın imajının üstüne çıkarır. Eski ataerkil modelin bu biçimde geçerli zihinsel ve toplumsal gelişmelere uyarlanması, kesinlikle genel kabul gören bir olgu değildir. Ayrıca cinsellik gitgide

toplumsal aidiyete göre belirtilen bir şeydir, diyor Fransız asıllı İngiliz yazar Bernard de Mandeville (*Fable of the Bees* [Arıların masalı], 1714). Bunun gibi nezaket sistemi içine kök salmış yeni yol, yükselen kentli sınıfların, tek olmamakla birlikte yaygın alışkanlığı haline gelmiştir. Ve farklı cinselliklerle kuşatılmıştır. Yoksul halk, gelenekleriyle ya da ihtiyaçlarıyla uyuşmayan kışkırtmalara pek kulak asmaz, öyle ki bu insanları hizaya getirmek isteyenler saldırılarına uğrar. Fransa'da olsun İngilere'de olsun kibarlar, aristokratlar, saraya mensup olanlar öylesine fetihçi bir taşkınlık sergilerler ki bu tavır filozoflar yüzyılını karakterize eder ve onu adeta pornografi ve erotizm yüzyılı haline getirir. Bununla birlikte en güçlü değişiklik itkisi, tutkuların uyumlu dengesini arayanlarda, mutluluğa ulaşma konusunda bir orta yol arayanlarda bulunur. Çabaları çağdaşlarının çoğunun şehvet yarışını engellemese de bir zevk özdenetimi ilkesini hayata geçirirler ki bu aynı zamanda hızlı bir şekilde "ahlakın uygarlaşmasına" götüren bir yoldur[1] ancak bu yol yükselen bir çizgi biçiminde gelişmez, dolambaçlı bir yoldur çünkü erdem hiçbir zaman kötülüğü tam olarak ve uzun süre bastıramaz...

Pornografik dalga

Daha önceki yüzyılların çapkınlık, şehvet anlatılarından, müstehcen anlatılarından çok farklı olan pornografik yapıtlar, daha önce gördüğümüz gibi 17. yüzyılın ortasında birdenbire patlamıştır. Bunların en belirgin özelliklerinden biri, otoritelerin ve kurulu düzenlerin reddedilmesidir: Eros ağır basan konformizmlere karşı ayaklanır.[2] 1683'te *Vénus dans le cloître ou la Religieuse en chemise – Entretiens curieux... par l'abbé du Prat*'yla (Venüs Manastırda ya da Gömlekli Rahibe – Rahip Prat'nın... İlginç Sohbeti) saldırı daha da şiddetli hale gelir. Nantes fermanının yürürlükten kalkmasının getirdiği zorunlukların hayata geçmesinden iki yıl önce, Güneş-Kralın zirvede olduğu bir dönemde doğrudan doğruya kilise hedef

alınır. Jean Barrin'e ya da bazen François Chavigny de La Bretonnière'e mal edilen söz konusu kitapta, bir manastırda geçen üç diyalog aracılığıyla, on dokuz ve on altı yaşlarında iki rahibe anlatılır. Birbirlerini öperlerken görünüşü kurtarmak gerekliliğinden ama aynı zamanda da "bedenin ateşini söndürmek ve düşünce zaaflarına da kulak vermek" gerekliğinden söz ederler. Konuklar, bir rahip, Citeaux tarikatından bir rahibe ve bir de Capucin rahibi büyük rahibenin, Sör Angélique'in kışkırtmasıyla Sör Agnès'le kapışırlar. İki kadın kahraman erotik konuları tartışsalar da açık saçık ayrıntılar yoktur. *Kızlar Okulu*'nu pek değerli bir yapıt olarak görmezler ve Chorier'nin *Satyra sotadica*'sını (Sotadik Satir) daha sert eleştirirler, çünkü "bizim önerdiğimiz zevklerin yasalarla, doğayla ve sağduyuyla sınırlı olması gerekir" derler.[3]

Bir sınır aşımı edebiyatı

Pornografi bir sınır aşımı edebiyatıdır ama öncelikle sapkınlıkların anlatılmasını yasaklayan edep kuralları içine oturur ve bu durum o zamana kadar bu anlamda tek riskli yapıt olan Chorier'nin kitabının eleştirilmesini açıklar. Yazarlar klasik düşüncelerle uyuşmayan, kimi zaman sapkın, kimi zaman mistik libertenlerin özgür düşüncelerine yakın düşüncelerini, kurulu düzenlere karşı bilime ya da doğal felsefeye inançlarını açıklamak için bu yola başvururlar. 1650-1690 yıllarında, yeni söylemle birlikte, ve aym yerlerde, pornografik mesaj da gelişir: Toplumsal ağların değişmekte olduğu, yaşamların çok fazla dağıldığı ve bireyselleştiği, bireyin kendi varlığını algılayabilmek için cismin ve mekânın kavramsallaştırılmasının gerekli olduğu büyük kentlerde.[4] Gene kentsel ve bilimsel olgulara bağlı olan günah kavramının zayıflamasının da rolü vardır bu bağlamda. İngiltere için Cromwell döneminin püritanizmine karşı basit bir tepki söz konusu değildir, çünkü pornografik dalga Restorasyon'dan önce, 1650'li yıllarda Fransa'dan gelir ve bir yüzyıl boyunca etkisini sürdürür. *Venüs Manastırda*'nın

Fransızcası 1683'te Köln'de yayınlanmış ve aynı yıl İngilizceye çevrilmiş, daha sonra 1724 ve 1725'te tekrar basılmış ve İngiltere yönetimini müstehcen kitaplara karşı yasalar çıkarmak zorunda bırakmıştır. Bütün Avrupa'da, özellikle Amsterdam, Paris ve Londra'da, yeni bir düşünce ortaya çıkar: Sadece ikiyüzlülük ya da görünüşe dayalı bir toplumdan kurtulmak için, doğa ve duyular yöneticilerin savunduğu yasalara tercih edilmelidir.[5] Cinsel baskıyla ilgili yazıların ve baskının gündeme getirilmesinin üstüne çöken siyasal, dinsel ve ahlaksal sansürün sertleşmesi, paradoksal bir biçimde bu pornografik edebiyatı doğurur.[6] Çünkü ona hayat veren ve ilkeler ve gerçekler arasındaki uyumsuzluğun tanıklığı olarak önemli bir kültürel statü kazandıran, otorite ve sınır aşımı arasındaki oyundur kesinlikle.

Baskı gerçekten caydırıcı bir güç olmaktan çok bir itici güç işlevi görür. Polis gözetimine ve yasak kitaplara el konmasına rağmen, pornografik kitap ve resim ticareti büyük bir hareketlilik kazanır, oldukça geniş bir pazarın güvenli bir biçimde gelişmesi bu bağlamda çok kesin riskleri doğrular. 18. yüzyılda bu ticaretin merkezi Paris'te, üretim ve satış işleriyle gerçekten örgütlü, yaklaşık yirmi beş kişiden oluşan gruplar ilgilenir ki başka yasaklanmış yazı türleri bağlamında görülmemiş bir olaydır bu. Fransız başkentinin sokak kültürü bütün biçimleriyle seks ticaretini çok önemser. *Pembe kılavuzlar* meraklılara randevuevlerinin ya da fahişelerin adreslerini bulma konusunda yardımcı olurlar. 1789'dan sonra da, Londra'daki gibi, fiyatları ve maharetleriyle birlikte tanınmış fahişelerin listeleri dolaşmaya başlar ellerde. 1789-1792 arasında kırk liste tespit edilmiştir: *Etrennes des grisettes* (Hediyelik yosmalar), *Almanach des demoiselles de Paris* (Paris kızları Almanağı), *Tarif des filles du Palais-Royal* (Palais-Royal Kızları Tarifesi) vb., adresler, fiyatlar, özellikler (sarışın, esmer, genç...), nitelikler ("çok etkili *bir yurttaş*", "ateşli amcık", "gündüz kadın, gece erkek") ile birlikte.[7]

18. yüzyıl pornografisi, büyük ölçüde kabul gören ahlaksal ve toplumsal tabuları bilinçli bir tavırla yıkan tüm cinsel tavır ve dav-

ranışların gerçekçi yazılı ya da görsel tasarımı gibi tanımlanabilir.[8] 1660-1800 arasında İngiltere'de bu konuya ilgi kesinlikle artmıştır. Birçok eski ya da çağdaş yazarın, özellikle de Fransız yazarlarının sayısız kitabı çevrilmiştir İngilizceye. Bu hareket hem cinsel baskıyla hem de genel olarak edebiyat üstünde yalancı bir sansürle açıklanır, tıpkı nezaket ve kibarlık gereği insan bedeninin mahrem işlevlerinin ve aşırı zevklerin bilinmezlikten gelinmesi gibi.[9] Pornografi ahlaksal ve dinsel diktatörlüklere direnme dışında, sokak gösterilerinde ve basılı yapıtlarda daha kolay bulunamayacak canlı bir merakı da besler. Dolayısıyla bu türün gizliden gizliye ürkütmesi doğaldır. Röntgenci olan okuyucu, bu tür rezilliklere gerçekten bulaşanlara verilebilecek cezalara meydan okumadan kaygı ve endişeden titreyebilir. Kitap zevklerini tek başına da tadabilir, bu kimi zaman mastürbasyon olabilir, hatta Rétif de La Bretonne'un ateşli kaleminden çıkan Mösyö Nicolas örneğinde görüldüğü gibi çılgın bir cinsellik ticareti de olabilir.[10]

Arzu pazarı

Genel olarak sürekli yinelenen klişelerle dolu olduğu söylenen pornografi zamanla, filozoflar yüzyılı boyunca değişmiş ve uyarlanmıştır. Belki de sadece kuşak etkileri, her yaş sınıfının olgunluğa erişmesiyle ortaya çıkan evrimler mi söz konusudur? Elde sonuçları kesin araştırmalar olmadığından kanıtlamak zordur bunu. En azından iki kesin kopuş olmuştur, biri yüzyılın ortalarına doğru, öbürü 1789'da. Birincisi 1748'de bazı kitapların eşzamanlı olarak yayınlanmasına denk düşer: Materyalist La Mettrie'nin *L'Homme machine*'i (Makine İnsan), aynı yazarın *L'Art de jouir*'i (Zevk Alma Sanatı) ve İngiltere'de *Fanny Hill* adıyla ünlenen John Cleland'ın *Memoirs of a Woman of Pleasure* (Bir Zevk Kadının Anıları) adlı yapıtı. O dönemde pornografi kendi içinde bir amaç gibidir. Cleland'ın yapıtı gerçekçi anlatımın yeni tekniklerini benimser, ama dönemin bir fahişesinin yaşamını anlatmaz gerçek-

ten ve aslında özellikle bir yüzyıl önce açıklanan erotik geleneklerden de ayrılmaz. Ne sokak kızlarının dünyası ne de nitelikli sefihlerin düşüp kalktığı hafif meşrep kadınların dünyası anlatılır tam anlamıyla. Çünkü Fanny hamile kalmaz, cinsellikle bulaşan hastalıklara yakalanmaz, alkolik olmaz, sonunda da âşık olduğu ilk müşterisiyle evlenir. Ayrıca partnerlerinin zevkini paylaşır. Cleland böylece *Kızlar Okulu*'nda anlatılan cinsel modele yaklaşır: Her türlü sapkınlığa uzak durmak ve kadının orgazma hakkı olduğunu vurgulamak. Bu model erkek açısından idealleştirilmiş bir orgazm düşüncesi sergilerken, yoğunluğunu penisin büyüklüğüne bağlar, klitorisi anlatırken erkeklik organı kadar ayrıntılara girmez, pek fazla önem vermez ona ve dişi partnerin de erkek kadar sık cinsel doyuma ulaşamayacağını iddia eder.[11] Hıristiyan geleneğiyle kesin bir kopuş söz konusu olsa da, bu kopuş türler arası ilişkiler konusunda yeniliklere ulaşmaz pek, çünkü kadın yaşamının eksiksizliği geleneksel olarak aşk evliliğine bağlıdır. Fanny yaşadığı bir utanç döneminden sonra evlilik aşkı aracılığıyla kefaret öder. Onun özgünlüğü sadece sırayla şeytan ve melek, metres ve eş olmuş olmasıdır ve bu durum aynı anda kendini empoze eden erkek çifte standardıyla kesinlikle çelişmez.

Erotik yapıtların hesabını çıkarmak zordur. Bir araştırmacıya göre 1714-1749 arasmda yirmi beş kitap yayınlanmıştır, bir başka araştırmacıya göreyse 1741-1797 arasmda yirmi iki kitap yayınlanmıştır (kesin olmayan bu listelerde aynı kitap adlarının iki kez verilmiş olması da mümkündür).[12] Bu bağlamda büyük adlar ve ünlü yazınsal yapıtlar söz konusudur: Abbé Prévost'nun *Histoire du chevalier des Grieux*'sü (Manon Lesko), Marivaux' nun *La Vie de Marianne* (Marianne'm Yaşamı) ve *Le Paysan parvenu*'sü (Sonradan Görme Köylü), küçük Crébillon'un *L'Ecumoire* (Kevgir), *Egarements du coeur* (Gönlün Sapıtmaları) ve *Sopha* adlı yapıtları, Marki d'Argens'ın *Les Nonnes galantes* (Hafif meşrep rahibeler) ve *Thérèse philosophe* (Filozof Thérèse) adlı kitapları, Diderot'nun *Les Bijoux indiscrets*'si (Sır Tutmayan Mücevherler). Gerçek ve çok sık basılan

değerli pornografik kitaplar arasında 1741'de Jean-Charles Gervaise de La Touche tarafından basılan *Histoire de Dom B..., portier des chartreux* (Ermiş Bruno Tarikatı Manastırı Kapıcısı Dom B... 'nin Öyküsü), Godard d'Aucour'un 1743 tarihli *Mémoires turcs*' ü (Türklerin Anıları), La Mettrie'nin 1748 tarihli *L'art de jouir*'i (Zevk Alma Sanatı) ve Fougeret de Monbron'un 1748 tarihli *Margot la ravaudeuse*'ü (Yamacı Margot) sayılabilir. Yüzyılın ilk yarısına ait, saptanabilmiş yirmi beş yapıt 1728'den sonra İngilizceye çevrilmiştir (büyük bölümü 1735-1749 arasında), bu durum o dönemde bu konuya gösterilen ilgiye işaret eder. Fransa'da 1748-1749 yıllarında yayınlanan yedi kitap anında İngilizceye çevrilmiştir. Burada *"Fanny Hill* etkisinden" söz edilebilir. İngilizceye çevrilmeyen kitaplar arasında Baculard d'Arnaud'nun *L'Art de foutre ou Paris foutant* (Düzme Sanatı ya da Düzen Paris) adlı yapıtı İngiliz okuyucusu için çok kaba ve sıradan mı bulunmuştur acaba?

Fransa'da pornografik dalga XV. Louis döneminin sonunda biraz durulur gibi olur, daha sonraki yüzyılın başında ise bütün hızıyla yeniden atılım yapar. Bu alanda Sade dışında çok üretken iki yazar vardır. Andrea de Nerciat 1775'te *Félicia ou mes fredaines*'i (Félicia ya da Çılgınlıklarım) ve 1792'ye kadar (*Mon noviciat ou les Joies de Lolote* [Toyluk Dönemim ya da Lolote'un Verdiği Zevkler]) aynı türden başka bazı kitaplar çıkarır. Hemen arkasından Mirabeau gelir: 1782'de *Erotica Biblion* ve 1785'de *Le Rideau levé ou l'Education de Laure* (Açılan Perde ya da Laure'un Eğitimi). Bunlara 1775'de Gabriel Sénac de Meilhan'ın *Foutromanie* 'si (Düzme Takıntısı) ve 1797'de Rétif de La Bretonne'un *Anti-Justine'* i ve bazı anonim öyküler *Confessions de Mademoiselle Sappho* (1789), *Caroline et Belleval, ou les Leçons de la volupté* (1797'de 3. bas.) (*Matmazel Sappho'nun İtirafları, Caroline ve Belleval ya da Şehvet Dersleri*) eklenir.

Fransız devrimi, dalgayı durdurmak şöyle dursun, yüzyılda cinselliğe düşkünlüğü daha da azdırır. Yayınlarda önemli bir artış görülür, bunun da ötesinde günah ve kötülük kavramına yeni bir yaklaşım görülür: Öncelikle Eski Rejimin toplumsal ve siyasal eleş-

tirisi, daha sonra da bütün yasakların tartışılmasında daha fazla cinsel eğilimli bir bakış açısı.[13] Hareket bütün batı Avrupa'ya yayılır ve "pornografi" sözcüğünün güncel anlamını yavaş yavaş belirginleştirmeye başlar. Fransa'da ilk kez 1769'da Rétif de la Bretonne'un fahişelikten söz eden bir yazıyla ilgili olarak kullandığı sözcüğün anlamı 1806'da çok değişmiştir: Toplumsal düzeni bozan ve ahlaka ters düşen yazılar ve resimler. İngiltere'de bu sözcüğe 19. yüzyıl sonundan önce rastlanmaz. Pratikte 1728'de müstehcen bulunan bir yergi yazısı yayınlayan editör Edmund Curll hakkında verilen yargı kararı belirler bu konuyu ve 1959 tarihli *Obscene Publications Act*'a (Müstehcen Yayınlar Yasası)kadar da yargı alanını oluşturur. O döneme kadar mahkemeler bu tür olgulara yaptırım uygulamayı kabul etmiyorlardı, ama 1728-1735 arasında İngilizceye çevrilen Fransızca pornografik kitapların sayılarının az olması da adli takibattan duyulan korkuyu yansıtır, ancak bu sayının 1740'lı yıllarda artması büyük bir hoşgörüye dönüşün işaretidir. Sahne ancak yüzyılın sonunda, 1787'de *Proclamation Society*'nin (İlan Derneği) kurulmasıyla değişir. *Proclamation Society*'nin kuruluş amacı kötülükleri ve ahlaksızlıkları cezalandırmaktır ve ilk kez okuyucuları ve özellikle gençleri zehirlemeye yönelik yayınlara karşı saldırıya geçer. Bu alanda somut sonuçların alınması için 1801'de *Society for the Suppression of Vice and the Encouragement of Religion and Virtue*'nün (Günahın Bastırılması ve Dinle Erdemin Cesaretlendirilmesi Derneği) kuruluşunu beklemek gerekmiştir. Bu bağlamda gittikçe artan Fransız-İngiliz çatışmasının rol oynamış olması ve Manş ötesinde bol bol tüketilen bir edebiyatı daha kuşkulu hale getirmiş olması mümkündür.

Bu eğilim git gide bütünüyle pornografik bir pazarın keşfedilmesine doğru gider. Sözgelimi Andrea de Nerciat, popüler okuyucuya ulaşmak için ve bu okuyucuyu toplumsal ve siyasal sorunlar konusunda bilinçlendirmek amacıyla tematikten yararlanan devrimcilerden farklı olarak, dönemin kamusal yaşamına ilgi duymaz. 1795'den başlayarak o zamana kadar bu tür ürünler

bağlamında büyük bir dikkatle sessizce geçiştirilen yeni cinsel zevkler keşfeden yapıtlar ortaya çıkar: O yıl içinde yayınlanan iki anonim metinde hayvanlarla cinsel ilişki kurma olayları ve travestiler anlatılır: *L'Enfant du bordel* (Genelevdeki Çocuk) ve *Éléonore ou l'Heureuse personne* (Eléonore ya da mutlu kişi) (transseksüalite ikincisinde). Eléonore hem kötü bir kızdır hem de soylu bir babanın gayri meşru çocuğudur. O dönemde dehşet uyandıran eğitici yetim öyküleri parodisi görülmektedir. Sadece sadizm, işkence ve ölüm olaylarına el atılmamıştır, bu yükselen egemen kültür edebiyatının daha önceki dekadan erotizmi kendi hanesine yazmayan, eski yasakları reddeden bir topluma uyarlanma kapasiteleri konusunda çok şey söyleyen Marquis de Sade dışında.[14] Napoléon düzenlemesi beklenirken, boşanma olgusuyla yıpranan evlilik, bir süre gündemden çıkmıştır. Liberten filozof Thérèse, erkeği iyice yıkmak ve erkekliğini yok etmek için fahişelik yapan, lezbiyen eğilimleri olan kötü kadına bırakır yerini. Epeyce yol aldıktan sonra *vamp*, bir başka deyişle erkek yeminin kanını emen dişi vampir olur. 17. yüzyıl ortalarından beri, hiçbir pornografik dişi kahraman, ne 1655'de Fanchon, ne de 1748'de Fanny Hill erkeğin şan şöhreti için kurulan sistemi bu şekilde tartışmaya açmamıştır. Çünkü göreceğimiz gibi erkeğin bir sonraki yüzyılda korunmak için çareleri vardır.

Işıkları kıstıran kitaplar

Bir çağın insanlarını heyecanlandıran şeyler başka bir çağın insanlarını kayıtsız bırakabilir. Naip Philippe d'Orléans'ın, Voltaire'in, Andrea de Nerciat'nın çağdaşlarını bu kadar keyiflendiren nedir peki? Her kuşağın duyarlıklarını analiz etmek mümkün olmadığından, bu insanları bizden ayıran uzaklığı yakalamaya çalışmak için seküler bir bakışla yetinmeye çalışacağım. Skandal nerede başlıyor? P.A. Baudoin'm bir guvaşından (*Le Midi*) yapılmış olan ve Ghendt'e mal edilen bir 18. yüzyıl gravüründe, bir bahçede yo-

sunların üstünde yatan, kendinden geçmiş çok süslü bir kadın görülür, kadın sağ eliyle yerdeki bir kitabı işaret eder, bir bacağı havada, sol eli ise eteğinin içindedir; şehvet uyandıran bir kitap okumuştur ve eteğinin altından mahrem yerlerini okşayarak boşalmaktadır.15 Sanatçının seyirciye gösterdiği işaret çok önemli değildir, sonuçta bir röntgencilik zevkidir bu ve Fragonard'm *Sürgü* (1775-1777) adlı yapıtı da aynı duyguları esinler...19. yüzyıl ruhunun hâkim olduğu bu görüntüyle gelen uzaklık: Boşalıyor kadın, ne olmuş yani? Bir entelektüel incelik mücevheri, kendi kendine bir erotik zevk yasağıyla ilgili bir şaka, tecavüz zevklerinin anımsatılması, kendinden geçmiş kadının gözlerinin dışarıdan bakan birine çevrilmesi, çağrıştırıcı yükü çok az bir görüntüden başka bir şey değildir artık. Yaz mevsimi ya da reklam filmleri çıplaklıkları veya *hard* filmlerdeki çıplaklıkları zamanında, belge kesinlikle çok sıradan görülebilir. Belki 1 Şubat 2004'de Janet Jackson'ın televizyon yayını sırasında, *Super Bowl Halftime Show*'da hemen şöyle bir gösterip kaçırdığı çıplak memenin şoke ettiği ve öfke patlamalarına yol açtığı püriten Amerika hariç.

Müstehcen edebiyat da aynı şekilde değerlendirilmelidir. İki yüzyıl içinde tahrip edici gücünü büyük ölçüde yitirmiştir, çünkü kusurlarını anlattığı, tabularını yıktığı toplum artık sadece tarih kitaplarında kalmıştır. Bununla birlikte miras da bırakmıştır bize ve bu bağlamda pek sıradan olmayan bazı tavır ve davranışların hatırlanması belli bir heyecan uyandırır. 18. yüzyıl pornografisi beş alanı kapsar ve mesajlarını yaymak için çeşitli araçlardan yararlanır, bunların en önemlileri şiir, kaba şaka, düz yazı, resimdir.[16] Çoğu zaman yazıyla birlikte görülen resim, genellikle Aretino'nun ünlü aşk pozisyonlarından gelir. Gizlice bir tablonun ya da gravürün bir köşesine de yerleşebilir, sansürcüleri kandırmak ve meraklıya, onu gizlilik oyununa, gizli tanık heyecanlarına, bir kat daha artan şehvet ürpertisine dahil ederek daha fazla zevk vermek için gizli gizli ilerleyebilir. Genel olarak hafif ve liberten 18. yüzyıl ruhu dedikleri şey budur, ironiyi sahte bir kibarlık, dindarlık ve

itaatle gizlemek. Bu tür işaretleri herkesin kolayca anlayabilmesi mümkün değildir. Bunları anlayabilmek için talihle, doğuştan şanslı olmakla ve zekâyla gizli ittifak içinde olmak gerekir. Görünüşte en müstehcen, en kaba yapıtlar da dahil olmak üzere, Baron de Blot'nun çok sevmiş olduğu cinsellikle ilgili bu kitaplar, herkesin işine yaramaz. Fransa köylülerinin büyük çoğunluğu okuma yazma bilmez. 1750'de erkeklerin yüzde 62'sinin ve kadınların da yüzde 38'inin okur yazar olduğu,[17] bu bakımdan daha gelişmiş olan İngiltere'de de, bu olguya kitlesel anlamda ilgi gösterilmez. Bu tür hazineleri değerlendirebilecek, ağırbaşlı ve ince zevkleri olan toplum, hemen hemen sadece Londra ve Paris toplumudur.

İlk pornografik yazı tipi, medikal ve paramedikal yapıtlardan oluşmuştur; cinsel rehberler, özellikle mastürbasyondan, kırbaçla(n)madan, boğ(ul)madan söz eden seksoloji elkitapları. Yüzyıl mastürbasyonla mücadeleye o kadar meraklıdır ki tıbbın mahkûm ettiği bu günah daha sonraki dönemde bir gelişmeyi hak etmiştir. İngiltere'de çok revaçta olan, kesinlikle kaba saba ve yanlışlıklar içindeki komşu halkların gözünde ulusal bir basmakalıp olan, kırbaçla(n)ma konusundaki yazılar, resimler vb. çok ilgi görür. Ünlü müstehcen kitaplar yayıncısı Edmund Curll, 1718'de *A Treatise of the Use of Flogging in Veneral Affairs* (Cinsel İlişkilerde Kırbacın Kullanımı Üzerine Deneme) adlı kitabı yayınlayınca, adli makamlara başı belaya girer. Bu ince kitap 1761'de ikinci kez basılır ve kitabın başlığının önünde bir reklam yazısı vardır: Bu tekniğin aşk zevklerini artırdığını bildiren bir yazıdır bu ve bir gravürle süslenmiştir, bu gravürde sırtı çıplak halde, diz çökmüş, bir yandan yatakta oturan ve adamın yeterince tahrik olduktan sonra yanına gelmesini bekleyen bir kadına bakan bir kız tarafından kırbaçlanan bir adam görülür. Londra'da özel kerhaneler, *bagnios* ve *seraglios* meraklılarına bu tür incelikler sunarlar. Yanlışlıkla Sorbonne din bilginlerinden Rahip Boileau'ya mal edilen, aslında Katolik dinsel uygulamalarını gülünçleştirmek için yazılmış olan bir elkitabı, 1783'te İngilizceye çevrilmiştir (*The History of Flagel-*

lants) [Kırbaçlıların Tarihi].[18] Aynı şekilde orgazmın yardımcısı olarak acı, kırk altı sayfalık kısa bir metnin konusu olmuş ve 1791'de yazar adı belirtilmeden yayınlanmıştır: *Modern Propensities; or, An Essay on the Art of Strangling* (Çağdaş Eğilimler; ya da Boğma Sanatı Üzerine Bir Deneme). Kitabın ikinci bölümünde kırbaçla(n)ma, üçüncü ve dördüncü bölümünde cinsel organların okşanmasıyla heyecan veren soluksuz kalma durumları anlatılır, suçluların son işkenceye korkusuzca dayanmalarına yardımcı olur bu. Ölmek istemeyen *gentlemen*'lere *Vanbutchell Balsam of Life* (Vanbutchell Yaşam Özü) adıyla satılan Doktor Vanbutchell'in her derde deva ilacı tavsiye edilir. 1793'de *The Bon Ton Magazine*'de iki yazı çıkar: Biri erotik boğulmanın kökenleriyle ilgili, öbürü geçici olarak nefessiz kalmanın beden üstündeki etkileriyle ilgilidir. 1713-1714 yıllarında İngiltere'ye giden bir Fransız seyyahın anlattığına göre, tahrik olmak isteyen kadınlar da Londra'da Saint James Park'da satılan, bacaklarının yerine kumaşla kaplı silindirlerin bulunduğu (oyuncak) bebeklerden alıyorlarmış.[19] Söz konusu *dildo*'nun okunan erotik kitaplar kadar yararlı olduğu anlaşılıyor...

Daha klasik olan ikinci ve üçüncü pornografik damarlar, dine ve aristokrasiye aykırı özellikler taşırlar. Bir önceki yüzyılın liberten izinden giderler. Sefih (*the rake*) 1720'den sonra daha fazla gizlenmek zorunda kalan dinsizlerin kulüplerine devam eder, Tanrıyı tanımaz, dine hakaret eder, din adamlarıyla alay eder. 1732'de William Hogarth *A Rake's Progress* (Sefihin Gelişimi) adlı sekiz gravürden oluşan bir dizide karikatürize eder bu sefihi. Belli başlı meşguliyetleri içki, kumar, seks ve dinsizliktir. Bu insanlar aristokrat, hali vakti yerinde seyyahlardır ve yabancı dil bilirler, iki ulus arasındaki çatışmaya rağmen Fransız aristokrat sefihlerinin yaşamlarının aynısıdır yaşamları.[20]

Sanıldığı kadar İngiliz ve Protestan özellikler taşımayan, Katolik din adamlarının cinsel aşırılıklarını yansıtmaya çalışan pornografik üretimin yeri çok önemlidir bu dünyada. 16. yüzyılda Fransa'da gelenek, Rabelais'nin yazılarında ya da François'nın kız

kardeşi Marguerite de Navarre'ın 18. yüzyılda sık sık yeni baskıları yapılan *Heptameron*'unda yansımıştır tam anlamıyla. Aynı gelenek 1741'de La Touche tarafından basılan *Ermiş Bruno Tarikatı Manastırı Kapıcısı Dom B...'nin Öyküsü*'nde de anlatılır. Anlamı kolayca anlaşılan (oğlancı) bir ad yakıştırılan kahraman Saturnin, bir rahibenin oğludur. Maceralar yaşarken annesini papazların sevgililerini gizledikleri bir hücrede görür. Alemlere katılır, sözgelimi aynı anda altı rahibeyle birlikte olur ve bu aşırılıklar sonucu cinsel gücünü tüketir yavaş yavaş. Bir rahibeye tecavüz ettikten sonra Paris'e kaçar, orada, bir genelevde akrabası Suzon'a rastlar. Kadın bulaşıcı bir cinsel hastalık taşıdığını söylese de yatar onunla. İkisi de hapse atılır ve Suzon hapishanede ölür. Kendisi hastalanır, yaşamak için hadım edilmeye razı olur, sonra manastıra döner ve yaşamının son yılını orada kapıcı (kitabın alt başlığının açıklamasıdır bu) olarak geçirir ve anılarını yazar. Bu karışık yapıt erotik özgürlüğü över, çünkü zevk yeni bir din olmuştur, ama kitabın sonunda her türlü cinsel etkinlikle karşı gelinen düzene geri dönülür. Aslında hadımlık durumuyla zorunlu hale gelen bir tür ılımlılığın övgüsüdür bu: Aşırı tutkuları mutluluk getirmez insanlara. Yapıt inançla acımasızca alay ederken filozofların ve o dönemde egemen olmaya başlayan orta sınıflardan kentlilerin ahlakını geliştirir. Pornografik dış görünüş altında sonsuz bir zevk yaşayacağını sanan ama bu zevki git gide acıya dönüşen Saturnin'in başına gelen felaketlerden kaçınmak için mutlak bir özdenetim gerekliliğini gösterir.

Tekrar İngiltere'ye dönecek olursak, şehvet günahına daha bir yoğunluk kazandıran bir manastır dekoru içinde bir koltukta oturan ve gözleri arzuyla parlayan şehvetli Peder Paul'ün ellerini kavuşturmuş, şahane ve şehvetli bir rahibenin çıplak memelerinin alt tarafına yapışırken görüldüğü gravüre bakıldığında, *Father Paul and the Blue-Eyed Nun of Saint Catherine*'in (Peder Paul ve Azize Catherine'in Mavi Gözlü Rahibesi) (1770) içeriği kolayca tahmin edilebilir.[21]

İngiliz antiaristokratik pornografisi de Fransız geleneği ("skandal yaratan kronikler") içinde kök salar. Versailles Sarayı'nın rezil öykülerini İngilizler büyük bir keyifle okurlar. 1769'da Fransa'ya sığınan François Morande, ülkesindeki ahlaksal yozlaşmaya saldırır. 1771'de Londra'da yayımlanan iki yapıtıyla başarıyı yakalar: *Le Philosophe cynique* (Alaycı Filozof) ve *Le Gazetier cuirassé ou Anecdotes scandaleuses de la cour de France* (Zırhlı Gazeteci ya da Fransa Sarayının Rezil Anekdotları). Madam du Barry bol miktarda alay malzemesi sağlar ona. Morande onun bir hizmetçi ve papazdan olan gayrimeşru bir çocuk olduğunu iddia eder, sürdüğü hafif meşrep yaşamı ve fahişeliklerini, kızlarla lezbiyen ilişkilerini, kralla ilişki kurmak için başvurduğu yolları, cinsel organının içine kokular sürmesini ya da mahrem yerlerini her gün amberle yıkamasını anlatır. XV. Louis kendisiyle uğraşmak istediğinde yakında *Mémoires secrets d'une femme publique* (Bir Genelev Kadınının Gizli Anıları) adlı kitabını çıkaracağını bildirir, bir yandan da yapıtının müsveddesini satın alması için parasal şantaj yapar. 1773'de kendisini yakalamaları için polislerin gönderilmesinden sonra olay gülünçleşir. Fransızların hükümdarlarının zorbalığından kaçan göçmenleri kaçırmaya çalıştıklarını ihbar ederek gazeteleri ayağa kaldırır ve büyük bir destek görür, gelen polisler İngiltere'den kaçmak zorunda kalırlar ve bu arada Morande'ın onlardan aldığı para da kendisinde kalır. Onu ikna etmekle görevlendirilen Beaumarchais, yazdığı yergi metninin bütün nüshalarını çok yüksek bir fiyat ödeyerek almak zorunda kalır ve istediği aylığı da bağlatır kendisine. Morande daha sonra XVI. Louis'nin ajanı olur...[22] Böylece pornografi her yere yetişmiş olur ve yazarına iyi bir yaşam sağlar!

Marquis de Sade anlatılarının popüler atası dördüncü müstehcen yazılar grubunda, cinsellik kan ve ölümle karışır. Londra'da cinayetle sonuçlanan tecavüz, ensest ya da zina olaylarından sonra idam edilen suçlularm eylemlerini ve felaketlerini anlatan yapıtların ve yergi yazılarının önemli bir derlemesi söz konusudur bu bağlamda. Fransa'da da çoğu zaman darağacının ya da odun yı-

ğının altında rastlantılarla gelişen bir gravür ticaretine vesile olan benzer bir olgu söz konusudur. İngiltere'de buna büyük resmi koleksiyonlar eklenir: Sözgelimi dört ciltlik *The Tyburn Chronicle* (1768'e doğru) (Tyburn Tarihi) ve beş ciltlik *The Newgate Calendar of Malefactor's Bloody Register* (Canilerin Kanlı Kayıtlarının Newgate Takvimi) (1773'e doğru).[23] İşkencelerin anlatıldığı öykülerin okunması, suçluların bedensel rezilliklerini günaha bağlayarak ve tutuculara negatif bir imaj sunarak Ben'in tanımlanmasında çok önemli bir rol oynadığından, Daniel Defoe gibi bazı ünlü yazarların da dahil oldukları bu karmaşık bütün, daha ileride ayrıntılarıyla ele alınacaktır.[24]

Beşinci tip pornografi, evlilikler ve cinsiyetler savaşı çevresinde düzenlenir. "Suç konuşmalarının", bir başka deyişle Anglosakson terminolojide sadakatsizliklerin payına düşen edebiyat ve fahişelik, aldat(ıl)ma ya da Fransa'da "külot savaşı" denen evlilikte iktidar mücadelesi bu çerçeve içinde yer alır. Bu edebiyat İngiltere'de özellikle 18. yüzyılın son on yılında gelişmiştir ve büyük ölçüde Newton ve Woodward'ın karikatürleriyle öne çıkmıştır. 1794'de Richard Newton'm *Wearing the Breeches*'inde (Şalvar Giymek) ağırlığını öne uzattığı sağ bacağına vermiş, yalancı pehlivan gibi elleri kalçalarında, dengesini yitirmiş bir boksör gibi, asık suratlı, çelimsiz kocasının lüzumsuz öfkeli halini alaycı bir neşeyle seyreden güçlü bir kadın görülür. Bu gravürlere bakılırsa roller değişmiş gibidir. 1800'lerde Woodward'ın *The Padlock*'unda (Asma Kilit), eşine bekâret kemeri takan ve ona artık hizmetçi kadınların peşinde dolaşamayacağını söyleyen bir kadın başı görülür.[25] Fahişe ise olağanüstü bir edebi muamele görür, çünkü biyografisi ahlaksal ya da öyle olduğu iddia edilen bir çerçeveye oturtulur genellikle. Böylelikle Daniel Defoe *Moll Flanders* ya da *Roxana* gibi kitaplar yazmayı daha saygın bulur ve John Cleland da *Fanny Hill*'i evlilikte karşılıklı aşka övgüyle bitirir. Bununla birlikte kaliteli hafif meşrep kadınların yaşamı, sapkın bir çekiciliği olan, olay yaratan kroniklere konu olmuştur ve bu bağlamda, sözgelimi satışları artırmak

amacıyla, yazarının John Cleland olduğu söylenen *Genuine Memoirs of the Celebrated Miss Maria Brown* (Ünlü Miss Maria Brown'un Hakiki Anıları) (1766) örnek verilebilir.[26]

18. yüzyıl pornografi dalgası, devrimin getirdiği derin kopuştan önce, çok az yenilik getirmiştir. Yığınla klişe, basmakalıp şeylerle dolu, kuşaklardan beri donmuş kalmış olan erkek ve dişi cinsel rollerini tartışma konusu yapmayan bu cüretli kitaplarda çifte standart egemendir. Erotik istila özellikle evlilik dışı cinselliğin sapkın, kötü bir ilişki olduğu düşüncesini yansıtır. Baskı iki yüzyıl öncesine göre daha kurnazca ve daha ikna edici yollara başvurularak yapılır. İşkence, idam, sansür, cehennem korkusu yerini bireylerin ölçülü ve temkinli davranışlarına bırakır. Denetim biçimleri değişir, çünkü pornografiye ilginin sürekli artması, yasaklarını etkili biçimde uygulayamayan yöneticilerin gözden düşmesi için fazladan bir nedendir. Esas olan zamanın havasına uyarak kalıcılığını sürdürür. Evlilik toplumun mihenk taşıdır, en fazla tahrik edici erotizm fahişelerin, kötü kadınların kollarında, işi tabularla kuşatılmış sapkınlıkların verdiği uç rezilliklere, eşcinselliğe, anal ilişkilere, oral sekse, hayvanlarla cinsel ilişki kurmaya, işkenceye, ölümle sonuçlanan denemelere vardırmadan, fazladan cennetler düşleme olanağı veren erotizmdir. İngilizler kırbaçla(n)maya kıtalılara göre daha fazla düşkündürler. İngiltere'de okullarda kırbaç cezası yaygın bir uygulama olmuştur ve 1860'da çıkarılan ve Lordlar Kamarası'nın 5 Temmuz 2004'de 75'e karşı 250 oyla yasaklamayı reddettiği bir yasa, ailelerin çocuklarına kırbaç cezası uygulamalarını "mantıklı ve kabul edilebilir" bulmuştur.

Cinselliği çok sıradan bulanlar için pornografik edebiyat ve sanat da bir kurtuluş yolu olmuştur ve bu durum bunlarla ilgilenen insanların sayısının arttığını gösterir. Bununla birlikte bu ürünlerin okuyucuyu gerçekten kendi dışına çıkardıkları, kültürlerinden uzaklaştırdıkları söylenemez, sadece biraz sınırlara doğru götürür insanları, bu bağlamda çizgi dışına çıkma zevkine iyi bilinmeyen verilerin keşfedilmesi eklenir. Yazarlar sadece devrim-

ciliğin egemen olduğu dönemlerde çok ileri noktalara, gerçek sapkınlık noktalarına kadar gitmişlerdir. 19. yüzyıl başında, Fransa'da Napoléon'un bilek gücü ve İngiltere'de insanların kötülüklere karşı mücadelesinin güçlenmesi de bu kararsızlıkları bitirir. Ve çocuk yapma amacına yönelik evlilik yaşamındaki cinsellik yanlılarıyla, fahişelerle daha yoğun, daha ince ya da daha sıradan zevkler yaşadıktan sonra evlerine dönmek isteyenler arasındaki belirsiz diyalog yeniden kurulur. Pornografik yapıt çoğu zaman siyasal ya da dinsel güce değil doğal yasa, tıp, felsefeye dayanan bu kolektif ikiliğin bir parçasıdır. Yaşadığı zevklerle bitkin duruma düşmüş, sır saklayan mücevherlerinin bedeli karşılığında yaşamını kurtarmak için tıbbın cezalandırmasıyla kendini sakatlayan Dom Bougre yasak oyununun mutsuz kahramanıdır çünkü şeytana uymamak ve orta yolu izleyerek mutluluğa kavuşmak için yeterli özdenetimle donatmamıştır kendisini.

Cinselliğin ölçüsü

Toplumlar hiçbir zaman hep birlikte evrim geçirmezler. 18. yüzyılda İngiltere'de, libertenler ve püritenler birlikte yaşarlar ve Fransız sefihleri kendilerine göre sansürcüler bulurlar. Bir sonraki yüzyıl için de geçerlidir bu, Victoria döneminde, insanlar telaşsız ya da gizli bir yaşam sürdürebilmeyi başarırlarken, gitgide daha fazla saldırıya uğrayan pornografi asla geri plana düşmez. Voltaire ve Hogarth döneminde açık ve kesin özgürlük çağrıları yapılır, ancak kültürel dokuda çok derin değişiklikler olmaz. Cinsiyetler ve evlilik sorunu arasındaki ilişkileri açıkça gündeme taşıyan zevk alanında, dinsel ve ahlaksal sansürler açık seçik biçimde zayıflar. Bununla birlikte toplumu çok fazla tahrip etmesine engel olmak için, cinsel arzuları bastırmak amacıyla olsun, tıbbi, felsefi, doğal "bilimsel" ilkeler adına kadın bağımlılığını güçlendirmek için olsun, başka denetim biçimleri ortaya çıkar.

Zevkten ölçülü yararlanmak

Aydınlanma döneminde, zenginleşmiş, demografik gelişme içinde, çok iyi beslenen bir toplumda, hali vakti yerinde ya da lüks yaşam süren bir büyük kent sakininin ilk bakışta zevki bulmak için sayısız olanağı vardır. Londra'da da, Paris'te de yüksek sınıfların istedikleri zevkleri yakalama konusunda geniş olanakları vardır, çünkü İngiltere'de 1660'larda Restorasyon'la birlikte ve Fransa'da da 1715'de XIV. Louis dönemi sonunun kasvetli on yıllarından sonraki şenlik döneminde, sıkı ahlak kuralları yok olmuştur. Londra'da sayıları kimi zaman 100.000'i bulan seyirci kitleleri Tyburn'e koşarlar, idam edilen insanları seyretmek için ya da boğa ve ayı güreşlerini seyrederler büyük bir hayranlıkla. Paris'teki gibi insanlar kafelere, tavernalara, bahçelere akın ederler. Akşamları Haymarket, Bankside ya da Covent Garden gibi batakhanelerde ve sefahat alemlerinin gerçekleştiği yerlerde birtakım karanlık zevkler yaşanır. Erotik toplumda seks hüküm sürer. Naiplik döneminde Gillray, Rowlandson ya da Cruikshank kardeşlerin çok serbestçe kaleme aldıkları, çoğu müstehcen yapıtlarında cinsellik patlar. Hogarth'ın sefih resimleriyle dolu galerilere hazcılık egemen olur. 18. yüzyılda Samuel Pepys'in, ve bir sonraki yüzyılda William Hickey'in, anılarında büyük yer tutan seks ve kumar, erkeklere özgü aşırı içki tüketimi, cinsel özgürlük çılgın şehvet toplumu tablosunu oluştururlar. Aşk maceraları toplumda büyük bir hoşgörüyle karşılanır ve hiçbir suçluluk duygusu hissetmezler bu maceraları yaşayanlar. Bununla birlikte yerleşik kurallar, kullanılan dilin edepsizce ve kaba saba olmamasını, büyük tutku ve romantik aşk modellerine uygun olmasını ister: sözgelimi John Cleland'ın *Fanny Hall*'inde ya da Laurence Sterne'in *Life and Opinions of Tristram Shandy, gentleman*'inde (Tristram Shandy Beyefendinin Hayatı ve Görüşleri) [1760-1767] kullanılan dil. Kibarlık ve duyarlılık, toplumsal düzeni çok sert bir biçimde eleştirmediklerinde bireysel tutkuların ifade edilmesinin kabul edilmesine izin verirler. Cinsel zevk bu bedel karşılığında,

özellikle seçkin çevrelerde, hem kadınlar hem erkekler için bir *must* olur. Batakhanelerin sayısı artar (1859'da poliste kayıtlı olanların sayısı en az 3.000'dir), 10.000'i aşkın fahişe sokaklarda dolaşır (1859'da yaklaşık 80.000 fahişe vardır). Victoria dönemi ağırbaşlı sadeliğinden önce, uzun süren "inanılmaz bir hedonizm" çağı. Hogarth'ın keskin ve etkili sanatı atmosferi yakalar: Sözgelimi geç kalmış şenlikçiler bir *coffee house*'un kapısında bekleyip kızları kucakladığından arzunun bir odun ateşi çevresinde yanmaya devam ettiği *Bleak Morning in Covent Garden, after the Dissipation of the Night before* (Covent Garden'da Kasvetli Sabah, Bir Gece Öncesinin Sefahatinden Sonra). Şehvet tutkularını hiçbir şey engelleyemez, kasvetli bir sabah vakti bile.[27]

Paris'te de durum farksızdır büyük bir kentte yoğunlaşan zevkler, yığınla fahişe, her köşede şehvet düşkünlüğü, kumar, içki, sefihlerin kanını kaynatan meydanlarda yapılan infazlar. Eros ve Thanatos ayrılmaz bir batılı çifti oluştururlar, çünkü hayat kısadır; bizim çağımıza göre ortalama iki kez kısa, çünkü korkunç cinsel hastalıklar ya da başka hastalıklar, yaşamın getirdiği başka felaketler ve mutsuzluklar söz konusudur. Kan, pislik, acı madalyonun öbür yüzünü oluşturur, dolayısıyla insanlar zevkleri ertelemeden, bir an önce yaşamak isterler, çok önemlidir bu, git gide zayıflayan dinsel mesajlara tutunanlar için endişe ve kaygı temeline dayanan baskılardan kurtulmuş ve acilen yararlanılması gereken bir özgürlük.

Boş vakitleri olan, eğlenceye zaman ayırabilen yüksek tabaka insanları, büyük bir enerji harcayarak tutkularının ve cinsel isteklerinin peşinde koşarlar. Şehvet arayışı, iki cinsin rollerini açık seçik biçimde ayıran ve hatta yüzyılın sonuna doğru radikal biçimde ayrılmış dünyalar yaratarak bu ayrımı güçlendiren bir kültür çerçevesi içinde, kimliklerinin esas unsuru olur.[28] Ama erotik özgürlük her zaman bir toplumun kolektif amaçlarıyla çelişir. Sürekli patlamaya hazır, toplumu dağınık zevk düşkünlerinden oluşan bir yığına dönüştürebilecek bu olgu, eski sansürlerin yerini alan ince mekanizmalarla düzenlenebilir ancak. Teorik unsur mut-

luluk arayışı üstüne felsefi bir düşünceyle gelebilir ancak. Tema düşünceyi istila eder, çünkü gündelik gerçeklikler içine yayılır. Fiziksel zevk hakkı 1789'da İnsan Hakları Bildirisi'nde yer almamış olsa da açık seçik biçimde talep edilir. Doğru bir yaşam biçimini yücelten Aydınlanma dönemi İngiliz edebiyatı, bu alanda hem uygarlaştırıcı bir güç hem de meşru bir zevk pınarı bulur. Samuel Johnson'a göre cinsellik bu dünyadaki en büyük zevktir. Evrim teorisi yaratıcısının büyükbabası Doktor Erasmus Darwin, "tatsız tuzsuz yaşam içinde mümkün olabilecek ve tartışılmayacak tek mutluluk" olarak tanımlar cinselliği. Londra'da 1811-1820 arasında, "Zevkin efendisi " denen Naiplik döneminde yemek, içmek ve sevişmek çok sert eleştirilere maruz kalmadan, büyük bir keyifle yaşanan faaliyetlerdi.[29]

Zamanında çok tartışılan Bernard de Mandeville'in (1670-1733) düşünceleri, sorunu daha geniş bir entelektüel boyuta taşır. Hollanda'da doğan ve Londra'da yaşayan bu hekim, satirik yapıtlar yazar. Kişisel güç, şan şöhret arayışlarıyla alay eder. Çünkü ilgisiz gözüken ahlakların arkasında ona göre çok güçlü bir hazcılık vardır. Cinsel arzularının denetlenmesi sorunu onda adeta takıntı haline gelmiştir ve sürekli elden geçirdiği bir tür cinsel ekonomi kitabı kalem almıştır: *The Grumbling Hive* (Vızıldayan Kovan) (1705). Yapıt 1705'te *The Fable of the Bees: or Private Vices, Public Benefits* adını alır. Daha sonraki baskılarının Fransızcası *Le Fable des abeilles, ou les Fripons devenus honnêtes gens, avec le commentaire où l'on trouve que les vices des particuliers tendent à l'avantage du public, traduit de l'anglais sur la sixième edition* (Arıların Masalı ya da Dürüst İnsanlar Olan Dolandırıcılar; Bireylerin Kötülüklerinin Toplumun Yararına Dönüştüğü Yorumuyla Birlikte; İngilizce 6. baskısından çevrilmiştir) olur.[30] Mandeville'e göre erkek ve kadın her zaman ateşlidir, sürekli cinsel açlıklarını gidermeye çalışırlar. Bu bakımdan bütün sosyal kurumların temelinde ikiyüzlülük yatar. Bu tür şeyleri kınamak, eleştirmek yerine kabul etmek gerektiğini söyler, çünkü ona göre insanın zevki, gururu, hırsı ara-

ması gerekir, yeter ki toplum denetim altında olsun! Böylece bireysel kötülükler genel yararlara dönüşecek ve herkesin bencilliğini ortak gelişme ve ilerlemenin hizmetine verecektir. Dolayısıyla bireycilik bir arı kovanı imajıyla verilmiştir, paradoksal bir biçimde dayanışma içinde bir dünyadır bu, çünkü kimileri sadece açlıklarını doyurmaya çalışırlar, kimileri kolektif amaçlara yönelmiştir ve bu karma, hatta çatışma içindeki bütünün enerjisi, her yandan gelen destekle adeta taşar. Hıristiyanlık savunucularının şiddetli saldırılarına uğrayan Mandeville'in on yıllar boyunca yaydığı mesaj git gide daha iyi algılanır. 1776'da Adam Smith *Uluslaın Zenginliği*'nda onunkine çok yakın bir görüş sergiler. Öte yandan geçici bir süre çıkan, çok etkili olan, bütün Avrupa'da taklit edilen *The Spectator* (Seyirci) (1711-1714) gazetesinin kurucusu Joseph Addison tarafından başka bir eleştiri akımı da hem püriten aşırılığı hem de aristokratik libertenliği gülünçleştirir. Bir orta yol önerir, çünkü yetingen ve rasyonel zevkleri ılımlı bir biçimde tatmin etmeye çalışmak, daha sürekli zevkler verir ona göre. Kentlilik, nezaket, akıl ve ölçülülük kimilerinin mutluluk demeye başladıkları şeyin en iyi güvenceleridir. Şimdi, burada, kuşkulu bir Hıristiyan cenneti umudu içindeki mutluluğu geciktirmeden, ona razı olmak mümkün gözüküyor.[31]

Fransa'da filozoflar aynı temayı çok yakından irdelerler. "Her zaman çok istikrarsız olan zevke göre bilinci, bir denizin arzunun yok olmasında sıkıntıyı yayması ve yok etmesi gibi bırakan huzura ayrıcalık tanımakla ilişkili olan"[32] antik Epikurosçuluğu yeniden ziyaret ederler. Zevk bu çerçeve içinde öncelikli bir yere sahip olur. Madame de Puisieux, *Le Plaisir et la Volupté*'de (Zevk ve Şehvet) zevkin aşk mutluluğu için gerekli olduğunu söyler. Voltaire *İnsan üstüne beşinci söylev*'ini zevke ayırmıştır ve Haziran 1738'de Prusya kralına yazdığı bir mektupta zevki Tanrının varlığının bir kanıtı gibi gördüğünü söyler: "çünkü fiziksel anlamda zevk kutsaldır ve bence Macar şarabı içen, güzel bir kadını öpen, kısacası hoş duyguları olan herkes yüce ve hayırlı bir Varlığın ol-

duğunu kabul etmelidir."[33] Hıristiyanlık açısından bakıldığında Bayle 1701'de *Les Dialogues entre MM. Patru et d'Ablancourt sur les plaisirs*'de (Mösyö Patru ve Mösyö d'Ablancourt Arasında Zevkle İlgili Konuşmalar) bu bağlamda üç kurala dayanan sevimli ve esnek bir ahlak önerir: itidal, nispeten seyreklik, kolaylık. Sınıflandırma yapmadan on iki farklı mutluluk sayar: aşk, yemek, müzik, konuşma, okuma, gösteri, kumar, kır hayatı, erdem, dostluk, öğrenme, hayal kurma. 1717'de Dupuy'nin yapıtında (*Dialogues sur les plaisirs* [Zevkler üstüne diyaloglar]) görüldüğü gibi öteki zevkler duyuların, zihnin ve yüreğin hayranlıklarıdır. Gourcy birincileri "insana laik hale getirmek amacıyla güç ve incelik vermek için" öbür ikisine katarak tinselleştirmeyi öneriyor. Yazarların çoğuna göre zevki abartmamak ve tutkulara kapılmamak gerekir.[34] İngiltere'de Pisagor'un düşüncesini (ölçülülük bireyi ya da toplumu hastalıklarından arındırabilir) geliştiren Locke'tan sonra ölçülülük de bir erdem olmuştur. Mandeville, Woodward, Cheyne, Defoe ve Swift gibi çok farklı yazarlar bu tür ilkelere dayanırlar.[35] Dolayısıyla herkesin cinsel zevkleri yaşaması diye bir şey söz konusu değildir. 1719'da Rémond (Yunanlı denir) *Agathon, dialogue sur la volupté*'de (Agathon, Şehvet Üstüne Konuşma) "sadece mükemmel insan şehvetlidir" der. 1746'da Şövalye de la Morlière, *Angola* adlı romanında bir "cinsel zevk el kitabı" sunar: Balonun sonunda, maskelenen felaketin ortaya çıktığı, bütünüyle zevklere adanmış, "mahvolmuş hafif meşrep bir kadına benzeyen" bu dünyada her şey sahtedir. Rousseau ve benzerleri de erdemi en yüce mutluluk olarak görmek isterler, şair Young da şöyle der: "Zevk nedir? Daha neşeli bir sözcüğün altındaki erdem." Ama yüzyıl sonu, özellikle Sade'la yapıyı sarsar; Sade'm düşüncesi bireyin sınırsız gelişmesini, katıksız hazcılığı ve anlattığı suç sahneleriyle toplumsal kuralların hor görülmesini doğrular.[36] Gerçek şu ki muhteşem marki, kültür dünyasında çok küçük bir sapkın iz bırakmıştır. Dengeye, orta yola övgü bütün haklarına daha sonraki yüzyılda kavuşur.

Orgazm ve evlilik

Önemli olan ayrıntılardadır. Batının cinsel normlarında 18. yüzyılda, cinsiyetler arasındaki ilişkiler bağlamında önemli bir değişikliğin olduğu söylenemez, Londra ya da Paris'teki belli bir ahlaksal özgürlükle gelen kaçışlara rağmen kadının eskisine göre daha kesin bağımlılığı dışında. Bununla birlikte yavaş ilerleyen ve sessiz bir devrim erkekler ve kadınlar, gençler ve yetişkinler, farklı toplumsal kategoriler arasındaki ilişkilerin hareket ettirici gücünü bile değiştirir.

Söylemler de değişiklikleri gizlemeye katkıda bulunurlar büyük ölçüde. Çünkü dinsel ahlakların zayıflaması, yüzyılın romantik aşk biçimindeki egemen duygusallığı aracılığıyla evlilik ilişkisini ve donmuş kalmış evlilik rollerini öne çıkaran aldatıcı bir mekanizmayla dengelenir. Bu bağlamda sadece romanlar ve öyküler tüketen toplumsal elitler söz konusu değildir. Halk da dalgaya kapılır, Maine'deki Louis Simon gibi duygularını dökme eğilimi gösterir.[37] Bu bağlamda çerçeveyi, gönül meseleleri çevresinde yoğunlaşan bilimsel, tıbbi, edebi öyküler oluşturur. Burada söz konusu olan, Harvey'in keşfettiği bir ihtişam değil, tutkuları dile getirmek için katı din kurallarıyla uzun süreli ilişkisi nedeniyle gözden düşmüş ruhun yerini alan, pek kesin olmayan bir araçtır. 16. yüzyıldan sonraki Fransızca yapıtların başlıkları incelendiğinde ortaya çıkan tablo şudur: 1723-1789 döneminde aşk (367 kez geçer) ve evlilik (143 başlık), duyarlılığın (208 örnek) ve duyguların (179 kez) dayanılmaz yükselişi (208 örnek) konusunda olumlu yaklaşım söz konusudur, tekil ya da çoğul zevk kavramı ise 69 kez geçer. Gerçeklikler daha sıradan, daha bayağıdır çünkü evlilik öncesi ve gayrimeşru doğumlar Eski Rejim'in son yüzyılında, özellikle o döneme kadar gayrimeşru çocuk doğurma oranı çok düşük olan Londra da dahil olmak üzere, kentlerde belirgin bir artış gösterir.[38] Büyük bir yaygınlık kazanan aşk romantizmi, ölçü ve ılımlılık tutkunu yeni ahlakçılar tarafından iyi algılanamayan olguların üstüne atılmış

edepli bir kültürel örtü mü olacaktı? Her halükarda iki olgu birlikte yol alırlar. Edebiyat bağlamında doğanın kendileri için uygun gördüğü yere dönerek, bir tür laikleşmiş kurtuluşa doğru giden sefih figürlerinde kavuşurlar birbirlerine. Ermiş Bruno tarikatı manastırı kapıcısı Dom Bougre, hadım edilerek zorlanır buna ve manastırının kapısında ölümü bekler. Pişman olmuş fahişe Fanny Hill, kendisine şefkatin ve bilginin keyiflerini ama aynı zamanda meşru cinsel zevkleri sunan mutlu bir evlilik yaparak kendi kaderini kendisi seçer.

18. yüzyıl evliliğinin belli başlı yeniliği, kadının zevk hakkının belirgin bir biçim almasıdır. O dönemde evlilik yaşamı içine git gide daha çok kapanan kadınlara verilen taviz olarak orgazm kendi içinde meşruiyet kazanmaya başlamaktadır ve sadece dölleme için gerekli değildir. O döneme kadar günah çıkartan papazlar, bu tür arayışlar içinde olan çiftleri uyarıyorlardı ve hatta bunun büyük bir günah olduğunu söylüyorlardı. 1584'te Benedicti, her türlü aşırılığı çok sert biçimde kınıyordu: "Erkek karısını bir orospu gibi göremez, kadın da kocasına yanında sevgilisi varmış gibi davranamaz." Çiftlerin "yataklarını Tanrıları gibi görmelerini" unutmaları için yemin ettiriyordu onlara. Her türlü erotik tamamlayıcı unsurun bastırılması gerekiyordu. Kabul edilen tek sevişme pozisyonu, erkeğin karısının üstüne çıkmasıydı, hiçbir meni boşa gitmemeliydi kesinlikle ve ayrıca dünyanın gidişinin tersine çevrilmesiyle sonuçlanabilecek doğanın düzeninde bir kopma olmaması gerekiyordu. Hatta bu konularda bir otorite olan Sanchez, Kutsal Kitapta geçen Tufana kadınlarm yol açtığını söylüyordu, "kendilerinden geçmiş çılgın kadınlar erkekleri kandırmışlardı ve üstlerine çıkmışlardı onların."[39]

1686'da yayımlanan Doktor Nicolas Venette'in (1633-1698) *Tableau de l'amour conjugal*'i (Evlilikte Aşk Tablosu) bu gelenekten kopar. Bütün Avrupa'yı büyük ölçüde etkileyen bu kitap, otuzu aşkın yeni baskı yapmış, Hollandacaya (1687), Almancaya (1698) ve İngilizceye (1703) çevrilmiş ve sayısız uyarlaması yapılmıştır. 1826'da İspanyolcaya çevrilen yapıt, daha sonra Fransız köylüleri-

nin ellerinden düşürmedikleri bir kitap haline gelmiştir. Yazar bu kitabında cinsel ilişki mekanizmalarını, çiftleşmenin sonuçlarını, toplumsal etkilerini, babalık, miras, boşanma vb.'yi anlatır. Sözgelimi bir penis gören kadının arzudan çılgına döneceğini söylerken çok erkeksi bakış sergiler, ama ten zevklerinin iki cins tarafından da paylaşıldığını kabul eder. Ona göre erkek satirdir ve kadın da sürekli aşk arar, çünkü cinsel organlarının yapısı dolayısıyla hiçbir zaman doyuma ulaşamaz. Esas farklılık ihtiyacın ifade biçimlerinde yatar: Daha güçlü olan erkekler daha çabuk tatmin olurlar ve yorgun düşerler, kadınlar, kaprisli, kıskanç, kibirlidir ve erkekler kadar kontrollü olamazlar. Venette ısrarla cinsel ilişkide bulunmayı tavsiye eder, erkeklere sağlıklarını korumaları ve ani bir ölümle yüz yüze gelmemeleri için, kadınlara da melankoli, isteri ve kansızlık gibi sorunlar yaşamamaları için. Bununla birlikte altın bir kural olan ölçülülüğe uyarak aşırılıklardan ya da şehvet zehrinden uzak durmalarını tavsiye eder, çünkü tavşan ya da serçe gibi en şehvetli hayvanlar yaşama süreleri en az olan hayvanlardır.[40]

Venette zevki suç gibi görmemekle birlikte bir yandan gerçek erkekliğin erotik kapasitede değil dölleme gücünde, özellikle erkek çocuk doğurtma gücünde olduğunu, öte yandan da kadının doğal cinsel arzularının üstesinden tek başına gelemeyeceğini iddia ederek aile ahlakını teşvik eder. "Kadın en hafif rüzgârda dönen bir fırıldaktır ve tutan kamış bıraktığı takdirde bir fırtınada kesinlikle kaybolup gider."[41] Yapıtının kalıcı başarısının kökeninde büyük olasılıkla çiftlerin hem okumaktan hem uygulamaktan hoşlandıkları ataerkil geleneklerle hoş yeniliklerin karışımı vardır. Cinsel birleşmede erkeğin kadının üstüne çıktığı klasik pozisyonu tercih eder ve ona göre en normal, en fazla zevk veren pozisyon budur ama yan yana yatma ya da vajinaya arkadan girme pozisyonlarını da tavsiye eder. Bu son pozisyon bağlamında ilahiyatçıların çok sert eleştirilerine göğüs gerer ve bu sevişme türünün avantajları üstünde durur, daha az zevk verse de "kadının gebe kalması için son derece elverişli bir pozisyondur bu" ona göre.

Buna karşılık bazı konularda günah çıkartan papazlarla ve *Kızlar Okulu* gibi erotik klasiklerdeki formülasyonlarla da hemfikir olduğu görülür: Vajina dışına boşalmanın kabul edilmemesi, "gebelikle, doğurmakla hiçbir bir ilgisi olmayan" oğlancılığın "büyük bir günah" gibi görülmesi ve penisin ucunda tahribatlar yapan oral seks gibi "rezil bir ilişkiye" şiddetle karşı çıkılması. En büyük mahareti bütünüyle dölleme ve doğurmaya yönelik olmayan cinsel zevkin günah gibi görülmesinin yerine daha yumuşak ve ılımlı bir bakış getirmesidir: "evlilik ilişkisi içinde sevişmeler ve öpüşmeler" evlilikte aşkın temelidir, bunlar evliliğin "gerçek özünü" oluştururlar.[42] Bu konularda tavizler vererek, ama bir yandan da kendisinden önce günah çıkaran papazlar gibi, ılımlılık ve ölçülülüğün üstünde durarak eşlerin eşitsizliğiyle ve döllemeye yönelik olmayan her türlü cinselliğin yasaklanmasıyla ilgili dogmaları korur. Teknik tıbbi söylemi aslında evlilikte ve toplumda erkeğin egemenliğini güçlendiren sözde "doğal" bir düzen getirmek amacına yönelik olan ilahiyatçıların söyleminin yerini alır.

Erkek çifte standardı.

18. yüzyıl sonunda siyasal, toplumsal ve bilimsel devrimlerde muazzam çalkantılarla ilintili olarak bedenle ilgili söylemler laikleşir. Bu söylemler çok esnek bir biçimde yeni gerçekliklere uyum sağlarlar ve yeni argümanlarla evlilik ve cinsellik aracılığıyla erkek egemenliğini kolaylaştırır, rahatlatır hatta güçlendirirler. Bu mekanizmaları değiştiren erkek ve kadın ilişkilerinin özü değildir pek. Kadınların doğal zayıflığını belirtmek amacıyla erkeklerin gücü artık ilahi söyleme değil, "türün" değerlerinin içselleş(tiril)mesine dayanır. İki dünya arasındaki sınırlar belirginleştikçe, ideolojik bağımlılık sistemi denetim uygulayanlarda sürekli bir sıkıntı doğurur ve onları sürekli bağımlı kadınların itaatlerinin kanıtlarını aramaya iter.[43] Çelişkileri gittikçe artmasına rağmen Fransa ve İngiltere, ayrıntı düzeyinde bazı farklılıklar dışında son derece şaşırtıcı koşut

bir evrim süreci izlerler ve bu durum Doktor Venette'in niçin Manş'ın öbür yakasında da birçok okuyucusunun bulunduğunu anlama olanağı sağlar. Adada Fransız devriminin reddedildiği dönemde, aristokrasiden ve *gentry*'den kadın dünyalarının kesinlikle ayrıldığı tüm aile değerleri aracılığıyla farklılaşan Victoria döneminde kendini kabul ettirecek olan bir taşra *orta sınıf*'ı doğar. Büyük siyasal ve toplumsal hırsları olan bu grubun kültürünün üç belirgin özelliği vardır: ticaret, rasyonalite ve ölçülülük. Ölçülülük zevk ve zevkin iyi denetlenmesi gerekliliği konusunda "ortalama" Fransız felsefi düşüncelerini hatırlatır büyük ölçüde. Fikirler toplumsal oluşumlardan önce gelir. Sarsıntı 17. yüzyıl sonu ve 1720 yılları arasında Avrupa'daki belirsizlik döneminde, çok önce başlamıştır. Somut biçimde yansıması, yavaş yavaş devreye giren beş yenilikle gerçekleşir: erkek çifte standardı, kadının evlilik yaşamının sınırları içine hapsedilmesi, mastürbasyona karşı amansız bir mücadele, toplumdan dışlanan bir erkek eşcinsel topluluğunun ortayı çıkışı ve baskı altına alınmış ama her zaman tehlikeli iffetli kadın karşısında erkeğin çektiği sıkıntı.

Çifte standart bir anlamda iki tip kadını karşı karşıya getiren geleneksel bölünmenin bir tür laikleşmesidir: bir yanda iyi ve itaatkâr kadınlar, öbür yanda huysuz ve kurnaz kadınlar. Her iki kadın tipi de Havva'nın günahı yüzünden ilk günahı taşıyorlardı ama bir manastırda kendilerini Tanrıya verenler ya da sabırla bir kocanın vesayeti altında yaşayanlar kurtulmuşlardı, şehvet içgüdülerinin etkisi altında kalan ötekiler ise ebediyen cehennemde yanacaklardı. Bu tür düşünceler hiç kuşkusuz *Kızlar Okulu*'nun Susanne ve Fanchon'unun ya da Somerset'ın şehvetli ve çeneleri kuvvetli kadınlarının kimsenin ne dediğine aldırmadan yaşamalarına engel olmuyordu. Daha sıkı biçimde denetlemek amacıyla evlenilen iffetli kadınları iffetsizlerden, fahişelerden ya da sadece bedenlerini istedikleri gibi kullanan, huzurlu aile ocağı dışında sevişilen kadınlardan ayıran seküler teori kendini empoze ettiğinde de aynı şey söz konusudur.[44]

Tabii ki kadının ilke olarak böyle bir kişilik bölünmesine hakkı yoktur. Kendisi için hazırlanmış iki yaşamdan birini kabullenmek zorundadır kesinlikle. Aldırış etmemek ve aynanın öbür tarafına geçmek kolaydır, ama Fanny Hill'in yaptığı gibi rezil bir yaşamdan vazgeçip ıslahı nefs etmek çok daha zordur. Erkek ise kendini tam anlamıyla bir erkek gibi kabul ettirmek için iki rolü birden oynayabilir ve oynamalıdır. Bununla birlikte toplumsal aidiyeti de dikkate almak gerekir. Çifte standart bir görünüşler ahlakı ve zevk arayışı sırasında ölçülülük, ağırbaşlılık gerektirir. Özellikle orta sınıflar ve aristokratlar için önemlidir bu. Fransa ve İngiltere'de saray çevresinden sefahat düşkünü erkekler ve karıları uzun süre böyle yaşamışlardır. Markiz de Sévigné'ye göre XIV. Louis döneminde Versailles'da eşlerini seven ve bunu açıkça belli eden erkeklere alay edilirmiş. 17. yüzyılda Somerset'da ve daha sonra Londra'da evlilik, erkeklerin her kadını bir av gibi görmelerine ve kızların da sürekli farklı zevkler peşinden koşmalarına engel değildir. İngiltere'nin başkentinde özel ve popüler bir boşanma biçimi vardır: Erkeğin çoğu zaman anında yapılan bir anlaşmadan sonra karısını satması. 1750-1850 arasında daha önceki örneklerden yararlanılarak çok yaygın ve açık biçimde yaşanmıştır bu olaylar. 1777'de kendisinden gayrimeşru bir çocuğu olan Rebeccah Riddle'la evlenmek zorunda kalan Thomas Carter adında biri terk eder onu ve 1783'te Mary Collingham'ı kocasından bir şişe bira karşılığında satın alır. Gazeteler bu adetleri 1730'larda sütunlarına taşımaya başlamışlardır. Çin'den dönen bir denizci, karısının bir başkasıyla evlenmiş olduğunu görür, adamla görüşerek karısının kendisine dönmesi konusunda anlaşır, daha sonra fikir değiştirir ve sonunda bir kilo sucuk ve bir kuron değerinde cin karşılığında satar karısını. 1790'dan başlayarak satın alan kişinin rızasıyla genel ritüel daha da gelişir. Thomas Parsons iki çocuğunun annesi olan kadını beş yıllık bir birliktelikten sonra açık artırmaya çıkarır; boynuna yular takar ve Whitechapel'deki bir geneleve kadar götürür, orada daha önce kendisiyle bu konuda pazarlık yapmış olan bir

müşteriye bir *galon* bira karşılığında verir eşini. Başka bir erkek belinden bağladığı eşini pazarda on beş dakika teşhir ettikten sonra isteyen birine yirmi bir şilin karşılığında bırakır, çünkü bir avukat her ikisine de pazarlığın, aleni yapılmadığı takdirde geçerli olmayacağını söylemiştir. Bazı durumlarda satılan kadını en yüksek fiyatı veren alır, sözgelimi çok güzel ve maharetli bir kadına bir açık artırma sırasında sekiz talip çıkmıştır.[45]

"Burjuva" çifte standardı çok özeldir. Yüksek sosyete sefahatlerine özgü çılgın şehvet arayışlarına dayanmaz, İngiltere *gentry*'sinde ya da İngiliz ve Fransız köylülerinde görüldüğü gibi erkekliğin kanıtlanması amacıyla farklı cinsellik arayışlarına da dayanmaz. Büyük ölçüde uygarlık ya da görgü kuralları kitaplarıyla ve de mutluluğu ılımlılıkta ve ölçülülükte bulma düşüncesini aşılayan filozoflar aracılığıyla yayılan bir zorunluluk ve özdenetim ahlakına bağlıdır. Özellikle ticaret kapitalizmine angaje olmuş, biriktirmenin ne anlama geldiğini bilen, finansal risklerden zevk alan ve İngiltere'de maddi başarı konusunda kaderin izlerini arayan erkeklerle ilgilidir. Bu erkekler için titizlikle seçilen eş satılmaz ama sürekli gözaltında bulundurulmalıdır, kutsal bir mekânda tutulan bir idoldür kadın ve hem çocuk doğuracak hem de evin efendisine hizmet edecektir. Özel ve kapalı bir dünyada yaşar, koca ise dış dünyayı fetheder ve daha sonra eve dönüp, gitgide daha değerli hale gelen aile ocağındaki huzurun tadını çıkarır.[46] Doktor Venette'in derslerine göre yatakta adap ve nezaket kurallarına saygı çerçevesi içinde zevk verebilir. Öte yandan erkeklerin rekabetçi yaşam biçimi bir yığın kaygı ve endişe verir onlara ve bunlara her zaman yakınmadan katlanmaları gerekir, çünkü aksi takdirde başarılı olamazlar, ılımlı ve ölçülü olma ahlakı kuralları gereği her türlü aşırılıktan kaçınırlar ve adabı muaşeret kuralları ve edebiyat öğretmiştir onlara bu konuda nasıl davranacaklarını. Bu stresli yaşamda fahişelerle düşüp kalkma çok özel bir kurtuluş yoludur. Hiçbir suçluluk duygusu ve de toplumsal baskı hissedilmez, çünkü hafif meşrep kadınlarla bütün erkeklerin, özellikle de sefih

aristokratların ilgilenmesinde bir sakınca yoktur. Londra'da Fransa'dakileri örnek alan kaliteli genelevler ve randevu evleri çoğalır. Paris de geri kalmaz bu yarışta tabii ki. Bazı Fransız tarihçilerin "yoksun" burjuvalar dedikleri, genellikle iktidardan uzak ama iktisadi bağlamda çok dinamik orta sınıfların temsilcileri için, bu kötü yerler aile ocağının gerekli tamamlayıcıları olur. Kocalar düzenli bir şekilde oralarda dinlenirler, gençler kendilerine adanmış bakirelerle evlenmeden önce sevişme kurallarını ve tekniklerini öğrenmek için oralara giderler. Herkesin sıkıntısına ilaçtır bu yerler. Hem ev yaşamı içine hapsolmuş kadınların hem de fahişelik yapan kadınların üstüne iyice çöken vesayetle daha da ağırlaşmıştır bu sıkıntı, çünkü bunların gittikçe artan bağımlılıkları bir kaygı ve endişe fantazması yaratır, baskı altındakilerin olası bir isyanı korku verir. 19. yüzyılda sürekli yaygınlaşan bu sistem sonuçta iki erkek yüzü geliştirmiştir: geceleri yırtık biri gibi kerhanelerde dolaşan iyi aile babası. Bu sistem, 1650'ye doğru baş döndürücü bir şekilde ortaya çıkışı ve 18. yüzyılda hızla yayılması paradoksal bir biçimde titiz içgüdülerin ölçülülüğü felsefesine denk düşen pornografik edebiyatın gelişmesini açıklar. Çünkü bu tip erotizm insanı rahatlatır, arzularını yüceltir ve kadın bedenini çoğu zaman bir obje gibi gösterir.[47] Kadın okurları da vardır bu edebiyatın. Bu tür şeyleri okurken mastürbasyon yapan kadınların görüldüğü estamplar ve gravürlerin mutlaka bu olguyu anlattığı iddia edilemez, çünkü bir erkek röntgenci fantazması da olabilir bu. Ve bir gün gelir Freud'un müşteri topluluğu oluşur, çünkü kadınların çok sıkı bağımlılığı da erkeklerdeki kişilik bölünmesi de nevrozsuz katlanılabilecek şeyler değildir. Çünkü mastürbasyona karşı çok etkin bir mücadele ve aynı cinse duyulabilecek eğilimlerin büyük bir suç gibi görülmesi, erkeklerin meşru olan ya da olmayan bir kadına eğilimleri dışında her türlü cinsel itkilerini yasaklamaya çalışır.

Vajina dışında zevk yoktur

Çifte standardın oluşmasının ve mutlu olmak için cinsel arzuların "ölçülülüğü" gerekliliğinin doğal sonucu olan mastürbasyonun ve eşcinselliğin dışlanması, esasen erkekleri ilgilendiren bir şeydir bu durumda. Bu dışlama ve reddetme durumu iki cinsiyeti de hedef alır, ama toplumsal ve kültürel önem açısından kadından çok erkek için önemlidir, çünkü erkeklerin cinsel arzularının sadece vajinal olması arzu edilir. Otuzbir çekme olarak tanımlanan mutlak tabu, hem bireyin kendisiyle ilgili bir gevşeklik günahı, hem de bir erkek eşcinselliğidir. Spermi onu alması gereken doğal yerin dışmda bir yere boşalma gibi dinsel bir yasağın çiğnenmesidir bu ve iki yüzyıl önce bu yasak adma eşcinseller yakılıyordu. Bu tür cezalar artık söz konusu olmamakla birlikte, bu olguyla mücadele aslında daha da yoğunlaşır ve bu bağlamda örnek olsun diye cezalandırılan bazı istisnai olaylarla yetinilmez, bütün erkeklerin cezalandırılması için çaba harcanır. Bu çerçevede düşmanlıklarını ve korkularını kendilerine göre anormal bir topluluk, en büyük yasağı çiğnedikleri için günah keçileri gibi gördükleri vajina dışına boşalanlar üstünde yoğunlaştıran yeni ahlak yandaşlarının sıkıntılarının bir yansımasından söz edilebilir.

Londra'da baskı altındaki bu insanların farklılığının oluşması, üç kuşağa denk düşen üç aşamada gelişen bir "türlerin devrimi" olgusuyla gerçekleşir.[48] Birinci kuşakta bir erkek eşcinsel azınlığı görülür. 1720'ye doğru *molly houses* gelişmekte olan bir eşcinsel altkültürünün merkezleri olarak ortaya çıkar ve birçok genelev ve randevuevinde bu altkültüre eklenen bir zevk olan kırbaçla(n)ma hizmeti de verilir.[49] Aynı dönemde heteroseksüellik de, bütün toplumsal sınıfların erkeklerinin büyük bir çoğunluğu içinde, temel ilke haline gelir. İkinci kuşak, orta sınıflar ve toprak sahipleriyle sınırlı olarak ve seçici bir biçimde tekeşli, romantik evlilik modelini dener. Bu anlayış, çok daha önce, sözgelimi 1690'ların tiyatro oyunlarında vardı ama ahlaksal anlamda çok fazla dirençle karşı-

laşıyordu ve ancak 18. yüzyılda kabul gördü. Teorik olarak özeldir ve sadece cinsel bulaşıcı hastalık korkusuyla engellenen ve bunu yarım yüzyıl sonra keşfedecek halktan insanların alışkanlıklarının tersine, fahişelere yaklaşmayı yasaklamış gibidir. Son kuşağın soylularında ve orta sınıflarında ise lezbiyen ilişkiler görülür. Sonuç olarak cinsel yaşamın diğer parametreleri de değişir. Londra'da 1750'lere kadar şaşırtıcı biçimde düşük gözüken gayrimeşru ilişkiler, daha sonra büyük bir artış gösterir. Fahişeliğin patlamasının doğrudan sonucu olan cinsel hastalıklar, 1690'lardan başlayarak hızla yayılır. İlk başta özellikle sefahate düşkün erkekleri etkiler bu hastalıklar ve "*centilmen* hastalığı" deyimi buradan gelir, sonra en yoksullar da dahil olmak üzere bütün topluma yayılır. Bu konuyla ilgili bir halk inancı zenginleri ürkütür: Bir bakire kızla cinsel ilişkilerin bütün cinsel hastalıkları iyileştireceği söylentisi, 1720'den başlayarak on üç yaş ya da altı kızların kaçırılması olaylarında büyük bir artışa yol açar ve adliye arşivleri doğrulamıştır bu olguyu.

1750'den sonra, köyler de dahil olmak üzere, Fransa'da tanık olunan romantik aşkın yaygınlaşmasının iki dolaylı sonucu olmuştur. Birincisi evlilik ilişkilerindeki bu yeni vizyon, partnerleri duygu bağlamında birbirlerine karşı daha titiz yapmıştır. İngiltere'de anlaşmazlık nedeniyle boşanmalar 18. yüzyıl ortalarından başlayarak artmıştır. Aldatma olaylarıyla ilgili anlayış da değişir. 1730'lu yıllarda Londra'daki yargıçlar özel bir sorun olarak gördükleri bir olaya karışmak istemediklerinden neredeyse hiç adli kovuşturma görülmez. Bu olayların bittiği anlamına gelmez kesinlikle, çünkü metropol kadınları ötekilere göre daha özgürdür ve aldatmak için birçok fırsat geçer ellerine. Ayrıca çifte standart da onların evleri dışındaki hayatlarını kısıtlar ve onları çok güçlü ahlak kurallarını benimsemeye, bu ahlak kurallarına uygun biçimde yaşamaya zorlar. İffetli, cinsellikten arınmış, anaç, ayartmaya çalışan erkeklere karşı dirençli eş modeli efsane kadın kahraman *Pamela*'dır: Samuel Richardson'ın *Pamela: or Virtue Re-*

warded (Pamela ya da Ödüllendirilmiş Erdem) [1740] adlı yapıtının kahramanı, kendisini sürekli rahatsız eden evin beyiyle hiç zaaf göstermeden mücadele eder. Tutkuların denetlenmesi yanlıları için boynuzlanma başkalarını ilgilendiren bir onur meselesi değildir artık ve gitgide bireyin içinde hissettiği, karşılıklı ilişkiye dayalı bir birliktelikteki başarısızlık duygusundan gelen bir utanca dönüşmüştür. Öte yandan, burjuvalar ve toprak sahipleri de efemine ve zinaya çok düşkün buldukları yüksek sınıfların sefahat düşkünlerinden ayırırlar kendilerini.[50] Dişi ikonu sokağın pisliklerinden koruyan ve ona seçtiği ve sevdiği bir eşle birlikte yaşama ayrıcalığı tanınmasını isteyen aile ideolojisi isterler; kadın bu birliktelik içinde erkeğini düş kırıklığına uğratmayacak, onun ihtiyaçlarıyla ve bazı gündelik sıkıntılarıyla ilgilenecektir. Burada hem eve hem de öteki erkeklerin arzularına kapatılan eşi eskiye göre daha sıkı biçimde bağımlı hale getirme konusunda ince bir oyun oynandığı söylenebilir, çünkü kadın bu duruma razı olmuştur ve eşin idealleştirilmesine dayanır. Bir başka deyişle evlilikte herkesin yerinin tanımı artık ceza ya da cehennem korkusuna bağlı değildir ve güçlü unsuru zayıf taraftan ayırdığı farz edilen kuralların içselleştirilmesi gibi bir durum söz konusudur bu bağlamda.[51] Adabı muaşeret kitapları, *Pamela'* dan *Fanny Hill'* e kadar her çeşidinden edebiyat yapıtı, Doktor Venette'in ve ötekilerin tıp kitapları iki zıt rolü beşikten başlayarak yüklerler insanlara. Bu "türün" tarihçilerinin buluşlarından önce yazan Norbert Elias, ahlak uygarlığı sürecinin bu özelliğini ihmal etmiştir.[52] Kendilerine ödevlerini öğretmek isteyen, azgın ve bereketli bir edebiyatın saldırısına maruz kalan kadınlar, çok yakından ilgilenirler bu konuyla. 1670-1680 arasında, kadın davranış ve tutumuyla ilgili kitaplar pazarı istila eder ve bunların yanında cinsiyet ayrımlarını bilgiçlik taslayarak anlatan kitaplara,[53] dergilere, romanlara ve öykülere, resimlere ya da gravürlere de[54] rastlanır. Kadınlar 17. yüzyıl boyunca şeytan muamelesi görmüşler, daha sonra bu baskının hafiflemesinin bedelini ağır bir bağımlılıkla ödemişlerdir.

Romantik aşkın beklenmedik ikinci sonucu, cinsel belirsizliğin söz konusu olmadığı yeni tarz bir erkek dostluğunun gelişmesine olanak sağlar. Çünkü kendi yarılarıyla özel bir sevgiyi paylaşanlar başka insanlarla, yetişkinlerle meşru ve yakın duygusal ilişkiler kurabilirler ve eşcinsellikle suçlanmaktan korkmadan onları evlerine davet edebilirler. 1700'lerden önce bekâr genç erkekler arasında yaygın olan bireysel ya da kolektif eşcinselliklere ve mastürbasyonlara karşı şiddetli tepkinin açıklaması budur.[55] Her erdemin bir tersi olduğundan, erkek arkadaşlığının öne çıkmasının ters sonucu en iyi dostun aynı cinsin kadın eşle belli bir yakınlık kurmasına izin verilen öteki ender temsilcilerinden biri ya da tek temsilcisi gibi görülmesidir. Kadın ve evin efendisinin *alter ego*'su arasında daha yakın ilişkiler kurulması için evlilik ilişkisi içinde tutkuların istenilen boyutta olmaması yeterlidir. Bu tür bir aşk üçgeni, bu çiftle ilişkisi açısından çifte cinsel zevk yaşayan kişinin, evin efendisine karısının bedeni aracılığıyla bir tür eşcinsel tecavüzü gibi düşünülebilir.[56] Bu kadar uzağa gitmeye kadar kalmadan, bu düşünce en azından o dönemin, hatta yaşadığımız dönemin bir erkek fantazmasını yansıtır. Dışarıdan yönelen bakışları tek başına karşılaması mümkün olmayan eve kapatılmış ideal eş, arzularını bir tanıdığa, kimi zaman eve girip çıkan, çoğu zaman kocasının yakını olan birinin üstünde yoğunlaştırmaz mı? En azından eşit düzeyde biridir ve kendisi için düş kırıklığı olan bir duygusal ilişkiyi yeniden kurmayı umut edebilir.

Bu bağlamda Paris'le ilgili daha az belge vardır elimizde, ancak durum Londra'dakinden pek farklı değildir. Erkek çifte standardı ve kadının bağımlılığı ara kategorilere İngiliz *rake*'leri kadar sefahate düşkün saray mensupları ve ahlak konusunda oldukça özgür davranan aşağı tabaka insanları karşısında özgünlüklerini ifade etme olanağı tanırlar. Fahişelik yayılır, Londralıların bile örnek aldıkları kaliteli genelevler çoğalır kentte. Opera aktrisleri ve yarı mondenler, Fransız başkentinin liberten şöhretini yüceltirler. Doğrudan doğruya XIV. Louis emrindeki general tarafından yönetilen

polis, yataklardaki yabancıları ispiyonlamak için ya da ihbarcı, casus olarak yararlanır bunlardan. Erkek eşcinseller gruplar oluştururlar, birbirlerini tanımak için özel işaretleri vardır, belli yerlere girip çıkarlar, kendilerine özgü bir dil konuşurlar, kısacası özel bir kültürün insanlarıdır bunlar. Düzeni korumakla görevli ajanlar eşcinselleri tuzağa düşürmek ve olaylarla ilgili son derece kesin raporlar düzenlemek amacıyla sapkın roller oynadıklarında "oğlancı devriyeleri" tanıklık ederler. Bununla birlikte bu konular İngiltere'deki kadar araştırılmamıştır.[57]

Lanet olsun mastürbasyona!

Aydınlanma döneminde cinsel baskının en açık seçik biçimde bastırıldığı alan mastürbasyon günahıdır. Bununla birlikte 17. yüzyılda Somerset köylülerinin hiçbir komplekse kapılmadan mastürbasyon yaptıklarını ve bunların kadınların bedenlerine ya da cinsel organlarına dokunma alışkanlıkları olduğunu biliyoruz.[58] Günah çıkartan Katolik papazları bu konuda yasaklamalar getirmeye çalışmışlar ama başarılı olamamışlardır. Sivil otoriteler bunu küçük bir suç gibi görüyorlardı ve çok kolay gizlenen bu el oyununun cezalandırılmasının zorluğu karşısında yapacak bir şey olmadığını kabul ediyorlardı. 1630'larda Artoislı bir hukukçunun tevekkül içinde söylediği gibi "cinsel organını okşayarak, kendini tahrik edip, tatmin eden ve boşalan" birinin "zaaf" ya da "iğrençliğini" tespit etmek çok sıkıntı verici, zahmetli bir şey.[59] Aktörler büyük olasılıkla cezasız kalacaklarını düşünüyorlardı. Bu bağlamda 1684'de yayımlanan ünlü bir İngiliz tıp kitabı *Aristotle's Master-Piece*'in (Aristoteles'in Başyapıtı) tümüyle doğum ve bir kadınla sevişmekten alman zevkin anlatılmasına yönelik ilginç erotik saptırması örnek gösterilebilir. 18. yüzyıl başında Taunton'lu bir çıraktan, John Cannon'dan kalan notlardan anlaşıldığına göre yapıt bir grup genç tarafından karşılıklı mastürbasyona yardımcı kitap işlevi görmüş.[60] Dolayısıyla pornografinin tanımı devirlere göre çok farklıdır kesinlikle!

O döneme kadar sıradan bir şey kabul edilen, hatta kimi zaman gitgide geciken evlilik bekleyişi içindeki köylü gençliğin cinsel sıkıntılarından bir kurtuluş yolu gibi görülen mastürbasyon, 18. yüzyıl başında İngiltere'de gerçek bir tabuya dönüşür. Tutucuların uzun süre ayıpladıkları ve kınadıkları bir zevk olur. Freud da karakteri bozan bir unsur olarak görür bu olguyu.[61] Londra'da 1710 yılına doğru yazarı belli olmayan bir kitapçık yayınlanır: *Onania ya da korkunç kendi kendine boşalma günahı ve uhrevi ve cismani düşüncelerle birlikte her iki cins için bütün iğrenç sonuçları...* Kitapçığın sözde yazarı Bekker ya da John Marten bir şarlatandır. 2.000 adet basılan ve ilaç satışlarını artırmaya yönelik kitapçık oldukça ilgi görmüş, yaklaşık yirmi baskı yapmış[62] ve Almancaya çevrilmiştir. Mastürbasyona karşı saldırı Londra'da bir gey grubunun (*mollies*) tanımlanmasıyla aynı döneme denk düşer. *Mollies* sözcüğünün yergili bir etimolojik anlamı vardır. Pek düzenli olmayan ve beşinci sayfası tablolara ayrılmış kırk sayfalık bu kitapçıkta bazı anatomi bilgileri, dulluk ve fahişelikle ilgili uzun açıklamalar, uykuda boşalmalar ve mastürbasyonla ilgili bilgiler yer alır. Bu elle "kendini kirletme olayı" öncelikle yeniyetmeleri ama aynı zamanda yetişkinleri ve yaşlıları da kapsayan bir olgudur. Kitapçığın 1723 yılında yapılan muhtemelen sekizinci baskısında sözde erkek mektupları yer alır ve bu mektupları gönderenler bu erotik oyuna on bir-on yedi yaşları arasında ve genellikle de on dört, on beş yaşlarına doğru başladıklarını anlatırlar. Kimileri tek başlarına başladıklarını, kimileri ise bir arkadaş çevresiyle birlikte başladıklarını söylerler. Yüzyıl sonunda sözde mektuplardan oluşan benzer bir diziden benzer sonuçlar çıkar: Bu kötü işler aşağı yukarı aynı yaşlarda, yani sekiz-on beş yaşları arasında yapılmaktadır ve bir başkası tarafından öğretilmektedir. Birçok delikanlının mastürbasyon yaptığını bilmeyen yoktur herhalde. Çok daha sonra 1777'de Bienville'in çıkardığı *Nymphomania*'da ise aynı olay kızlar açısından anlatılır.63 Kadın mastürbasyonu daha az tepki görür, lezbiyenliğin erkek eşcinselliği kadar tepki görmemesi gibi. Pornografide

bu tür şeyler anlatılmaz ya da mahkûm edilir, sözgelimi *Fanny Hill*'de geçen gençler arasındaki eşcinsellik sahnesi, burada mutlak referans normu vajinaya girmektir.[64]

Yüzyılın ilk yarısının, öteki tıp metinlerine göre artık kabul edilmiş olan tabirle, kendi kendini tatmin önemli bir problem olmuştur. Yazarların dikkati sonuçlar üstünde yoğunlaşır. Onlara göre bu alışkanlık özellikle gençlerin güçlerini tüketir, gelişmelerini engeller, hastalıklara (özellikle epilepsi, titreme) hatta ölüme bile yol açabilir. 1746-1748'de James'in sözlüğünün çevrilmesinden sonra Fransa da ilgilenir bu konuyla. Bu ülkede mastürbasyon karşıtı kampanya farklı bir görünüm alır, çünkü Rousseau ya da Tissot'ya göre "hasta", insanı gerçek doğasından saptıran, sapık toplumsal düzenin bir kurbanıdır. Paradoksal bir biçimde bu söylemin son derece özgürleştirici olduğu düşünülebilmiş, "ılımlılık ve ölçülülüğün gerçek zevkleriyle" sefahati, kendine hâkim olmayı karşıtlaştırdığı ve zorlayıcılığın yerine özgürce kabul edilen bir disiplini getirdiği iddia edilmiştir. Ben burada özellikle orta sınıfların ölçülü ahlakının bir ifadesini buluyorum, bütün şeytana uymaların yerini sadece vajinal zevkin alması mücadelesi. 1762'de Tissot Rousseau'ya, iki yıl önce Lausanne'da basılan mastürbasyonla ilgili kitabının, kısa süre önce *Emile*'in başına gelen olay gibi yasaklandığını bildirir.[65] Mastürbasyona karşı açılan Haçlı seferleri yöneticilerin hoşuna gitmese de onların gözünde kabul edilmesi mümkün olmayan erotik bir zevktir bu. Mastürbasyon musibetini mahkûm eden yapıtların sayısı Avrupa ve ABD'de artar. 1760'dan önce on yılda ancak birkaç kitap çıkarken 1760-1770 arasında on kadar kitap çıkmıştır ve aynı yüzyılın son on yılında 25'e çıkmıştır bu sayı; 1800-1860 arasında genel olarak 10'un üstünde ama 20'nin altında, 1870-1890 arasında ise 25.[66]

Bu türün en önemli kitabı doktor Samuel-Auguste Tissot'nun 1758'de Latince, daha sonra 1760'da Lausanne'da Fransızca basılan yapıtı *Onanisme*' dir (Mastürbasyon). Fransa'da sansür edilen kitabın üçüncü basımı, 1764'de Paris'te gizlice yapılmıştır. 1761'de

Londra'da İngilizcesi çıkmıştır.67 Çeşitli araştırma ve incelemelerden anlaşıldığına göre, yazarın yaptığı sadece daha önce teolojik olarak tanımlanmış bilgileri ve yasakları tıbbi ve felsefi terimlerle yeniden ifade etmekten ibarettir. Kendisinden çok daha önce günah çıkartan papazların yaptıkları gibi, spermin ziyan edilmesine yol açtığı için bu alışkanlığa karşı çıkar. Değişen sadece ahlaktır ve bu iş artık bütün Hıristiyan toplumunun kurtuluşuyla ilgili bir mesele değildir ve bu alışkanlık içindeki bireyi ilgilendirir. Tissot büyük bir başarı kazanır, büyük ilgi görür ve bunun nedeni muhtemelen mastürbasyon yapan kişinin acı ve sıkıntıları konusunda çizdiği trajik resmin eski cehennem azabı betimlemelerinin yerini almasıdır. Getirdiği yenilik kesinlikle bedeni, sıvı kuramının bir mirası olan hidrostatik kavramıyla birleştirerek, bir makine gibi tanımlamamasıdır. Ona göre bu mekanizmanın iyi işlemesi, akışkanlarının dengesine bağlıdır. Oysa "bedenlerimiz sürekli yitirirler ve yitirdiklerimizi telafi edemezsek [*beslenme* süreciyle] kısa sürede ölümcül biçimde zayıflarız." Dolayısıyla "çok fazla boşalmaktan" kaçınmamız, özellikle de çok fazla "çaba gerektiren" sıvıyı oluşturan meniyi fazla boşaltmamamız gerekir. Şöyle devam ediyor: Yüzyıllardır "bu sıvının küçücük bir damlasının yitirilmesi kırk damla kanın yitirilmesine bedeldir" diyorlar. Buna karşılık "süt bütün sıvılar içinde üretilmesi en az çaba isteyen sıvıdır". Burada eski düşünce, kadının erkekle eşit olamayacağı düşüncesi yeniden çıkıyor karşımıza, bilimle kanıtlanmış olarak. Bununla birlikte Tissot'nun burada bazı sıkıntılar yaşaması kaçınılmaz, çünkü o da selefleri gibi kadınların cinsel ilişki sırasında sıvı boşalttıklarına inanıyor. Sonuçta vardığı nokta, bütünüyle tükenebileceği gerekçesiyle çok fazla süt boşaltılmaması gerektiğidir. Deponun içinde kalması gereklidir. Dolayısıyla kadın için ideal durum anneliktir, arkasından ve Rousseau'nun her sınıftan Parislinin alışkanlığı olan çocuğu sütanneye vermeye karşı çok sert eleştirilerinden sonra emzirme gelir ki sahneye güçlü bir dönüşün ilk adımıdır bu. Tissot'ya göre mutlaka parayla bir sütanne tutula-

caksa "süt veren kadının sağlıklı ve düzgün biri olması gerekir."[68] Bir yandan sıvı "birikiminin" korunmasının ideal "yolu" yüceltilirken ve israfa karşı çıkılırken, annenin doğal sütannelik rolünün ve erkeğin üstünlüğünün açık seçik biçimde tanımlanması, zenginlik ve bilgi birikimiyle pozisyonlarını güçlendirmek isteyen ticaret kapitalizmine angaje olmuş orta sınıfların ve büyük burjuvaların düşüncelerine ve eylemlerine bütünüyle uygundur.

Tissot mastürbasyonu çok tehlikeli bulur, çünkü ona göre bu alışkanlık "görünmeyen akarsular", cinsel ilişki sırasında terleme aracılığıyla bir tür enerji alışverişi üretmez. Ayrıca kadınlarda "meşru zevklere" karşı ilgisizlik doğurur. Hatta kimileri "*klitoris* denebilecek başka bir yasak ilişki" yaşarlar, çünkü genellikle küçük olan kadın cinsel organı bunlarda "doğal ölçüleri çok aşar" ve başka kızlarla ilişkilerinde penis gibi kullanırlar organlarını. Lezbiyenlik ya da "seviciliğin" ilke olarak ölümle cezalandırıldığı daha önceki yüzyıllarda da vardı bu alışkanlık. Erkek mastürbasyonu ise ölümcüldür: titremeler, salyalar ve "epilepsi". Hasta sararır ve efemine bir görünüm alır, "çünkü sürekli yitirir ve yitirdiklerini telafi edemez."[69]

Tissot'nun Batı cinselliğinin kurtarıcısı olduğunu söylemek zordur. O daha çok yeni kent elitlerinin, yaklaşan Fransız devrimi sırasında Paris ve Londra elitlerinin özlemini çektikleri, iyi denetlenen bir orta yolun sözcüsüdür. Her türlü erotik aşırılığa karşı mücadele etmek gerektiğine inanır, okuyucuya sonunda kendisini kurtuluşa götürecek bir korku aşılamaya çalışırken bazı olaylar anlatır: Bir türlü iyileşemeyen ve "karısına evlilik haracı" ödediği gece ölen bir erkek; "kadınlara ve şaraba aşırı düşkünlük" sonucu ölen başka bir erkek. Gene sürekli kadın peşinde koşan ve içkiye düşkün, damla hastalığına yakalanan ve "cinsel ilişkiden hemen sonra, bütün bedeni titreyen" bir erkek. Evlilikteki cinsel ilişki zevkleri de ölçülü yaşanmalıdır, çünkü cinsel zevklere çok fazla düşkün olan kişi acı çekerek ölür; sözgelimi yüzünde kızıl lekelerle ve şişliklerle ve sürekli ateşler içinde yanarak ölen evli genç

ve "kuyruk sokumundaki şiddetli bir ağrı sonucu ölen bir başka evli genç."[70] Kılıçla yaşayan...

Manş'ın iki yakasında Aydınlanma hekimlerinin rolleri çok önemlidir, çünkü toplumun varlıklı kesimlerinin artan cinsel endişelerine somut yanıtları sadece onlar verebilirler. Cinsel yetersizlik, kısırlık ve cinsel hastalıklar dönemin en yaygın sorunlarıdır.[71] Bunlara değişikliklerin ve mağdurların olası bir başkaldırısının algılanmasına bağlı daha yaygın sıkıntılar eklenir: Evli kadınların evlere kapanması, *mollies* ve eşcinsellikler, delikanlıların çoğunun bu alışkanlıklarının bilinmesine rağmen tek başlarına yaşamak istedikleri cinsel zevklerden mahrum olmaları. Her şeyden arınmış bir ahlaktan yana olanlar ve tutkuların dengelenmesi gerektiğini savunanlar, ellerinde olmadan büyük bir sarsıntıya yol açarlar. Bunların titizlikleri, kadınların ve bekâr genç erkeklerin üstüne çöker. Oysa geleneksel zorlamalar –keyfi adalet, cehennem korkusu, babaya bağlılık, kocaya itaat– zayıflar. Toplumsal denetim farklı temeller üstünde yeniden inşa edilmektedir: akıl, bilgi, özellikle tıp, aşk evliliği, aşkı oluşturan kişisel ve duygusal uyum, babalık ya da dostluk. Eski kazanlar içinde daha gelişmiş yeni bir mutfak görülmeye başlar. Çünkü cinsiyetler ve yaş grupları arasındaki ilişkiler kesinlikle yetişkinlerin yararına değişir. 1796'da Anne-Louise-Germaine de Staël (1766-1817) kişisel tutkulara ilgi duyar.[72] Mutluluğu hayal gücüyle yüceltir, ona göre mutluluk kadında daha önemlidir ve neredeyse bütünüyle aşka yönelmiştir, erkekte ise özellikle toplumda kabul görmek amacıyla silah olarak kullanılır. Hoş ve yeni bir ifadeyle, romantik bir vizyon aracılığıyla türlerin "doğal" farklılığını yansıtır; erkek topluma dönüktür, anne ve eş olarak kadın edebiyata ve kültürün daha sonraki kuşaklara aktarılmasına adanmış bir iç yaşama dönüktür. Kadın felsefi argümanlara dayalı bu ayrımın nasıl gerilimler yarattığını ve erkeğe ne kadar sıkıntı verdiğini söylemez. Çünkü bireyin kendisini algılaması ölçülülük zorbalıklarından en fazla etkilenen toplumsal gruplarda çok derin değişiklikler gösterir.

"Ben" sanatı

18. yüzyıl duygusalcılığı özyaşamöyküsünün yolunu iyice açar. Rousseau'nun 1771'de tamamladığı, ölümünden sonra yayımlanan (1781-1788) *İtiraflar*'ı, edebiyatta insanın kendini anlatması türünü başlatmıştır.[73] Olay aslmda, özellikle İngiltere'de çok eskidir ama uzun süre direnç gösterilmiştir ve çok sayıda Hıristiyan bunu ahiret mutluluğu yolundan saptıran kabul edilmez bir narsisizm gibi görmüştür. Uygarlık edebiyatı da aynı yönde gelişiyordu ve heyecanların ya da tutkuların kibar bir kentlilik kisvesi altında gizlenmesini ve beden ve zihinle ilgili çok mahrem ifadeleri kabul edilmez buluyordu. Bireyin kendisini seyretmesine izin verilmesi konusundaki çekingenliğin sonucu, düşlerin sıradan şeyler gibi görülmesi ve bunların edepli, doğru düzgün konuşmalarda yerinin olamayacağıydı.[74] Bu nedenle ayıplanan, şeytana uymuş fahişe biçimindeki, sefahat düşkünü veya rezil suçlular biçimindeki ben'lerin ortaya çıkmaları zordur. Okuyucu kendisinden çok farklı birinin maceralarını okuyarak kendi kişiliğini daha iyi kavrama olanağı bulur.

Orospular, sarhoşlar ve kötü çıraklar

Toplumda, özellikle İngiliz toplumunda çok beğenilen bir edebiyat türü suçlu biyografileridir. Çok sık sahneye çıkarılan karakterler arasında hayatları kaymış kadınlar ve vurdumduymaz, tembel ya da kötülüğe meyilli gençler vardır. Hogarth tartışma konusu şeyleri *Idleness and Industry* (Aylaklık ve Endüstri) (1747) adlı bir gravür dizisiyle anlatmıştır bize: Bir çırak ustasının kızıyla evlenir, sonra Londra belediye başkanı olur, buna karşılık tembel, zamanını boşa harcayan, toplum dışı birinin yaşamı Tyburn'de darağacında son bulur. Bu talihsiz insan yaşama başlarken dürüst ve namuslu bir insandır aslında, ama kötü ilişkiler, özellikle yaşamına bir fahişenin girmesi, alkol ve suç batağına saplanmasıyla mahvolur. Bu-

rada çizilen baştan çıkaran kadın güçlü, bağımsız, erkek vesayetinden kurtulmuştur, iffetli, itaatkâr, uysal, romantik öyküler okuyan eş ve annenin tam zıddıdır. Bu bağlamda Mary Young biyografisi arketiptir. Olumsuz etkisi büyük suçluları daha da kötü yapmıştır. *The History of the Remarkable Life of John Sheppard*'da (John Sheppard'ın İbret Verici Yaşamının Öyküsü) 1724'de iki kez hapisten kaçan ünlü haydut, hüzünlü kahraman Elizabeth Lyon'la tanıştıktan sonra koruyucusunu terk eder ve sadece tutkularının peşinden giden bir hayvana dönüşür, "salyaları içinde yaşayan bir köpek" durumuna düşer ve ikinci kaçışından sonra kolayca yakalanır.[75]

1700'lerde Londra'da 20.000 çırak vardır ve yüzyıl boyunca sürekli artan fahişe sayısı yaklaşık 10.000'i bulmuştur. Her iki grup ta gereklidir, biri ekonomik etkinlikler için, öbürü her toplumsal sınıftan erkeklerin erotik ihtiyaçları için. O dönemde her iki grubun da oluşturduğu tehlike tam anlamıyla kavranmıştır. Genelevlere giden kocaların iffetli eşlerine cinsel hastalık bulaştırmaları korkusu çok yaygındır. Ayrıca kaybedecek fazla şeyleri olmayan sokak kadınlarının kışkırtmaları, sataşmaları, laf atmaları da korkutur. Güçlü dayanışma duygularıyla birlik içinde oldukları bilinen genç işçilere gelince, bilinen sefahat düşkünlüklerinin anlatıldığı *The Great Law of Subordination*'ı (Büyük İtaat Yasası) (1724; Daniel Defoe'nun bir yapıtından uyarlanmıştır) reddederek her türlü vesayete karşı çıktıklarından, onlardan çok kolay şüphelenilmektedir. 1734'de Samuel Richardson onlar için bir adabı muaşeret kitabı yazar: *The Apprentice's Vade Mecum* (Çırağın Elkitabı). Ona göre gençler ahlaksız kızlarla görüşmemeli ve evlenmemelidirler.... Bir yığın benzer yapıt gençliğin gerekli olan korunması sorununu işler, gençler için sağlıklı bir çevre ve düzenli ve disiplinli bir çalışma yaşamı gerekir. Bu eğilim Londra'nın özellikleriyle ilgili toplumsal gerçeklere ilgi gösterilmesiyle yansır. Londra'da öteki kentlere göre çok fazla bekâr ve geçici işlerde çalışan genç vardır ve ölüm cezasına çarptırılanların üçte ikisi bu kente dışarıdan gelmiştir. Dolayısıyla kent sakinleri, özellikle anarşist eğilimli, çok

fazla içki içen ve hırsızlık yapan aşağı sınıf insanlarından korkarlar. 1750'de Thomas Short yanlış bilgi vererek nüfusun azaldığını söylerken metropolün ekonomik gelişmesinin ahlakı bozduğunu anlatır, ona göre kentin bu durumu yoksulları çok fazla cin tüketmeye ve zenginleri de parazitler gibi aylaklık içinde yaşamaya sürüklemektedir.[76]

Kentlerdeki kötülüğün zıddı köylü erdemi ahlakıyla gizlenen gerçek sorun, köklerinden kopmuş insanların doldurduğu büyük kentteki gençlerin durumuyla ilişkilidir. Piyasa kuralları kente yeni geleni çoğu zaman sefalete atar, oğlanlar hırsızlık ve suça, kızlar fahişeliğe itilirler. El emeği ve zevkten oluşan bu çifte rezerv, yeni sembolik uygulamalar dener. Baskın ahlak yeniyetmeliği, başarılı olmak isteniyorsa kabul edilmesi gereken kurallar dönemi gibi görür. Delikanlılardan meşru ya da gayri meşru her türlü cinsellikten uzak durmalarını, oğlancılık ya da mastürbasyon gibi kaçış ve kurtuluş yolları aramalarını ister. Kızlara ise daha ağır koşullar empoze edilir. Hizmetçiyseler efendilerin ve erkek hizmetçilerin karanlık isteklerine karşı durma koşuluyla, iffetli ve kocalarını seven eşler olabilme hayalleri kurabilirler. Aksi durumda sokaklara düşecekler ve fahişe saflarını kalabalıklaştıracaklardır. Çünkü kentler köylerden farklıdır, hamile kalmaları durumunda kendileriyle cinsel ilişkiye giren çapkını evlenmeye ya da çocuğa bakmaya zorlayacak yeterli bir kolektif baskı yoktur, dolayısıyla bu yolla korunmaları mümkün değildir. Her iki cinsiyetten de ihmal edilen birçok genç, böylelikle normal ekonomik faaliyetlerin dışına atılırlar. Zenginler ve tutucular için sayıları gittikçe artan tatminsizlerden, marjinallerden, kötü hayatlar yaşayan gençlerden ve ahlaksız kadınlardan oluşan bu toplum gizli korkuları artırır, bu insanların efendilerinin ellerini ısırabilecekleri korkusunu. Nefret dolu bir fahişenin bir *centilmen*'e kasıtlı olarak cinsel hastalık bulaştırmasından duyulan korku kesinlikle bir fantazma değildir.

Büyük Avrupa kentlerinin bütün kötülüklerle dolu bir cehennem ya da insanları yutan dev bir rahim olduğu imajını yansıtan

birçok metaforun olması şaşırtıcı değildir. Eski yok edici dişi cinselliği korkusu tüm kent canavarlığından korkuya dönüşür. Birey ya da toplum teması, edebiyatta takınak haline gelir. İngiltere'de Defoe, Swift, Smollett, Sterne, Fielding, Richardson ve daha başka birçok yazar ve gravürcü ve ressam Hogarth'ın yapıtları örnek gösterilebilir bu bağlamda. Hatta Defoe, Londra'yı istila eden bütün bu organizmaları temizlemesi için vebayı imdada çağırır. Kentsel hastalık nefret ve tepki doğurur. 1721'de Thomas Lewis, *Seasonable Considerations on the Indecent and Dangerous Custom of Burying in Churches and Church Yard'* da (Kiliselerde ve Kilise Arazisinde Gömücülüğün Tehlikeli ve Uygunsuz Alışkanlığı Üzerine Gerekli Görüşler) çürüme, kokma olaylarının engellenmesi için ölülerin kiliselerin içine ya da çevresine gömülmesi uygulamasına son verilmesini ister. Paris için de aynı şey söz konusudur. Ama 1776'da alman mezarlıkları kentlerin dışına çıkarma kararı tepkilere yol açar çünkü yoksul halk tabakaları olaylara farklı bakar ve ölülerinin yanlarında olmasını isterler.[77]

Rezil biyografiler

Halkın ölüm cezalarını ya da bedenlerin sakatlanmasını meydanlarda büyük bir zevkle seyretme alışkanlığı 18. yüzyılda da bitmemiştir. Voltaire ve duyarlı insanlar tarafından şiddetle kınanmasına rağmen kitleleri çekmeye devam eder bu olaylar: 1746'da Toulouse'da bir Protestan papazının idamını 2.000'i çocuk olmak üzere 40.000 insan seyretmiştir. Londra'da Tyburn'deki infazlar da çok seyirci toplar.[78] Dönemin düşünürleri tarafmdan ifade edilen denge, ölçülülük, ılımlılık kavramları kan ve ölüm görmenin çok etkili bir çağrışım etkisi yaptığı kitlelerin yaşam biçimlerine denk düşmez. İngiltere'de çok gelişmiş, yeni bir edebiyat türü okuyucunun tutkularını daha etkili biçimde tatmin edebilmesi için bu kan zevkinden yararlanır: suçlu biyografisi. İngiltere'de uzun süren "uhrevi biyografi" geleneğinin yerini alan suçlular biyografisi, bu

ülkede bireyde kendi Ben'inin tanınması amacına yönelik olarak bir katılım duygusu oluşturur. Daniel Defoe'nun *Moll Flanders*'ı bu teknikle ilgilidir. Bu bağlamda kadın masumiyetten deneyimlere geçer, sonra da pişman olur.[79]

Adli mevzuatın ağırlaştırılması sonucu Londra'da 1680-1720 arasında özellikle hırsızlara, "kokan ve zararlı hayvanlara" verilen idam cezaları artar. Mahkûmların çoğundan ruhlarını Tanrıya teslim etmeden önce herkesin önünde günah çıkarmaları istenir. Paris'te de benzer gelişmeler olur, hırsızlık suçlarında ölüm cezalarının artması ve ölüm cezasına çarptırılan kişiyi bir ibret gösterisine razı etmek. Parlöman arşivlerindeki "vasiyetlerde" suçlunun son arzuları bulunmaz kesinlikle ve sadece yanındaki zabıt kâtibinin onu topluluğun karşısında pişmanlığını dile getirmesi ve suçunu kabul etmesi için zorlarken aldığı notlar vardır. Fransız başkenti bağlamında bu sorunu ele alan çalışmalar henüz yayınlanmamıştır.[80]

İngiltere'de edebi aktarımlar dışında üç farklı aktarım biçimi vardır: yöneticiler, din adamları ve gazetecilerin kaleme aldıkları metinler. Resmi *proceeding*'ler başta hukukçular olmak üzere herkese satılır. Bunlar mahkemenin oluşum biçimini, olayın özetini ve alınan kararı içerirler. Git gide daha ayrıntılı ve etkili biçimde kaleme alınmışlardır ve 17. yüzyıl sonunda iki sayfayken, 1730'lara doğru ortalama kırk sekiz sayfalık metinlere dönüşmüşlerdir. Yazdığı metin infazın ertesi günü düzenli biçimde yayınlanan hapishane papazından sonra uhrevi otobiyografi geleneğinin yıldızı mahkûmlar olur. Bu bağlamda önemli olan mahkûmun düşkün durumunu ve pişmanlık derecesini göstermektir, çünkü ahret mutluluğuna sadece korkan değil, ilahi aşktan geçen insan kavuşabilir. Bununla birlikte her iki kategori de eksiksiz değildir ve taşra söz konusu değildir burada. Basın ise işkence gören ya da infaz edilen kişiyi bir gündelik olaylar kahramanı yapar, birinci sayfada sansasyon ve kan olmasını ister; bunlara ilgili kişilerin günümüz çizgi romanlarındaki gibi balonlarla konuştukları basmakalıp gravürler

ekler. Yazar kurbandan yana tavır alır, suçluya karşı nefretini kusar ve ahlaksal değerlendirmeler yapar. Kimi zaman da John Sheppard ya da Mary Carleton gibi en ünlü haydutlara hayranlık duyabilir.[81]

Bu üç kaynak çok moda yapıtları doğurmuştur. Bazıları yazarları belli olmayan basit dava derlemeleridir: *A Compleat Collection of Remarkable Tryals* (Önemli Davaların Külliyatı) (1718), *A Compleat Collection of State Tryals* (Devlet Davalarının Külliyatı) (1719), *The Tyburn Chronicle* (1768), *The Newgate Calendar* (1773) vb. Tek bir çatı üstünde kahramanın kökeni ve gençliği, acıklı yaşamının safhaları, tutuklanması, yargılanması ve idam edilmesi anlatılır. Daha gelişmiş başka bazı yapıtlar da vardır ve bunların yazarları bellidir. Yazar belgelerden topladığı bilgileri derler, kimileri düşsel öyküler oluşturur ve her zaman suç işlemeyen ama yöneticilere başkaldırmış olan Robin Hood ya da Moll Cutpurse gibi çok tutulan halk kahramanlarını model alır. "Kaptan" Alexander Smith'in *The Lives and Histories of the Most Noted Highwaymen*'inden (Meşhur Eşkıyaların Yaşamları ve Öyküleri) sonra 1734'de "Kaptan" Charles Johnson'da 200 serseri ve hırsızı anlatır: *A General History of the Lives and Adventures of the Most Famous Highwaymen, Murderers, Street Robbers, etc.* (Meşhur Eşkıyaların, Katillerin, Soyguncuların vb. Yaşamları ve Maceralarının Bir Tarihi) Alexander Smith eğitici amaçlar üstünde durur ancak kendisine göre "bu rezil çağın yozlaşmış ve dinsiz insanlarını eğitmek ve onlara doğru yolu göstermek amacıyla" müstehcen ve edebe aykırı ayrıntılara da yer verir. Bu bağlamda o dönem okuyucusunun hoşuna gidecek bir içerik kullanılır: biraz şiddet, pornografi ve komik unsur, çok fazla eylem. Bu metinlerde kimi zaman *proceeding*'lerden alınan parçalar ya da papazın önünde yapılan itiraflar kullanılır. Bunlara okuyucuyu güldürmek ve onunla sağlıklı bir mesafe kurmak amacıyla yasadışı yaşayan insanların yaşamlarından alınan gülünç hatta tuhaf bölümler eklenir. Okuyucu kesinlikle olumsuz kahramanı örnek almaz, çünkü hiçbiri cezadan kurtulamaz bunların: kötüler her zaman cezalandırılır. Bunlar ayrıca yüzyıl boyunca kötü işler

çeviren genç erkeklerin ve fahişelik ya da hırsızlık yapan kız figürlerinin egemen olduğu tekbiçimli basmakalıplıklar içinde gözükürler.[82] Dolayısıyla bu tür, yoldan çıkmış gençlerin ve evliliğin kutsal bağları dışında yaşayan kadınların temsil ettikleri ağır yıkım tehlikesini işleyen davranış kuralları rehberlerinin, ahlak yapıtlarının ya da gerçek edebiyatın takıntılarıyla aynı takıntıları yansıtır. Bu insanları alay konusu yapmak belki de bu tür endişeleri yatıştırmaya katkı yapar.

Sorumluluğunu herkesin gözü önünde kabul ettiğinde mahkûmun patetik sonuyla sergilenen bu metinlerin altındaki ahlak, tahrip edici bireyciliğin zıddı ve gerekli olan ben'in denetlenmesi ahlakıdır.[83] Parçalanan sosyal doku suçlu tarafından onarılır. Birtakım metinlerde yer alan "özel insan", sapkın "insan doğası", "özel tutkular", "arzular ve eğilimler" gibi kavramların ben'in uygunsuz, "özel" kullanımıyla kamu ve ahlak düzeninin gerekliliklerini karşı karşıya getirecek şekilde olumsuz biçimde kullanılmasıyla okuyucunun zihninde oluşan tam etki sorgulanabilir. Karakterleri çok çarpıcı, hatta kimi zaman karizmatik bu trajik insanlara hayran olanlar, kendilerini onlarla özdeşleştirenler de vardır. Türün başarısı en azından çok büyük bir ilginin kanıtıdır ve bu ilgi risksiz bir biçimde kuralları çiğneme düşleri, suçun cezalandırıldığını görmenin verdiği tatmin duygusu, sapkınlıkları cezalandırılan kötü delikanlı ve ahlaksız kız arasında gidip gelir. Bir erkek fantazması olan isyankâr kadın yerine oturur ve sonunda dünyanın düzenini kabul etmeye razı olur. Kadın okuyucuların olaylara aynı gözle bakmış olmaları kesin değildir. Yasak macera öyküleri ve yaşanması mümkün olmayan erotik tutkular, evlilik kafesi içine kapatılmış kadınları heyecanlandırmaz mı? Her halükarda onlar için bu kitapları açıkça satın almak ve sonra bir çırpıda okuyup bitirmek pornografik kitaplar edinebilmekten daha kolaydır.

Bütün büyük yazarlar saldırırlar konuya. Oyun yazarları arasmda Gay 1728'de *The Beggars' Opera*'yı (Dilencilerin Operası) ve Lillo da 1731'de *The London Merchant*'ı (Londra Taciri) yazar. Ede-

biyat alanında Fielding 1743'de *Jonathan Wilde*'ı yayınlar ve Daniel Defoe (1660-1731) bu konulardan çok etkilenir ve çok sayıda, çok özgün yapıtlar verir.[84] Onun uzun öykülerinde yer alan kahramanlar genel kabul gören kuralların dışında cezasız kalırlar. Ayrıca çok bireyci sadık bir Protestan olan Defoe, okuyucuyu öyküyü bir kurgu gibi düşünmeye yönlendirir, özgürce yargılamaya yönlendirir ve şaşırtır hatta şoke eder. *The Fortunes and Misfortunes of the Famous Moll Flanders*'ın (Meşhur Moll Flanders'ın Talih ve Talihsizlikleri) (1722) önsözünde amacını şöyle açıklar: "daha fazla kendimiz olmak."[85] *Colonel Jack* (Albay Jack) (1722) adlı yapıtı kişi kavramını daha karmaşık biçimde kullanma fırsatı sunmuştur ona. Pişmanlık duyguları içindeki Jack, yoksul bir dul kadından bir yıl önce çaldığı parayı geri vermek isteyince, kendi vicdanıyla hesaplaşırken "ben" ve "o" adıllarını kullanır; "o" bir başka kendisidir kesinlikle. Burada sadece suçu meçhul bir kişinin üstüne yıkma kurnazlığı değildir söz konusu olan. Defoe daha ince bir biçimde "ben"i bir ahlak bunalımı bağlamında, "o"yu ise pişmanlık ve Tanrının böyle bir eylemi bağışlayabileceği umudu bağlamında kullanır.[86] Bu düşünceyi belki bazı suçluların gerçek itiraflarından almıştır, cinayet sırasında ya da cinayetten kısa süre sonra şaşkınlığı ya da kimlik duygusunun yitirilmesini yansıtan olaylardan. Başka bir kadın kahramanı Roxana da (aynı roman, 1724) "günah ve utancın neden ve sonuç gibi birbirlerini izlediklerini"[87] söyler.

Albay Jack, Doktor Jekyll'in uzak atalarından biridir. Gerçek anlamda bir kişilik bölünmesinden sıkıntı çekmese de pişmanlık duygusu ahlakını sarsmıştır, çünkü narsistik ve korkunç Ben'inin çağrılarına direnememiştir. Bu tür bir aşırılık doğrudan doğruya suçla ve suç aracılığıyla Hıristiyan kibir günahıyla bağlantılıdır. Bu demektir ki çağdaşları, maceralarını okurken, ilginç kendi ve çok belirgin "ben" ifadesini, kesinlikle cinayet ve felakete doğru götüren belirgin bir sınır aşımı işareti gibi algılayabilirler. Eski dinsel ve kibirli Ben çelişkisi, çok açık biçimde kendini gösterir. Bu, orta ve yüksek sınıfların kültür diline aktarıldığında bir tabudur ve bu

tabu artık incelik ve kibarlığa, zevke, ahlak uygarlığının yücelttiği tutkuların içselleştirilmesine dayanır.[88] Bununla birlikte Defoe'nun okuyucuları paradoksal bir biçimde kendi özgünlüklerini geliştirirler, çünkü iç dünyalarını araştırmayı öğrenirlerken bir yandan da olayın tehlikesinden haberdardırlar. Çelişki çok üretken gözükür.

Fransa'da da 1721'de Çark işkencesiyle öldürülen ve 1755'de idam edilen Mandrin figürleriyle gündeme gelen haydut, soyguncu öykülerinin altın çağı 1740'a doğru İngiltere'de son bulur. Gazeteler bu öyküleri o kadar çok yayınlarlar ki toplum doyar artık. Bu bağlamda en çarpıcı örneklerden biri, 1774'de asılan ve cafcaflı şıklığı ve kendisine lakabını veren, iki dizi hizasındaki uçları gümüşlü sekiz kordonlu pantolonuyla ünlü Sixteen-String Jack Rann'dır. Bu türün kaybolmaya yüz tutması belki de simgesel yararının bitmiş olmasıdır. Manş'ın iki yakasında yüzyılın ikinci yarısının suçlu tipi, saygın çevrelerden gelen, yasaları daha ince bir biçimde çiğneyen bir düzenbaz, kurnazdır ve bu tipin yaşam biçimi doğrudan doğruya orta sınıfların ilgi alanına girer ve ekonomik bireyciliğin içinde bulunduğu tehlikeye dikkat çeker.[89] Ayrıca pişman olan suçlu, ölüm anında aziz olan günahkâr miti yavaş yavaş yormaya başlamıştır insanları, çünkü bu işte dinsel bir hile olduğundan kolayca kuşkulanılmaktadır. İnsanların idam edilen suçlunun "yaşamımın en mutlu anı" diyebileceğine ve darağacında "mutlu" ve "mütebbessim" olabileceğine safça inanmaları git gide zorlaşır.[90] Londra'da Tyburn'e infazları seyretmeye koşan işsiz güçsüz insanlar, görevlilerin ve papazın aldıkları bütün önlemlere ve uyarılarına rağmen, gizlenmesi zor, çok daha az ibret alınabilecek ve örnek olabilecek sahneler seyrederler. 18. yüzyılın son çeyreğinde nihayet toplumsal açıdan çoğu zaman reddedilse de içebakış yaygınlaşır. Dayak yemekten gelen bulanık ve karışık zevkten söz eden Jean-Jacques Rousseau şoke eder ve *İtiraflar*'ını toplum içinde okuma cesaretini gösterdiğinden toplumdan soyutlanır. Kimileri de yüceltme yöntemini benimseyerek kendilerinden daha üstü kapalı biçimde söz etme yolları bulurlar.

Hayal kurma zevkleri

Hayal kurma zevkleri 18. yüzyılda yaygınlık kazanır. Çağın düşüncesi bu zevkleri doğrudan doğruya beden ve cinsellik zevklerine bağlar. Ahlaksal çöküş genellikle tiyatro, opera ya da dansla ilişkilendirilir. D'Alembert *Ansiklopedi*'nin kentlerle ilgili bir maddesinde Cenevre'nin tiyatroyu yasaklamış olmasına üzüldüğünü yazdığımda sert eleştirilerle karşılaşır. İngiltere'de öykü ya da roman okumak çoğu zaman ahlaksızlık gibi görülür. Bazı Fransız gravürleri kadın mastürbasyonuyla ilişkilendirirler bu alışkanlığı. Ulusun dışarıdan gelen lüks ve konforla zayıflatılabileceği korkusu her büyük krizde görülür: 1745 Jakobit isyanı, Amerikan kolonilerinin yitirilmesi, Fransız devrimi. Bütün Avrupa'da yüksek sınıfların kültürü gerçekten kozmopolittir ve büyük ölçüde Fransız etkisi altındadır. Bir araştırmacının vardığı sonuçlara göre 200 İngiliz kütüphanesinin yüzde 80'ininde Voltaire'in yapıtları vardır, Rousseau yüzyılın sonunda popülaritesinin doruğuna ulaşır. Elitler Fransızca konuşurlar ve Fransız yazarlarının kitaplarını ya da çok çabuk ulaştıkları çevirileri okurlar. 1773'den başlayarak günlük tutan Anne Larpent, on yılda aralarında Fransız ve İngiliz romanlarının da bulunduğu yaklaşık 440 kitap okumuştur: Rousseau, Marivaux, Marmontel, Voltaire ve Corneille'in 36 oyunu. Kızma ya da kocasına yüksek sesle okur, daha sonra onlar da ona okurlar, sonuçta hizmetçiler de dahil olmak üzere bütün aile katılmış olur bu etkinliğe. Tarih, seyahat ve edebiyat tutkusu çok canlıdır. 1773-1784 arasında, Bristol kütüphanesinde bu konularla ilgili 521 kitap 9.439 kez, buna karşılık 82 din kitabı 606 kez okunmuştur. Manş'ın iki yakasında kibarlık ve nezaket "konuşma sanatıyla" tanımlanan ortak bir tavır ve davranış sistemi yaratır. Güzel sanatlar ve roman merkezini oluşturur bu dünyanın, ince, hoş ve erdemli insanlar yaratmaya yönelik etkinliklerdir bunlar. Ancak endişe de yaratır bütün bunlar bir yandan: Toplumsal rolün kişisel kimliği yok etme tehlikesi! Lord Shaftesbury bütün bu

olumsuzlukların nedeninin insanın kendisini başkalarına beğendirme arzusundan gelebileceği korkusunu taşır: "Kendi Ben'ini hiçbir zaman unutma!" der.[91]

Yazıya ve resme uygun bu tür bir bağlam, sanatsal ilgiyi çok hızlı bir biçimde geliştirir ve bu ilgi mesenlerden, aristokratlardan ve saraydan oluşan sınırlı çevrenin dışına taşar. Fransa'da XVI. Louis döneminde halka açılması tasarlanan krallık koleksiyonu, sayıları gittikçe artan zengin estetler için bir model oluşturur. Aynı şekilde Londra'dakilerde de sanat ve "kadın" tutkusu egemendir. Önceleri düzenledikleri yemeklerde bir araya gelen *Dilettanti* (Sanat Meraklıları) topluluğu kısa sürede zenginler kulübü haline gelir ve ressamlara yardım eder, eski Yunan yapıtlarını toplar. Bütün "sanat meraklıları ve uzmanları" liberten olmasalar da çoğu erotizme çok büyük ilgi duyar. Bu bağlamda Sandwich Kontu, Friedrich, Galler Prensi, I. Napoléon dönemi Naip Prensi örnek gösterilebilir. Avrupa'da genç aristokratların "büyük yolculuğu" içinde hem entelektüel formasyon hem de Güney bölgelerinin hoş ortamında aşk yaşamlarını barındırır. Analar oğullarının meşum bir İtalyan güzelinin erimiş bitmiş kavalyesi olmasından endişe ederler: Horace Walpole'un 1739-1741 arasında Floransa'da Elisabth Capponi'ye âşık olması. *Virtù* (erdem) konularının şehvetten ayrı tutulması kesinlikle mümkün değildir. Kadın çıplaklıkları, fallik objeler ve Yunan ya da Roma cinsellik tasvirleriyle ilgilenen meraklıların zevkleri böyle oluşur. *Dilettanti*'nin kurucularından biri olan Sir Francis Dashwood, Baron Despencer 1750 yıllarında Hogarth tarafından hayranlık içinde İsa'yı değil bütünüyle kendisine sunulmuş küçük bir nü figürünü seyreden bir papaz gibi resmedilmiştir, koleksiyoncudaki şehvet arzularını gösteren bir durumdur bu. 1786'da *Dilettanti*'nin bir başka üyesi Richard Payne Knight, kapak süslemesi çok anlamlı *An Account of the Remains of the Worship of Priapus*'u (Priapos Kültü Kalıntılarının Bir Dökümü) bastırır ve dağıtır. Papazlarm zevkleriyle ilgili ironik yazılar ve haçın cinsel organ simgesi olduğu iması tutucuları çok öfkelendi-

rir. Katolik Charles Towneley'nin paylaştığı Priapos kültü, aslında yüzyıl sonunda mitlerin ve dinlerin kökenleri üstüne araştırmalarla bağlantıları açısından belli bir saygınlığa kavuşmuş olan aristokratik erkek kültürünün eski bir boyutudur.[92]

Priapos kültü ya da şehvetlerini yeni bir dine dönüştüren çevresindeki skandallar, bir arzu kültürünün dönüşünün habercileridir. Zaman görülemeyen bir memeyi gizleme zamanı değildir. Tersine kadın göğsü ve bedenlerin çıplaklığı yurttaşlık haklarına sahip olmuştur. Avrupa'nın her tarafında, ayrıcalıklı bir azınlık için resim ve canlı beden arasındaki mesafe daralmış gibidir, öyle ki geçmişin hazinelerinin seyredilmesi erotik heyecanların başlangıç safhasını oluşturur. Sefih ya da liberten denen insanlar nesneyle özneyi karıştırırlar. Tutkularda ölçülerin kaçırılmamasından yana olan kentlilerden farklı olarak, cinsel zevklerinin normlar ya da kurallarla sınırlanmasını reddederek "pornografik" resimlerin ve yazıların tadını çıkarırlar. Filozoflar, yazarlar, sanatçılar ise kimi zaman risksiz, hafifçe erotik yüceltilmiş tatminlere yönelirler. Böylelikle yeni bir estetik zevkin yolu açılır, sanat yapıtını seyretmek bakış zevki, güzelin anımsanması, tasasız bir zevke dönüşür...

Bölüm 5

* * *

Victoria Dönemi Örtülerinin Altında (1800-1960)

Fransa ve İngiltere'de yükselen burjuvaziler döneminde, uygarlığı nitelemek amacıyla tek bir deyim seçmek gerekseydi, "Victoria dönemi" ifadesi ağır basardı. Bu kavram, kuralları ve normları bütün İngiliz ve Fransız halklarını ilgilendiren bir yaşam biçimi gibi tanımlandığında, dar anlamda Victoria'nın idaresiyle (1837-1901) sınırlanamaz. Ben de bu dönemi 1800-1960 arası olarak analiz etmeye karar verdim. İki ülkenin çok açık seçik özellikleri, kimi zaman çok açık seçik biçimde farklı zamansal ritimleri vardır. Ticaret ve sanayi alanlarında orta sınıflar İngiltere'de, Fransa'ya oranla, yasalarını daha çabuk ve daha kısa zamanda empoze ederler. Fransa'da 1830 ve 1848 devrimleri olmuş ve Komün yaşanmıştır ve bunların sonucu kesintilerle ve karşıtlıklarla dolu bir tarihtir. Bununla birlikte dünya sahnesinde dönemin belli başlı sömürge rekabetleri, kültürel kökleri sürekli birbirine karıştırır. Benim konumun içinde yer alması mümkün olmayan çok sayıda ve önemli değişkeyle birlikte her iki ülke, Victoria dönemi vizyonun egemen olduğu bir yaşamı keşfeder ve irdelerler.

Felsefe bağlamında 18. yüzyılda doğan bu düşüncenin mesajı ılımlılık, ölçülülük, içgüdülerin yönlendirilmesidir. Böylelikle burjuvalar ve orta sınıflar özgür bir ruh haliyle donanırlar. Bir korku dininden koparlar ve aylak soylu sınıftan ve kaba, endişe verici ve

tehlikeli kabul edilen halktan farklı olduklarını gösterirler. Paris ya da Londra'daki felsefi edebiyat ve entelektüel toplumsallık dışında, nezaket kavramı da bu yeni duyarlığın gelişmesine çok önemli katkılarda bulunur. Ben tanımı, yavaş yavaş, gizli gizli itkilerin denetimine, görünüşlerin zorbalığına ve dünyanın özel ve genel olarak iki alana ayrılmasına odaklanmış bir kişilik yaklaşımına doğru kayar. Dikkat çekici bir biçimde büyüyen Paris ve Londra'da böyle bir ayrım "tehlikeli sınıfların" sevimsiz bir arada bulunmasıyla da pek fazla bölünmemiş ve çok daha monden bir aristokratik modelle çelişir. Eşitler arasmda konuşma sanatı, aynı zamanda heyecanların gizlenmesi sanatıdır. Burjuva "toplulukları" kent cangılı tehlikelerinden, aile ocağı ve bireysel özdenetim kültünden gelen çifte bir çitle korunurlar.

Bunların sonucu, soyluların ya da halk kesimlerinin savurganlıklarına bütünüyle zıt düşen, kendine hâkim olmaya ve yetingenliğe dayalı bir beden ve cinsel zevk algılamasıdır. 1800-1960 arasında, beş ya da altı kuşak, ender rastlanan bir erkeklik söylemi doğuran ağır bir cinsel zevk baskısı yaşamışlardır. Bu söylem, cinselliği utanç verici bir hastalık haline getirirken, öyle travmalar yaratmıştır ki, bunların tedavisi için Freud ve Freudçuları beklemek gerekmiştir. Böylece gerçek bir yaşamsal töz yitimi korkusu, tutucu kentsel azınlığı tıbbı yeni bir modernite dinine dönüştürmeye iter. Bu eğilim, cinsel ilişkiyi tehlikeli, hatta ölümcül ilan eder ve çok sınırlandırır. Her türlü aşırılıktan, özellikle "hastayı" ölüme götüren mastürbasyondan kaçınmayı tavsiye eder. Bununla birlikte meyve kurtlanmıştır, çünkü erkek çifte standardına göre ikili bir erotik yaşam söz konusudur, iyi ve yiğit aile babası geceleri parayla satın alınan aşk zevkleri peşinde koşar.

Victoria dönemini belki de perde imajıyla anlatmak daha doğru olur, katı ve kesin bir ahlakın bu edep örtüsünü kaldırmak çok çekici olabilir! Aynanın arkasında biraz dolaşıldığında zevk arayışlarının ne kadar yoğun olduğu görülür. Çevresinin katı ahlak kurallarıyla yetişen ve 1200'den fazla kadınla yattığını iddia

eden Walter (*My Secret Life*'ın [Gizli Yaşamım] olağanüstü anlatıcısının takma adı) sefihlerin ya da libertenlerin doğrudan mirasçısı ve de bir kültür aracısıdır, çünkü hizmetçi kadınların, çiftlik kızlarının ya da Londralı fahişelerin kollarında yetiştirmiştir kendisini. Erotizm meraklıları tutkularını dindirmek için pornografiden yararlanırlar ve buna bir de yasaklarla oynama zevki eklenir. Alaycı bir biçimde seks, alkol ve şiddet düşkünü hayvanlar gibi tarif edilen köylüler ve işçilerin bu anlamda çok önemli özellikleri olduğu söylenemez. Sonuç olarak zevkin tarihi, kesinlikle çizgisel değildir. Bir buçuk yüzyıl boyunca baskı ve özgürlük dönemleri birbirini izlemiştir. En önemli kopmalar 19. yüzyıl sonuna denk düşer ve bu yıllarda tıp söyleminde derin dönüşümler görülür, daha sonra 20. yüzyılın ilk yarısında, büyük bir ekonomik ve toplumsal gelişme gösteren orta sınıflar içinde, bağnazlık yavaş yavaş gevşer, kendi aralarında da hazcılığın genel olarak gelişmesi karşısında, tıp bilgilerinin denetlenmesi mümkün olmaz. Cinsel itkileri hiçbir şey, hiçbir zaman engelleyemez, beden her zaman payını ister. Toplumlar empoze ederler ya da empoze etmeye çalışırlar, insanlar düzenler, uyarlar, onarır, yaratırlar...

Seksin denetlenmesi

Burjuvazi kavramı çokbiçimlidir ve değerlendirilmesi zordur. Peter Gay'in iddialı sentezi, açıklayıcı olmaktan çok betimseldir genellikle ve buna göre sözcük, hem eleştirel bir anlam taşır, hem de bir kendine saygı unsuru olarak görülebilir. 19. yüzyılda Fransa, İngiltere ya da Almanya'da kendilerini burjuva olarak niteleyenler, dekadan aristokrasiye ve çok saygın emekçi sınıflara karşı bir ahlaki üstünlük hissederler, ama Gustave Flaubert ya da Friedrich Nietzsche tarafından temsil edilen avangard entelijansiyanın "burjuva düşmanlığı" eleştirilerine çok üzülürler.[1] Öte yandan yazar, çok yerinde bir tespitle, bu insanların sanat yapıtı koleksiyonları oluşturma zevkinin muzaffer bir bireyciliğin simgesi olduğunu ve

"aşırı içselleştirmenin" onlarda saldırganlığın denetimini git gide artırdığını ve bunun spor alanında doruğa ulaştığını söyler. Ancak cinsel zevki evlilik ilişkisi içinde yüceltme çabası içine girdiğinde çok daha az inandırıcıdır. Böyle bir olasılık inkâr edilemez kesinlikle, ama bunun belirleyici bir eğilim olduğunu kanıtlayan bir şey yoktur. Uzun süre bir kanıt olarak öne sürülen Amerikalı Mabel Loomis örneği şaşırtıcıdır, çünkü kadın cinsel zevki kocasının kollarında arasa da, zina yapmaktan da geri durmaz ve erkek çifte standardını kendi yararına dönüştürür. Bu toplumsal sınıfların ideali "ölçülü olma, yasak ve tekeşliliktir" ve bu ideal onları en azından 1880'lerdeki dönüşümlere kadar aristokratlardan ve alt tabaklardan ayırır.[2] Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Batı burjuvazileri, gerçekler çoğu zaman daha karmaşık ve daha çelişkili olsa da, ahlak uygarlığı sürecine uyuyorlar.[3]

Toplumsal roller

Paradoksal bir biçimde, kişilik üstünde yoğunlaşma, toplulukların önemini gösteriyor. Çünkü doğuştan burjuva olmak yeterli değildir. Referans gösterilebilecek bir "aileye" mensup olmak da önemlidir.[4] Bunun için yaşamda genel ve özel bir role sahip olmak amacıyla ailede ve seçilen okullarda, özel bir kendini denetleme tekniğiyle birlikte, bir ayrıntı sanatı kazanmış olmak gerekir. Böylece çok baskıcı bir kültür çerçevesi içinde bireysellik çok güçlü bir biçimde ifade edilir, güçlü bir karakter oyuncusunun önceden yazılmış bir rolü kendisine sadece çok önemsiz, ufak tefek değişiklik hakların tanıyarak üstlenmesi gibi. Mutlaka uyulması gereken kural, iş dünyasında ve aile içinde gizliliktir. Bireyin başkalarının beklediği tavır ve davranışları sergileyebilmesi için, kendisini sürekli denetlemesinin temel gereksinimidir bu ve sonucu bireyin *bilinçlenmesi*'dir.[5] Dolayısıyla "mahremiyetin zorbalıkları" 19. yüzyıl orta sınıf insanlarını bir "kişilik kültürünü" öne çıkarma noktasına götürür ki bu 21. yüzyıl başında kendini kabul ettiren "mahremi-

yetçi bir tapınmaya" doğru gidişin ilk aşamasıdır. Bu bağlamda söz konusu olan kamusal alanın daralması değildir kesinlikle ve sadece özellikle itkilerin denetlenmesine yönelik bir kendine hâkim olma felsefesine uyarlanma stratejisinden söz edilebilir. Yaşama sanatı normları, uygarlığın ilkel insanın vahşi ve hayvani doğasına ya da köylülerin ve işçilerin kabalığına üstünlüğü konusunda zorunlu bir doğrulamaya gerek kalmaksızın, mutlak kural haline gelir. 1899 yılında Barones Staffe'ın yazdığı söylenen ünlü adabı muaşeret kitabı *Usages du monde*'da anlatılan "iyi insan bir bedene sahip olduğunu unutturan insandır."[6]

Herkesin "aile çevresinde bedensel gereksinimlerini ya da kişisel duygularını irade dışı ve kaotik bir biçimde ifade etmekten" çekindiği bir çağda, saygın kadınlar daha çok ilgilidir bu konularla. Marburg Üniversitesin'de çalışan bir Alman hekim, doktor Carl Ludwig, kadının kabızlığına bağlı "yeşil hastalığını" kadının yemeklerden sonra elinde olmadan osurması korkusuyla ilişkilendiriyor ve bu korkuyla yaşayan kadınların titreyerek kıçlarını sıktıklarını söylüyor. "Beyaz hastalık" ise kendilerini yabancıların görmelerini istemediklerinden yeterince güneşe çıkamayan kadınları etkileyen bir hastalıktır. Kadınlar özellikle kendilerini eve kapanmaya zorlayan erkek baskısı yüzünden sıkıntı çekmezler mi? 19. yüzyıl bilim adamlarını çok fazla ilgilendiren kadın isterisi, ağır baskıların görüldüğü ve kolayca depresyonlara götüren aile mahremiyeti çerçevesi içinde anlam kazanır.[7]

Yanılgıya düşmemek gerekir: Burjuva Ben aşırılığı, sözgelimi Flaubert gibi kökenlerini reddeden yazarlara ve sanatçılara özgü, çok mahrem bir kendi olma ifadesi değildir. Bu bağlamda Bireyin kendisini ihtiyaçlarına, içgüdülerine, arzularına ya da tutkularına bırakmaması ve çok iyi tanımlanmış bir toplumsal rol çerçevesinde bütün potansiyelini açıklaması istenir.

Yeni tıp dini

Cinselliği çok sıkı biçimde denetleme iradesinin kökeninde bu tür kavramlar vardır. 19. yüzyılda tıp bu yönde kesin bir adım atmış, şapelleri, sapkınları ve inançsızlarıyla yeni bir din durumuna gelmiş, bir bilim adına tavsiyelerde bulunma ve yönlendirme konusunda yetkiyi eline almıştır. Bedensel olgular konusunda gittikçe güçlenen bir tekel olur, buna karşılık bu konularda mevcut kiliselere ilgi git gide azalır.[8] Fransa'da devrimden sonra ruhani kuşatmanın zayıflaması ve özellikle de bu dünyada yaşanabilecek mutluluklarla ilgili yeni düşünceler 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak özgür inanç alanını oldukça genişletmiştir. Bedenin gizemleri, ölüm, orgazm konusunda rasyonel şeyler söyleyebilen tek disiplin olan tıp, kültürlü ve varlıklı insanların sıkıntılarına çözüm getirmeye çalışarak bir güç haline gelir. Ayrıca tıbbın tavsiyelerine uymak için gerçek anlamda inançtan kopmak da şart değildir.

Tıbbi otorite sadece bilimsel verilere dayanmaz. Çünkü hekimler de baba, koca, kardeş, oğuldur ve genellikle orta sınıflardan gelmişlerdir. Gerçeği referans dünyalarının kültürel gereksinimlerine uyarlarlar. Cinsellik konusunda eski Hıristiyan suçluluğu düşüncesini bir sağlık rejimi biçimine dönüştürürler. Bedenlerin aşırı biçimde yıpratılması konusunda dikkatli olunmasını isterler ve güvenli bir şekilde günah çıkartan papazların yerlerini alırlar, kendilerine başvuran insanların mahrem yaşamlarını kesin biçimde yönlendirirler. Evlilik ilişkilerinde özellikle ölçülü ve ılımlı olmayı tavsiye ederler. Bu bağlamda O.Q.S. Fowler ve hidroterapöt T.L. Nichols örnek gösterilebilir. T.L. Nichols'un *Esoteric Anthropology* adlı yapıtının 1873'ten sonraki İngilizce baskıları belirgin örneklerdir bu konularda. Ona göre kadınlar, aym birçok gününde çok ateşli şehvet eğilimleri içindedirler, ama emzirme ve tabii ki regl dönemlerinde cinsel ilişkiye girmemek gerekir. Nichols aynı zamanda her türlü tahrik durumlarından da kaçınılması gerektiğini söylüyor bu dönemlerde: dans, açık saçık kıyafetler, öpme ok-

şama... Ona göre, yozlaşmış modern dünyada birçok evli kadın cinsel zevklerden mahrum yaşamaktadır ve kocaların bu kadınları cinsel ilişkiye daha yoğun biçimde katmak istemeleri, sinir sistemlerine zarar verme tehlikesi doğurmaktadır. Ayrıca erkeklere de bir uyarısı vardır: Elli yaşından sonra cinsel zevkler çok yorucudur ve felç ya da beyin kanamasına yol açabilirler.[9] Yaşadığı döneme göre sıradan ve ılımlı olan Nichols'un düşüncesi, fiziksel hijyen öğütlerine aktarılan günah korkusunun sekülerleşmesine dayanır. Cehennemde yanma korkusunun yerini hastalık ve ölüm korkusu alır. Bu korku büyük bir sıkıntı doğurur ve tıp bu korkuyu ılımlılık ve ölçülülük tavsiyeleriyle çözme iddiasındadır, bir tür "zamansız cinsel perhiz". Hekimlerin yaptığı, uyuyan birikmiş sermayeden en yüksek payın alınmasını sağlayan egemen burjuva temasını fiziksel alana aktarmaktan başka bir şey değildir. Çünkü cinsellik o dönemde, hekimler tarafından, sağlık için potansiyel bir tehlike taşıyan, fışkıran bir güç gibi tanımlanır ve bu gücün denetlenmesi ve sınırlanması gerekir.[10] Model çok uzaklardan, ortaçağ manastır geleneğinden gelir. Doğrudan doğruya Ben ve toplum düşüncesine bağlı, denetlenemeyen bir cinsellik korkusunu yansıtır. Orgazm bireye kendi üstündeki denetimi yitirebileceği korkusu verebilir ve olumsuz ahlaksal ve bilimsel formülasyonlar bu duyguyu güçlendirdiği takdirde, yaşamın düzensizliğinin bir işareti olabilir. Sıkıntı cinsel organlarla, karşı cinsin ya da farklı bir ırkın ötekisi ile ilgili fantazmalar yaratır. Sanat ve tıp bunları alır ve cinselliğin egemen söylemi yapar.

19. yüzyılda kadının gebe kalmak için cinsel zevk duyması gerekliliği, yavaş yavaş kuşkuyla bakılan bir düşünce haline gelmiştir.[11] Hatta 1841'de *A Practical Treatise on Diseaes of the Urinary and Generative Ogans in Both Sexes* (Her İki Cinsteki Üreme ve Boşaltma Organlarının Hastalıkları Üzerine Uygulamalı Bir Tez) adlı bir kitap yazan Doktor William Acton (1813-1875) gibi kimileri, normal evli kadınların cinsel zevk yaşamadıklarını ve sadece kocalarının zevklerine tabi olduklarını iddia etmişlerdir. Acton'a göre

"kadınların hissettikleri tutkular sadece aile, çocuklar ve evle ilgili görevleridir." Acton ayrıca çiftin cinsel arzularını hafifletebilmelerinin en etkili yolunun, kadının iki yılda bir gebe kalması olduğunu söyler, çünkü dokuz aylık süre, daha sonra emzirme döneminde çok fazla tahrik olmaz ve bu durum kocasının arzularını da azaltır.[12] Acton'm burada düşündüğü eski bir denetim düşüdür sanki, erkeğin eşinin düzenli biçimde gebe kalmasını ve daha sonra emzirmesini denetlemesi. Bütün erkeklerin paylaştığı bir şey değildir bu kesinlikle. Genel kabul gören düşünceye göre evli kadın frijit değildir ancak uyandırmak, isteklendirmek, heyecanlandırmak gerekir onu, böylece kolayca sevişme isteği gelecektir. Erkek ateşli, azgın ama beceriksizdir, Balzac'ın deyişiyle keman çalmak isteyen bir orangutana benzer.[13]

Sıvılar kuramının terkedilmesi, günah duygusunun gerilemesi hekimleri, çok farklı argümanlarla da olsa, cinselliğin çok tehlikeli ve erkeklere ve kadınlara göre çok farklı bir şey olduğu düşüncesinden vazgeçirmemiştir. Erkekler "ateşli tavşanlara" benzerler, kadınlar daha soğuktur ve fazla zorluk çekmeden kadınlık ve annelik görevlerini yerine getirirler ve kendilerine şefkatle ve incelikle davranıldığı takdirde duyguları da tatmin olabilir. Tersi olmasa tertemiz bir tablodur bu: Evlilikte uyum ve cinsellikte ölçülülüğün bedeli, erkeğin fahişelerle düşüp kalkmasıdır. Gençliğinde başlaması ve alışması gerekir bu işe, daha sonra sürekli baskı altında "hidrolik" mekaniğini düzenli biçimde temizlemesi gerekir, çünkü iffetli eşi yeterli gelmez bu konuda. Bu çifte standart erkek egemenliğini gösterir, çünkü evli kadınların zevki efendilerinin ve kocalarının kolları dışmda aramaya kesinlikle hakları yoktur.

Çıplaklık ve kıllar

Victoria dönemindeki cinsel baskının kökü gerçeklerdedir. Bedenin denetlenmesi çok sayıda işaretle kanıtlanır. Utanma duygusu çağın en önemli olgularından biridir. XIV. Louis dönemine kadar

insanlar derelerde çırılçıplak yıkanırlarken 19. yüzyılda giysilerin arasından fark edilen ten şaşırtmaya başlamıştır. Sözgelimi Meuse'lü bir dokumacı, gömleğinin altından memeleri görünen bir komşu kadının, perdesiz, panjurları açık bir odada dolaşıp durmasına tahammül edemediğini söylüyor. "O kadar sinirlenmiştim ki bir an gidip panjurları kapamayı düşündüm." Söylediklerinde gerçekten samimi olmasa bile, en azından güzel kadının çekiciliğinden değil, uyulması gereken kurallardan söz ediyor. Mutlak çıplaklık randevu evlerinde geçerlidir. Terbiyeli kadınlar kocalarının karşısında çıplak dolaşmaktan utanırlar. 1930'lu yıllarda bir kadın, bir papaza heyecan içinde, bir kocanın karısını sevişmeye ve kendisiyle çıplak dans etmeye zorlamaya hakkı olup olmadığını sorar. 19. yüzyılda İngiltere'de, evlilik ilişkisi içinde yatakta tam bir çıplaklık, müstehcenliğin doruğu gibi görülmüştür. Pornografi yazarları için erotik zirve, çılgınca cinsel oyunlardan sonra erkeğin yüzyılın sonunda Lady'nin iç gömleğini çıkararak kadın utancının son örtüsünü de kaldırmasından sonra yakalanmıştır.[14] Manş'ın iki yakasında bu konuyla ilgili çok fazla ve çok çarpıcı bir fantazma vardır. Fransa'da müstehcen kabul edilen, çıplaklık sergileyen ya da düşündüren yapıtlarla ilgili olarak açılan soruşturmalar artar. 1884 tarihli bir raporda bir gravür (*Yanılgı*) suçlanır, bu gravürde üstünde iç gömleğiyle yatağa uzanmış bir kadın görülür, kadının sol eli uyluklarının arasındadır ve yanı başında da bir kedi kuyruğu görülür...[15] İngiltere de geri kalmaz tabii ki bu konuda. Bu ülkede nü mitolojik resimlere sığınır, yasaklara karşı ikame yerler. 1896'da, bekâr ölen Krallık Akademisi Başkanı Lord Leighton, dişi güzelliğini yüceltilmiş Venüs, Ariane, Andromede biçimleri altmda kovalar ama gene de kilisenin tepkisini çeker. Çok genç kızlarla ilgili olarak İngiliz zevki, cinsel organlarda tüy olmamasını ister, insanın hayvan doğasını hatırlattığı için çok edepsizce bir şeydir bu. Genç kız bedenlerine düşkün bir sanat eleştirmeni olan Ruskin'in cinsel organı olgun bir kadının cinsel organını andırdığı için Effie Gray'le evliliğini sürdüremediği söy-

lenir. Doğru olmasa bile hoş bir hikâye. Leighton'ın *Theseus tarafından terkedilen Ariane* adlı tablosunu yaptığı yıl, 1868'de Krallık Akademisi galerisini ziyaret eden *Alice Harikalar Diyarında'* nın (1865) yazarı Lewis Carroll, fotoğraflarını çekmekten çok hoşlandığı küçük kız resimlerinden çok hoşlanmıştır. Victoria dönemi İngiltere'sinde küçük kızların cinsel istismarı belli başlı fantazmalardan biridir, belgesi bol gerçek bir külttür.[16] Adım vermeyen bir Londralı, çok heyecan verici şeyler yaşadığını anlatıyor. Bir gün hem zevkli hem acı bir olay yaşamış, bir kadın kendisine bir kız çocuğu satmaya çalışıyor, reddediyor kadının teklifini ama kadın ısrar ediyor. Ve sonunda "Beni buraya niçin getirdin öyleyse? Senin için değil onun için mi geldim!" diyor. Kadın sadece "Ben kıllıyım" diye cevap verince bir tokat patlatıyor ve "ve ben kılsızından hoşlanırım" dedikten sonra hiç acılarına aldırmadan küçük kızı beceriyor.[17]

Yasaklar tepki olarak tecavüz yazıları ve davranışları doğurur. İngiliz fetişistleri, kadınların çıplak ayakları ve bacaklarıyla çok ilgilenirler. Namuslu geçinme gösterileri, masaların ya da piyanoların ayaklarını kapatmaya kadar gider, ama sonuçta bedenin şöyle bir görülen çıplak bölümleri özellikle erotik bir anlam kazanır. Bu konulardan, biraz sıkılarak da olsa, meşru bir biçimde bir dergide söz etmek, okuyucuda erotik hayaller uyandırmaya yeter. 1879-1880'de *The Pearl*, dünyada İngiliz kadınları kadar bacaklarına meraklı kadınlar olamayacağını iddia eder, nedenini de açıklar: İngiltere'de kadınların malum hava şartları nedeniyle çamurlu bir yerden geçerken kirlenmemek için eteklerini kaldırmaları için birçok neden vardır. Bir dizgi ya da baskı hatası kurbanı olan, çok saygın *Daily Telegraph*, "kadınların külotlu çorapları çok fazla indirilmemeli ve çok fazla gerilip açılmamalıdır" (*women's tights must not be pushed too far, nor stretched too wide*) bilgisini alınca, ağızları açık kalan okuyucularını nasıl şoke etmiştir kim bilir! Tabii ki "kadın hakları" (*women's rights*) savunucularının yazdıklarını okumak gerekmiştir hemen, ve yayın organının sahibi Josep Moses

Levy böylesine müstehcen bir hatanın tekrarlanmaması için düzelti bölümüne bir şef atar.

O dönemde bedenin altı ya da işlevleriyle ilgili her türlü sözsel referans, bir eğitimsizlik işaretiydi. Gerçek İngiliz edebiyatında ölçülü anıştırma egemendir: Bir fahişe asla bir *whore* değildir ama eğer sarhoşsa gülünç bir şekilde *academician* (genelevde yatıp kalkan) ya da *cat* (kedi) denir ona; *glue* (yapışkan) cinsel hastalık demektir; vulvaya *leather* (deri) denir; *to be in his altitude* (düzeyinde olmak) sarhoş için kullanılır. Daha sıradan bir cinsellik dilinde kadın memelerine *küreler* ya da yarımküreler veya *milk-shop, feeding bottle, baby's public house* denir, sütannellik işlevlerini açıklayan sözcüklerdir bunlar. John Thomas Fanny'nin, Mary Jane ya da Lady Jane'le buluşması penisin vajinaya girmesidir. "İşemek" *plant a sweet pea* (tatlı bezelye ekmek), *shake hands with an old friend* (eski bir dostun elini sıkmak) ya da daha sık kullanılan *spend a penny*'dir (bir penny harcamak).[18]

Başka simgeler ahlakın gerekliliklerini yansıtırlar. Fransa'da III. Cumhuriyet döneminde romancılar ve hekimler, kırk yaşındaki kadını ısrarla cinsel zevklerinden vazgeçirmeye çalışırlar. 1926'da Yonne Belediye Başkanı bir dulun, "elli yaşında bir kadının kırk yaşında bir erkeğe kur yaptığını" görünce şaşırır. Dudaktan öpmek ise 19. yüzyılda Fransızların çoğunu şaşırtır. Gene Yonne'da, bir yargıç küçük bir köylü kızına penisini teşhir eden birinden söz eder, ama onu esas şaşırtan kabul edilmesi mümkün olmayan başka bir müstehcenliktir: "Dilini ağzına sokmuştu!"[19]

Cinsellik, utanç veren, kimi zaman ölümcül bir hastalık

Victoria döneminde birçok insan cinsel ilişkinin bir suç gibi görülmesini istemiştir, şakası çok yaygındır.[20] Birçok hekim en azından ağır bir hastalık gibi görmüştür cinsel ilişkiyi ve bu durum, kendilerini sansürcülerin ifşa ettikleri sapkınlıklara bırakmayanlar da dahil olmak üzere, birçok insanda çok etkili ve gizli bir sıkıntı ya-

ratmıştır. Seks utanç ve endişe verici bir tabudur ve yaşanması zordur. Toplumun baskısı, özellikle, tıp mesleğinin korku veren vurgulamalarıyla ifşa edilmiştir. Özellikle genç erkekler çok şaşırtıcı, akıl almaz imajlar içinde boğulmuşlardır. Pornografi ve fahişelerle düşüp kalkma; birinin tüketici sayısı sınırlıdır, öbürü yoğun ve çokbiçimlidir ve her ikisi de sıkıntıdan kurtulma konusunda belli başlı iki yol oluştururlar. Kırbaçla(n)ma, sadizm ya da mazoşizm gibi sapkınlıklar daha gizli ama kesinlikle çok yaygındır ve 19. yüzyıl sonunda artan nevroz olaylarına işaret ederler. Tam zamanında yetişen Freud, ne yapacağını bilemeyen ve 20. yüzyılın şafağında cinsel özgürlük değilse bile biraz rahatlamak isteyen Avrupa orta sınıf insanlarına hizmet verir.

Anksiyete çağı

Cinselliğin ürkütücü bir boyutu vardır. Kültürler bu boyutu yumuşatmaya çalışabilirler ya da tersine toplumsal ilişki içinde söylemlerinin temel bir argümanı yapabilirler. 19. yüzyılda Batı Avrupa ikinci çözümü benimser. Sanayileşmenin, iyimserliğin, gelişmenin, bilimin, sosyalist ütopyaların, boş inançların reddedilmesinin çağı, aynı zamanda fiziksel zevk alanında sıkıntı çağıdır. Çok sayıda Anglosakson tarihçi Fransa'da pek fazla gelişmemiş bu özellik üstünde durur.[21] Bununla birlikte Manş'ın iki yakasında, özellikle mastürbasyon konusunda çağın düşünceleri ve uygulamaları çok yakın ve çok çarpıcıdır. Öte yandan Victoria dönemi normlarının gelişmesine rağmen Fransız uygarlığı üstünde daha yapışkan bir erotik hafiflik kokusu vardır. Böyle bir araştırmanın yapılması gerekir.

Emperyal İngiltere seksten özellikle korkar, çünkü çağdaşları onun denetlenemeyen ve yıkıcı gücünden korkarlar. Victoria dönemi, cinsel arzu temasına sürekli yasak ve karışıklığın hatta acılar ve zorluklar dünyasında yaşama duygusundan kaynaklanan tehlike, yıkım ve felaket düşüncesinin egemen olduğu "anksiyete ça-

ğıdır".[22] Kültürel ve sosyal sonuçlar özellikle kadınlar için vahimdir.[23] Kaygı ve endişe, özellikle orta sınıflara özgü bir tür biriktirme ideolojisi sapkınlığından gelir. Çok genel bir kaybetme, mülksüzleşme, yoksulluk korkusunu yansıtır. Sözgelimi 19. yüzyıl sonuna kadar orgazmı tanımlayan en yaygın İngilizce deyim *to spend* (harcamak) olmuştur. Modern *to come* (gelmek) kavramı yaygınlaştığında da bütünüyle kaybolmamıştır söz konusu fiil. Dönemin tıbbı, bedeni bir makine gibi görür, öyle ki erkeğin boşalması, sonucu bir töz ve güç yitimi olan mekanik bir hareket olarak ortaya çıkar. Cinsel yaşamın doğru biçimde düzenlenmesinin kökeninde yatan budur. Pornografi dünyası bütünüyle ters bir imaj önererek bir ütopya, tam bir erotiklik olan bir "pornotopi" yaratır ve bu bağlamda doğa devasa bir dişilik kazanır, muazzam bir tanrı penis söz konusudur. Böyle bir fantazma ancak çok büyük yoksunluklar dolayısıyla acı çeken insanlar, gerçekten cinsel açlık içindeki erkekler tarafından anlaşılabilir.[24] Bu türün yazarları ve okuyucuları hiç kuşkusuz küçük bir azınlıktır, ama Victoria dönemi edep örtüleri altında gizlenen tutkuları da ortaya çıkarır bu olgu. Orta sınıfların ikiyüzlülüğü üstünde durmak sıradan bir olgudur. Bununla birlikte bu sınıfların insanlarının böyle bir ikiliği kesintisiz sürdürebilmeleri için bir çifte gerçeklik yaşamı sürmeleri gerekir. Çünkü rollerini sadece kendileri için oynamazlar. Gelecek kuşakların gözünde her anlamda, içleriyle dışlarıyla bir, iyi, soylu, temiz insanlar olmaları gerekir.[25] Bir başka deyişle tarihi poz verirler!

Aynanın öbür tarafında çok büyük yoksunluklar yaşanır. Toplumun baskısı ağırdır. Katı ahlak anlayışı yasalara dayanır. Fransa'da devrim ortamında boşanma kurumu ayakta kalamamıştır. 19. yüzyılda İngiltere'de çok enderdir boşanma olayları. 1858-1887 arasında 7.321 boşanma gerçekleşmiştir ve bu rakam 1867-1886 döneminde ABD'de gerçekleşen boşanma olaylarmdan elli kat azdır. *Matriomanial Causes Act* (Evlilik Davaları Yasası) (1857) resmi bir çifte standart getirir, çünkü zina yapan evli bir erkek ancak, sözgelimi ensest gibi, ağır bir suç işlemişse ya da

başka bir suç işlemişse cezalandırılır, oysa evli bir kadının sadakatsizliği boşanma için başlı başına bir gerekçedir.[26] Bu konularla ilgili olarak fazla kovuşturma açılmaması, alınan kararların somut sonuçlarının önemini azaltır, ama bu kararlar yazılı olmayan temel yasanın yansımalarıdır: Ahlaklı bir kadın arzularını kocasının ve çocuklarının iyiliği için feda edecektir. Çifte yaşam, etik olarak yasak kabul edilebilecek sapmalar sadeçe kocasının hakkıdır, özellikle fahişelerle düşüp kalkması zımni ve legal bir bağışlayıcılığın koruması altındadır. Fransa'da da aynı durum söz konusudur. 1860'dan başlayarak *"burjuva sınıfına dahil sosyal kategorilerin sayısal artışı ve özellikle zenginleşmesi"*[27] sonucu "fahişelik dünyasmda yeni bir talep" gelişir. Manş'ın öte yakasmda çalışan Doktor William Acton, iki ülkenin durumunu da benzer bulur. Bir yandan fahişelerle düşüp kalkmayı ahlaksal açıdan doğru bulmazken 1864, 1866 ve 1869 tarihli *Contagious Diseases Acts*'m (Bulaşıcı Hastalıklar Yasası) düzenlemesine götüren tartışmalara aktif biçimde katılır. Çok sayıda kara ve deniz askerinin bulunduğu bölgelerde, hafif meşrep kadınlar tıbbi denetim altında tutulurlar ve cinsel hastalıkları varsa eğer, giderleri devlet tarafından karşılanmak üzere, tedavi olmak zorundadırlar.[28]

İngiliz ve Fransız yönetimlerinin benimsediği resmi tavır, iki ayağı olan bir tür "uygarlaşmış ahlaktır": Sessizliğin entrikası ve çifte standardın egemen olduğu bir yaşam.[29] 1850-1860 arasında doruk noktasına ulaşır bu olgu. Sürekli yükselen protestolara, yığınla engelleme projesine rağmen fahişelik Paris ve Londra'da serbestçe kol gezer.

Fransa'da 1876-1879 arasında önemli edebiyat yapıtlarına konu olur bu olgu. Genelevler ve randevuevleri Joris-Karl Huysmans, Edmond de Goncourt, Émile Zola ve Guy de Maupassant gibi yazarlar tarafından anlatılmıştır. *Marthe, Sokak Kızı Elisa, Nana, Lucie Pellegrin'in sonu, Kartopu* gibi yapıtların yayınlanması aşağı yukarı aynı döneme rastlar. Öte yandan kont d'Haussonville de *Revue des Deux Mondes*'da (İki Dünya Dergisi) safahat ve kötülük konula-

rında yazılar yazar. Burada Cumhuriyetin güçlendiği bir dönemde sansüre karşı siyasal bir zaferden söz edilebilse de[30] özellikle İkinci İmparatorluk döneminde daha açık seçik biçimde görülen erkek çifte standardının zaferinin ilan edilmesidir. Dalga bütün Avrupa'ya yayılır ve alman Psikiyatr Richard von Kraft-Ebing (1840-1902) *Psychopathia sexualis* (Cinsel Psikopati) adlı yapıtını yayınlar. Cinsel sorunların ilk tıbbi sınıflandırması olarak ünlenen yapıt, bir kuramı açık seçik biçimde savunur: "Cinselliğin yönlendirdiği erkek her yerde tatmin bulabilir" (açık bir fahişelik anıştırması), oysa özellikle toplumun yüksek sınıflarında "kadın tek bir erkeğe bağlıdır." Ayrıca şunu da belirtmek gerekir: "Erkek için aşk hemen hemen her zaman bir maceradır ve daha sonra da birçok başka ilişkiye girer, oysa bir kadın için yaşamının en önemli amacıdır."[31].

Hiçbir biçimde İngiliz özellikli olmayan[32] bu tür bir cinsiyet ayrımı, 19. yüzyılda orta sınıflara özgü bir Batı buluşudur. Bu bağlamda günah kavramının yerini aynı derecede katı ve tıp ve yasalarla desteklenen bir laik ahlak alır, erkeğin özel hakları şiddetle savunulur ve dölleme zevki gene erkeğin lehine ayrı tutulur. Belli başlı yenilik, bütünüyle zıt iki kadın tipinin (iyi ya da kötü) ayrılmasıdır, oysa geçmişteki Hıristiyan ahlakçılara göre tek bir dişi vardı: Doğası gereği günahkâr ve şehvet düşkünü ama aynı zamanda da melek ve şeytan. Bu sadece ataerkil iktidarın yeni toplumsal, ekonomik ve dinsel koşullara uyarlanması mıdır? Esas sorulması gereken bu tür anlayışların öteki toplum kategorileri içinde aşama aşama nasıl yayılabilmiş olmasıdır.

Bunlar büyük olasılıkla 19. yüzyıl ortalarına doğru Avrupa'da, burjuva ekonomik ve politik zaferleri döneminde daha büyük boyutlar kazanırlar. Ve belli bir topluma özgü ahlak, gittikçe yaygınlık kazanan tıp bilimine dayanan, bir iktidar sistemi olur. Bu tür bir başarı büyük olasılıkla mesajın temel çelişkisine, karmaşasına bağlıdır. Meşru evlilik çerçevesi içinde kutsal, iyi ve güzel bir şey olan cinsellik aşırılıklara, mastürbasyona, zinaya, İngilizcede "olumsuz, kötü bir sözcük" gibi görülen fahişeliğe gittiğinde pis,

tiksindirici, tehlikeli bir şey olur. Herkes kendinden bir parça bulabilir burada, erotizm açlığı yaşayan libertenler, en ahlakçı dindarlar, para karşılığı seks ve cinsel rahatsızlık gerçeklerini çok iyi bilen halktan insanlar. O tarihte Freud henüz bilinçaltının karanlıklarına dalmış olmadığından kadınların iffetliler ve yoldan çıkmışlar, bir anlamda anneler ve fahişeler olarak iki gruba ayrılması erkekleri rahatlatır ve insanlığın öteki parçasının gizemlerini kolayca anlayabildikleri duygusunu yaratırlar onlarda. Bu bağlamda getirilen açıklama, günahsız bakire Meryem ve baştan çıkarıcı Havva'yı karşıtlaştıran Hıristiyan anlayışının bir uzantısıdır.

Bütünün mihenk taşı olan kadın üstündeki baskı her alanda yansır. Anaç, neredeyse azize olan, ideal utangaç evli kadın, eve kapanarak, her türlü suçlu tutkuyu reddederek ve bedenini eşiyle meşru ama ölçülü biçimde kullanarak yorgun, kapitalist savaşçının istirahatini sağlar. Başta hekimler olmak üzere, dönemin düşünürleri iyi kadını sürekli ihtiyaçları olmayan, cinsel arzuları da olmayan bir yaratık gibi gösterirler.[33] Kendini veren, seven, sadık kadın: Daha önceki yüzyıllarda hiçbir erkek böyle bir mutluluğu düşleme cesareti gösterememiştir! Erdemli evli kadının karşısında fahişe vardır. Fahişe daha önce bütün kadınlara mal edilen negatif karakterleri yüklenmiştir. Kokusu ahlaksal sapkınlığın işareti olan çürümüş varlık gerçekten pis kokar. Pislik dünyasının insanıdır, çünkü bedenlerin çürütme ihtimali olan sperm fazlalıklarının boşaltılmasına yardımcı olur: Doktor Fiaux da "sperm lağımı" ifadesini kullanır. Alexandre Parent-Duchâtelet gibi bazı 19. yüzyıl bilginleri kadavrayla bir tutarlar onu.[34] Pislik, kokuşmuşluk, çürüme; 16. ve 17. yüzyıllarda şeytani özelliklerdir bütün bunlar.[35] Orospu kokusu eski bir hayali anımsatır, ölüme bağlı yaşam sıkıntılarının belirsiz ve etkin hayali. Belli bir kesim tarafından küçümseyici bir tavırla topluma büyük hizmetler verdiği kabul edilse de algısı kesinlikle olumsuzdur. Cinselliğin hastalıklı, ölümcül boyutu burada batı kültürünün önemli bir unsuru olarak arka planda ortaya çıkar. Günah keçisi olan fahişe, ilk günahın ağırlı-

ğını tek başına taşır artık ve iffetli burjuva kız kardeşini arzunun ağırlığından kurtarır. Onunla yaşanan zevk, hiç kuşkusuz karışık ama yoğundur ve o da zevk almayı bilir ayrıca. Ama esasen baskı altındadır, dişiliğin en hor görülen, aynı zamanda en çok göz dikilen tarafıdır bu, belli bir fiyatı vardır.

Bu anlam yapılarının bütünü bir yığın yoksunluk ve kimi zaman da çok ağır travmalar doğurur. Victoria çağmda egemen olan sıkıntı, cinsel baskı kadar şiddetli bir şekilde gelişir. En çok kadınları ilgilendiren bir sorundur ama erkek cinselliğinin yönlendirilmesi de o kadar kolay değildir. Sessizliğin yasası, evde ve genelevlerde, randevu evlerinde farklı kişiliklerle uğraşma zorunluğu, vicdani ve dinsel kaygılar ilgili insanlara sadece huzursuzluk verir. Nezaket kuralları gereği her durum ve koşulda hoşnut ve mutlu gözükmek o kadar kolay değildir. 19. yüzyıl sonunda tecavüzlerin, sapkınlıkların, özellikle sadizm ve mazoşizmin hızla yaygınlaşması örnek gösterilebilir bu konuda. Nevrozlu insan sayısı da çoğalır. Psikanaliz döneminin iki kuşak boyunca süren katı ahlak anlayışından ve erkek ve dişi ideallerinin kökleşmesi amacıyla çocukluktan başlayarak yaşanan baskılardan sonra bu dönemde başlaması kesinlikle hiç şaşırtıcı değildir. Freud ve Krafft-Ebing, cinsel organlarmdan yararlanma cesaretini gösteremeyen ya da aşırı zevkten ölebileceklerini sanarak bu cinselliğin yaşanması düşüncesiyle sarsılan insanları tedavi etmeye başlarlar.

Ziyan olan meni, kesin ölüm: büyük mastürbasyon korkusu

Daha önceki yüzyılların Hıristiyanlarında görüldüğü gibi Victoria döneminde de bedenin tehlikeli olduğu düşünülür. Tehlikeli olmasının nedeni, sadece ahiret mutluluğundan uzaklaştırması değil, aynı zamanda bir sermaye olması ve ondan olabildiğince yararlanmak için yönetilmesi gereken bir mekanizma olmasıdır: Balzac'ın 1831'de yayınlanan romanının adıyla *Tılsımlı Deri*'dir o ve yazar

onun yıllar geçtikçe eriyip gitmesine üzülür. Dolayısıyla duyuların eğitiminin amacı biriktirmektir. Tıp düşüncesi kaçınılmaz biçimde ölüme götüren bir kayıp fantazmasından söz eder. İçinde kuduzböceği tozu bulunan bir afrodizyak şurup içen bir erkeğin durumu örnek verilebilir. "Kaçık gece boyunca seksen yedi kez yaklaştı karısma; ayrıca çok fazla meni saçtı yatağına: sabahleyin, kendisine bakması için çağrılan Cabrol maceraları Antikiteyi büyülemiş olan kişiden çok daha ünlü bu yeni Herkül'ü gördüğünde karyolasının ayağına sürtünerek üç kez daha boşaldı. Bu erotik kriz biraz sonra ölümle son buldu."[36] Bu hikâye birçok çağdaşı tarafından ciddiye alınmıştır. Bu insanlar erotik aşırılığın ölümcül hastalığa bağlı olduğuna büyük ölçüde inanırlar. Ticaret ve sanayi çağı sadece sonsuz zevk tehlikesi temasını işler ve Batının eski şehvet, acı ve son amaçlar ilişkisini yeniden gündeme getirir.

Doğrudan doğruya şehvete bağlı dokunma duyusu müthiş bir kuşku konusudur. Rönesans Sanatı ona sıkıntı verici bir değer atfetmiştir: İfade edilemeyen zevklerin ama aynı zamanda çok büyük acıların giriş yeri olarak büyük Eros ya da Cupidon figürü. Agnolo Bronzo'nun bir tablosunda (*Venüs, Cupidon, Çılgınlık ve Zaman*) Cupidon annesi Venüs'ü dudağından öper ve sağ eli de tanrıçanın sol memesindedir.[37] Bu şehvet görünümü Venüs'ün ayaklarının dibinde yaş ve hastalık maskeleriyle hatırlatılan sefahat ve düşkünlük simgeleriyle belirginleştirilir, sol tarafta akrep, sağ tarafta boynuzlu koca Vulcanus figürleri. Cinsel ilişkiyle bulaşan frengi hastalığı anıştırması olarak yorumlanmıştır bu sahne. Cildi kararttığı düşünülen ölümcül hastalık ya da *morbus gallicus* Cupidon'un arkasmda, başı iki eli arasında, umutsuzluk içinde duran bir siyahi tarafından temsil edilir.[38] Daha sonraki yüzyıllarda frengi, sözgelimi Hogarth'm yapıtlarında görüldüğü gibi, cinsel ilişkilerde aşırılığa bağlanır büyük ölçüde. Yazarı bilinmeyen anonim yapıt *Onania* (1710'a doğru).[39] ve daha sonra Tissot'nun aynı konudaki yapıtı (1578) fiziksel çöküş nedeni olan tek başına yaşanan kötülük takıntısını işler. Sağlıklı beden ve "hasta"

beden arasındaki çok çarpıcı çelişkiyi vurgulamak amacıyla 19. yüzyılda peş peşe gelen yeni Tissot baskılarında resim kullanılır.[40] 1836'da *Onanisme; ou dissertation physique sur les maladies produites par la masturbation. Nouvelle édition annotée d'après les nouvelles observations par les docteurs Gottlier, Vogler, ete.*'de (Onanizm; ya da Mastürbasyon Sonucu Ortaya çıkan Hastalıklar Üzerine Tıbbi Bir Tartışma. Doktorlar Gottlier, Vogler, vd. tarafından yeni gözlemlerle genişletilmiş yeni basım.) çok etkileyici iki gravür yer alır. Birincisinde hiç yerinde duramayan ve güçlü, zevk içinde bir genç adam kasılmaktadır: "Gençti, yakışıklı ve sağlıklıydı." İkinci gravürde ise aynı genç adam yatağında çıplak ve acı içinde kıvranmaktadır, cildinde rezilliklerinin korkunç izleri görülür: "Ölümle mücadele etmektedir."[41]

Sorun tüm 19. yüzyıl hekimlerinin gerçekten takıntısıdır. 16. ve 17. yüzyıllarda çok sayıda insanın yakılmasına yol açan kolektif büyücülük fantazmasına benzeyen yapay bir patolojik yapıya ulaşır. Her iki durumda da cinsel sapkınlığı yüzünden marazi kabul edilen, dönemin bilgileri ışığında yok olmaya mahkûm, son derece nefret edilen bir *Öteki*'nin ortaya çıkışı söz konusudur. Cadının suçu Hıristiyan inancından saparak kendini şeytana satmasıdır ve mastürbasyon yapan da ölçülülük ve erdemlilik erdeminden vazgeçmiş, yaşamsal güçlerini tüketmiş ve çabuk bir ölüm istemiştir. Her dönemin egemen düşüncelerine uyan farklı kültürel görünümler altındaki aynı ahlak dersi akıl yürütmeyi destekler: Denetlenmeyen cinsellik tehlikelidir, öldürücüdür. Bununla birlikte bu tür düşüncelerin somut etkisini kesin biçimde değerlendirmek zordur. Sadece eylemlerinin sonuçlarından korkan günahkârların sıkıntılı itirafları ortaya çıkar. Oxford'da okuyan Gladstone, gençlik döneminde tuttuğu günlüğünde (1 Nisan 1831) tek başına işlediği ve çok utandığı günahlarının yakasını hiç bırakmadığını söyler, Tanrının yardım etmesini ister, çünkü ahiret mutluluğuna kavuşamayacağından korkar. Bu tür bir yaşamdan sonra eriyip bittiğini fark eden Henri-Frédéric Amiel, 12 Haziran 1841'de bunalımını açıklar:

"Yaşamın böyle ölüme doğru akıp gittiğini görmekten daha korkunç bir şey olamaz, birkaç gece hayatımdan birkaç yılı alıp götürüyor. [...] Öleceğim." Ertesi gün düşünmeye çalışır: "Her şeyden önce yaşamak gerekir yani kayıpların engellenmesi gerekir; Tissot'ya göre bir kez boşalma dört ons kana bedel. Yani damarlarım açılmış durumda; çaba harcamamak, boş vermek intihar olur çünkü sonuç kaçınılmaz."[42] Her iki durumda da zevke teslim olan genç erkeklerin, kendilerini mahvetmelerini engellemek için eğitim korkuyu koz olarak kullanır. Dindar olsun, laik olsun pedagojik eğitim özellikle baskıcı tıbbi fantezilere dayanır.

19. yüzyılda çocukluk hem saflık hem de gizli bir bozulma imajı verir. İngiltere'de saflık cinsel organı tüysüz küçük kız kültü ya da 1886'da da Frances Hodgson Burnett'in *Little Lord Fauntleroy*'nun (Küçük Lord Fauntleroy) öyküsünde yansır. Buna karşılık kendisini kirleten alçalır, hasta olur ve cildinde durumunu gösteren yara izleri görülür. Bu bağlamda Charcot'nun kullandığı bu yara izleri ifadesi, örtük bir biçimde *stigmata diaboli*'ye gönderme yapar: İsa'nın kutsal yaralarma karşılık burada şeytanın cadıların bedenlerinde oluşturdukları izler. Yani bireyin iç huzursuzluğunun bedenine yansıması. Ünlü tıp dergisi *The Lancet*'ta (Neşter) 20 Ocak 1904'de, isterik bir çocuğun harap olmuş derisini gösteren bir illüstrasyonla birlikte bir yazı yayınlanır.[43] "Cinsel organlarla sürekli elle oynama" takıntısı cinsel organ ve cinsellik bağlamında ağır sonuçlar doğurur. Hekimler kızlarla ilgili olarak vaktinden önce gelen bekâret bozulmasından söz ederler ve bunun ahlaksal düzlemde karşılığı namusun lekelenmesidir. 1876'da Ligny'li bir havagazı tesisatçısının kızıyla ilgili olarak Meuse mahkemesine gelen bir doktor raporunda şu ifade yer alır: "Uzun zamandan beri tek başına yaşadığı cinsellik cinsel organlarını tahrip etmiş." Onlara göre erkek çocukta daha dramatik olan bu tür eğilimler, gerçek anlamda zihinsel bozukluklara neden olurlar. 1876'da Paris'te hapsedilen bir erkek eşcinselin durumu örnek gösterilebilir bu bağlamda. Bilgisine başvurulan uzman şu açıklamayı yapmıştır:

"Bu kişide cinsel sapıklıklar büyük olasılıkla on dört ya da on beş yaşlarında ortaya çıkmış. On altı yaşına kadar çok aktif eşcinsel ilişkiler yaşamış." Yargıçlar bütünüyle aynı dili ve aynı argümanları kullanıyorlar. Burjuvazide çok kesin ve genel kabul gören bir durum olan mastürbasyonun mahkûm edilmesi, halk arasında çok daha az sistematik ve çok daha ayrıntılı bir olgu şeklinde ortaya çıkar. Bu alışkanlığın delikanlılarda, gençlerde görülmesi şaşırtıcı değildir ve evlenmeyi bekleyen bekârlarda da hoşgörüyle bakılan bir alışkanlıktır. Ancak gizli yapılması gerekir. Topluluk içinde cinsel organlarını okşama ya da sürtünme yoluyla mastürbasyon yapan delikanlılar ana babaları tarafından azarlanır ve cezalandırırlar. Teşhirciler zihinsel bozuklukları olan insanlar gibi görülmeseler de edep normlarını reddettiklerinden şoke ederler ve toplum tarafından suçlanırlar. Eşinin gözü önünde ya da bilgisi dahilinde bu tür cinsel zevkler yaşayan koca, küçümsendiğini ve hor görüldüğünü hisseden eşini çok derinden yaralar.[44]

Mastürbasyona saldırı gitgide şiddetlenir, çünkü çok etkili olamamıştır büyük olasılıkla. Her sınıftan kızlar ve oğlanlar yeniyetmelik dönemi öncesinde kendiliklerinden yönelirler mastürbasyona, bir suçluluk duygusu hissetmezler ve bunu gerektiğinde yargıç karşısında itiraf etmekten çekinmezler. 1873'te varlıklı bir çiftçi ailesinin kızı olan on yaşlarındaki bir kız çocuğu, kendisini bu alışkanlığıyla ilgili olarak sorgulayan Agenteuil yargıcına, birçok arkadaşının mastürbasyon yaptığını ve kendisine de bunu yakın akrabası ve kendisinden yaşça çok büyük bir erkeğin öğrettiğini söylemiştir. 1891'de Avignon'da hiç evlenmemiş, yaşlıca bir köylü kadını bakireliğini yitirmiş olması konusunda sorgulayan bir yargıç şu cevabı alır: "Küçükken ben yaptım. Birkaç kez parmağımı soktum cinsel organıma ve bir gün de havuç sokmak istedim ama yapamadım çünkü çok canım yandı." Flaubert okuduğu okulda tuvaletlerde sigara içildiğini, "otuzbir çekildiğini" ve toplu cinsellikler yaşandığını anlatır. Hatta bazı araştırmacılara göre, bu tür sapkınlıkları ifşa eden edebiyat aslında biraz karanlık bir türdür

ve gizli amacı "okuyucuyu cinsel açıdan tahrik etmektir."[45] Bir anlamda bir tür erotik kitap! Yazarların amaçlarına gönderme yapıldığı takdirde hipotez aşırı bulunabilir. Okuma pratikleri dikkate alındığında ise bir aşırılık söz konusu olmayabilir, çünkü Eski Rejim döneminden başlayarak tıp kitapları çoğu zaman kınanan alışkanlıklara alıştırma kitapları gibi kullanılıyordu. Çifte olası en uygun koşullarda dölleme olanaklarının sağlanması amacıyla doğuma zararlı olabilecek pozisyonları, davranışları açık seçik biçimde gösterirler. Sözgelimi *Aristotle's Master-Piece*'te erkeğe cinsel ilişkiden sonra penisini hemen çıkarmaması ve kadına da hareket etmekten ya da hapşırmaktan sakınması tavsiye edilir. Dolayısıyla burada belli reçetelere ters, gebeliği önleyici uygulamaların bulunması da zor değildir.[46] Paradoksal bir biçimde, cinsel zevkin öğrenebileceği, meşruiyeti onaylanmış bunlardan başka yapıtlar yoktur neredeyse.

Mastürbasyon karşıtı mücadelenin kökeninde müthiş bir kayıp fantazması vardır. Bu bağlamda bedenin hem büyülemesi hem korkutması ve bedenin görünen kısmının altındakine karşı marazi bir merak. Burada şaşırtıcı bir bozulma, çürüme ve ölüm olgusuyla karşılaşan insanların sayısı az değildir. Cinsellik ahlaksal dekadans ve fizik çöküşle atbaşı gider. Sözgelimi Fracastoro'nun yapıtının 1840'da Auguste Barthélemy tarafından yapılan çevirisindeki (*Syphilis: poème en deux chants* [Frengi: İki Şarkıda Şiir]) vinyette güzel bir kadının dizlerine oturmuş bir genç adam görülür. Kadm bir eliyle erkeğin elini tutmuştur, öbür elinde de ölümün gerçek yüzünü gizleyen çok saf bir kadm maskesi vardır. 1888'de Londra'da Karındeşen Jack sokak fahişelerini öldürür. Polis kamuoyuna sadece kurbanların parçalanmış yüzlerinin resimlerini göstermeye cesaret edebilir, oysa bu kadınların çoğunun bağırsakları deşilmiştir ve kimilerinin de memeleri o kadar bilimsel yöntemlerle kesilmiştir ki katilin hekim olabileceğinden kuşkulanılmıştır.[47] Seks ve ölüm arasındaki çok yakın ilişkininin en ince biçimde günahtan marazi burjuva erotizmine geçişte işlenmiş olduğunu söylemek mümkün-

dür. 1900'lere doğru aşk tutkusu, sefahat, zevk ve ölüm, yaşam, sanat ve pornografik edebiyatta iç içe geçer. Sinemanın ilk *vampı* Musidora, Louis Feuillade'ın *Vampirler*'inde (1915-1916) kanlarını emdikleri için erkekleri bir anda yok eden sapkın kadın kahramanların öncüsü olarak ortaya çıkar. *Metres ve Köle*'de (1903) sokak kızı Anne, Georges'a "şaşırtıcı değişik yöntemlerle" mastürbasyon yaptırarak mezara götürür onu. Georges Lesbos'un *İnci Dizileri*'nde bir kontes "çok güçlü bir sikicinin" hakkından gelirken "erkekliğini iliklerine kadar emerken enerjisini tüketir."[48]

Korkutucu tıp ahlakı öncelikle yeniyetmeliğe yönelir, büyük kentlerde yeni "icat edilmiş" bir olgudur bu. Yükselen gençlik dalgasına karşı yetişkinlerin endişelerini yansıtır. Orta sınıfların gençleri okullar, kolejler, üniversiteler, yatılı okullar gibi kurumlarla denetim altına alınmış olsalar da ahlaksal tehlike geçmiş sayılmaz, çünkü bu türden genç erkek yığışması eşcinsellik ve mastürbasyonu yaygınlaştırır. Mastürbasyon 1760'dan 1880'lere kadar sürecek olan ve daha sonra da bitmeyen "büyük bir korku" doğurur.[49]

1830'da Paris'te yayımlanan *Le Livre sans titre*'de (Adsız Kitap) Tissot'dan bir alıntı vardır: "Bu uğursuz ve zararlı alışkanlık bütün hastalıkların öldürdüğünden daha fazla genci öldürüyor." Yapıtta yer alan altı renkli gravürde hastalığın kaçınılmaz evriminin yeniyetmenin bedeninde yaptığı tahribat gösterilir. Birinci gravürde beden pembe ve canlıdır, bukleli ve gür saçlıdır yeniyetme: "Gençti, güzeldi: annesi ona hayrandı." İkincisinde, "bozulmuştur! [...] günahının cezasını çeker, vaktinden önce yaşlanmıştır [...] sırtı kamburlaşmıştır..." Beşinci gravürde ise artık yürüyemez, dişleri çürüktür ve altıncısmda dökülmüştür dişleri. Nihayet kan tükürür, saçları dökülür, yüzünü sivilceler kaplar, gittikçe şiddetlenen bir ateş tüketir onu, sayıklamaya başlar. Sonunda, "on yedi yaşında, korkunç acılar içinde can verir."[50] Yüzyıl başında Doktor Bertrand'ın Paris'teki muayenehanesinde bir oda bütünüyle mastürbasyona ayrılmıştır ve balmumu figürleriyle doludur: "koma halinde ve mastürbasyon yüzünden neredeyse kemikleri çıkmış

bir genç"; aynı alışkanlık yüzünden "korkunç birine" dönmüş bir başka genç; güzel ve iffetli bir bayan, aynı bayan "altı ay sonra, çok çirkinleşiyor, zayıflıyor ve mastürbasyonla tüketiyor kendisini ve sonunda evlilikle mutluluğu buluyor." Pedagojik amaçlı korkutma bütün hekimlerin başvurduğu bir yoldur. Büyük bir kitleye yönelik hijyen elkitapları bunlarla doludur. İngiltere'de Samuel La'Mert 1847'de Fransızcaya çevrilen kitabında şöyle der: Mastürbasyon "ölüme götüren en güvenli hatta en direkt yoldur." Fransa'da Auguste Debay, *Hygiène et physiologie du mariage*'da (Evliliğin Hijyeni ve Fizyolojisi) okuyucuları "zararlı" mastürbasyon "alışkanlıklarının" yol açtığı tahribatlara karşı uyarıyor ve bu alışkanlıkların "kurbanlarının görünüşlerinin iğrenç kıldığını; görenlere tiksinti ve acıma duyguları verdiğini" söylüyor. Büyük bir kitapçılık başarısıdır bu, 1848-1888 arasında 172 kez ve 200.000 adet basılmıştır söz konusu kitap.[51] Kraliçe Victoria'nın uyrukları da eğitimciler tarafından uyarılmışlardır korkunç tehlikeye karşı. 1858'de, Harrow Koleji öğretmeni Frederic William Farrar, yavaş yavaş günaha batan yakışıklı ve güçlü bir delikanlı öyküsünü romanlaştırır: *Eric, or Little by Little* (Eric ya da Yavaş Yavaş). Önce önemsiz kabul edilebilecek günahlar, daha sonra daha büyük günahlar ve sonunda adı anılmamakla birlikte en büyük günah mastürbasyon, pişman olmasına rağmen ölüm getiren kötü alışkanlık. 1903'de yazar öldüğünde kitap birçok genç ve yetişkin kuşağının takıntılarını, belki fantazmalarını besledikten sonra otuz altıncı baskısını yapmıştır. 19. yüzyılın son on yıllarında İngiltere'de "çılgınca mastürbasyondan" (*masturbatory insanity*) söz edilir. Ruh hekimi Havelock Ellis (1859-1939) demansm nedeninin çoğu zaman "zararlı mastürbasyon alışkanlığının etkilediği beyin ve sinir sisteminin zayıflığı"[52] olduğunu söyler.

Ama gizli bir kötülük nasıl yok edilebilir? Hekimler bu konuda düşlerini yarıştırırlar. 1827'de Doktor Simon'un *Traité d'hygiène appliquée à l'éducation de la jeunesse*'de (Gençliğin Eğitimi İçin Hijyen Kitabı) tavsiye ettiği en basit ve en yaygın yöntem hastanın ellerini

geceleri karyolanın demirlerine bağlamaktır. 1851'de Doktor William Acton, "yaygın elleri sarma yönteminden ya da bir tür deli gömleği giymekten" söz eder. Bu alanda tedavi konsensüsü tam olmasa da daha gelişmiş, çok çeşitli yöntemler kullanılır. 1881 tarihli bir tıp sözlüğüne göre "el sürülmesini engellemek ve aybaşı kanının akmasını ya da işemeyi sağlamak" amacıyla dişil ya da eril cinsel organları hapsetmeye yönelik yöntemler söz konusudur. Külotlar, bandajlar, çeşitli kemerler icat edilmiştir. 1860'da Paris'te bir "cerrah pazarı" "dinin ve toplumun mahkûm ettiği mastürbasyon alışkanlıklarına karşı aşılmaz bir engel" oluşturmak amacıyla geniş bir olanaklar yelpazesi sunar. İngiltere'de J. Laws Milton birtakım önleyici yöntemler geliştirmiştir, uyuyan kişiyi alarm sesiyle uyandırmak, penise dokunma durumunda acı veren bir baskı hissettirmek gibi(*On Spermatorrhoea* [Spermadiyaresi Üzerine]; 1872). Buluşlarından biri de bir işkence aletine benzer: Kamışa takılan ve ortasında, kamış kalktığında büyük acılar veren, dört sivri uç bulunan bir halka. Paris'te Mathieu firması, 1904 tarihli bir katalogda mastürbasyona karşı çeşitli cihazlar sunar, bu bağlamda özellikle erkekler ve kızlar için bekâret kemerlerini anımsatan ve "aynı zamanda bacaklara çok sıkı biçimde yapışan don biçiminde de üretilen" metalik kemerlerden söz edilebilir. Bunlara kollar ya da bacaklar için yapılmış köstekler de eklenebilir ve "eller üstünde adeta törpü ya da rende etkisi yapan eldivenlerle" gelişmişliğin doruğuna ulaşmıştır bu aletler.[53] Hepsi bu kadar değil! Bazı hekimler hem erkekler hem kızlar için cerrahi müdahale önerisi getirirler. 13 Ocak 1864'de, Paris'te Cerrahi Derneği'nde yapılan bir toplantı sırasında Broca, "bu kötü alışkanlığın pençesine düşmeden önce çok akıllı olan" beş yaşındaki bir kızı nemfomanisinden kurtarmak için vulvasına halka taktığını anlatır. Caydırıcı tekniklere başvurma sorunu çözememişti, çünkü çok zayıf ve çok çevik olan bir kız "ayak parmağını kemerin plakası ve bedenin yumuşak yerleri arasında sokmayı başarıyor ve mastürbasyon yapabiliyordu". Broca bir meslektaşının klitorisin alınması önerisi getirdi-

ğini, ama bunun "iyileşebilecek küçük bir kız için çok aşırı bir müdahale olacağını ve cinsel zevk organında onarılması mümkün olmayan bir tahribata yol açacağını" söylemiştir daha sonra. Öte yandan çok sayıda itirazcı da sonuçtan emin değildir. Bunlardan biri, Doktor Deguise, Broca'ya, bu tür takıntılar içinde olan bir erkeğe, kendisine göre çok başarılı sonuçlar veren dağlama yöntemine niçin başvurmadığını sormuş: "Bir yıl boyunca, hasta gencin yalvarıp yakarmasına rağmen üretrayı sürekli dağladım ve böylece penis dokunulduğunda tahriş oluyor ve acıyordu. Bugün genç adam oldu o delikanlı ve bana bu konuda gösterdiğim sabır ve inat dolayısıyla müteşekkir."[54] Her biri kendi düşüncesinden çok emin olan hekimlere karşı Broca "cinsel organa halka takılması operasyonunun geleceği kurtaran geçici bir çare olduğunu söyleyerek" çok ağır olduğu düşünülen hastalığın vahşi bir şekilde tedavi edilmesi bağlamında hekimin vicdanının rahat olması gerektiğini savunur. Cinsel organa cerrahi müdahale İngiltere'de erkek çocuklara da uygulanır. 1876'da Doktor Yellowlees bu zor operasyon sırasında hastaların "pişmanlıklarını dile getirmelerini" över. 1892'de bu tür cerrahi müdahaleler bağlamında sünnet derisine bir tür metalik güvenlik iğneleri takılmasından söz eder. Ona göre klitoridektomiyi (dişi sünneti; klitorisin bir bölümünün kesilmesi) savunanlar vardır ama üretranın dağlanması kadar etkili değildir bu yöntem.[55]

Tablo şaşırtıcıdır. Tarihçi burada genel olarak cinsellikle ilgili derin bir bunalımdan kaynaklanan, gerçek anlamda kolektif bir nevroz olayıyla karşı karşıya olduğunu düşünüyor ister istemez. Mastürbasyon tabu bir konudan meşru bir biçimde söz etme olanağı verir. İngiltere'de George Drysdale, Samuel La'Mert ya da *The Lancet* mizah dergisi yazarları gibi sessizlik yasasını bozanlar, meslek mensuplarının söz konusu sorunlar karşısında çekingen davranmalarından yakınırlar. Bu tür sorunlarla ilgilendikleri için de çok normal insanlar gibi görülmezler. Havelock Ellis büyük düşmanlık görür çevresinden ve *Sexual Inversions* [Cinsel Evrim-

ler] (*Studies in the Psychology of Sex* [Cinsellik Psikolojisi İncelemeleri] adlı kapsamlı çalışmasının birinci cildi) adlı yapıtını yayınlatabileceği bir editör bulmakta zorlanır. 1897'de yayınlanabilen kitap bir yıl sonra müstehcen bulunur ve hakkında soruşturma açılır. Kraliçe Victoria döneminde Anglosakson dünyada böylesine şoke edici sorunlarla ilgili yazılar yazanların sadece eksantrik kişiler olabileceği düşüncesi çok yaygındır.[56] Bu düşüncenin günümüzde kaybolmuş olduğu pek kesin değildir...

Bilinçli bir biçimde karmaşıklaştırılmış ve mastürbasyonu yok edeceği söylenen teknikler ise sadece pahalılığı nedeniyle de olsa ender başvurulan yöntemlerdir. Doktor Milton'ın kamış kalktığında elektrikli alarm sistemi küçük bir servetle eşdeğerdir: 1887'de 5 sterlin ya da 125 altın frank. Bu tür aletler çok büyük ölçüde fantazmalarla ilişkilidir. Hatta bunları tasarlayan bilgin ya da bilgiçlerin kendilerine sıkıntı vermiş olabilecek bir şeyle mücadele etmekten keyif aldıkları bile söylenebilir. Şeytanları uzaklaştırma çabası! Bir suçluluk ya da utanç duygusunu Ötekine, erkek yeniyetmeye yansıtarak bastırmaya çalışmak! Sorun, Krafft-Ebing'in sadizm ya da mazoşizmin alanındaki gelişmeleri anlattığı dönemde, bütünüyle dışlanmış değildir. Bu tür sapkınlıkları yaşayanlar gibi mastürbasyon karşıtı toplum da dar görüşlü ve ketumdur. Kendinden nefret etmenin, cehennemlik olma korkusunun ya da bu alışkanlıklar içinde fiziksel çöküntü korkusunun etkisini daha fazla kavrayabilmek ve belirginleştirmek zordur.

1880 yıllarında baskıcı anlayış yavaş yavaş gevşemeye başlar. Victoria'nın hekimi Sir James Paget mastürbasyonu iğrenç, ahlaksız, rezil bir şey gibi görür ama aşırı olmayan normal cinsel ilişkilerden daha tehlikeli bulmaz. Olası en büyük risk, çok sık mastürbasyon yapan gençlerin yorgun ve bitkin düşmeleridir. Charles Mauriac ve Jules Christian da aynı düşüncededirler. Bu bağlamda gelişme sağlayabilecek hiçbir bilimsel buluş yoktur. Eski anlayışı benimsemiş olanlar da düşünce değiştirirler. Mausley *Pathology of Mind* (Akıl Patolojisi) adlı kitabının yeni basımında (1895)

çeyrek yüzyıl önceki düşüncesini mastürbasyonun demansa götürdüğü düşüncesini terk eder ve bu alışkanlığın sadece bir hastalık belirtisi olabileceğini söyler. 1899'da Havelock Ellis ABD'de çekinerek bastırdığı kapsamlı yapıtının ikinci cildinde "otoerotizmin" çok yaygın olduğunu söyler.

Mastürbasyonun zararlarının ifşa edilmesi 20. yüzyılda da sürer. Bu bağlamda tıbbın takıntısı daha aldatıcı yeni biçimler alır. Başta Freud olmak üzere psikanalistler sakatla(n)ma tehdidiyle ifade edilen aile çevresinde ayıplanmaya bağlı bir hadımlık karmaşası tespit ederler: "Keseceğim onu!" Julien elinde koca bir bıçakla karşısında duran annesini gördüğünde büyük bir travma yaşadığını söyler. Kendilerine mastürbasyon yaptıkları takdirde deli, aptal, sağır olabilecekleri, sakat kalacakları söylenmiş olan çok sayıda çocuk vardır. Oysa 1970'lerde Amerika ve Avrupa'da yapılan anketlerden edilen sonuçlara göre mastürbasyon yapan erkek çocukların oranı yüzde 90, kızlarınki ise yüzde 25'tir. Bunun sonucu olan bireysel korku ya da suçluluk duygusu çevrenin kültürel baskısından ve toplumsal aidiyetten kaynaklanır. Bu alışkanlık ABD'de Fransa'ya göre daha yaygındır; Fransa'da normallik düşüncesi 1968'den sonra tıp kitaplarında ve sözlüklerde ağırlık kazanmıştır.[57]

1880'den sonra mastürbasyon karşıtı tıbbi düşüncede görülen çarpıcı değişim, belki de orta sınıfların belirgin özelliklerini açıklama bağlamında artık eskisi kadar işlerine yaramayan kültürel özelliklerini terk etmeleridir! Çünkü yüzyılın son on yıllarında etkili bir biçimde gelişen işçi hareketleri de yükselen ahlakın ve çilenin yollarını açarak devrimin hazırlanmasına çok büyük ölçüde destek olmuşlardır. Ayrıca psikanalizin doğuşu da durumu değiştirir ve gizli itkilerin ortaya çıkarılmasını sağlar, çünkü Freud Eros'u Thanatos'la ilişkilendirir ve bu da okuyucularının cinsel hayallerini temelden değiştirir. Kolektif bunalımın mastürbasyon yapanlara aktarımı hiç kuşkusuz bireyin kendisini anlaması ve kendi nevrozlarını iyileştirmeye çalışması için kişisel yıkımlarının

araştırılması kadar gerekli, etkili değildir. Karındeşen Jack'ın çağdaşı olan Stevenson'ın *Doktor Jekyll ve Mister Hyde*'ı 1886'da yayınlanmıştır ve batıda bilinçdışının engellenemeyen fışkırışını yansıtan bir yapıttır. Bununla birlikte geçmişin gölgeleri kesinlikle uzaklaştırılmış değildir. Mastürbasyon *Katolik Kilisesi Öğretisi*'ne (1992) göre "özellikle tehlikeli ve aşırı bir olgudur."[58]

Parayla satın alınan zevkler ve yoldan çıkmış kadınlar

Fahişe, Victoria döneminin ikinci büyük korkusu olan frengiyi çağrıştırır. Bununla birlikte statüsü çok belirsizdir, çünkü çok etkili ahlaksal protestolara rağmen, çoğu zaman toplumsal açıdan yararlı olduğu kabul edilir. Çünkü iffetli kadın, seven anne ve erdemli eş modeli artık cinsel soğukluk kavramına, en azından cinsel istek yetersizliğine bağlıdır. Honoré de Balzac'ın daha aristokratik yapıdaki bir aşk tutkusu içinde ortaya çıkan daha ateşli bir ikinci tipin yanında *Mémoires de deux jeunes mariées* (İki Gelinin Hatıraları) (1841-1842) adlı yapıtı örnek oluşturur bu bağlamda. *La Physiologie du mariage*'da (Evliliğin Fizyolojisi) (1829) yatma zamanı geldiğinde kocalarının kendilerini istemesinden korkan erotik arzudan yoksun kadınların klasik bahanesi olan migreni ileri sürer. Çok sayıda kadın isteriktir. Charcot ve Freud'dan önce bu konuda yüzlerce kitap yazılmıştır.[59] Bir çelişki somutlaştırılır bu bağlamda, çünkü çok sayıda gerçek burjuva kadını, kendilerine empoze edilmek istenen tıbbi açıdan arındırılmış bir ideale uyum sağlamakta güçlük çekerler. Dolayısıyla anormallikleri nevrozla açıklanır ve bu durum iyi ve kötü kadın ayrımını belirginleştirir. Bir zamanlar bütün kadınlara mal edilen şehvet iki istisna üstünde odaklanır: isterikler ve fahişeler.

19. yüzyılda Paris ve Londra fahişe akınına uğrar. 1801'de 900.000 olan Londra'nın nüfusu 1901'de 4.500.000'e yükselir ve dönemin değerlendirmelerine göre fahişelerin sayısı da 80.000-120.000 arasındadır. Polise göre üç sınıfa ayrılır bunlar: genelevlerde, ran-

devu evlerinde çalışanlar; sokaklarda dolaşıp müşteri arayan fahişeler; *motts* denen alt kategori profesyonelleri. Bu sözcüğün etimolojisi tartışmalıdır. Kimilerine göre argoda vulva anlamına gelir, kimilerine göre ise *moth*'dan (kelebek) gelir: çok renkli ve yaşamları çok kısa olan insanlar. O dönemin uzmanlarından biri olan Doktor Tait'e göre bu fahişelerin yaşamlarında fizik bozulma bir yıla varmadan kendini belli eder, üç yıl sonunda ise tanımak mümkün olmaz onları ve ölüm oranı çok yüksektir fahişelerde. Onları bekleyen en büyük tehlike hamile kalmak ya da hasta olmaktır. Thames Nehri bu fahişelerin attığı binlerce çocuk cesediyle kaynardı ve gene çok sayıda başka çocuklar da kaderlerine razı olan fahişeler tarafmdan köylerde sütannelere verilirdi. İçlerinde sadece çok güzel ve çok akıllı olanların, fazladan bazı yeteneklere sahip olanların, özellikle şarkı söyleyecek kadar güzel sesleri olanların paçalarını kurtarma şansları vardır ve bunlar zenginlerin metresleri olurlar. Sanıldığı kadar sık görülen bir durum da değildir bu, çünkü bu cehennemlikler çok kolay ve rahat biçimde istismar edilir ve sömürülür. En azından polis çok fazla üstlerine düşmez. 1829'da Londra'ya yeni gelen *bobbie*'ler zımni bir hoşgörü gösterirler. 1837'de sadece 3.013'ünü, 1841'de ise 9.409'unu (yarısı *mott*' dur bunların) tutuklamışlardır sadece. "Büyük toplumsal felakete" karşı daha aktif olmaları için yapılan ısrarlı baskılara rağmen Victoria döneminde aynı tavrı sürdürmüşlerdir. Parayla cinsel ilişkiyi herkesin kendi özel sorunu gibi gören kamuoyu sertlik yanlısı değildir. Sadece erdem ve ahlak peşinde koşanlar ya da öyle görünenler ya da Gladstone yoldan çıkmış kadınları kurtarıp, yeni bir yaşama kavuşturma peşinde koşarlar. Sonuçlar pek olumlu değildir. Gladstone'un çabalarıyla üç yıl içinde ancak yaklaşık on kadm kurtulabilmiştir.[60] Bu başarısızlıklarm derin nedeni, önemli bir toplumsal işleve sahip olduğundan fahişeliği ortadan kaldırmanın mümkün olmamasıdır. Toplumun ve yöneticilerin genel hoşgörüsü, onu çok sert biçimde bastırılan bir cinselliğin sıkıntılarından kurtuluş yolu olarak koruma gerekliliğiyle açıklanır. Geçen yüz-

yıldan başlayarak, Paris'te olduğu gibi Londra'da da, bu karanlık dünyada yol gösterecek rehberler bulmak kolaydır. *The Man of Pleasure's Pocket Book* (Zevk Adamının Cepkitabı) üslubuyla hem pornografik bir yapıt hem de gerçek bir satış kataloğudur. Sözgelimi meraklısı yaklaşık yirmi şilin karşılığında "ikiz tepeleri" sıkı ve elastik olan Miss Merton'ın hizmetlerinden yararlanabilir. Bu bağlamda fiziksel betimlemeler, kadınların özellikle boyları, canlılıkları ve enerjileri üstünde durur, görülmemiş, duyulmamış zevk vaatleri, göğüsler, saçlar, bacaklarla ilgili gözlemler, Victoria dönemi erkeğini heyecanlandıran sözler. Yazarların hayalleri kimi zaman bir röportaj havası verir yazdıklarına, sözgelimi "bir Fransız eti pazarı" ya da şarkı söylemeyi, piyano çalmayı, dans etmeyi, kâğıt oynamayı bilen rahibelerle dolu bir "manastır" gibi ifadeler.[61]

Fransa bağlamında Alain Corbin'in "fahişeler" üstüne çalışması sorunu enine boyuna görebilme olanağı verir. Alexandre-Jean-Baptiste Parent-Duchâtelet (1790-1836) konuyla ilgili son derece özlü çalışmalar yapmıştır ve bu alanda öncü olanlardan biridir. Fahişelere Londra'daki *motts'* un eşanlamlıları oldukları söylenebilecek çeşitli adlar verir. Ona göre bu kadınların tümü toplumun "alt katmanlarından" gelmiş, aynı düzensiz yaşam ve sefahat yolunu izlemişlerdir.[62] Sadece bazı kadınlar bu kadar bayağı bir yaşam sürerler ki bunun anlamı iyi burjuva ev kadınlarının bütünüyle farklı bir sınıf oluşturdukları anlamına gelir. Fahişelik gerekli olmakla birlikte tehlikelidir de. Yazara göre yoldan çıkmış kadını disipline etmek için yaşamı boyunca dört kapalı mekânda dolaştırmak gerekir: çalıştığı randevu evi ya da genelev, hastane, hapishane ya da pişmanlık sığmağı veya kurumu; birinden ötekine kapalı bir araçla götürülecektir kadın.[63] Dolayısıyla zamanın panoptik ideolojisine göre sıkı bir gözetim altında tutulacak ve cezalandırılacaktır.[64] Bu şekilde tasarlanan sistem, randevu evlerinde yönetimin sultası altında bir kötülük merkezi durumuna gelir. Daha sonra mevzuat söylemleri çok açık seçik biçimde daha tehlikeli olur. 1871'e doğru Maxime Du Camp, toplu-

mun alt tabakalarından yayılmaya başlayan ve İkinci imparatorluk döneminde bütün toplumu etkileyen bir tür çürümeden söz eder. Ona göre o tarihlerde Paris'te 120.000 fahişe vardır ve aynı dönemde Londra'daki fahişe sayısına denktir bu. Çok karamsar uzmanlar gerçek bir istiladan, fahişelerin kendi mahallelerinden ve randevuevlerinden akın etmesinden endişe ederler, çünkü bu kadınlar genelde isyankârdırlar ve "her türlü erdemin satın alınabileceğine" inanırlar. III. Cumhuriyet döneminde her zaman çok cüretli olan sansürcüler, evlilik dışı her türlü cinselliği denetlemek amacıyla bahane olarak kullanırlar bu durumu. 1872'de Doktor Homo kılık değiştirmiş profesyoneller olarak suçladığı bakımlı, üstleri başları düzgün metreslerin fişlenmesini ister. Doktor Bertillon'a göreyse cinsel organların yirmi bir yaşından önce kullanılması çok tehlikeli sağlık sorunlarına yol açar. Resmi rakamlara göre 1890-1900'lara doğru parayla aşk dünyasında önemli yere sahip "yoldan çıkmış kadınların" sayısında net bir artış vardır. Mevzuat sisteminin başarısızlığı çok çarpıcıdır bu durumda.[65]

Fahişeler bütün toplumsal sınıflardan gelirler ve bütün topluluklara uyum sağlarlar. İkinci imparatorluk döneminde yarı-mondenler, çok şık kadınlar, yosmalar, daha sonra "orospular" Paris'in en güzel semtlerindeki konaklarda ya da dairelerde lüks hayatlar yaşarlar. Gece restoranlarında "çorba içen kadınların" ve "sürekli kafelere devam eden kadınların" sayısı da gelenek göreneklerin değişmesiyle artar ve bunlar daha tipik görüntüler verirler. Metresler başkentte ve sanayi kentlerinde yoğunlaşmıştır. Hatta kimileri kocaları ve yaşlı bir bekârla birlikte otururlar, kimileri kendilerine bir oda ya da daire tutan biriyle birlikte yaşarlar, kimileri ise sadece kıyafetlerinin ve eğlence yaşamlarının harcamalarını karşılayan erkeklerle birlikte olurlar. Sözgelimi Lyon, Lille, Valenciennes gibi kentlerde yaşayan taşra burjuvaları metreslerini emekçi kadınlar arasından seçerler. Kimi zaman ise nitelikli genç erkeklerle eğitimsiz güzel proleter kızlar arasında evlilikler yapılır ve bu tür evlilikler çoğu zaman anlaşmazlıklar ve yoksunluklar

doğurur.[66] Sınıf mücadelesi dolaylı yollardan yürür ama derin izler bırakır, çünkü erkek sevgili partnerini bütünüyle bir zevk aracı gibi görür, partner ise kimi zaman hayatında en önemli yere sahip erkeğin kendisine saygısız davranmasından ve satın alınmış olmaktan yakınır.

İyi aile çocuğu bir İngilizin anonim, erotik otobiyografisi bu konuda eğitici bir öyküdür.[67] Anlatıcı köyde Molly'yle tanışır ve sevgilisi yapar onu. "Molly kısa süre sonra Londra'ya döndü, ben de aynı gün döndüm ama üçüncü sınıf bir arabayla değil." Burjuvazinin kurallarını göre davranma zorunluğu vardır! Birlikte yaşamayı teklif eder, Molly kabul eder, bir otele yerleşirler. "Sadece beş gün kaldı yanımda. Onu tiyatroya götürdüm, birlikte gezdik ama gündüzleri hiç ortalıkta gözükmedik, yedirdim içirdim ve düzdüm, ikimiz de bitkin düşünceye kadar seviştik [...] onu şehvet konusunda eğitme zevkini tattım (bir bakire fahişeden daha çok zevk verir bu konuda) ama bana bir düşkünlüğü olmadı. Sık sık ağlıyordu, klitorisini okşayınca düzeliyordu genellikle." Son gün "hamile olup olmadığını sordum. Kabul etti hamile olduğunu." Molly çocuğunun babasının kendisi olduğunu söyleyince o da babanın Giles adlı biri olduğunu söyler. Bilerek yalan söylemiştir büyük olasılıkla, çünkü yukarıda Molly'nin mutlu eğiticisi olmaktan gurur duyduğunu söylemiştir. Molly bir iş bulur, on beş gün çalışır, sonra kaybolur ortadan. Adam üzülür ve aramaya başlar Molly'yi, postaneye mesaj bırakır. Sonunda sefil bir odada bulur onu, "çok süslüdür." Her şey ortadadır: "Molly fahişe olmuştur." Sevişme konusunda yeteneklerinden yararlanır ve olağanüstü şehvetli bulur onu, ama yaşamıyla ilgili hiçbir ayrıntı öğrenemez. "Orospu olan bir kadın yalancı olur," diye düşünür biraz alaycı bir tavırla. Önce biraz şaşırır sonra kendine gelir: "Teyzeme döndüm, üzgündüm çünkü ilk başta Molly'nin bana çok sadık olduğunu sanıyordum ve bir orospunun bir köylünün eşi kadar mutlu olabileceğini bilmiyordum o zamanlar." Karnında taşıdığı ya da kurtulduğu çocukla ilgili hiçbir konuşma geçmez ara-

larında. Sadece "endişelenir" ve bir süre sonra Londra'ya dönmeye karar verir adam ve kadın bir daha "sevişmez kendisiyle, dokunmasına bile izin vermez". Ağlar Molly ve bulaşıcı bir cinsel hastalığa tutulduğunu söyler. Zavallı Molly kızlığını bozan erkekle sevişmelerinden sonra birkaç haftada "şehvet düşkünü" olmuş, daha sonra fahişe olmuş ve çok büyük iki tehlikeyle karşı karşıya gelmiştir: hamilelik ve cinsel hastalık. Bu kaderin onu köyde bekleyen kaderden daha iyi olduğu düşünülebilir. Patetik öyküsünü hiç pişmanlık duymadan, birkaç sayfada anlatan genç burjuva belirsiz ve gelip geçici bir suçluluk duygusu hisseder ama erotik yetenekleri keşfetme konusunda hiçbir sıkıntı hissetmez ve daha sonra çok soğukkanlı bir tavırla yeni maceralara yönelir.

Fransa'da fahişelik 19. yüzyılın son çeyreğinde yüzünü değiştirir. Toplumun değişmesine bağlı olarak yeni bir talep türü doğar. Artık söz konusu olan, kitleler halinde kentlere akın eden proletaryanın cinsel gereksinimlerini değil, zenginleşen ve kalabalıklaşan "burjuva sınıfının" cinsel gereksinimlerini karşılamaktır. Arz da bu koşullara uyarlar kendisini. Kibar fahişeler, gizli çalışan fahişeler, genelevlerde, randevuevlerinde çalışanlar, hepsi müşterilerinin kendilerini ayarttığı izlenimini bırakırlar. Çünkü müşteri git gide duyguyu andıran bir şey ve ilişkilerinde, genelev anlayışına uzak bir süreklilik arar. Çok zengin olanlar lüks ve konfor isterler, bir tür evlilik ilişkisi gibi bir şey, artı erotizm. Böylece metres modası gittikçe yaygınlaşır, en azından yüzyılın sonunda sevgililerle düzenli buluşma alışkanlığı yerleşir, çünkü randevu evlerine gitme alışkanlığı zina ya da eşit hatta üstün bir kadının gönlünün fethedilmesi izlenimi verir.[68]

O dönemde kafaları meşgul eden en önemli sorunlardan biri fahişelik ve frengi arasındaki çok sıkı ilişkidir. Cinsel hastalık korkusu Manş'ın iki yakasında da takıntı haline gelmiştir. İngiltere'de Victoria döneminin başında istatistikler oldukça kesindir, sonra bu "büyük toplumsal felaketin" üstüne yavaş yavaş bir sessizlik örtüsü çekilir. 1905'de frenginin burgu mikrobunun bulunması,

1906'da Wassermann testi ve 1909'dan başlayarak etkili ilaçların piyasaya çıkmasından önce fantazmalar eksik olmamıştır. Adı bilinmeyen bir hekim *Medico-Chirurgical Review*'de [Tıbbi-Cerrahi Dergi], Londra'da bulaşıcı cinsel hastalık kapmış birkaç yüz fahişenin hastalıklarını bir gecede sayıları on kat fazla müşterilerine bulaştırabileceklerini, hastalığın bulaştığı erkeklerin de bunu tekrar yüzlerce fahişeye ya da eşlerine bulaştırabileceklerini ve buna göre bulaşıcı cinsel hastalık taşıyanların sayısının bir yılda 1.652.500'e ulaşacağını yazar. Bu rakamlar ciddi olmasalar da gerçek bir sıkıntıyı yansıtırlar ve erkek çifte standardının bazı çocuklara da sirayet edebilecek şekilde zincirleme bir bulaşıcılık etkisi yapması daha da artırır bu sıkıntıyı.[69]

Benzer bir hijyenik endişe Fransa'da da vardır. Sanat ve edebiyat dünyasını kaplar. Açık vajinaya benzetilen, ölüm getiren "frengi" Joris-Karl Huysmans'da takıntı haline gelmiştir. Bir romanında (*En Ménage*) [Evde] kadının frengi modeline göre önemi gittikçe artan üç evreli arzusunun evrimini anlatır.[70] Eugène Brieux'nün 1901'de yazdığı, 1905'de Paris'te Antoine tiyatrosunda sahnelenen oyunu *Les Avariés* (Frengililer) ve Félicien Rops'un resimleri bu konuyla ilgili sıkıntıları ve şaşkınlıkları anlatır. 1900'e doğru korku had safhaya ulaşır, çünkü felaketin çok vahim olduğu, hastalığın sanıldığından çok daha bulaşıcı ve kalıcı olduğu anlaşılır. Hekimler, ellerinde bilimsel kanıtlar bulunmamakla birlikte çocukların yüzde 7-8'inin, hatta yüzde 42'sinin bu hastalığı annelerinin bulaştırması sonucu öldüklerini söylemişlerdir. Edmond Fournier tehlikenin kimi zaman çocuklardan çok torunlar için daha büyük olduğunu "kanıtlamıştır. Tavsiye edilen ilaç çok basittir: cinsel perhizdir, gençlerin evleninceye kadar cinsel ilişkiden uzak durmaları gerekir" demiştir Doktor Queyrat 1902'de *Société de prophylaxie*'de (Korunma Derneği). Burada özellikle "genç nüfusa yönelik caydırıcı bir stratejiden" söz edilebilir, cinsel zevkin dramatik biçimde kısıtlanması için günah korkusunun yerini alan felaket korkusu.71 19. yüzyıldaki yoğun frengi korkusunun

yerini 1880'lerden başlayarak hafifleyen saf bir baskıcı fantazma alır: Büyük mastürbasyon korkusu. Mastürbasyon 18. yüzyıldan başlayarak erotik arzularda ölçülülük yanlılarının enerjilerini yönlendirmiştir, tıpkı bir zamanlar cadı avının şeytanla cinsel ilişki tehlikesine, bir başka deyişle ahiret mutluluğunu tehlikeye atan azgın cinsel zevk arayışlarına dikkat çekmiş olması gibi! Geçmişin bu iki korkunç görüntüsünden farklı, başka korkunç gerçeklerle haklı gösterilen yakın dönemdeki Aids takıntısı, ölümün kaçınılmaz biçimde cinselliğe aşırı düşkünlükten gelmesinden korkmak gibi bizim postmodern bir tavrımız değil midir?

Fahişelikle ilgili baskıcı söylemler 20. yüzyılda çok kolay kaybolup gitmiş değildir. Topluma egemen olan büyük endişeler yeni toplumsal koşullara uyarlanarak başka amaçlara yönelmiştir sadece. Fransa'da 1946 tarihli "Marthe Richard" Yasası 19. yüzyıl ortalarında zirve yaptıktan sonra uzun bir koma dönemine giren randevu evlerinin kapatılması –tüy dikmiştir bu!– konusunda bir düzenleme getirir.[72] 30.000 fahişenin adının bulunduğu sağlık dosyası sisteminin kalkmasından sonra, 1960'dan sonra yasama bir dönüm noktasına girer. Fahişeliğe karşı örtük bir hoşgörü söz konusudur, ancak gene de toplumsal bir felaket gibi görülür fahişeler. Sessizliğin yasası ve erkek tavır ve davranışlarındaki çifte standardın sürmesi, fahişelik konusunda Victoria dönemi alışkanlıklarının bütünüyle kaybolmamış olduğunu gösterir.

Aynanın arkası

Victoria dekorunun tersi şaşırtıcı bir farklılık gösterir. 1890'a doğru yazarı bilinmeyen, olağanüstü erotik otobiyografi *Gizli Yaşamım*'da belirtildiği gibi, gerçek tavır ve davranışlar zorlayıcı ahlaksal normlara pek uymazlar. Düşsellik açısından, yükselen pornografi dalgası yasakların tam tersini sunar. Tıbbi ve de bilimsel konsensüs 19. yüzyıl sonuna doğru çatlamaya başlar ve arzuyla cinsel zevk yavaş yavaş resmi ortama taşınırken kişiliğin itkisel te-

mellerinin keşfedilmesine yönelik çağrılar yapar. Kaldı ki önemli toplumsal gruplar baskıcı söyleme gerçek anlamda katılmamışlardır hiçbir zaman. Bu bağlamda mastürbasyon ve fahişeliği sıradan olgular gibi gören köylüler ve kentliler örnek gösterilebilir. Bunlar tutuculardan gelen sansür üsluplarını, kimi zaman özel ihtiyaçlarına uyarlamakla birlikte, cinsellik yaşamlarında çoğu zaman daha basit ve daha doğrudan yer tutar. Çağın kadınlarına göre, kendilerini daha az baskı altında hisseden halk kızları, büyük tehlikelere rağmen fiziksel zevkleri severler ve yüzlercesiyle ilişki kurduğunu söyleyen anlatıcıya bakılırsa, kolayca orgazm olurlar.

Victoria döneminde bir Walter

Adı bilinmeyen bir Victoria dönemi bireyi kendisini araştırmak amacıyla kalemi eline alır. Elinde her insanın hareketlerinin, tavır ve davranışlarının kendisininki gibi olup olmadığını anlayabileceği bir ölçü bulunmadığına üzüldüğünden, kâğıda dökeceği deneyiminin başkaları için referans olabileceği umudunu taşır. 1890'a doğru Amsterdam'da basılan *My Secret Life* (Gizli Yaşamım) on bir ciltten oluşur. 1966'da Amerika'da basılan nüshası iki bin sayfayı aşar.[73] Yapıt çok erken dönemde kaleme alınmaya başlamış mahrem bir günceden alınmıştır ve yazar burada yirmi beş yaşından sonraki "iç ve gizli yaşamını" anılar haline getirmeye çalışmıştır.[74] Kendisi hakkında fazla bilgi vermeyen ve adının Walter olduğunu söyleyen, doğum tarihi de belli olmayan bu kişi İngiliz soylu çevresine mensuptur. Victoria döneminde yaşamıştır ve 1890'larda yapıtı yayınlandığında henüz hayattadır. Satır aralarından Savunma Bakanlığı'nda çalışmış olduğu anlaşılmaktadır, çünkü kendisinin ya da anlattığı insanların tanınması konusunda ipucu olabilecek hiçbir bilgi vermemeye özen göstermiştir. Laponya hariç (çok üzülür buna) dünyanın her ülkesinden 1.200 kadınla yaşadığı cinsel deneyimleri anlatır, kendisinin ve partnerlerinin hissettiklerini ayrıntılarıyla yansıtır, ayrıca hayal edilebilecek her türlü konuya da

değinir. Kendi bedenini ve sevgililerinin bedenini çok iyi tanır ama hem kendi çağının hem geçmişin kültürel mitlerine de inanır. Yeniyetmeliğinden beri mastürbasyona çok düşkün olduğunu itiraf ederken bu alışkanlığın kendisini deliliğe ya da daha kötüsü hayatından sevişme olgusunu yok etme noktasına götürmesinden korkar. Erotik oynaşmalardan sonra yararlı, huzur veren bir yorgunluk hissetse de geceleri kendi kendine boşalmasının ya da mastürbasyonun getirdiği depresyon, suçluluk ya da bitkinliğine lanet eder. Dolayısıyla tıbbi ve toplumsal tabu, aynı zamanda çok iyi içselleştirilmiş ve sürekli çiğnenmiş gözükür. Kadınlarla ilgili olarak *Kızlar Okulu*'nun (1655) yazarları ve aynı dönemin hekimleri gibi en ateşli anlarında boşaldıklarını söyler. Kadının sürekli "meni boşalttığını" ve bunu kendi sevişme deneyimlerinden bildiğini ya da kimi zaman sevgilisinin anlattığını söyler. Görüldüğü gibi deneyim kültürel boyuttan ayrı tutulamaz. Walteer'de Victoria dönemine özgü tipik bir kuramsal cehalet görülür ve bunun nedeni fiziksel aşkla ilgili her konuda sessizlik yasası ve konuşma sanatında bedenle ilgili en küçük bir imanın bile yasak olmasıdır.[75] Çok daha doğru gözüken başka gözlemleri de vardır, kendi erkekliği konusunda hoş olmayan şeyler anlatır. Penisinin boyu nedeniyle komplekslidir, çünkü çok küçük bulur onu, delikanlılık döneminde arkadaşları alay etmişlerdir bu yüzden ve yattığı orospularla kendini rahatlatma takıntısı içindedir, ancak onların verdiği cevapların samimi olduğuna inanmaz ve gerçek anlamda inandırıcı bulmaz bunları... Kamışının her zaman sertleşip sertleşmeyeceği takıntıları içindedir aynı zamanda, kendisine büyük sıkıntılar veren fiyaskoları anlatır, bulaşıcı cinsel hastalıklardan korkar. Sonuç olarak, zaaflarını sergilerken resmi muzaffer erillik söyleminin tersi bir söylem tutturur.[76]

Özellikle kendi tepkileriyle ilgilidir, ama aynı zamanda kadınların tepkilerine de meraklıdır ve bir yandan da kadınları zevk objeleri gibi görürken onların para karşılığı çok profesyonel hizmetler verdiklerini düşünür. Bu noktada tam anlamıyla devrinin adamı-

dır. Kimi zaman dile getirdiği üzüntüleri ve özlemleri pişmanlık acılarına dönüşmez hiçbir zaman, sağlıklı ve bakire bir köylü kızını çok kısa sürede yoldan çıkaran biri olsa bile.[77] Evlendikten sonra çifte standart uygular, karısından nefret ettiğini söyler; bunun vicdanı rahat biri gibi gözükmenin uygun bir biçimi olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte kadın cinselliği düşüncesi kabul edilen ve cinsel soğukluğa ya da cinsel istek yetersizliğine dayanan resmi versiyonun tam zıddıdır. İlişki kurduğu kadınların hiçbiri bu modele denk düşmez. Çeşitli toplumsal sınıflardan ve farklı ülkelerden kadınların büyük çoğunluğu kolay, hızlı ve tekdüze bir biçimde orgazm olurlar. Bu arada birlikte orgazm olmamanın da ender rastladığı bir durum olduğunu söylüyor.[78] Fahişeler de dahil olmak üzere erkeklerle arzu ve zevk konusunda bir tür eşitlik arzusu, Victoria dönemi gerçekliklerine başka bir gözle bakmayı gerektirir. Edep kurallarının tersine, Walter'in sevdiği kadınlar çok mutlu olduklarında, onun da kışkırtmasıyla, kolayca çok açık konuşurlar ve "her şeyi olduğu gibi" anlatırlar.[79] Önyargılar örtüsü altında her iki cinsiyetin de zevk düşkünlüğü ve şehvet arayışı sezilir. Belki de Londra'da kolayca tatmin edilen şehvet arzuları üstündeki bir makyajdan başka bir şey olmayan Victoria dönemi anlayışını yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor. Walter soylu çevre kadınlarıyla yaşadığı deneyimleri artırırken kırsal ya da kentsel halk sınıflarından gelen çok sayıda kadınla da ilişki kurmuştur, özellikle de hizmetçilerle ve fahişelerle. Walter anlatısında zenginler ve proleterler arasındaki toplumsal ilişkilerde paranın esas rolünü ön plana çıkarır. Walter aynı zamanda her türlü erotik zevki deneyen libertenlerin mirasçısı bir şehvet düşkünüdür. Pornografi okuyarak fantazma dünyasını büyük bir keyifle genişletir. Sevgililerinin vulvalarını incelemekten bıkmaz, onların bedenleri arasındaki farkları karşılaştırır ve not eder, onlara erotik zevkleri, duyguları ve alışkanlıkları hakkında sorular sorar. Röntgencilik yapar, kadınlar işerken ya da sıçarken mastürbasyon yapar. Kimi zaman sadisttir. Aracıların getirdiği bakire kızları bozarken çok

fazla tahrik olur ve kaba davranır onlara. Bir gün talihsiz çabalardan sonra kamışını kaldırmayı ve boşalmayı başarmca geçici sevgililerinden birine "görüyorsun ya erkeğim ben!" der. Çünkü kendi deyimiyle kendisine "düzme" olanağı sağlayan erkeklik ayrıcalığının bilincindedir. Ama bu durum yeniyetmelik döneminde erkek arkadaşlarıyla birbirlerini okşamalarına, sürtüşmelerine engel olmamıştır. Biraz daha geç bir dönemde yırtık kuzeni Fred'le birlikteyken, ilk kez bir fahişeyle yattığında karmaşık bir deney yaşar. Fred iki kadın getirir. Sıkılan Walter amacına ancak Fred'in penisini seyrederken aldığı elektrikle ulaşabilir. İki genç bu cinsel ilişki sırasında birbirlerini seyrederek ve birbirlerine dokunarak aynı anda boşalırlar. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra Walter bilinçli olarak eşcinselliği denemek ister. Bu anın sefahat yaşamının doruğu olacağını düşünür: "gizli yaşamımın en cüretli olayı. Bana utanç ve üzüntü veren anormal bir arzu [...], aslında benim felsefeme göre yaşadığım şeylerde bir kötülük olmamıştır ve yoktur, çünkü arzu konusunda her şey doğal ve doğrudur". Bir erkeğin başka bir penisi okşaması ve bir kadının başka bir amcığı okşaması el sıkışmaktan daha kötü bir şey değildir, diye düşünerek rahatlatır kendini ama bu olayı hatırladığında kendisinden tiksindiğini itiraf eder ve bunun nedeninin eski "eğitim ve önyargılar" olduğunu söyler. Bir grup seksi sırasında güzel bir kadınla sevişirken Jack adlı (saygılı bir tavırla *sir* diye hitap ediyor kendisine) bir zanaatkârın kamışını emer, daha önce sevişme sırasında kendi kamışını emen ve anal ilişki yaşadığı bir Fransız fahişesini taklit etmiştir bu sırada.[80]

Walter'in en önemli takıntılarından biri, kadının cinsel ilişki sırasında ve sonrasında tam olarak neler hissedebileceğidir. Gördüğü, baktığı her güzel kadınla yatmak ister ve "onun bedeniyle bütünleşmek"[81] ister. Karşı cinse karşı bu çok yoğun merak, onu deneyimlerini artırmaya götürür. Kimi zaman baskın çıkan erkekliği sık sık endişelendirir Walter'i. Kimi zaman dişi kimliği fantazmalarının, hatta eşcinsel itkilerin etkisinde kalır. Bütün bunlar Victoria dönemi ahlakıyla pek uyuşmaz ama karmaşık aşk oyun-

larının ve bütün tabuların yıkılmasının öne çıktığı pornografide gelişen erotik düşlere çok yakındır. Walter çok bilinçli, aklı başında bir sapkındır, ahlak kurallarını hiçe sayarak arzularını sonuna kadar yaşamak sıkıntı verir ona genellikle. Sosyal olarak kesinlikle normaldir, tam anlamıyla sınıfının bir bireyidir, dolayısıyla cinselliği egemen konumda yaşar. Para sayesinde cinselliği engelsiz yaşama ve kadın ya da zanaatkâr Jack gibi erkek cinsel proletaryayı sömürme olanağı bulur. Mastürbasyon olayından sonra Jack'in kendisiyle samimi olması şaşırtır onu. "Tevazusu kalmamıştı ve bana saygısı da kalmamıştı artık. Sadece sorularıma cevap vermek ve bana *sir* diye hitap etmek yerine sorular soruyordu." Walter bu haliyle onu kendisiyle sevişen erkeğe karşı tavrını değiştiren bir kadına benzetiyordu.[82]

Walter, kitaplardaki pornografi kahramanlarından farklı olarak, kendisini etkileyen bir yığın çelişkiyi saklamaya gerek duymuyor. Narsistik ve saplantılı bir tiptir, aynı senaryoyu sürekli yineleyerek okuyucuyu yorar. Bütünüyle farkındadır bunun ve olgun yaşta, yedinci cildin sonunda anılarını kısaltması gerektiğine karar verir. Çok sayıda müsveddeyi bir kenara attığını ama daha fazla kısaltma yapamayacağını belirtir. Çünkü aynı şeyleri yirmi kez yinelemiş olsa da her zaman yoğun biçimde hissettiği "gizli zevki" için kaleme almıştır bunları. Ayrıca "kadın, mutluluğumun partneri benim için çoğu zaman körpe ve yeniydi... ve ben de onun için". Onu motive eden bu ince ayrıntıları aramasıdır. Çünkü sevişmenin sonu hep aynı olsa da "cinsel birleşme sırasında çok ince, farklı zevkler yaşanıyor ve bu da çok çekici kılıyor olayı; yeni tanıştığım bir kadın söz konusu olduğunda bunları anlatmak her zaman yeni ve eğlendirici şeyler olmuştur benim için." Pişmanlıklarla karışık çelişkili duygular hissettikten sonra bunda hiçbir kötülük olmadığı, utanmaktan korkmasına gerek kalmadığı düşünceleri içinde pornografik resimler ya da kitaplarla ilgili bazı bölümleri muhafaza etmeye karar verir: "Bunların kalması gerekir –*ben* yazdını, *kendim* için yazdım bunları, büyük olasılıkla *benden*

başka kimse görmeyecek bunları– o zaman niçin kendimi kandırayım – kalsın bunlar!"[83]

Victoria döneminde yaşayan Walter postmodern narsisizmin bir öncüsü gibidir. 17. yüzyıl liberten şehvet düşkünleri ve cinsel özgürlük yanlıları arasında bağlantı kurmuştur. Mahrem Ben'i ve çağın içselleştirdiği uzlaşımları arasmda kalmanın verdiği sıkıntılarla yansıyan küçük bir farklılıkla... Acı, sıkıntı ve kuşku hissetmek gibi bedeller ödeyerek kaçmaya çalıştığı büyük bir bunalım içinde sürekli oynamak zorunda kaldığı toplumsal rol ve bütün zevklerini tatmin etme arzusu arasında kalır. Anlattıkları bu nedenle çok önemlidir. Dekorun tersini ve dönemin kültürel yasaklarının gücünü anlatır. İnsan çifte kişiliği olan bir varlıktır ama kendisini çeken şeyleri yaşayarak ve binlerce sayfa yazarak nevrozu atlatır. Kendisinin de açıkça söylediği gibi cinsel zevklerini sadece yazı aracılığıyla değil yaşadıklarını tekrar okuyarak uzatır. Bir başka önemli çelişki de kendinde topluma gerçekten güvenebilecek cesareti bulamaması ama yazıdan aracılık etmesini istemesidir. Kitap 1902'de yayınlandığında ilk satış kataloğundan alınan bilgilere göre "yaşlı ve zengin bir İngiliz" 1888'de, Amsterdam'da bir editöre bir servet ödemiş. Bu tuhaf adam kitabı oluşturan on bir cildin altı nüshasının sadece kendisi için basılmasını ve "normal satışa yönelik olarak yayınlanmamasını" istemiş.[84] O dönemde amaç nadir bir kitabı astronomik fiyatlarla satmak olduğundan söylenen her şeye itibar etmemek gerekse de baskı sayısı çok sınırlıdır muhtemelen. Yapıtta hacimli ve ayrıntılı bir "içindekiler" bölümünün yer almasından, yaşlanan yazarın kitabın yaklaşık 4.200 sayfalık tarihsiz (1890'a doğru) özgün bir baskısında anılarını kolayca hatırlamak istediği anlaşılıyor. Bununla birlikte çeşitli vesilelerle bu kitabı sadece kendi zevki için ürettiğini söylemesine de körü körüne inanmamak gerekir. İnsanın kendisini daha iyi tanımak istemesi de çok açık seçik bir motivasyondur, çünkü sessizlik yasası Victoria çağında bireylerin, cinselliklerinin başkalarının cinselliklerine benzeyip benzemediğini anlamalarını engeller. Söz ko-

nusu yazar kimi zaman da geçmiş yılları anlattığı bölümlere gözlemlerini ekleyerek kendisiyle hesaplaşır.[85] Ayrıca kendisi kabul etmese de bilinçaltında erotik yaşamını çağdaşlarına anlatma kaygıları taşıdığını kabul etmek gerekir. Yazdıklarını yabancı bir gözün görebileceğini düşünerek bile zevkten titremiştir belki! Çünkü gündelik yaşamında kesinlikle saygın ve erdemli, kültürlü, seyahat eden, evli, bir süre savunma bakanlığında çalışmış, kendisinin, kuzeni Fred'in ya da anılarında geçen insanların zarar görmemesi için özellikle iz bırakmamaya çalışan bir *centilmen*'dir. Küçük Alice'e göre hiç kuşkusuz daha açık saçık bir tarzla aynanın öbür tarafına büyüleyici bir geçiş olan *Gizli Yaşamım* hiç kuşkusuz sistematik araştırmayı hak etmiş bir yapıttır. Walter bu kitabı kaleme alırken hiç kuşkusuz çağdaşlarında, Karmdaşen Jack'ta ve Stevenson'ın romanındaki Doktor Jekyll'de görülen yıkıcı nevrozları yaşamamıştır. Freud için olağanüstü bir araştırma, inceleme konusu olamazdı bu muhtemelen. Yeni başlayan psikanalizin müşterileri o dönemin Batı Avrupa'smda çok küçük bir azınlık oluşturduğundan, çok sayıda başka Walter'in zorlayıcı Victoria çağı kurallarının empoze ettiği yoksunlukları aynı biçimde dengelemiş olabilecekleri düşünülebilir belki.

Seks cehennemi: mutlu pornografi

Pornografi sanayileşme çağında burjuvalaşır. Muhalif düşüncelerle ve 17. yüzyıl libertenlerinin uzak mirasçısı özgür düşünceyle eskilere dayanan ilişkisi 19. yüzyıl ortalarına kadar yavaş yavaş gevşer ve gittikçe ticaret pazarma uyarlar kendisini. Tür büyük rağbet görür.[86] İngiltere'de Victoria çağı bunalımları aynasının tersidir, bir tür şehvet ütopyası ya da "pornotipiyle" birlikte çok beğenilen yetişkin erotik "öyküleri" özellikle çağın belli başlı cinsel tabularının yıkılmasıdır. Sınırları belirsizdir çünkü *A Peep behind the Scenes* (Sahnelerin Arkasına Bir Röntgen) gibi başlıkları iştah kabartıcı tefrikalar, *London by Night* (Geceleyin Londra) ya da *Gay*

Life in London (Londra'nın Neşeli Yaşamı) gibi gece rehberleri, hatta okuyucular tarafından amaçlarından saptırılan ve kınanan şeyler hakkında sinsice bilgilenmek amacıyla yararlanılan, kötü alışkanlıkları, özellikle mastürbasyonu ifşa eden yapıtlar söz konusudur.[87] Bununla birlikte gerçek anlamda erotik yapıt okuyucularının sayısı fazla değildir, çünkü yayınlar sınırlıdır: lüks baskılı ve resimli, pahalı birkaç yüz nüsha. Henry Spencer Ashbee'nin, Pisanus Fraxi takma adıyla 1877'den başlayarak yayınladığı, bu konuyla ilgili ilk İngilizce kaynakça *Index librorum prohibitorum* (Yasak Kitaplar Dizini), Londra'da adı belli olmayan bir matbaada sadece 250 adet basılmıştır. 1879 ve 1885'de eklenen iki ciltle tamamlanır bu kaynakça. Aynı şekilde pornografik dergiler – 1860'dan başlayarak *The Boudoir*, *The Pearl* (1879-1880), *The Cremorne* (1851 tarihli, gerçek tarihi 1882)– sınırlı sayıda elitin ulaşabileceği pahalı yapıtlardır, çünkü seks konusunda genel bir tepki ve sessizliğin komplosu söz konusudur.[88]

Pornografi dünyası insana kesintisiz zevkler sunan, bütünüyle erotik, düşsel bir dünyadır. 19. yüzyıl ortalarından sonra bu tematik, o döneme kadar görülmemiş bir gelişme gösterir, öyle ki Avrupa'da küçük bir sanayi olur. İçinde barındırdığı cinsel altkültür resmi ahlaksal tavırların tam anlamıyla negatif resmidir. Dolayısıyla mastürbasyona karşı mücadelenin tersi düşünceleri savunur, tıp cinsellikteki aşırılıkların tehlikeli sonuçlarına dikkat çekerken çeşit çeşit sefahatlerden söz eder, çok sayıda seçkin kadının cinsel soğukluk içinde oldukları ya da bu taraklarda bezleri olmadığı düşünülürken kadın orgazmı üstünde durur.[89] Tutucular doğal olarak beyinlerdeki olası tahribatlardan korkuyorlar. Bu tür ürünler bağlamında sessizliğin yasasının geçerli olmasını istiyorlar, yasaklama yoluyla ya da bunların kütüphanelerin *müstehcen kitaplar bölümü*'ne (*enfer*) [cehennem] atılması yoluyla. Bu sözcük ilk başta Vatikan kütüphanesinde sansür edilmiş ve yakılacak kitapların toplandığı yer anlamındaydı. Paris'te Bibliothèque Nationale'de (Ulusal Kütüphane) bulunan bir hafif kitaplar ve resimler kolek-

siyonu genel olarak bu adla anılır. Guillaume Apollinaire'e göre bu uygulama kararını alan birinci konsül Bonaparte'tır. Bazı uzmanlara göre ise İkinci İmparatorluk döneminin son yıllarında, bazılarına göre ise Temmuz Monarşisi döneminde başlamıştır bu uygulama. Her halükârda "edebi cehennemi" icat eden pozitivist 19. yüzyıldır. Bu bağlamda British Library'nin kullandığı resmi sözcük *Private Case*'dir ve aynı dönemde örgütlenmiş benzer bütünlük konusunda kullanılan yaygın sözcük gene *enfer*'dir. 1861'de Jules Gay'in *Aşk Yapıtları Kaynakçası*, daha sonra İngiltere'de 1877'den sonra Pisanus Fraxi'nin (Ashbee'nin takma adı) ironik bir biçimde papalık sansürünü çağrıştıran *Index librorum prohibitorum*'unun yayınlanması, piyasada bulunması kimi zaman zor olan, unutulmaya ve sessizliğe adanmış yazılara ulaşılabilmesi bağlamında meraklıların ihtiyaçlarına cevap verir. Bu bağlamda Paris'te yayınevlerinin depolarından çıkmış kitaplar dışında, mahkemeler aracılığıyla el konan ya da gümrüklerde el konan, dışarıda basılmış kitapları bulmak mümkündür.[90]

Bu kitapların yazarları genellikle erkektir ama 17. yüzyıl ortası "pornografik dönüm noktasında" görüldüğü gibi kadınların zevklerinden çok fazla söz ederler.[91] Özellikle kerhaneye dönen manastır öyküleri konusunda yasalar, kurallar sürekli çiğnenir.[92] Yüzyıl sonunda bu moda hiç kuşkusuz kısmen din adamlarına karşıtlığın şiddetlenmesiyle ilişkilidir. Öte yandan erotik rahibeler de takıntı haline gelmişti Avrupa düşüncesinde ve Eski Rejim döneminde İngiltere'de antikatolik duyarlığı kışkırtıyordu. Aynı şekilde 19. yüzyılın en başarılı yapıtlarından, Théophile Gautier'ye mal edilen *Violette'in Romanı* 1655'de yayınlanan *Kızlar Okulu*'ndaki mesajı yineler. Romanın on beş yaşındaki kahramanı genç kız, hemen hemen Fanchon'la aynı yaştadır ve onun gibi "sevgilisinin öğrettiği bütün şehvet sapkınlıklarını dener." Buradaki yenilik, döneme bütünüyle uyarlanmış toplumsal ahlak içinde yatar. Sevgilisi kızı, erkeklerin dikte ettikleri kurallara, "genç kızlara iffet ve kadınlara da sadakat empoze eden" kurallara uymama konusunda teşvik

eder ama bir yandan da onu Victoria çağındaki Walter gibi cinsel bir obje olarak kullanır. Ve şehvet yolunun sonunda Violette'i bekleyen ölümdür.[93] Dönemin geçerli normları, zararlı denilen yapıtlara gizlice sızmıştır ve burada okuyucuya röntgencilik günahından biraz olsun kurtulma bağlamında, eğitici bir amaç sunar ki daha önceki yüzyıllarda söz konusu olmamıştır böyle bir şey. Kadının iffeti konusu 1900'lerde Le Nismois'nın (birçok takma adı vardır: Fuckwell, Tap-Tap, Léna de Beauregard...) *Association de demi-vierges* (Yarı Bakireler Derneği) adlı bereketli yapıtında da işlenmiştir.[94] Bleuets rahibeler manastırına yönetici olarak atanan Rahip Tisse, orada rahibelere hamile kalma tehlikesi söz konusu olmadan cinsel zevk yaşamalarına olanak veren bir dernek kurar. Bu "kötü rahibe adaylarının" "en kaba" hareket dışında her şeyi deneme hakları vardır, erkekleri öpme okşamalarla yetinmek zorundadırlar. Dolayısıyla egemen ahlak temel bir noktada zarar görmez ve bunun dışında 17. yüzyıldan sonra erkek kökenli bu edebiyatta takıntı haline gelmiş kadınların cinsel zevk alma hakkı adına büyük bir keyifle çiğnenir. Yazar Eski Rejim döneminde gençlerin evlilik öncesi dönemlerinin erotik menüsünün esasını oluşturan karşılıklı dokunma, okşama olgularına tekrar saygınlık kazandırdığının kesinlikle farkında değildir.

"Anormal" davranışlara gelince; bunlar özellikle 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkmıştır. Victoria çağı engellerinin yıkıldığı ve mastürbasyonun tıbbi bir takıntı olmaktan çıktığı, eşcinsellikten ve "sapkınlıklardan" daha açıkça söz edilmeye başlandığı bir dönemde. Yükselen dalgayı engellemeye yönelik umutsuz girişimler yanıltmamalıdır. Çok katı yasalar tehlikeyi fark ettirecek düzeydedir. Başlayan liberalleşme hareketini bir süre engeller bunlar ama nehrin akışını tersine çeviremezler. 1880-1914 yıllarının Fransız sansürcüleri, esasen artçı savaş sürdüren Victoria çağı nostaljikleridir. Basın suçlarını düzenleyen 1881, 1882 ve 1898 yasaları içinde sonuncusu "müstehcen olan" ve doğum kontrolü arasında bir ilişki kurarken ahlaksal düşkünlük korkusunu açığa vurur.

Bunun kökeni bireysel özgürlüğün ve mutluluk hakkının önemini vurgulayan 1804 tarihli boşanma yasasıdır. Pornografi bu tehlikeli konulara kendi tarzında el atarken zina yapan, arzular içinde kıvranan, sefih kadın portrelerini çoğaltır ve *Üçüncü Cins'* i, *Eşcinseller'*i ya da *Aşk dengesizleri'*ni sahneye çıkarırken en kötü olguları vurgular.[95] Kovuşturmalara karşı duyulan öfke sansürcülere tehlikeyi hissettirir. Müstehcen yayın organları *Le Boudoir, Le Boccace, Gil Blas* vb. 1880'li yılların başında özellikle hedef alınmıştır. 1910'dan sonra da kitaplar hedef alınır: savaşa kadar 175 dava, daha önceki otuz yılda açılan davaların on iki katı. Jules Ferry yasalarıyla laik ve zorunlu devlet okulları kurulurken, cumhuriyetçi eğitim ilkeleri özgürlük ve hoşgörü anlayışını egemen kılarken güçlü bir basm sansürü de gelir. Bu sansürün iddiası, kırılgan insanları, özellikle yoksulları, gençleri ya da kadınları patlayan ahlaksızlıktan ve pornografiden korumaktır.[96] Daha derin amaçları ise egemen değerler sisteminin sessizlik ve evliliğin bozulmazlığına, çifte erkek standardına ve erdemli evli kadının cinsel açıdan aşırılığa kaçmaması postulatına dayalı cinsel model kuralının erdemine artık inanmayanlar ya da hiç inanmamışlar tarafından tartışmaya açılmasını engellemektir.

"Kuralların çiğnenmesi"nin sıradanlaşmasına doğru

Günümüzde ensest ve pedofili, toplumun şiddetle reddettiği olgulardır. Oysa 19. yüzyılda durum böyle değildir. O dönemde ahlakçılara sıkıntı verse de çocuk fahişeliği yaygındır ve kimi zaman günümüzde kabul edilmesi mümkün olmayan bir mizaha konu olmuştur. Oscar Wilde bir gün bir erotik kitaplar yayıncısıyla alay eder: "Özellikle kadınlarla ilgili özgün baskıları seviyor: en büyük tutkusu küçük kızlar."[97] Bununla birlikte çok büyük toplumsal çelişkiler görülür. Bu tavırlarla ilgili olarak halk çoğu zaman zenginlerden daha isyankârdır: "Kızınız doğruyu söylemişse giyotin çok az gelir size!"[98] diye haykırmıştır Saint-Aignan'lı bir paçavracının komşusu kadın.

Başka bazı aykırılıklar Victoria çağı başında sapkınlıklar gibi görülmüş, daha sonra yavaş yavaş küçültücü, lekeleyici içeriklerini yitirmişlerdir. Referans normu yetişkinler arasında "iffetsizlikler" ve "doğaya karşı tutkular" söz konusu olmadan karşı cinsle cinsel ilişkidir. Konformist İngilizler için haftada iki kereden fazla sevişmek kesinlikle hayvanlıktır. İnsanın içinde uyuklayan hayvanı dışa vurma korkusu ahlakçıların takıntısıdır. Fransa'da kadının erkeğin kamışını emmesi ender rastlanan bir cinsel zevktir ve 19. yüzyılda profesyonellerin işidir bu, ama "çocuk doğurmayla ilgisi olmayan bir zevk üstüne odaklanmış ağızsal cinsel zevk alışkanlıkları 19. yüzyılda yaygınlık kazanır", gayrimeşru birlikteliklerden halk kesimlerinden evli çiftlere, daha sonra da iki savaş arasında evlilik öncesi dönemde cinsel ilişki yaşayanlara sirayet eder. Erdemli, namuslu geçinen Albion bu tür konuları gerçek edebiyattan atar ve pornografi alanına gönderir. "İğrenç alışkanlıklar" olarak nitelenen kamış emme ve am yalama, randevuevlerine giden müşterilerin çok istedikleri bir cinsel zevktir, dolayısıyla özel Londra rehberlerinde ayrıntılı bilgiler verilir bu konularda. Manş'ın iki yakasında hekimlere göre "sapkınlıklar" ya da "ucube" alışkanlıklar mastürbasyon ve "cinsel sapıklıktan" ibarettir ve bu tür olgularla çok fazla ilgilenirler, buna karşılık halktan insanlar esas olarak pedofili ve hayvanlarla cinsel ilişkilere karşıdırlar ama mastürbasyon çok fazla ilgilendirmez onları bu bağlamda.[99]

"Homoseksüel" sözcüğünün ilk kez 1869'da Macar Benkert tarafından kullanılması 18. yüzyıl başında, Londra ve Paris'te çok karmaşık bir anlam yüklenen "üçüncü cins" için bilimsel bir merakın ortaya çıkışma denk düşer.[100] Fransa'da, Ambroise Tardieu 1857'de sessizlik yasasını bozar, daha sonra hekimler İkinci İmparatorluk'tan Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu konuyla çok yakından ilgilenirler.[101] Avrupa'da 1898-1908 arasında bini aşkın yapıt kaleme alınmıştır bu konuda.[102] Bu belirsizlikten çıkış durumu daha büyük bir hoşgörünün yerleşmesine denk düşer. İngiltere'de daha yaygın ama o kadar vahim görülmeyen yaygın alışkanlıklar

olan karşılıklı mastürbasyon ya da kamış yalamadan farklı görülen *pedication* ya da anal ilişki 1828'e kadar, bir tanığın olayı *görmüş olması* koşuluyla ölümle cezalandırılan bir suçtu. Mahkemeler çok ağır cezalar verme konusunda tereddüt etseler de birçok genç böyle bir tehlikeyle karşı karşıya kalmamak için sakatlamıştır kendini. Eşcinsel olan J. Addington Symonds'la birlikte *Sexual Inversion*'u yazan Havelock Ellis'e göre, 19. yüzyıl sonunda bu dünya içinde yer alan erkek oranı yüzde 2-5 arasındadır: Kinsey'in 1948'de yayınladığı rapordaki yüzde 6 oranına yakın bir rakamdır bu.[103] Richard von Krafft-Ebing'e göre, yasaklar ve tehlike duygusu bu insanları sinirli ve öfkeli yapar ve kimi zaman şiddet eğilimleri gösterirler. Londra'da erkek eşcinsellerle ilişki kurabilirler. Victoria çağının başında ve ortasında genellikle heteroseksüel olan ve *margeries* ya da *pooffs* denen bu insanlar, Fleet Street, Holborn ve Strand'de toplanırlar ve potansiyel bir müşteriyi gözlerine kestirdiklerinde özel işaretler ve hareketlerle mesaj gönderirler. Dışlanmışlar genel düşmanlıkla mücadele edebilmek için durumlarını anlattıkları birçok kitap çıkarmışlardır. Uygun bir terminolojiden yararlanarak daha saygın gözükmek isterler ve bu bağlamda sözgelimi "cinsel sapma", "üçüncü cins" ya da "üranizm" gibi sözcükler kullanırlar. 1860'larda Carl Heinrch Ulrich'in bulduğu üranizm sözcüğü, erkek bedeninde dişi ruhu anlamına gelir ve kurgusal edebiyatta çok yaygın bir tematik olur bu.[104] Eşcinselliğin gerçek anlamda yayıldığı ender yerler *public schools* ve üniversitelerdir, bu eğitim kurumlarında bazı hocalar ve vasiler de eşcinseldirler ve teşvik ederler bu olguyu. Kaldı ki çok küçük bir azınlık, Oxford ve Cambridge'in bütünüyle eril ve çok genç öğrencileri ve hocaları çok küçük bir azınlık oluştururlar. Yunan filozoflarının, özellikle bir erkeğin başka bir erkeğe ya da bir delikanlıya aşkını yücelten Platon'un okunması, bu insanların suçluluk duygularından arınmalarına katkıda bulunur. Victoria çağının ikinci yarısında basında büyük yer tutan üç önemli olay bu sorunla ilgili yoğun baskıyı ve olayın yarattığı olumsuz havayı

yansıtır: 1870'de Boulton ve Park'ın transvestizmi (karşı cins özentisi), 1889'da Cleveland Street skandalı ve özellikle 1895'de Oxford mezunu Oscar Wilde ile ilgili üç dava.[105]

Lezbiyenlere eşcinsellere davranıldığı kadar düşmanca davranılmaz. Bununla birlikte 19. yüzyıl başında Parent-Duchâtelet'ye göre "lezbiyenler bir insanın düşebileceği en kötü duruma düşmüş insanlardır" ve 1824'de randevuevlerinde kadınların aynı yatakta yatmaları yasaklanır. Ama daha sonra ortam gevşer bu anlamda. Büyük yazarlar –Balzac, Musset, Baudelaire, Pierre Louÿs, Zola– bu olguyu hiç çekinmeden işlemişlerdir. Hekimler bu konuyla pek ilgilenmezler, sadece 16. ve 17. yüzyılda öncüllerinin fantazmalarını uyandıran o korkunç klitoris üstünde yoğunlaşırlar. Erkekler röntgencilik ve düş kırıklığına uğramış maçoluk arasında kalmışlardır. Röntgencinin anlamları birbirlerine sarılmış kadın hayalleriyle erotikleştirilir. Düş kırıklığına uğramış maçoluk ise erkeklik ve zevk verme kapasitesi içinde tartışılır: " Erkekten vazgeçen, kendi kendine yeten kadm kısa bir süre sonra aşkından da vazgeçecektir," der Doktor Chevalier. Bu model, Kontes *Gamiani'* nin temsil ettiği yeraltı edebiyatında yerini almıştır. 1833-1930 arasında kırk dört kez basılan bu erotik şaheser, bir yergi yazısıyla ve gerçeğe aykırı olarak "lezbiyenlerin albayı" George Sand'a mal edilmiştir. Kitap her baskıda zenginleşir ve kadm kahraman sonunda, 20. yüzyılın dönüm noktasında cinsel arzularını doyuramayan, adeta kudurmuş bir hayvana döner. Öyküde keşişler tarafından dövülüp, tecavüz edildikten sonra erkeklerden ölesiye nefret ettiği anlatılır; çok fazla renkli olmayan ve Krafft-Ebing'in verdiği sekiz örneğe benzeyen, adliye arşivlerinde yer alan on dört olay da suçlananların cinsel özgürlüklerini anlatır. Biri dışında tümü 1910 sonrasına denk gelir bu olayların ve metreslerin, genel olarak kentlerdeki kafelerde, restoranlarda çalışan kadın garsonların yaşamları anlatılır.[106]

Cinsel "sapkınlıkların" sıradanlaşmasıyla ilgili bir başka işaret 1890'da Richard von Krafft-Ebing tarafından anlatılan (*Psychopatia*

sexualis; 1886) sadizm ve mazoşizm modelinin ortaya çıkmasıdır. Yazar fetişizm kavramını genişletirken sadizmin sıradan erkeğin davranışının abartılması gibi düşünülmesi gerektiğini önerir, buna karşılık klinik açıdan daha sık görülen mazoşizmin kadınlara özgü koşut bir aşırılık olduğunu düşünür. 1892'de yayınladığı cinsel bağımlılıkla ilgili bir denemesinde, mazoşist normalliğin uç biçimi dediği şeyi daha önceki patolojik tipten ayırır. Ona göre problem, özellikle edebiyatta büyük bir gelişme gösteren, önemli bir kültürel olgudur. Bu bağlamda adı referans olan Sacher-Masoch'un ve karısının öykülerinden, Richepin'in *La Glu*'sünden (Tutkal) ve Johannes Wedde'nin 1894'de ölümünden sonra yayınlanan lirik yapıtlarından alıntılar yapar.[107] Hastalarını dinlerken fahişelerin acı çektirme tekniklerini çok iyi bildiklerini, randevuevlerinde özel enstrümanlar, özellikle kırbaçlar bulunduğunu öğrenir.

Avrupa'da kırbaçla(n)ma bir "İngiliz sapkınlığı" olarak bilinir. *Public Schools*'da, özellikle Eton'da bedensel cezalar arasında yer alır. Psikolog E. Wulffen'e göre duyulan acı belli ölçüde cinsel zevk de verir. Bu psikoloğun 1913'de yaptığı açıklamaya göre, bu olgu bağlamında ilk başta hissedilen acıdan sonra, "bireyin arkasını tümüyle etkileyen bir sıcaklık hissedilir, hoş ve sıcak bir örtü örtülmüştür arkaya sanki, hoş bir duygu uyandırır bu ve kolayca bütün cinsel organlara yayılır." Hissettiklerinden dolayı genellikle şaşıran kırbaçlanan çocuklar, kimi zaman cezanın tekrarlanmasını isterler ve Wulffen'e göre çocukların *libido*'larını etkileme riski taşır bu durum. Bilimsel yorum hiç kuşkusuz pedagoglara bazı öğrencilerin sıraya girmek istememelerini, bu konuda inat etmelerini açıklama olanağı verir. Londra'da kırbaç meraklısı çok insan vardır. Bunlar 1838'de yirmi şahane ve özel randevuevinde nefis acılarını tercih etme şansına sahiptirler. İki yıl önce ölen Mrs. Theresa Berkley, 28 Charlotte Street'deki mekânında kırbaçla hizmet veriyordu ve bu ona 1828-1836 arasında küçük bir servet getirmiştir. Enstrümanları çok çeşitliydi: elastik ya da on ikili kırbaçlar, sivri uçlu dokuz kuyruklu kediler, çivili deri kayışlar, çeşit çeşit ısır-

ganlar ve kendi icadı bir şaheser olan "Berkeley atı".[108] Fransa da geri kalmaz İngiltere'den. 19. yüzyılın büyük randevuevlerinin tümünde çok geniş bir cinsel işkence yelpazesi sunabilen her türlü araç gereç vardır: kokulu deri kırbaçlar, bağlamada kullanılan ipek sicimler, ısırgan demetleri, uzun iğneler, iğne uçlu kamçılar, düğümlü ipler... Randevuevlerindeki fahişeler ahlakçıların oğlancılıkla birlikte en iğrenç alışkanlık gibi gördükleri kamış yalamayla yetinmezler. Eşcinsellerinki de dahil olmak üzere bütün fantazmaları tatmin etmek ve bütün donanımları kullanmak zorundadırlar. Bilimsel gelişmelerle birlikte Doktor Mondat'nın vantuz pompası ya da elektrikli aletler, Léo Taxil'e göre İngiltere'den ithal edilen yapay kamışlar ve kadınları yapay penisle donatma olanağı veren koşumlar gibi modern araç gereçlerden yararlanırlar.[109]

Proletarya zevkleri

Çoğunluğun cinsel zevkleri çok iyi bilinmez. Esasen yüksek sosyeteye mensup kültürlü insanların yazdıkları otobiyografilerde tesadüfen rastlanır bunlara. Walter'in birçok gözlemi vardır bu konuda ve bunlar yaldızlı bir dünya söz konusu olsa da anlaşmaların, uzlaşmaların ne kadar aldatıcı olduklarını gösterir. Walter yaşamının bir döneminde tiyatrolara ve lüks restoranlara takıldığı sırada, Wauxhall Gardens'da bir maskeli baloya katılır. O dönemde en büyük zevkinin "çalılıkların arkasında gizlenmesine göz yumması, bir köşede işeyen kadınların çıkardıkları sesleri duymak için bekçiye para vermek olduğunu" söylüyor. "Bir gece iki yüz kadının çiş seslerini ve konuşmalarının çoğunu dinledim. Bu kadar açık saçık konuşmayı daha önce hiç duymamıştım..."[110] Tuvalet olmadığı için hepsi çalılıkların arkasında rahatladığından anlatıcı, toplumsal bir rol oynamak gerekli olmadığında en kaba, en bayağı gerçekliğe pencere açıyor. Sadece ana babaların gözlerinden uzak çocukların konuşmalarına ya da cüretli oyunlarına kızanlar şaşırabilir buna. Sahnenin yumuşak, çok *soft* bir versiyonu New York'lu dört çılgın

kadının birbirlerine özgürce arzularını anlattıkları Amerikan televizyon dizisi *Sex in the City*'de (1998-2004) vardır.

Son zamanlarda bazı araştırmacılar halkın yaşamına el atmıştır.[111] Londra'daki Foundling Hospital'a 1850-1880 arasında kabul edilen çocuklarla ilgili arşivler, emekçi sınıfların cinsel yaşamları hakkında bilgi verir ve tutucuların onlarla ilgili olarak yaydıkları sefahat yaşamı suçlamalarının düzeltilmesini sağlar. 1850'de bir gözlemci şöyle diyor: "Hiç kimse adabı muaşerete, saygıya, ahlaka önem vermiyor; tersine kimi zaman öylesine iğrenç ve hayvanca ve kötü hareketlere tanık oluyoruz ki vahşilerde bile görülmemiştir böylesi." "Çıplaklık" ve bedenin kıllı yerlerinin gösterilmesi özellikle kınanır. Burjuva sansürcülerini açıkta kalmış en küçük bir et parçası ya da erkeklerin göğüslerindeki ve kadınların koltukaltlarındaki kılları görmek şoke ediyor.[112] Çünkü insanın hayvanlığını gösteren en küçük bir belirtiye tahammül edemiyorlar ve yoksulları elitlerin kurallarını ve kibarlığını bilmedikleri için eleştiriyorlar.

Foundling Hospital günahın meyvelerini topluyor. Oradaki bütün çocuklar evlilik dışı. Bazıları evin beyiyle hizmetçi kadın arasında kolayca kurulan güç dengesinin ürünü, çoğu aynı toplumsal çevrenin partnerleri arasındaki basit ve sıradan aşklardan gelmiş. Hemen hemen bütün anneler, yaklaşık altı aylık ya da olayların yarısından çoğunda bir yıllık bir aşk döneminden sonra sevgilileriyle evlenebileceklerine kesinlikle inanarak bir ya da birçok cinsel ilişki yaşadıklarını itiraf ediyorlar. Duygusal mektuplarda cinsel ilişki ve cinsel zevkten çok az söz edilir.[113] Bu bağlamda yazar genellikle "sefahate düşkün sınıflarda" kınanan cinsel yaşamda ölçüyü kaçırma sonucuna varırken işi aceleye getiriyor biraz. Şefkat duygularına çok rastlandığı ve elde bulunan mektupların fiziksel yaşam itirafları konusunda ketum olan ve belirgin özelliği romantik çekicilik olan burjuva modelinden etkilenerek –nasıl olduğu bilinmiyor– yazılmış oldukları bir gerçektir. Öte yandan yurda kabul mevzuatında annenin kişisel bir dilekçesinin ve "talepte bulunan kadının erdeminin, yetingenliğinin ve

namusluluğunun belirtildiği" bir belgenin gerekli olduğunu da unutmamak gerekir.[114] Dolayısıyla söz konusu kadın kendini kanıtlamak ve günahının hatırasını silmek için pişman olduğunu ve itaatkâr olduğunu göstermek zorundadır. Beyan ettiği belgelerin aksini gösteren her şey dilekçenin reddedilmesi riskini taşır. Oysa bu bekâr annelerin çoğunun bir sütanne tutacak kadar paraları yoktur ve bebeğin getirdiği yük dolayısıyla çalışmaya da devam edemezler. Toplam sefalete dahildirler ve empoze edilen ahlaksal gerekliliklere uyum sağlayarak tek cankurtaran simidine sarılırlar.

Kaynaklar yoksul kızların cinselliği konusunda çok karamsar bilgiler verir. Bu kızların çapkınların sözlerine kanıp sonunda, yabancısı olmadıkları risklere rağmen, kendilerini onlara vermeye razı olmalarının nedeni, çoğu zaman kendilerini aşan kültürel çelişkilerin tuzağına düşmeleridir. Çoğu her zaman eski kırsal geleneklerden etkilenirler ve bu gelenekler gençlerin cinsel ilişkiye kadar varabilen sevişmelerine izin verir. Eski Rejim'in İngiliz köylülerinde *bundling* ritüeli vardı: ailelerin rızasıyla kızın evine kadar uzanan bir aşk gösterisi olarak iki aktör kimi zaman çırılçıplak bir yatakta yatardı. Ayrıca herkesin gözü önünde birbirlerine evlenme sözü anlamına gelen armağanlar vererek özel ilişkilerini de gösterebilirlerdi ya da *pitchering* sırasında herkesin huzurunda evlenmeden birlikte yaşayacaklarını resmileştirebilirlerdi.[115] Bu tür deneme birliktelikleri bütün Avrupa'da biliniyordu. Yasalar ve ev halkının baskısı kadına her zaman çok sağlam güvenceler veriyor ve erkeği hamile bıraktığı kadınla evlenmeye zorluyor ya da evliyse çocuğun ihtiyaçlarını karşılaması için baskı yapıyordu.[116] 19. yüzyılda Londra'da halk kızları, sağlam bir evlilik sözü aldıklarında, yüreklerinin götürdüğü yere gidebileceklerini sanıyorlardı.

Oysa oyunun kurallarının genç erkekler için çok değişmiş olduğunu çok sonra anlıyorlar. Yaygın ahlaksızlıklar dedikleri şeylere düşman olan 1834 tarihli yeni yoksullar yasasını kaleme alanlar, "gayri meşru çocuklarla ilgili maddeler" de eklemişlerdir bu yasalara; buna göre bekâr anneler, ihtiyaç sahiplerinin zorunlu çalışma

karşılığında kabul edildikleri yurtlar olan *workhouses* dışında, her türlü hukuksal ya da maddi yardımdan yoksun bırakılıyordu. Dolayısıyla babalık araştırma faaliyetleri ya da evlilik sözünün tutulmaması nedeniyle kovuşturma gibi durumlar, adalet tarafından desteklenmiyordu artık. Daha sonra haklarını alabilen aldatılmış kızların sayısı çok azdır. Erkekler vaatlerde bulunurlar ama yerine getirmezler vaatlerini, evlilik ilanları çıktığında kaçarlar, Amerika'ya ya da başka yerlere göç ederler. Kimileri sırf ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından sevgililerini terk ettikten sonra büyük bir suçluluk duygusu hissederler. Kimileri, "günü gününe yaşayan libertenler" sistemin boşluklarından yararlanarak kızları kandırırlar sonra da hiç utanmadan, sıkılmadan terk ederler. Victoria çağı paradoksu, evlilik öncesi ilişkiler dengesini ahlak adına bilerek ve isteyerek bozmak ama bu arada erkeklerin arzularını kadınların aleyhine özgür bırakmaktır.[117] Kadınlar zevklerine teslim oldukları takdirde yeni bir korunmasızlık durumunun kurbanları, aynı zamanda da kendilerini sorumluluklarından kolayca kurtulabileceklerinden emin olan çapkınların kollarına atan romantik evlilik modeli hayallerinin kurbanlarıdır. Bununla birlikte göreli bir yeniden dengelenme durumu da görülür. Foundling Hospital pişmanlık erdemi işaretleri veren küçük bir azınlık için bir çıkış kapısı aralar. Pek örnek alınabilecek profillere sahip olmayan birçok kadın, açık ve kesin biçimde fahişelik yaparlar ya da büyük bir sefalet içinde yaşarlar ama aileleri ve yakınları bu talihsizlere her zaman merhamet gösterirler ve bağışlayıcı olurlar. Sanayi kentlerine ithal edilen kırsal alışkanlıklar olan bekâretin yitirilmesini, evlilik dışı cinsel ilişkileri ya da birlikte yaşamayı kınamazlar.[118]

Toplumsal açıdan insansever ve ahlaksal açıdan cezalandırıcı olduğundan, karmaşık bir mekanizmayla açığa çıkan bu dramlara bulaşmış erkek partnerin profilini daha fazla belirginleştirmek mümkün değildir ne yazık ki. Muazzam Londra metropolünde, otuz yılda ırmaklardan çıkarılan 1.318 çocuk ve felaketten geçici olarak kurtarılan anneleri bir simgeler ormanını gizler. Belgeler

dengesi erkekler lehine bozulmuş cinsiyetler arasındaki yeni bir ilişkiyi gösterirler. Erkekler için evlilik dışı cinsel arzu ve zevk, içinde yaşadıkları toplumun alışkanlıklarına göre daha önceki yüzyıllardaki kadar geçerlidir ve yasalar hatalarını tamir etmeye zorlamaz onları. Kızlar beden zevki ve bir evlilik vaadi ararlar ve gebelik durumunda eskisi kadar iyi korunmazlar. Aslında erkeğe cinsel özgürlük alanları açan ve kadını evlilik kafesi ve cinsel arzularda ölçülü davranışların içine hapseden Victoria çağı mantığına bütünüyle uyulur. Burada halkı gözden düşüren, erkeklikleri kadınların mükellefiyetlerinin tersine kesinlikle ayrıcalıklı olduğundan, bütün toplumsal kategoriler içinde yer alan erkekler açısından genel kabul gören söylemin tamamlayıcısı iyi bir stratejiden söz edilebilir. Bundan böyle günahların yükünü sadece kadınlar çekecektir. Bazı alaycı sevgililerin hamileliği öğrendiklerinde utanmadan, sıkılmadan kadınlara "kendilerini suya atmalarını ve bu iş için yardımcı olacaklarını, babalığı inkâr etmedikleri" söyledikleri anlatılır.[119] Sanayileşme işçi sınıfı için bir cennet olmamıştır. Cinsel bir boyutun eklenmesi söz konusudur bu bağlamda. Yüksek sınıfların gözden düşürücü söylemiyle yansıyan anarşi ve şehvet izlenimi bütünüyle yanlış değildir. Sansürcüler ahlak adma erkek kadın ilişkilerini bozarken emekçi kitlelerdeki cinsiyetler savaşının şiddetlenmesine katkıda bulunmuşlar, bir tarafa yeni bir cezasız kalma duygusu, öbür tarafta da gittikçe artan bir bağımlılık ve kırılganlık duygusu vermişlerdir. Kadınlar için hamilelik dışında ve yaşadıkları ortamın ya da günah çocuklarını toplayan sert insanseverlerin göreli acıma ve merhamet duygularına rağmen orgazmı sıkıntıya bağlama biçimi!

Bu araştırma İngiltere'de Victoria çağı baskısının en yoğun olduğu 1850-1880 kuşağıyla sınırlıdır. Daha sonra hekimler mastürbasyon konusunda düşüncelerini değiştirirler ve tapınak bekçileri birçok yazarla birlikte Havelock Ellis'in de açıkladığı fizik zevklere merakın gittikçe artmasını engelleyemezler. Yüzyılın sonunda eşcinseller ve evliliği reddeden modern kadınlar haklarını istedikle-

rinde, bir tür "cinsel anarşi" aracılığıyla katı normlar devreye girer.[120] Aynı dönemde Fransa'da benzer korkular görülür. 1900-1914 arasında hekimler çocuk düşürme ya da sütbebekleri ölümü gibi bilinmeyen ya da geçmişte dile getirilmeyen olgularla daha fazla ilgilenmeye başlarlar.[121] Proleterler cephesinde cinsel tavırlar bazı noktalarda yavaş yavaş değişir. Yeniliklere, bir süreden beri unutulmuş ya da belki yaptırım ve kınama korkusuyla dile getirilmemiş ahlak yapısı çatırdamaya başlayınca da yeniden ortaya çıkmış bazı eski alışkanlıklar karışır.

En şaşırtıcı dışlayıcı söylemler, özellikle güzel ve yararlı kabul edilen yerleşmiş alışkanlıklara çok kesin biçimde karşı çıktıklarında, amaçlarına ulaşamazlar. İşçiler ve köylüler, gençlerin mastürbayon yapmalarına, kızların bekaretlerini yitirmelerine, evlilik dışı cinsel ilişkilere, evli olmadan birlikte yaşamaya ve zinaya yönelik sert eleştirilerden pek etkilenmezler. 19. yüzyılda çıplaklık tabusu, özellikle kocalarının karşısında çırılçıplak gözükmekten hoşlanmayan evli kadınlar tarafından kolaylıkla kabullenilmiştir.[122] Ahlakçılar özellikle ikincil sorunların ortaya çıkmasını engellemekte başarılı gözükürler. 19. yüzyıl sonuna kadar kınanan dudaktan öpme, sonunda yasak olmaktan çıkar ve yavaş yavaş sevişme yelpazesi içindeki yerini alır ve çok yaygın bir alışkanlığa dönüşür.[123] Dili ağızda dolaştırma zevkinin bu kadar yavaş icat edilmiş olması kuşkulu gözüküyor. Bu olgu aşk tekniğindeki gelişmelerden çok, çağlara ve toplumlara göre dalgalanmalar gösteren yasaklarla ilgilidir. 17. yüzyıl libertenleri, Paris'te "İtalyan usulü öpüş" ya da Londra'da "Fransız usulü öpüş" denen alışkanlığı benimsemişlerdi. Manş'ın iki yakasında da, sözgelimi Somerset'ta ve İngiliz *bundling*'i ya da Vendée *maraîcchinage*'i çerçevesi içinde, köylüler bu zevkin tadını çıkarıyorlardı. Bu alışkanlığın daha sonra lanetlenmesinin nedeni, büyük olasılıkla büyük Avrupa metropollerindeki genelevlerin altın çağı döneminde fahişelerin yaydıkları erotik sırlarla özdeşleştirilmesidir. Sonunda masumiyetine kavuşur ve 20. yüzyılda her çevreye girer bu alışkanlık.

20. yüzyılın ilk yarısının belirgin özelliği, cinsellik arayışında yoğunlaşmadır. "Çiftin erotikleşmesi dudaktan öpme, çıplaklık ve ağız çevresindeki öpüşmelerle başlamıştır. Bu bağlamda aynı zamanda evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması da önemlidir. Evlilik öncesi ilişkilerin yaygınlık kazanması özellikle etkileyicidir ve bu ilişkiler marjinal bir alışkanlığı klasik ilişki ritüeline dönüştürmüştür."[124] Kadınlar istenmeyen gebelikleri reddederek işareti vermişlerdir bu bağlamda; ilk başka mütevazı çevreler, işçi kadınlar tarafından başlatılan süreç, bir iki kuşak sonra onları taklit eden varlıklı çevrelere yayılmıştır. Doğum kontrol hapından önce Fransa'da, III. Cumhuriyet'ten bu yana görülen "hazcı meydan okuma", erkeğin dikkatli ve temkinli davranmasına, aynı zamanda da kadının önlem almasına (son çare kürtajdır) dayalı risklerin yönlendirilmesine dayanır. "Hamileliğin engellenmesi amacıyla erkeklere önlem almaları için yalvarıyordum," demiştir 1900'de Brive'li bir ütücü kadın. Dışarı boşalma erkeklerin başvurduğu en rağbet gören tekniktir. Partnerleri tampon, süngersi, gözenekli maddeler, ender olarak da diyafram kullanırlar. Başarısızlık durumlarında ise çoğu zaman üçüncü aydan önce yükten "kurtulurlar". 1900-1914 arasında kürtaj olayının sayısı 30.000'den 60.000'e çıkar ve daha sonraki dönemde daha çarpıcı rakamlar görülür. Öte yandan kadınların baştan çıkarma, ayartma eğilimlerinde de bir yoğunluk göze çarpar. 1920'li yıllarda makyaj, saç boyama, beden, gençlik ve incelik kültü gitgide artan sevme ve sevilme arzularının işaretleridir. Evlilik öncesi cinsel ilişkiler bağlamında büyük bir gelişmeye tanık olunur. Belle Epoque (20. yüzyılın ilk yılları) döneminde kızların dörtte biri, 1950'ye doğru yarısı ve yüzyılın sonunda da yüzde 90'ı evlilik dışı cinsel ilişkiler yaşamışlardır.[125]

Erkek çifte standardına ve kadın bağımlılığına dayanan Victoria çağı sisteminin çöküşü, gerçek anlamda cinsel özgürlüğün bulunmasından çok bastırılan şeyin ortaya çıkışı, bir başka deyişle iki cinsiyet arasında daha dengeli ilişkilerdir. İbre iki taraf arasmda anlaşmadan yana döner, 17. yüzyıl köylü toplumlarında ya da

1655'de *Kızlar Okulu*'nda görüldüğü gibi. 20. yüzyılın ortasına doğru baskıcı dönem biterken, kadınlar daha sonraki yüzyılın başında kendilerinden sonrakilerin doğal buldukları şeyleri istemiş değillerdir henüz. Sayısız tabu vardır: aybaşı, cinsel ilişki sırasında ışık olmaması, hekim ya da jinekoloğa cinsel organları gösterme sıkıntısı, hatta cinsel arzuları açıkça ifade edebilme korkusu. 1939'da Loir-et-Cher'li bir gencin sevgilisine yazdığı açık saçık mektup gibi bir mektubu kimse yazmaya cesaret edemez: "Kalkan kamışım bir geyiğe benziyor. Seni kollarıma almak ve kamışımı küçük, güzel kıçına sokmak çok mutlu ederdi beni. Kamışım senin içindeyken sana çok büyük zevk vereceğimi düşünüyorum ve birlikte sevişmek her ikimizi de çok mutlu edecektir [..]. Taşaklarımın arkanda attığını hissedeceksin [...] Güzel bir kamışı emdikten ve suyu çok hoş taşaklarımı okşadıktan sonra eminim ki çok mutlu ayrılacaksın yanımdan."[126] 1650'lerde felsefesi yemek, içmek ve düzmek olan Baron de Blot, uzman olarak bu küçük paragrafı mutlaka çok beğenmiştir...

Şehvet gel-gitleri

Victoria çağı, cinsel arzuların ve ihtiyaçların gerekli otokontrolü üstüne odaklanmış bir tıbbi söylemin damgasını taşıyan, uzun bir tarihsel dönemin anlatılması açısından uygun bir bakış açısından başka bir şey değildir. Bu çerçeve içinde yer alan görüntüler ve öyküler, uzmanlar çevresini çok aşar, gitgide genişleyen çağdaş bir kitleye kabul ettirir kendini.[127] "Kendini çok fazla harcamaktan", yıpratmaktan kaçınmak toplum ve sanayinin yeni efendilerinin en önemli mesajı olur. Önerilen referans modeli ailede kadın arzu etmeyecek, hatta cinsel soğukluk hissedecek, toplumun tehlikelerine karşı korunaklı olacak, çocuk doğuracak ve yetiştirecek, herkesin rahatını, iyiliğini ve mutluluğunu düşünecektir. Kocası rahat ve huzuru onun yanında bulacak, bir yandan da fahişelerle düşüp kalkarak erotik tutkular ya da aşk hayalleri yaşama hakkına sahip

olduğunu düşünecektir. Anne olsun fahişe olsun, çağın kadını geçmişe göre daha itaatkâr olmak zorundadır. Ama bundan böyle ilk günahın ağırlığı, modern bir biçim altında, sadece erdemli ve iffetli geçinen evli kadından farklı olarak, doymak bilmeyen, kemirici cinsel arzularıyla fahişenin omuzlarındadır.

Model yavaş yavaş hayata geçer, 1850-1880 arasında yetkinleşir, sonra yavaş yavaş tıp, yeni başlayan psikiyatri ve kültürel ve toplumsal gerçeklikler açısından eleştirilir. "Sapkınlıkla" suçlanan lanetliler, farklılıklarının kabul edilmesini isterler. Baskı altındakiler vesayeti reddetmeye başlarlar. Kadınlar her yerde isyan ederler. Yeni özgür kadın evliliği reddeder, işçi kadınlar ise istenmeyen gebeliğin yol açabileceği bir düşkünlük korkusu yaşamadan ve sorumluluktan kaçan bir sevgiliye muhatap olmadan cinsel zevklerini yaşama hakkı talep ederler. İlk büyük çatırdamalar 1880-1914 arasında görülür. Ahlaksal açıdan bir dönüm noktası olan bu dönem çelişki ve çalkantılarla doludur. Sansürcüler pornografik kitaplara ve erotik yayınlara saldırırlar, ama hekimler mastürbasyonun marazi bir hastalık olduğu dogmasını savunmaktan vazgeçerler ve sıradan cinsellikle, sadizm ya da mazoşizm gibi önemli sapkınlıklarla daha fazla ilgilenirler. Fransa'da 1884 tarihli boşanma yasası, evli kadınlara daha geniş bir özgürlük yolu açar ve İngiltere'deki kadar özgürlük isteyen kadınlar, 1920'li yıllarda amaçlarına ulaşırlar. Aldatıcı hazcı eğilimler daha sonra hızlanır.

Baskılar, yasaklar ve tabular hiçbir zaman genel kabul görmez ve sürekli değildir. 19. yüzyılın ilk yarısı, ikinci yarısı kadar belirgin bir çerçeve içinde değildi kesinlikle.[128] Korkunç 1914-1918 şokunun ve gerilimlerin gevşemesi ihtiyacının etkisiyle iki savaş arası dönemde, Victoria dönemi saldırısıyla dağılmaktan çok gizlenen cinsel kültürler yeniden yeşerir. Hiçbir zaman yok edilemeyen aristokratik libertenlik, koşullardan yararlanarak birtakım ince zevkleri tekrar gündeme getirir: çılgın yıllarda özellikle seksi. Daha iyi örgütlenmiş, daha talepkâr, özgürleştirici toplumsal ideolojilerin etkisindeki halklar, vazgeçmek zorunda kaldıkları gelenek

görenekleri bağlamında göreli bir özgürlüğe kavuşurlar. Yeni normların ağırlığı altında erkek işçilerden daha fazla ezilen, istenmeyen gebeliklerin ve travmalar yaratan çocuk düşürmelerin bedellerini ağır ödeyen kadın işçiler, zevk paylaşımı mekanizmasını yavaş yavaş kendi çıkarları doğrultusuna yeniden dengelerler. O zaman cinsel yaşamın özgürleşmesinin yolu yavaş yavaş açılır ve 1960'larda bu süreç birdenbire hızlanır.

Arzu ve zevk kararla olmaz. Bunlar baskıcı iradeleri bozarlar çoğu zaman, çünkü beden ve ruh arasındaki karmaşık yaşamsal ilişkileri barındırırlar içlerinde. 1955'de King Vidor, Universal Stüdyoları adına bugün western'in en büyük mitlerinden biri kabul edilen *Man Without A Star*'ı çeker.[129] Öykü basittir: Sadece içgüdülerinin ve arzularının sesini dinleyen yalnız bir serüvenci, topraklarını ellerinden almak isteyen inatçı ve etkili bir kadının tehdit ettiği küçük mülk sahipleri tarafından yardıma çağrılır. Bu insanlar arazilerini dikenli tellerle çevirerek kendilerini savunmaya çalışırlar. Kahraman, içindeki erotik güç ve mağdurların adalet isteği, kendisini araç olarak kullanmak isteyen koruyucusu kadının kollarında bencil şehvet arayışları ve toplumsal ödev duygusu arasında bocalar. Biraz Freudçuluğa bulaşmış olanlar, burada herkesin iyiliği için narsisizmi aşmaya götüren bir tür kültürel Üstbenle zıtlaşan bilinçdışı itkilerin gücüne bir anıştırma bulabilirler. Her halükarda büyük sinemacı King Vidor, *Altmışlı yılların* cinsel devriminden kısa süre önce, arzunun her zaman korkunç tahrip edici bir güç olduğunu, uygarlığın amaçlarıyla her zaman çeliştiğini gösterir. Kahraman iki kez çarmıha gerilir, geçmişini yeniden görerek ve aynı zamanda inkâr ettiği ve acımasız zevkinin sürüklediği engellerin metalik uçlarında.

Bu zevkin gel-gitini nasıl değerlendirmek gerekir? Büyük olasılıkla İngiliz mizahından esinlenmiş olan Desmond Morris, kadınların etek boylarının incelenmesini öneriyor, çünkü etekler refah dönemlerinde genel olarak kısalıyor ve kriz dönemlerinde uzuyor. "Ekonomi iyi gittiğinde kadınların niçin bacaklarını daha

fazla açma ihtiyacı içinde olduklarını anlamak zor," diyor çok ciddi bir tavırla.[130] Bu hassas sorunla ilgili bir tezin yayınlanmasını beklerken evrimin genel çizgisi üstünde durulabilir. Çılgın yıllar boyunca etek baldırlara kadar kısalır, sonra 1930'a doğru resesyon döneminde kesinlikle uzar, İkinci Dünya savaşı sırasında tekrar kısalır, arkasından *new look* tarzında iner, *altmışlı yılların* refah döneminde adeta insanın içini sökecek şekilde kısalır ve ünlü mini etek döneminde erkeğin ağzının sularını akıtır. 1970'lerin petrol krizi ve ekonomik çöküntü stilistleri edepli bir apış arası tasarlama çabasından kurtarır, çünkü gerilim de kumaş ta azalmıştır. O dönemden beri terziler Wall Street gurularıyla yakın temasta bulunsalar bile, geleceği makaslarıyla öngörme konusunda büyük zorluklarla karşı karşıyadırlar. Bundan nasıl bir sonuç çıkarmak gerekiyor? Problemin iyi ve kötü yanları, İkinci Dünya savaşı ertesinde tılsımlı deriye dönüşen bir ahlaksal baskının dalgalanmalarını yorumlama konusunda özellikle bir işaret verir belki! Mini etek son Victoria çağı perdesini kaldırmıştır belki! Piyanolarının ayaklarını bile örtecek kadar edepli olan 19. yüzyıl İngilizlerinin zevkten dört köşe olmadan ya da öfkeden kudurmadan hayal bile edemeyecekleri bir kadın bacağı erotizminin sonudur belki! 1960'lardan bu yana köklü bir cinsel devrim yaşanmıyor mu?

DÖRDÜNCÜ KISIM

• • •

DEVRİMLER

"Altmışlı Yılların" Mirası

Zevk kavramı ihtiyaçlar ve arzuların tatmini tanımını aşar ve mutluluk temasıyla birleşir. Dolayısıyla konuyu iyi araştırmak için yaşam, zevkler ya da acılar karşısında kişisel ve kolektif ahlak sorununu dikkate almak gerekir.[1] *Bu arada dinsel olgu ve bireyin onu yaşama biçimiyle de yakından ilgilenmek gerekir.*

Belirgin özelliği güçlenen bir bireycilik ve etkili bir hazcılık olan güncel Avrupai özgünlüğün kökleri çok eskidir. Daha önceki bölümlerde hareket noktasının, çağdaşlarından çok farklı, ender rastlanan bazı karakterlerin çok baskıcı bir toplumun, bir dinin ve ahlakın bütün baskılarına rağmen Ben'lerinin ilginç bir imgesini geliştirmeye başladıkları 16. yüzyıl olduğu görülmüştür. İkinci önemli evre, dinsel dogmaları reddeden ve fiziksel aşkın sözcülüğünü yapan 17. yüzyıl libertenlerinden, sınırlı sayıda ama önemli toplulukları etkileyen Aydınlanma filozoflarına uzanır. Eski Rejim'in son yüzyılında Paris ya da Londra'da önemli sapmalar ve sembolik kırılmalar getiren cinsel zevke egemen olma durumundan geçer. Bu bağlamda, her biri kendi tarzında, Marki de Sade ve mastürbasyonun tehlikelerini ifşa eden Doktor Tissot örnek gösterilebilir.[2] *Aynı dönemde tinsel aşkınlık kısmen başka alanlara doğru göç eder, özellikle "yaşamın büyüsünün bozulmasının" kanıtlandığı siyaset alanına.*[3] *1960-1970 yıllarının yeni büyük kopuşlarına kadar Victoria döneminin uzun cinsel soğukluk dönemi sürer. Günümüzde sosyologlar, psikologlar, filozoflar ve tarihçiler egemen Ego kültünü anlatırlarken baskılar, toplumsal denetim eskisine göre hafiflemiştir.*[4] *Tüketim toplumu, reklamlar ve medya güzellik, sağlık, gençlik, zenginlik, ölümsüzlük vaat ederler herkese. Bu durum narsistik bir şenliği tanıma bağlamında gitgide şiddetlenen bir susuzluk yaratır ve buna ulaşamayan birey kendini eksik hisseder. Olayların böyle görülmesi insanlığın sürekli gelişmesine olan örtük bir inanca dayanır. 21. yüzyıl başında Ben, başdöndürücü gelişmesiyle gitgide daha fazla uyuşmak zorunda kalan siyasal ve dinsel yapılara hazcı*

arzuları, muazzam yaşama arzusunu büyük ölçüde empoze edecektir. İdealizmle renklenmiş yorum, yok edilmesi mümkün olmayan türümüzün belirgin özelliği sürü olma arzusunu çok fazla küçültür. Bireyciliğin kesin zaferi aslında toplumsal anlaşmanın ve uygarlık sözleşmesinin dinamik bir biçimde yeniden müzakere edilmesi, batı kültürünün küreselleşmenin meydan okumalarına uyarlanmasıdır.

1990'ların başından sonra çok sayıda yazar yeni bir "Avrosekülarite"den, bir başka deyişle Avrupa ve Kanada'da, ABD'nin tersine dinsel inançların hızla zayıflamasından söz ediyor.[5] *2000'de yayınlanan bir ankete göre kişisel bir Tanrıya derin inanç içinde olanların Avrupa'daki oranı yüzde 36 (Fransa'da yüzde 20), ABD'de ise yüzde 69 olarak belirlenmiştir; ABD'de bir Yaradana olan basit inanç yüzde 93 oranındayken Atlantik'in öte yakasında yüzde 69'dur (Fransa'da yüzde 57).*[6] *Bu çarpıcı gerilemenin nedeni, büyük olasılıkla en önemli nedeni, "beslenme konusunda doyum devrimi" olan "modern ben'in bütünlenmesi kültürünün özümsediği bir tinsel bireycilik"tir.*[7] *Tarih boyunca ilk kez doyan Batı uygarlığında ölüm ve yaşamla simgesel, kolektif ya da mahrem ilişki derin dönüşümler yaşar. Bireyin gerçekleşmesi ideali gittikçe bireyin kendisine yansır. Mutluluk özlemi aç kalma korkusunu aşar ve "kendini gerçekleştirme" üstüne odaklanır. Böylelikle ölümün anlamıyla çok sıkı ilişki içinde olan açlık ve herkese "gündelik ekmeğini" verme ilahi vaadi arasındaki geleneksel bağ çözülür.*[8] *Bununla birlikte ABD, yurttaşlarının çoğu doymuş olmasına hatta Avrupa'dan daha çok doymuş olmasına rağmen, aynı manevi gelişme modeli çizgisini izlemez. Tablonun tamamlanması için esasen kültürel ve sembolik başka değişkelerden söz etmek gerekir. Belirleyici 1968-1970'lerden sonra "ortak yaşamda bireyselleşme" Fransa'da açık seçik biçimde kabul ettirmiştir kendini.*[9] *Ayrıca bizim kıtamız 20. yüzyılın son on yılından sonra Amerika'yı tahrip eden "kültürler savaşını" bilmez.*[10] *Kürtaj, gey evliliği ya da idam cezası gibi toplumsal sorunlarla ilgili olarak Birlik iki zıt kutba bölünür. Güneyin ve* Bible Belt'in *(köktendinci Hıristiyanların yaşadığı bölgeler) ağırlığı bu noktalarda çok fazla uzlaşmazlık doğurur. Mayıs 2003 tarihli Gallup araştırmasına göre ankete katılanların yüzde 65'i ölüm cezasından yanadır (yüzde 31'i karşıdır), yüzde 35'i zinaya, yüzde 46'sı gayrimeşru*

doğumlara karşıdır, yüzde 44 eşcinselliği kabul edilebilir bulurken yüzde 52'si karşıdır buna, kürtajı uygun bulanların oranı yüzde 37, buna karşı çıkanların oranı ise yüzde 53'tür. Avrupa anlayışına çok yakın olan komşu Kanada'yla bir uçurum oluşur; Kanada'da ayrıca din çok gerilemiştir ve aralarında Québec'in de bulunduğu birçok eyalette eşcinsel evliliklerine izin vardır. Farklılık iyi anlaşılması zor bir şeye dayanır: Mutluluk anlayışı sınırın iki tarafında aynı değildir. Kanada "toplumsal açıdan daha rahat" gözükür ve pazar kurallarından daha uzaktır.[11] *Bu aynı zamanda Amerikalı analistlerin, Avrupa ve özellikle Fransa konusunda öne çıkan duygusudur. Mart 2004'de New York'daki bir Fransız film festivalinde bir eleştirmen ülkesinin sinemasının yansıttığı "egemen maço kültürüyle" bizim iflah olmaz Fransa'mızda olduğunu iddia ettiği daha dişil özellikler taşıyan bir Epikurosçuluğu karşılaştırır.*[12] *Biraz karikatürümsü olan bu ayrım en azından Amerika'nın sanayi bölgelerinin kurallarına pek uymayan bir şehvet arayışıyla ilgili biraz kınayıcı, yaygın bir Amerikan görüşünü düşündürüyor. Bireycilik her iki durumda da bir erdemi temsil etse bile Atlantik'in iki yakasında da tuhaf biçimde çelişkili nüanslar taşır.*

Bununla birlikte 21. yüzyılın ilk yıllarında hafif dalgalanmalar görülür. Avrupa'da din hafifçe kıpırdanmaya başlarken ABD'de biraz geriler gibi olur.[13] *Bu hareketli çerçeve içinde zevk, önemli ama karışık bir yer işgal eder. Çünkü* altmışlı yılların *hazcılığının yarım yüzyıl sonra Batıda kayıtsız şartsız muzaffer olduğu kesin değildir. Cinsel özgürlük, özellikle kadınların orgazm hakkı konusunda en açık seçik devrimler kesin kopuşlar mıdır? Gerçek bir cinsel arzu ve zevk devrimi mi yaşıyoruz, yoksa sadece 19. yüzyıldaki Victoria çağının Aydınlanma'nın muzaffer erotizmini gömmesi gibi, arkasından yeni bir baskıcı saldırının geleceği güçlü bir hazcılık mı bu?*

Bölüm 6

* * *

Zevk Çağı (1960'dan Günümüze)

Altmışlı yıllar hem Avrupa'da hem Kuzey Amerika'da belirleyici olmuştur. Özellikle kültürel bağlamda muazzam değişiklikler getirmiştir. 21. yüzyıl başında kurucu kuşak (bugünkü *papy* ve *mamy boomers*) kendi gölgesinde doğrudan mirasçılarının gölgesini, daha sonra da onların soylarını görmüştür. Üçü birlikte uygarlığımızın dokusuna kendi özel damgalarını vurmuşlardır; aynı zamanda kurucu kuşağın torunlarının çocukları da kendi damgalarını vurmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu dört kuşağı bir bütün olarak görmemek gerekir. Gitgide hızlanan değişiklikler toplumsal aidiyetler, ekonomik kapasiteler, eğitsel ve entelektüel farklılıklarla daha da hızlanan büyük bir farklılığa tanıklık ederler. Ama bu tür ayrıntıların araştırılması için bir kitap yetmez. "*Altmışlı yılların* devrimlerinin" geçmişten radikal olarak farklı bir Batı modelinin başlangıcı ya da olsa olsa arkasından daha önceki çevrimler gibi baskıların azaldığı bir dönemin geleceği bir hoşgörü dönemi olup olmadığını anlamaya çalışmak için esasa gitmek önemlidir.

Kopuşun öyküsü 1948'de, Philadelphia'da Alfred C.Kinsey'in ilk raporunun yayınlanmasıyla başlar.[1] Bu rapor döneme göre çok cüretlidir ve çok eleştirilmiştir, birdenbire o döneme kadar sıkıntı veren ve sessizce geçiştirilen erkek cinselliğine bir pencere açmıştır. Sonraki araştırmacılar, ABD'de sıkıntılı bir şekilde ama Avrupa'da kolayca, gediği açarlar. Konunun bilimsel analizinin zamanı gelmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen birçok anket, insanlığın baş-

langıcından beri ilk kez annelik ödevinden kurtulmuş, kadının özgür iradesine bağlı cinsel zevkinin temel rolünü açıklar. Gerçek devrim buradadır! Günümüzde kesin biçimde değerlendirilmesi zor olan sonuçları, her türlü insan ilişkisinde hızlı bir şekilde hissettirir kendini. Şok dalgası başka simgesel alanlara doğru yayılır. Yarım yüzyıl içinde eşcinsellik, en azından Avrupa'da, anormal bir davranış olarak yargılanmaktan çıkar, yine de sorun *gey* evliliğinin 2000 yıllarının başında tutkulu polemiklere konu olduğu Atlantik ötesinde önemini korur.

Cinsellik ve zevk sorunu yüzyıllardan beri uygarlığımızda o kadar önemlidir ki büyük kurucu mitler gibi tabu olarak kalmıştır. Kinsey'in başlattığı radikal değişim, Bireyin ötekilerle ilişkisini algılamasıyla ilgili temel bir hareketle mümkün olmuştur. Büyük ideolojiler tartışıldığında ve Batı usulü toplumsal anlaşma dünya sahnesinde yeni iddialara uyarlanmak zorunda kaldığında ve direnilmesi mümkün olmayan bir özlemi hazcı bir akımın patlamasından gelen kişisel bir başarıyla birleştirdiğinde daha da hızlanır. Beden ve ruh üçüncü binyılın eşiğinde artık aynı sesle konuşmaz. Öte yandan kral birey sadece bir eğretilemedir ve onu taşıyan kültürün dönüşümünü açıklar. Çünkü artık büyük ideolojilerin ya da kiliselerin verdikleri kaçamak cevaplarla pek uyuşmasa da, kurucu ya da tersine acılı düşünceler olabilecek çelişkiler pahasına, dolaysız mutluluk arayışı aşkınlık üstüne düşünceyi ve ölümden sonraki yaşamı yasaklamaz. Kinsey ve ekibinin keşiflerinden yarım yüzyıl sonra Amerika, Avrupa'dan farklı bir biçimde her türlü toplumsal ilişkinin dayandığı yeni bir şehvet anlaşması tanımının eşiğinde duraksar ve heteroseksüel aile dogmasını ve cinsel zevkin sıkı biçimde denetlenmesini sürdürmeye çalışır.

Cinsel bir bomba: Kinsey raporu

Dönemin ABD'sinin neden baskıcı Avrupa mirasının üstüne titrediğini anlamak için müthiş Kinsey raporunu (1948) açmak ye-

terlidir. Gitgide püritenleşen bir dünyada erotik tavırlar gerçekliğini ilk kez gösteren yapıt, gerçekten Pandora'nın kutusunu açmıştır. *Peace and Love*'ın Kaliforniya'sı, cinsel özgürlük hareketleri, kadın cinsel zevkinin keşfedilmesi, o dönemde sapkın ya da anormal kabul edilenlerin tanınması talepleri, çelişkiler ülkesinde özellikle şiddetli ve gerçekten dipten gelen bu dalganın sonuçları arasında yer alır.

"Kültürler savaşı"nın kökenleri

Indiana Üniversitesi Cinsel Araştırmalar Enstitüsü ekibinin başında bulunan Alfred Charles Kinsey (1894-1956) 1938'den başlayarak insanların cinsel davranışları üstüne dev bir sosyolojik anket yapar. Sonuçlar iki ciltte toplanır: erkekle ilgili olanı 1948'de, kadınla ilgili olanı 1953'de yayımlanır.[2] Yöntem olası bütün parametrelere (cinsiyet, yaş, coğrafi köken, eğitim düzeyi, iş, medeni durum vb.) bağlı olarak gözlemlenen ve bulunan istatistik verilerin yorumudur. Sonuçlar yansız bir biçimde ve betimleyici bir dille verilmiştir. Bununla birlikte 1948'de erkekle ilgili sekiz yüz sayfayı okuyan kişi bu basit ama çok ayrıntılı metinle muhtemelen eğlenmiştir ya da çok öfkelenmiştir. Sözgelimi yapıtta insanların hayvanlarla cinsel ilişkileri bağlamında bu ilişkinin sıklığının bölgelere göre büyük değişiklikler gösterdiği ve sonuçların esasen büyük ölçüde kuzeydoğu bölgelerinde geçerli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu araştırmaya göre bu alışkanlık erkeklerin yüzde 6'sında ilk yeniyetmelik döneminde görülür ve yaşları yirminin üstündeki bekârlarda bu oran yüzde 1'dir. Yaşları on bir-on beş arasında değişen köylü gençler söz konusu olduğunda oran yüzde on birdir ve bu alışkanlığın en fazla görüldüğü gençler hayvanlarla haftada en çok sekiz kez cinsel ilişki kurarlar...[3]

Bu sistematik bilimsel çalışmanın en ilginç özelliği normlar ve gerçekler arasındaki farkı örnek gösterilecek bir netlikle tanımlamasıdır. Kinsey ve arkadaşları "İngiliz-Amerikan" geleneğinin

aşırı baskıcı boyutunu gösterirler. Hıristiyan normlardan gelen bu boyuta göre cinsel ilişki sadece neslin sürmesi için bir araçtır ve "evlilik durumu dışında hiçbir toplumsal-cinsel etkinlik biçimini" kabul etmez. Ayrıca evlilik ilişkileri de belli zamanlarla ve tarihlerle sınırlıdır ve cinsel ilişki sırasında sadece gebelikle sonuçlanan teknikler geçerli olabilir. Bu nedenle dul ya da boşanmış, bekâr erkeğin bu bağlamda teorik olarak hiçbir hakkı yoktur çünkü doğum olayına meşru olarak katılamaz. Eşcinseller ve mastürbasyon yapanlar da ahlak kuralları gereği aynı nedenlerle dışlanırlar ve bu günahları işleyenler adalet tarafından cezalandırırlar. Amerikan yasalarına göre evlilik öncesi, dışı ya da sonrası tüm cinsel faaliyetler anormal ve gayrimeşrudur: tecavüz, oğlancılık, zina, fuhuş, ensest, çeşitli cinsel saldırı suçları, bu bağlamda toplumdaki geçerli kurallara aykırı davranma. Aynı şekilde her türlü eşcinsel ilişki, hayvanlarla cinsel ilişkiler cezalandırılır. Resmi evlilik ilişkisi içinde çiftlerin kamış ya da vulva yalamaları ya da anal ilişki gibi alışkanlıkları da mahkemelere intikal ettiği takdirde cezalandırılır. Aktörlerin rızasıyla da olsa, yeniyetmelerin *petting*'i (cinsel ilişki noktasına varmayan fiziksel temas) cinsel saldırı suçları ya da ergin olmayanların ahlakına zararlı olgular kabul edilir. Toplum içinde en küçük bir erotik eğilim hatta bu tür olguları seyretmek "suç" ve dava konusu olabilir ya da adabı muaşerete aykırı durumlar olarak görülebilir. Mastürbasyon özellikle lanetli bir alışkanlıktır. 1905 yılında Indiana'da çıkarılan bir yasaya göre bu kötü alışkanlığın teşvik edilmesi, eşcinsellik gibi cezalandırılması gereken bir suçtur. Bazı eğitim kurumları bu alışkanlıkları olanlara fizik yaptırımlar uygular ve Haziran 1940 tarihli Annapolis Deniz Akademisi mevzuatına göre bu alışkanlık bir adayın akademi adaylığının reddedilmesi için yeterli bir argümandır.[4]

İkinci Kinsey raporu cinsellikle ilgili egemen ahlaksal ve kültürel mesajlarm karışıklığı üstünde durur. Bir yanda din, yasa, psikologlar ve psikiyatrlar ve de çok büyük ölçüde kamuoyu cinsel yaşamda heteroseksüel ilişkiyi en uygun, en olgun, en kabul edi-

lebilir ilişki olarak görürler. Ama aynı kesim bu ilişki evlilik dışı olduğunda şiddetle mahkûm eder ve bu durum yeniyetmelerin gözünde söz konusu mesajı karıştırır. 1953'de eyaletlerin çoğunda bu gençlik ilişkileri, bölgelere göre on dört-yirmi yaş arasında değişen erinlik çağma gelinceye kadar, her iki cinsiyete de yasaklanır. Suçlular yirmi yaşından küçükse, farklı sınıflara mensupsalar ve aynı ırktan değillerse ya da yetişkin bir erkek reşit olmayan bir kızla ilişki kurmuşsa, yargıçlar genel olarak çok sert tepki gösterirler.[5]

1950'lerin püriten Amerikası yasak zevkler dönemindeki 17. yüzyıl Avrupası gibi bir antiseksüel ideoloji konservatuarıdır adeta.[6] Görüldüğü gibi erotik edebiyat o dönemde çok değerli olan spermlerin kaybolmaması için kesinlikle dölleyici evlilik modelini öne çıkarıyordu. Kiliseler ve yasalar her türlü evlilik dışı ilişkiyi iffetsizlik ve suç gibi görüyorlardı, en rezil şeyler de eşcinsellik, hayvanlarla cinsel ilişki kurma ve ensestti. Sabır içinde gelecekteki bir evlilik mutluluğunu bekleyen genç kızların bekâret hazinelerini korudukları, gençlerin mastürbasyondan kaçındıkları farz ediliyordu. Kinsey'in anlattıklarıyla karşılaştırıldığında tek büyük değişiklik o dönemde iyi döllenme için gerekli olduğu düşünülen kadının cinsel zevk yaşamasıydı. Bu ilke, daha sonra, Victoria çağında orgazm arayışının sadece fahişeleri ilgilendirdiği, namuslu kadınların bununla ilgisi olamayacağı dile getirildiğinde terk edilmiştir. 20. yüzyılın ortasında ABD'de bu ikili tarihsel mirasın normatif bir sentezi gerçekleştirilmiştir. Din, geçerli ahlak ve zorlayıcı hukuk neslin sürdürülmesine yönelik ideal evliliği empoze ederek bu bağlamda her türlü isyankârlık ve sapkınlığı tehdit etmiş, ayrıca Victoria geleneği özellikle kadınlar için, meşru çerçeve içinde de olsa her türlü cinsel zevki çok fazla sınırlamıştır.

Öte yandan Kinsey'in ekibine göre, bu kadar zorlayıcı normlara ve kodlara çağdaşların çoğunluğu uymaz. Yoksunluklar ve belki de bireyin suçlanması pahasına daha ileri gidilmediği düşünülebilir çünkü anket bu noktadan ileri gitmiyor. Elli yıl sonra Sam Amca'nın ülkesinde püriten baskı ağırlaşır. Kinsey Indiana'da 1905

tarihli antimastürbasyon yasasıyla mastürbasyonun fizik zararlar vermeyeceğini söyleyen ya da yazan bir hocanın ya da bilim adamının cezalandırılması için vesile olabileceğinden korkuyordu ve ona göre bu yasayla bu tür bir bilimsel sonuç suç işlemeyi teşvik etmek için bahane olabilirdi. Oysa Aralık 1994'de, ABD'de Clinton'ın başkanlığı sırasında *genel cerrah* Jocelyn Elders, Birleşmiş Milletler'in Aids'le ilgili bir toplantısı sırasında devlet okullarında mastürbasyon konusunun eğitime dahil edilmesinin yararlı olabileceğini söylediği için başkan tarafından görevden alınmıştır. En azından Miami'deki basın toplantısı sırasında başkanın ileri sürdüğü resmi gerekçe budur: olaylara böyle bakmanın hükümetinin siyasetine ve "kendi inançlarına" uzak olduğu söylemiştir.[7] Elders'in tavrı hem yönetici demokrat ekibi hem de en gelenekçi Hıristiyanları şaşırtır. Tabunun günümüzde ABD'de çok güçlü olduğu ve büyük bir çoğunluk tarafından da paylaşıldığı bir gerçektir.

Son zamanlardaki başka birtakım olaylar, daha çok bir "kültürler savaşının" kürtaj, aile, *gey* evliliği ya da bireylerin cinsel hakları konusunda ilerici ya da tutucu düşüncelerle kesin kamplaşmalara götürdüğünü gösterir. Vanderblit Üniversitesi'ne girmeye hak kazanan, Georgia eyaletinin genellikle beyazların çoğunlukta olduğu Rome kentinden zenci öğrenci, parlak sporcu Marcus Dixon'ın başı belaya girer 2004 yılı başında. On sekiz yaşında ve ergin olmasına rağmen kendi okulundan ergin olmayan beyaz bir kızla (on beş yaş, dokuz ay) cinsel ilişki kurduğu için on yıl hapse mahkûm olur. Dokuz beyaz ve üç zenciden oluşan jüri kesin tecavüz suçundan aklar onu ama "yasaya göre tecavüz" (*statutory rape*) ve "çocuğa ağır cinsel saldırı" (*aggraved child molestation*) suçundan mahkûm eder. Suçlamanın en önemli gerekçesi reşit olmayan biriyle, kendi rızasıyla da olsa fizik ilişkiye girmektir. Cezanın üst sınırı bir yıl hapistir çünkü Georgia "Romeo ve Juliette yasalarını" çıkaran otuz beş eyalet içinde yer alır ve yasa bu konuyla ilgili olarak yeniyetmeler için öngörülen yaptırımları suç olmaktan çıkarır ya da hafifletir. Ama ikinci suç çok ağırdır. 1995'de yerel yasa koyucular tarafından "yedi büyük

günahtan" biri olarak tanımlanmıştır ve en az on yıl hapis cezası öngörülür bu suç için. Kurban bâkireydi, vajinasında çürükler, ezikler, dudaklarında kesikler vardı ve kendi isteğiyle ilişkiye girmediğini söylüyordu. Ayrıca tam olarak nasıl gerçekleştiğini çok az insan biliyordu. Yargıç yasaları uygulamak zorunda olduğunu söyledi. Kararın açıklanmasından sonra beş jüri üyesi Marcus'un bu kadar uzun süre demir parmaklıklar arkasında kalacağını bilseler bu yönde karar çıkması için oy vermeyeceklerini söylediler. *Gençler arasındaki* basit bir cinsel ilişki için çok ağır bir cezaydı bu, çünkü Georgia'da yakın zamanlarda böyle bir suçtan bu kadar ağır bir ceza verildiği görülmemişti. *New York Times* bu "Eski Güney tarzı" adaletsizliği çok sert eleştirdi. Eyalet başsavcısı, Marcus Dixon'm "uygun bulunmayan bir cinsel ilişki" dolayısıyla, biri sınıfta teşhircilik, öbürü ellerini bir arkadaşının pantolonunun içine sokmak şeklinde, iki kez suç işlediğini, onun bu nedenle bir "seks avcısı" olduğunu söyleyerek ırkçılık eleştirilerini engellediğini sanmıştı.[8]

Gençlerin cinsel yaşamlarının üstüne çöken eski yasak 21. yüzyıl başında adaletin her zaman gündemine gelebilir. 1953'de Kinsey tarafından tanımlanan ölçütler arasında "kurbanın" ergin olmaması, saldırganın erginliği ve farklı ırktan olması gibi özellikler ağırlıklarını hissettirirler. Kız, babası "ırkçı olduğundan" Marcus'la birlikte görülmek istemediğini belirtmiş ve kendisini bir zenciyle birlikte gördüğü takdirde öldürmesinden korktuğunu söylemişti. Öte yandan eyaletlerin çoğunda kabul edilen "Romeo ve Juliette yasalarının", Georgia'da jürinin bir bölümünün tepkisinin, *New York Times*'ın şaşırtıcı yazısının ve Marcus Dixon'ı tahliye ettirmeyi başaran destek komitelerinin eyleminin gösterdiği gibi kamuoyunda da birlik yoktu. Pek sık rastlanmayan hatta sıradışı olan bu tür davalar aym zamanda çok da semboliktir, bu nedenle yargılama da sert ve acımasız olur. Gerçek şu ki yasalar örnek olsun diye cezalandırılan tek tük sapkını ezer ama yasaları çiğneyen bir kitleyi gözden kaçırır. Aslında hoşgörü Kinsey raporlarında belirtildiği gibi zorlayıcı normların ve kodların üstündedir.

Eşcinsellik ve mastürbasyon

Amerikan erkeği üstüne 1948 araştırmalarının sonuçları, normal dul ya da boşanmış kişinin yasaklayıcı adetlere, yasalara ve ahlak ilkelerine rağmen aktif cinsel yaşamını sürdürdüğü olgusu üstünde durur. Evli yetişkin için egemen modeli izler her zaman ve arzularını yüzde 80 oranında heteroseksüel ilişkilerle tatmin eder. Bunun dışında mastürbasyon yapar, geceleri rüyasında boşalır ve özellikle gençse bekâr bir yeniyetme gibi aynı cinsten partnerlerle cinsel ilişki arayışlarına girer.[9] Kinsey özellikle mevcut ahlak düzenini savunanlar için rahatsız edici olan bazı istatistiksel gerçekleri gayet rahat bir şekilde dile getirir ve kimilerinin sapkınlık, kötülük ya da yoldan çıkma dedikleri şeyleri sıradanlaştırır. Erkek toplumunun heteroseksüeller ve homoseksüeller olarak ayrılmasını kabul etmez ve bir süreklilikten söz etmeyi tercih eder, birey için yaşamı boyunca mümkün olabilecek evreleri gösteren yedi basamaklı bir ölçek önerir. Sıfır noktası sadece heteroseksüellerle ilişkilidir, 6. derece ise sadece homoseksüellere ayrılmıştır, düzey 3'de her iki yaşam biçimini de eşit şekilde uygulayanlar bulunur.[10] Ankete katılan beyazların üçte birinden fazlası, yüzde 37'si "yeniyetmelik ve yaşlılık dönemleri arasmda orgazm noktasına varan açık eşcinsel deneyim yaşamıştır". Bu otuz beş yıl sonra bekâr kalanların yüzde ellisinin de durumuna denk düşer genel olarak. Onlar arasında eğitim faktörünün rolü önemlidir, çünkü oran eğitim düzeyi en yüksek olanlarda yüzde 58'e ulaşır. Buna karşılık yeniyetmeliklerinden sonra, özellikle tüm yaşamları boyunca yalnızca eşcinsel bir yaşam sürenlerin oranı yüzde 4'ü geçmez ve Havelock Ellis'e göre bunların oranı yüzyıl başında yüzde 2 ya da 3'tür. Öte yandan araştırma on altı-elli beş yaş arası, peş peşe gelen üç yılla sınırlı tutulduğu takdirde, yaş grubunun yüzde 8'i söz konusudur.[11] Bir başka deyişle "karakter" ya da arzu "kültürden" önemlidir, yani gençlik süresi içinde hukuk ve normatif kurallar, daha sonra evlilik ideali gitgide özel ve zorlayıcı olur. Teorik ola-

rak cinsel perhize zorlanan bekâr erkeklerin zımni bir hoşgörüden yararlanmaları, evlendikten sonra da adetlerini değiştirmeleri dikkate alındığında, açık seçik biçimde bir Eski Rejim havasının egemen olduğu kabul edilmelidir. 1953'de Kinsey, birçok eyalette bu konuda yasaların çok fazla acımasız oluşu konusunda yorumlar ekler çalışmasına. 17. yüzyıldaki gibi "oğlancılık, tecavüz, sapık ve doğal olmayan alışkanlıklar, doğaya karşı işlenen suçlar" vb. kabul edilen bu tip davranışlar, genellikle bireylere karşı uygulanan şiddetler gibi kabul edilir. Bu gibi olaylar, iki tarafın da rızasıyla ve yetişkinler arasında sınırlı kalma şartıyla, sadece bir tek eyalette, New York'ta cezalandırılmaz, İskandinavya ve öteki Batı ülkelerinde de olduğu gibi. [12]

20. yüzyıl ortası büyük kültürleri arasında Kuzey Amerika kültürü, Kinsey'in ekibinin baskıcı bulduğu kültürdür. Kiliselerin, mahkemelerin ve kamuoyunun desteklediği yasaklara karşı çıkmak çok büyük cesaret işiydi. Mastürbasyonla ilgili olarak konformizm bataklığına atılan taşlardan biri, çağımıza kadar hiçbir dalga yapmamıştır. 1948 araştırmasına göre sekiz-on iki yaş arası delikanlıların yüzde 99'u denemiştir bunu ve erkeklerin yüzde 92'si orgazm oluncaya kadar mastürbasyon yaparlar. İstisnalar özellikle aşağı tabakaların çocuklarıdır, bunlar ihtiyaç duymazlar böyle bir şeye, çünkü çok küçük yaşlarda heteroseksüel ilişkiler yaşarlar; bu bağlamda ayrıca geceleri boşalarak cinsel tatmin sağladıklarından, bu tür alışkanlıkları olmayanlardan söz edilebilir. Global olarak bakıldığında veriler oranı yüzde 85-95 olarak aktaran Avrupa araştırmalarıyla uyuşur. Ancak Kinsey'e göre mastürbasyon ABD'de müthiş bir tabudur ve anketleri zorlaştırmaktadır bu durum, özellikle kültür düzeyleri düşük çevrelerde sorulara cevap almak zordur. [13]

Böyle bir tavrın doğrudan doğruya, Tissot'dan bu yana Batı tıbbının dikte ettiği önemli yasaklardan kaynaklandığı düşünülebilir. [14] Bu konuyla ilgili düşünceler Hıristiyanlıktan gelen günah kavramıyla birey ve toplum için zararlı olabilecek özelliklerin yi-

tirilmesini bir araya getirir. Konunun sadece formüle edilmesiyle bile çok etkili bir suçluluk duygusu ortaya çıkar ve dinleyiciler açısından büyük bir sıkıntı, bunalım ve tepki doğurur bu durum. Bunun kesinlikle bilinçli olduğu söylenemez. Kinsey'in altını çizdiği gibi evlilik dışı cinselliğin her tür biçimine düşman bir ülkede, bir tür otomatik refleks devreye sokulmuştur belli belirsiz bir biçimde. Çünkü mastürbasyonun tespit edilmesi kesinlikle çok zordur, dolayısıyla cezalandırılması ve engellenmesi de çok zordur. *The New York Review of Books*'da yer alan bir anekdot, bu alışkanlıktan sadece söz edilmesinin bile yarattığı sıkıntıyı anlamamıza yardımcı oluyor. Bu yayın organının 8 Nisan 2004 tarihli sayısının kapağı bu sorunu irdeleyen bir kitap vesilesiyle "mastürbasyona" ayrılmıştır. Yazar iki yıl önce Harvard'da bu konuyla ilgili bir konferansa davet edilir. Bu inisiyatif pratik çalışmaları sürdüren eğitimciler arasında gerçek bir paniğe yol açar. "Büyük mastürbasyon krizini" çözümlemek amacıyla düzenlenen toplantı, ateşli ve sıkıntılı bir hava içinde geçer. Eğitimcilerden biri, öğrencilerin yapıtı okumalarına, hatta konferansa katılmalarına gönlünün razı olmadığını söyler... [15] Massachusetts eyaleti aydm bir bölgedir. Yerel yüksek mahkeme 2003 yılı sonunda 17 Mayıs 2004'den itibaren *gey* evliliklerinin serbest olduğunu duyurarak olay yaratır, yeni tutucuların çok sert eleştirdikleri bu türden ilk legal inisiyatiftir bu. Ülkenin açık fikirli olduğu kabul edilen bir bölgesinin prestijli bir üniversitesinde mastürbasyon konusundaki gibi yoğun bir sıkıntının baş göstermesi, bu konuda kültürel sessizliğin ne kadar önemli olduğunun kavranmasına olanak verir.

1953 tarihli kadınlar raporuna göre, kadınların yüzde 62'si, yaşamları boyunca mastürbasyon yapmıştır ama mastürbasyonla orgazm olanların oranı sadece yüzde 58'dir. Oran yaşa bağlı olarak yükselir çünkü cinsel ilişki fırsatları azalır, ama bunun nedeni belki de kadınların yaşlanırken erotik duyarlıklarının artmasıdır. Bu bağlamda cinsel zevk haklarını talep eden kadınlar tarafından çok çabuk kavranan en çarpıcı sonuçlardan biri, olayın çiftin cinsel ya-

şamına yansıyan etkisidir. Anket evli kadınların duygularını erkeklere göre daha zor tatmin ettiklerini göstermiştir. Bunun nedenlerinden biri, kadınların yüzde 36'sının evlenmeden önce hiç cinsel zevk tatmamış olmalarıdır; gerçek anlamda cinsel ilişki yaşamamışlar, öpüşmemişler, sevişmemişler, eşcinsel ilişkilere girmemişler ya da mastürbasyon yapmamışlardır. Evlilik yaşamındaki ilişkinin kalitesi, daha önceki bir orgazm deneyimiyle çok yakından ilişkilidir: Hiç mastürbasyon yapmayan ya da cinsel zevk yaşamamış kadınların yüzde 31-37'si, evliliklerinin ilk on iki ayı, hatta ilk beş yılı içinde hiçbir cinsel doyum sağlayamamışlardır ve sadece yüzde 13-16'sı mastürbasyon yaparak belli bir doyuma ulaşabilmişlerdir. Ayrıca kadınların mastürbasyon teknikleri de çok çeşitlidir: Kadınların yüzde 84'ü cinsel organlarıyla oynarlar (bu oran erkeklerde yüzde 92'dir), yüzde 20'si vajinalarına çeşitli cisimler sokarlar, yüzde 15'i kalçalarını, bacaklarını sıkıştırırlar ya da kaslarını gererler ve yüzde 2'si sadece hayaller kurarlar, ki erkeklerde çok ender rastlanan bir durumdur bu.[16]

Gizli bir erotik kültür

Cinsel ilişki sırasında erkeklerin yüzde yüzü zevk duyarken bu oran kadınlarda sadece yüzde 70-77'dir. Sevişmelerin üçte ikisinden fazlasının süresi dört-yirmi dakikadır, yüzde 22'si daha uzun sürer, sadece yüzde 11'i üç dakikanın altındadır. En yaygın cinsel ilişki pozisyonu erkeğin partnerinin üstüne çıkmasıdır ama 1953 anketlerinin sonuçlarına göre kadının iki farklı pozisyonda bulunması da yaygındır: Erkeğin üstüne çıkarlar (yüzde 45) ya da erkekle yan yana yatarlar (yüzde 31).[17] Ahlakla ya da yasalarla çelişen gizli bir cinsel kültürün çerçevesini belirleyen başka veriler de vardır. Sözgelimi çıplaklık yüksek sınıflarda, halk kesimlerine göre daha fazla hoşgörüyle karşılanır; çıplaklık özellikle yoksullar ve eğitim düzeyi düşük insanlar arasında müstehcen bir olgu gibi tanımlanır. Tersine, yüksek sınıf insanlarının yüzde 90'ı cinsel

ilişki sırasında çıplaktır ve özellikle erkekler çıplak yatarlar.[18] Halk geç dönem Victoria mirasını sahiplenmiştir, buna karşılık elitler sıradan insanlara benzememek için başka adetleri benimsemişlerdir. Bununla birlikte çıplaklık tabusu egemen toplumların evlilik yaşamında gevşemiş olmakla birlikte bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle İskandinav ülkelerinde toplumsal önemini korur. Hollywood sineması normları, Batı dünyasının öteki ülkelerinde söz konusu olmayan püriten utangaç tavrını sürdürür. ABD'de şiddet ya da kan gibi çıplaklık, öpüşme ve aşk sahneleri de gözaltındadır ve toplumun uyarılması amacıyla kodlanmıştır bunlar.[19]

İki Kinsey raporu 20. yüzyıl ortalarına doğru toplumsal bir bölünmeye dikkat çeker. Daha gözle görülen bir özgürlük ve erotik zevk arayışı içinde olan zenginlerin cinsel yaşamları, halkın cinsel yaşamından kesinlikle farklıdır. Bu sınıfta *petting* erkekler ve kadınlar arasında çok yaygındır. Dostlar arasındaki tartışmaların ve özellikle evlilik üstüne elkitaplarının okunmasının sonuçları olan açıklamalara göre, erkeklerde şöyle bir inanç oluşmuştur: Cinsel ilişki sırasında kadınların partnerleriyle eşzamanlı olarak orgazma ulaşabilmeleri için çok yoğun biçimde uyarılmaları gerekir. Dolayısıyla bu sınıfın erkeklerinin hemen hemen tümü (yüzde 96 ve 90 oranında) kadınların göğüsleri ve cinsel organlarıyla oynarlarken, daha mütevazı çevrelerin erkeklerinde bu oran daha düşüktür (yüzde 79 ve 75). İlginç ama yorumlanmamış bir gözlem de şudur: 1948 anketinden çıkan sonuçlara göre halk kızları kendilerini *petting* için çok fazla kışkırtmasalar da sevgilileriyle birlikteyken daha sık orgazm olurlar... Ayrıca bu kızlar erkeklerin cinsel organlarıyla oynama konusunda çok çekingendirler (yüzde 57). Yazarın çok açık seçik biçimde belirttiğine göre halktan insanlar için "normal" bir cinsel ilişki sırasında penisin vulvaya girmesi esastır. Öpüşme tarzı da aktörlerin kökenine göre değişir. Varlıklı insanlar arasında yaygın ve çok moda bir alışkanlık olan öpüşme, emekçi sınıflar arasında çok ender görülen ve çok yüzeysel bir alışkanlıktır. Varlıklı insanların yüzde 87'sine göre dillerin teması ve ağız içinde

dolaştırılmasıyla etkili bir öpüşme uyarıcı ve erotiktir, emekçi kesimlerde ise bu alışkanlık pistir ve hastalık bulaştırabilir.[20]

İnsan cinselliğinin, bir bütün olarak, belli bir uygarlığın değerleriyle ilişkili olarak her zaman kesinlikle kültürel bir yapı oluşturduğu bu bilgiler doğrultusunda çok açıktır. Etkili öpüşmenin tarihi eski sevme sanatının bir parçasıdır. Bununla birlikte 19. yüzyılda emekçi sınıflar ya da orta sınıflar için, seks açlığı çeken aristokratların şehveti bağlamında olumsuz bir simgedir. 1950'lere doğru, ABD'de, sevilen kişinin arzularına duyarlı olma kapasitesinin bir kanıtı işlevine sahip olduğu toplumsal piramidin zirvesine yerleşmiştir öpüşme. Proleterlerin öpüşmeden uzak durmalarının nedeni, büyük olasılıkla bu çok yakın temastan gerçekten nefret etmelerinden çok, erkek değerlerine bağlılıklarını kanıtlayarak kimliklerini korumaktır. *Petting* 17. Yüzyılda Somerset köylerinde çok yoğundu ve çok değişik biçimleri vardı.[21] Sadece soylu kadınlar ve varlıklı püriten köylü kadınlar farklılıklarını ve bu alışkanlıklarını onaylamadıklarını göstermek için uzak duruyorlardı bundan. Dolayısıyla bu olguları her zaman olası ahlaklar adına mutlak bir biçimde analiz etmemek gerekir. Şehvet biçimleri her zaman, sürekli olarak, aktörlerin erkek ya da kadın olmalarına, yaş ve toplumsal mevkilerine göre, belli başlı faktörlere bağlı olarak egemen, kolektif kodlara uyarlanır. Cinselliğin, insanların kendilerine benzemek istediklerinin gözünde referans ve normallik kanıtı işlevi gördüğü toplumsal yaşamda, kimileri için iyi ve doğru olan kimileri için kötüdür ya da kınanması gerekir. Amerikan elitleri büyük bir zevkle yasaları ve ahlakı çiğnerken, halk bunları savunur ve bu elitlerin gevşekliklerini üstü kapalı bir biçimde eleştirir. "Kültürler savaşının" tarihi 1990'lı yıllar değildir. Kökleri ekonomik, dinsel ve eğitsel aidiyetlere bağlı daha eski çelişkilerdedir. Kırılma çizgisi 2000'lerin başında daha açık seçik biçimde görülür. Bu bağlamda kürtaj, gey evliliği, erotik teknikler bahane olsa da, ne pahasına olursa olsun yasaklara ya da normlara uymak isteyenlerle, meşru yaptırımlardan ve sapkınların dışlanmasından

etkilenmeyecek kadar yeterli güç, para ve kültüre sahip olduklarından, istemeyenler arasında çok derin, eski bir düşmanlığı gösterir bunlar. Unutmamak gerekir ki ABD'de birçok eyalette evlilik dışı *petting*, ahlaksızlık hatta sevişmelerin çok cüretli olması, cinsel organlara ağızla temas edilmesi durumlarında bir suçtur. Öfkeli ailelerin ya da şoke olan komşuların şikâyetleriyle soruşturmalar açılabilir bu alışkanlıklarla ilgili olarak. Oregon'da her türlü "sapkın" cinsel davranış doğaya karşı işlenmiş bir suçtur. Aynı şekilde Arizona'da da, bir kimsede cinsel arzu uyandırmak amacıyla "doğal olmayan" bir biçimde bedensel temas suçtur. Birçok eyalette penis ya da vajinayla dudakların teması yasaktır, eşcinselliğe karşı yasaklarla olsun, "doğaya karşı suç" olduğu için olsun.[22]

Birçok eyalette çiftlerin oral ilişkileri de yasalarla ve mevzuatlarla yasaklanmıştır. Kendilerini sevişirken seyreden çocukların, gördüklerini masumiyet içinde komşulara anlatması sonucunda eşlerin mahkemelerde sürünmelerine ve mahkûm olmalarına çok sık rastlanmıştır... 20. yüzyıl ortalarına doğru bu konulardan hiç söz edilmemesi o kadar yaygınlaşır ki, insanlar bu tür soruları karşılıksız bırakırlar genellikle ve dolayısıyla bu sorun küçümsenir.[23] Bu konuda suskunluk daha sonra büyük ölçüde azalmıştır, çünkü 1980'lerin sonunda bütün anketlerde, ankete katılan evlilerin ya da bekârların yüzde 90'ının vulva ya da kamış yalama gibi bir alışkanlıkları olduğu anlaşılmıştır. Hatta kadınların gerçek anlamda bir *penisi ağızla uyarma* takıntısı içinde oldukları görülmüştür.[24]

Kinsey'in yönettiği ekibin ilginç çalışmaları 1950'ye doğru ideal Amerikan cinselliğinin temel paradigmasını göstermiştir: Sadece heteroseksüel çift ve onun dışında hiçbir şey! Sistemin temel direğinin savunulması, evlilik öncesi ilişkilerin yasaklanmasını gerektirir, oysa Avrupa'da hekimler bu ilişkilerin ve her türlü "anormal" yani dölleme amacına yönelik penisin vulvaya girmesi dışındaki zevk biçiminin, birey ve toplum için yararlı olduğunu söylerler. Ülkenin kuzeydoğusunda yasalar zinayı da çok sert biçimde cezalandırır.[25] Bununla birlikte yaşanan gerçeklikler kod-

lardan, kurallardan ve toplumsal uzlaşmalardan büyük ölçüde ayrılırlar. Araştırmacıların bu ikinci teşhisi aynı zamanda en ayrıntılı, en zengin ve en etkileyici teşhistir. 1960'lı yıllarda Kaliforniya'da ve başka yerlerde meşru ya da ahlaksal buyruklarla çelişen cinsel zevk arzusunun ortaya çıkışının, bunun da ötesinde ülkenin klasik anlamda iki zıt kutba bölünmesinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Günümüzde "kültürler savaşı" bütünüyle dinsel ve siyasal değildir. Birçok boyut eklenmiştir, özellikle evlilik yaşamı ve cinsel özgürlüklerle ilgili çok etkili bir muhalefet söz konusudur bu bağlamda. Temel heteroseksüel çiftin sürekliliği yanlıları günah, doğaya karşı hatta mevzuatlara ve yerleşik ahlak kullarına göre suç gibi görülen şeylerin normalliğe dönüşmesi için yasalarm getirilmesini isteyen, "kurallara karşı çıkanların" sert muhalefetiyle karşılaşırlar. Üçüncü binyılın başında ABD'yi tutucuların, gelenekçilerin gebeliğin engellenmesine ve kürtaja karşı sürdürdükleri artçı savaşlara rağmen davayı kaybettikleri Avrupa'dan ayıran en belirgin özellik budur.

Çifte cinsel standardın yaşaması

Amerikalıların, şehvetin yoğunlaşabileceği tek meşru yer gibi gördükleri, ideal evliliğin kurumsal, dinsel ve etik bağlılığının derin nedenleri araştırıldığında, işler daha karmaşık bir hal alır. Kinsey, tavır ve davranışların baskıcı teorileri yalanladıklarını kolayca kanıtlar. Kimi zaman herkesin ya da hemen hemen herkesin karşı çıkmasına rağmen kuralların korunması için niçin bu kadar yoğun çabalar harcandığı sorulur. Aslında mastürbasyon ya da cinsel açıdan meşru çiftler kadar etkin olan bekârları, dulları ya da boşanmış olanları de hedef alan yasaklar bağlamında da aynı şey geçerlidir. Kodlar ve gerçeklikler arasındaki gerilimi Amerikan modelinin gerekli bir boyutu gibi düşünmek açıklayıcı bir hipotez olabilir. İyinin ve kötünün kaçınılmaz biçimde bitmeyen çelişkisi, yorumun temel anahtarı değil midir? Etkili bir toplumsal uzlaş-

maya varabilmek için, gerçek anlamda galibi ve mağlubu olmayan sürekli bir siper savaşı gerekli değil midir? Çünkü aslında bir yığın konformist, bir yandan ürkeklik gösterirken referans evlilik sisteminin somut değişikliklerini hoşgörüyle karşılarlar, oysa sapkınlar sonunda bu sistemin geçerliliğini kabul ederler, çünkü katı yasalara meydan okurken cezasız kalırlar çoğu zaman. Bir tür tartışmalı konsensüs, teorilerde tuhaf bir biçimde püriten ve gündelik yaşamda çoğu zaman liberal bir ülkenin gizemi midir yoksa?

ABD'nin sadece evli erkeklerin yararına bir kavram icat eden Victoria dönemine övgü olarak "çifte cinsel standart" olarak nitelendirilebilecek geniş bir ölçek kullandığı anlaşılıyor. Demokrasinin beşiği ABD'de ilkenin kadınlar, "sapkınlar" ve marjinaller dahil herkese uygulanması gayet normaldir. Kabul edilen tek resmi norm, zevk değil dölleme peşinde koşan heteroseksüel çift normudur. Ama herkesin seksle ilişkisi, yelpazesi ilgili baskı gruplarının, 1960-1970 yıllarının ırksal azınlıkları, daha sonra kadınlar, yakın dönemde de eşcinsellerin sürdürdüğü mücadelelerle zımni gerçek hoşgörü çerçevesi içinde kendi ihtiyaçlarına göredir. Kinsey, 1948'de bütün gençlerin kendilerini zevke vermiş olduklarını söyler. Bugün geylerin ve lezbiyenlerin sadece erotik haklarından değil, aynı zamanda toplumsal olarak tanınmalarından, Mayıs 2004'den beri Massachusetts'de görüldüğü gibi kutsal evlilik kurumu içinde yer almalarından ve bu arada başka projelerden söz ediliyor.

Ayrıca 19. yüzyılda Victoria çağı çifte standardının dayandığı hafif meşrep kadınlarla ilişki de söz konusu. Kinsey bunu pek fazla önemsemiyor. 1948 anketine göre beyaz erkeklerin yüzde 69'u "fahişelerle ilişkiye girmiş" ama yorumlar hiçbir zaman bu tür ilişkiler peşinde koşmayan yüzde 31 ve yaşlandıkça bağımlılıkları artan düzenli profesyonel müşterilerden oluşan küçük bir azınlık üstünde yoğunlaşıyor. Söz konusu ankete göre, daha önceki kuşaklar birtakım özel evleri daha sık ve farklı amaçlarla ziyaret ederler, erotik amaçlarla değil aynı zamanda dinlenmek ya

da sadece ilişkiler kurmak için. Sonuç, etkin bir biçimde yürütülen eğitsel ve meşru çabalar sayesinde eril düşünceler üstündeki çekimin azalması düşüncesi üstünde durur. Metinde aynı zamanda yeniyetmelik ve yaşlılık arasında bu kadınlardan potansiyel bir hizmet alma konusunda biraz şaşırtıcı bir hesap vardır: 100.000 nüfuslu bir kent için haftada 3.190 ziyaret... Burada amaç sorunu polis aracılığıyla çözmenin olanaksızlığını kanıtlamaktır.[26] Karışık formülasyonlar ve doğru düzgün biçimde çözümlenemeyen çelişkiler, Victoria çağı erkek çifte standardının yaşadığını ve hatta gizli gizli cinsel yaşamın tümüne yayıldığını düşündürmektedir. Evlilik tapmağı bekçiliğini üstlenmek amacıyla belirgin özelliği hemen hemen bütün erkek çocuklar için mastürbasyon ve üçte biri için de eşcinsel ilişkiler olan gençlik dönemi sapkınlık statüsünden vazgeçmek zorunda kaldıklarında, bireylerin maruz kaldıkları zihinsel ve toplumsal gerilimlerin gücünü düşünmeye çalışmak gerekir. Bu dönemde mastürbasyon ve eşcinsellik azalır, ama başka yasaklar, özellikle oral seks ya da kadının partnerini yönlendirdiği pozisyonlar yaygınlaşır. Kuşaklar günümüze kadar belli ölçüde şizofrenik bir "çifte baskıyı" kabul etmiş gözükürler: Egemen mesaj bir yandan evliliğin kutsallığını ön plana çıkarır ve evlilikte yaşanan cinselliği yüceltir, öte yandan da genç ya da yaşlı bekârları suçlar ve onlara her türlü cinsel zevki resmen yasaklar ama bu durum onların cinselliklerini evli erkekler gibi yaşamalarını engellemez. Sistemin bütünün tartışılmasının nedeni sonuç olarak kadınlardır ve cinsel zevk anlayışlarının erkeklerinkinden çok farklı olduğunu anlayan kadınlar için geliştirilmemiştir bu sistem.

Kadın orgazmının keşfedilmesi

Dev bir kolektif yapıt olan Kinsey raporu basmakalıp düşünceleri iyice sarsmıştır. Sessiz sedasız gelişen bu gizemden arındırma etkinliği, haklarını talep etmek için, toplanmış belli verilere dayanan, sınırlarda yaşayan topluluklar tarafından hemen kullanılmaya baş-

lamıştır. Daha sonra önemli bir araştırma ve inceleme konusu olan erkek ve kadın "üçüncü cinsin" durumu budur. Böylece 1700'lerde gey olgusunun tarihsel kökenini Londra olarak göstermek mümkün olabilmiştir.[27] Amerikan halkının sadece küçük azınlıklarının heteroseksüel ya da homoseksüel olduklarını, çok sayıda insanın yaşamları boyunca eğilimlerinin değiştiğini gösterdikleri için Kinsey'in ekibine minnet ve şükranlarını sunanlar olmuştur. 1953 tarihli araştırmaya göre, ankete katılan kadınların yüzde 3-10'u lezbiyen deneyimlerden geçmiştir ve bunların yüzde 19'u kendi cinsiyetlerinden biriyle en az bir kez bilinçli ilişkiye girmiştir.[28]

Kinsey'den önce adı konamayan ve mahkûm edilebilir sapkınlıklar gibi gözüken her şey, cinselliğin ve yaşamın büyük kitabında normal, neredeyse sıradan bir şey haline dönüşüyordu. Toplumun derinliklerinden gelen sesler bilimsel anketle yoğunlaşıyordu. Yazarlar bilinçli olarak Freud tarafından popülerleştirilen normal, biyolojik bir işlevin yorumu tarafında durduklarını söylerlerken, bir yandan da bu bağlamda İngiliz ya da Amerikan öğretisinin uygarlaşmış ve eğitimli bir halka layık olmayan ilkel ya da materyalist bir tavırdan kesinlikle söz etmediğini kabul ediyorlardı.[29] Mastürbasyonun ahlaksızlık değil, yaygın bir alışkanlık olduğunu söyleyen düşman okuyucuların durumu buydu kesinlikle. Bundan sonra uzantıların, tartışmaların, polemiklerin, kısacası yarattığı ya da belki de neden olduğu skandallara rağmen yepyeni cinsellik düşüncesinin yolu açılmıştı.

Kadın cinsel zevki

1966'da seküler kesinlik gölüne yeni bir taş atılır. William Masters ve Virginia Johnson, biyolojik ve psikolojik bir anket yayınlarlar: Kadın cinsel zevkinin ilk bilimsel analizi olan *Human Sexual Response* (İnsan Cinsel Tepkileri).[30] Sonuçlar, 487 kadının araştırmacıların laboratuvarlarında orgazm olduktan hemen sonra verdikleri cevaplara dayanır. Peş peşe üç aşama söz konusudur

burada. Birincisi klitorise doğru yönelen ama bütün basen bölgesinde yoğun bir şehvet duygusuyla eşzamanlı olarak ya da bu duygunun hemen arkasından gelmesiyle birlikte bir süspansiyon durumudur. Bu sırada birçok kadın bir boşalma duygusu hissederler ve kimileri gerçek bir sıvı boşalttıklarını düşünürler. Analistlere göre bu bağlamda yanlış ama yaygın erkek yorumu, kadının orgazm sırasında boşalmasıdır. Bu özellikle 19. yüzyıl sonunda *Gizli Yaşamım*'ın anonim yazarı, inatla ve dikkatle çok sayıda partnerinin hissettiklerini analiz etmek isteyen Walter'in bir takıntısıydı.[31] Bir anlamda bir çapkının ruhunda bir seksolog ruhu!

Masters ve Johnson tarafından anlatılan ikinci aşama önce basene daha sonra bütün organizmaya yayılan bir tür hararet dalgasıdır. Üçüncüsü ise özellikle vajinada ya da basenin alt bölümünde bir tür irade dışı kasılma duygusu biçimini alır. Bazı kadınlarda peş peşe gelen iki aşama görülür: Bir kasılma ve arkasından da çarpıntı ya da titreme (*pelvic throbbing*). Analizi daha ileri bir noktaya götüren araştırmacılar "orgazm aşamasında" 5-7 arası şiddetli kasılma olduğunda bir norm saptamış oldukları düşüncesine varırlar. Kadınlar 8-12 arası bir kasılma düzeyini yoğun, fizyolojik bir deneyim olarak düşünürler; 3-5 arası bir kasılma ise bu deneyden daha fazla zevk alan menopozlular dışında hoş bir cinsel zevk duygusudur onlar için. Gebe kadın özellikle ikinci üç aylık ve kimi zaman da üçüncü üç aylık dönemde orgazmın etkilerini daha fazla hisseder. Öte yandan Masters ve Johnson, bir önlem olarak şöyle bir sonuca varırlar: Klinik açıklamalarıyla gerçek anlamda hissedilen çok özel zevkin tam olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.[32]

Kitabın en büyük Amerikan tabularından biri olan mastürbasyonun saygınlığının iade edilmesi gibi dolaylı bir etkisi olduğu söylenir. Çünkü yazarlar olgun yaşa gelen kadınların mastürbasyonu bırakmalarıyla ilgili Freud düşüncesini şiddetle eleştirirler ve birçok kadının cinsel yaşamları sürdükçe kendilerini bu şekilde uyardıklarını söylerler. Ayrıca yazarlara göre kadınlar, klitorisleriyle oynarlarken tek bir orgazm yaşamazlar, çünkü neredeyse bit-

kin düşünceye kadar orgazm olmak isterler. Bununla birlikte yazarların amacı, kesinlikle mastürbasyonun avukatlığını yapmak değil, dramatik olmaktan çıkardıkları bu alışkanlığı heteroseksüel ilişkiler içine dahil etmektir. Amaca ancak yavaş yavaş ulaşılacaktır. Buna karşılık mesaj anında önce feminist hareketler, daha sonra da gey grupları tarafından saptırılır ve erotik özgürlüğün ve zorlayıcı normların reddedilmesinin hizmetine verilir. Daha sonraki yıllarda çok sayıda radikal bildiri esinlenmiştir bundan. 1970'lerde Anne Koedt, *Myth of the Vaginal Orgasm* (Vajinal Orgazm Miti) adlı yapıtını yayınlar. 1971'de bir Boston kadın kolektifi tarafmdan konunun gerçek başyapıtı *Our Bodies, Ourselves* (Bedenlerimiz, Benliklerimiz) yayınlanır; yapıt otuz yılda, on altı dilde, dört milyon adet satar. 1974'de Betty Dodson 1996'ya kadar altı baskı yapan bir *best-seller* çıkarır: *Liberating Masturbation: a Meditation on Self-Love* (Özgürleştirici Mastürbasyon: Öz-sevgi Üzerine Bir Meditasyon).[33]

20. yüzyılın gerçek cinsel devrimi esasen kadınlarla ilgilidir ve ABD'de de 1950'lerde başlar, daha sonraki yirmi yılda hızlanır. Gerçekten de sorunun fazlasıyla bunalttığı bir toplum bünyesinde, daha sonra bütün Batı dünyasına yayılan, radikal bir dönüşümün mekanizmaları oluşur. Dolayısıyla Kuzey Amerika dünyası, hem 1948 ve 1953 Kinsey raporlarındaki baskıcı ataerkil dünya, hem de baskıcı katı kurallara ve normlara tepki olarak doğan büyük bir özgürlük hareketi dünyasıdır. 1990'da cinsiyetler savaşında olup bitenleri anlamaya çalışmak için gençlik dünyasıyla ilgili çok ince gözlemlerde bulunan bir uzmanın yazdıklarına göre, Amerikalılar Eros'u anlamaya hatta ondan korkmaya başlamışlardır çünkü mesele tutkuyla, cinsel heyecanlarla, denetlenmesi mümkün gözükmeyen tehlikeli güçlerle ilişkilidir. Bu nedenle bu kavram aile yaşamı için o kadar endişe vericidir ki çık sıkı biçimde kuşatılması gerekir. Bu araştırmacıya göre gençler arzularını sınırlamayı ve "Eros'un uygarlığı tehlikeye düşürmesi korkularımızı" engellemeyi çok erken yaşta ve çok çeşitli yollarla öğreniyorlar.[34]

Bir başka deyişle cinsel devrim, bugün her zaman çok güçlü olan geleneksel güçler aracılığıyla Atlantik ötesinde zapt edilmiştir. Heteroseksüel ailenin korunması, tutucuların ve yeni muhafazakârların önceliklerinden biridir. Bununla birlikte yarım yüzyıldan beri cinselliğin ön plana çıkarılması, onu basit zevklerin çok ötesinde, her türlü gereksinim ve arzu ifadesinin mutlak ölçüsü haline getirmiştir. Bu konuda yüzlerce çok özel yapıt vardır ve bazıları çok büyük ilgi görmüştür bunların. Buna rağmen konu özel alanda "suskunluk ve gizem örtüsü" altındadır.[35] Konu toplumsal alanda çok fazla dile getirildikçe bireysel alanda kavranmaz hale gelir ve bu kendisini tartışmaya açanlarla uzun bir mücadeleye girmiş eski baskıcı kültürün güçlü direncinin bir kanıtıdır. 21. yüzyıl başında tavırlar çok keskinleşmiştir ve tarafların çelişkileri her zamankinden çok daha fazla derinleşmiştir, sürekli sembolik çatışmalara götüren bir durumdur bu.

Doğumları önleyici devrimler

En önemli amaç kesinlikle kadınların zorunlu olarak doğurmaya yönelik cinsellik zorbalığından kurtulmalarıdır. *Altmışlı yıllar*'dan beri çareleri vardır bunun. Sorun bunların kabul edilebilir olması ve gerçekten hayata geçirilebilmesidir ki egemen ailevi, toplumsal ve kültürel modellerden kaynaklanan baskılar nedeniyle zorluklar çıkar bu alanda.

Bu yöntemlerin ilki olan kadının hap alması, 1950'lerde Amerikalı bilim adamı Gregory Pincus tarafından bulunmuş ve 1960'da tüketicilere sunulmuştur. Doğum kontrol hapı hiç kuşkusuz yüzyılın en devrimci ürünüdür. Piyasaya yeni çıktığı dönemde, düşük bir fiyatla, sözgelimi ayda 11 dolarlık bir harcamayla kadınlara doğurganlıklarını denetleme olanağı sağlar. Kadınlar insanlık tarihinde hiçbir zaman böyle bir hakka ve seçime sahip olamamışlardı.[36] Pincus'ün araştırmalarıyla Kinsey ekibinin araştırmalarının aynı döneme rastlaması kesinlikle bir rastlantı değildir ve Masters

ve Johnson'ın kadın orgazmı tanımını yapmasının öncesine denk düşerler. 20. yüzyılın ortasında çok püriten ve seksin çok fazla bunalttığı Kuzey Amerika toplumunda çeşitli biçimlerde çok zorunlu bir gereksinim ortaya çıkar.

Daha sonraki bir dönemde, 1970'li yıllarda psikolojik kurtuluş çareleri gelişir. Feminist ve eşcinsel taleplerin gelişmesi sayesinde, sadece beden aracılığıyla değil, daha kurumsal bir biçimde gerçekleşir bu, çünkü ABD Yüksek Mahkemesi 1973'de kürtajı meşrulaştırır. Amerikan ailesinin dinginliğine yıldırım düşmüştür ve bu karar karşı çıkanların şiddetle direnmelerine rağmen etkilerini çağımıza kadar hissettirir. Kadın doğum kontrol hapı alma, orgazm ve mastürbasyon dışında istenmeyen ya da sağlığı için tehlikeli olabilecek bir gebelik yüzünden acı çekmeme haklarını da kazanmıştır. Katolik kilisesi ise çocuk düşürmeye de gebeliğin engellenmesine de karşıdır. Kilise doğayı düzenlemenin tek yolu olarak uzun süre Ogini yöntemini öngörmüştür. Bu yöntemi benimsemiş olanlar, bundan böyle Ekim 1996'da toplumun hizmetine sunulan modern ve etkili bir tekniğe teslim olabilirler. Regl döneminin başladığı gün düğmesine basılan küçük bir aletin lambası yeşilden sarıya geçtiğinde idrar testi gerekir. Işık daha sonra, altı-on gün içinde kırmızıya dönüşürse kadın hamile kalabilir. Bu aletin yararı, her türlü gebeliği önleme ve yumurtlama çevriminin kesintiye uğratılması çaresine başvurmaya gerek kalmaması ve kadının doğurgan olduğu dönemde cinsel ilişkiye girip girmeme konusunda serbestçe karar verebilmesidir. Tabloya doğum kontrol hapının eklenmesi, başka bilimsel buluşlarla birlikte kadınların sonunda, isterlerse, psikolojik deyimiyle becerebilirlerse, erkek partnerleriyle eşit koşullarda cinsel ilişkiler kurabilecekleri kesinleşir.[37]

İyi vibrasyonlar

20. yüzyılın son on yıllarında cinsel zevk arayışı yolunda yeni bir "teknik" etap aşılmıştır. Amerika bir kez daha bir yenilik getirir ve

o zamana kadar Batıda en hoşgörülü çevrelerle ve *sex-shop*'larla sınırlı kârlı bir ticareti çok büyük ölçeklere taşıyarak sunar: Bireylerin tek başlarına ya da başkalarıyla birlikte büyük zevklere ulaşmalarını sağlayan objeler. 1977'de Kaliforniya'da *West Coast Store Good Vibrations* adlı özel bir mağaza açılır. İlk başta mütevazı bir rakam çevresinde dönen, yılda yaklaşık 15.000 dolar olan satış rakamları, 2000'de 8 milyon doları aşar ve bu tarihte mağazada birçok objeyle birlikte piyasaya 134.000 vibratör sürmüştür. Amerikalı müşteriler o yıl bir milyondan fazla vibratör satın alırlar. Üçüncü binyılın dönemecinde ülkede dört büyük cinsel oyuncak fabrikası vardır ve her birinde yüz kişi çalışır; bu alanda faaliyet gösteren dünyanın en büyük fabrikası ise Doc Johnson'dur. Avrupa da geri kalmaz bu konuda, çünkü aynı dönemde bir düzine fabrika faaliyettedir. Zevkin küreselleşmesi yola çıkmıştır. Bir Internet sitesi İsa, Meryem ya da Buda portreleriyle silikon penisler sunar.[38] Mastürbasyon ve erotik zevkler sadece seksologların anketleri ve yazılı, görsel ya da netteki bilgilerin çoğalmasıyla normalleşmez. Öylesine bereketli bir ticaretin merkezine yerleşmiştir ki muhaliflerin ahlak adına gidişatı tersine çevirebilecekleri kuşkuludur. İnsanlar çok fazla farkında olmasalar da pazar kuralları günümüzde cinsel özgürlüğün temellerini oluşturur... Tuhaf bir biçimde değerlerin tersine dönmesidir bu, çünkü mastürbasyon Tissot ve daha sonra 19. yüzyıl hekimleri tarafından bir boşa harcama gibi görülerek mahkûm edilmişti. Günümüzde ilkel bir kapitalist birikim ilkesidir ve böylelikle bu bağlamda normalleşmeye, Kinsey ve Masters'ın raporlarından ve Johnson'dan çok daha fazla katkı yapmıştır. Sonuç olarak tabu gerilemeye devam eder ve özellikle genç kuşaklarıyla ABD de bu sürecin dışında kalamaz. 1953 tarihli Kinsey anketi verilerine göre ilk cinsel deneyimlerini yaşamadan önce mastürbasyon yapan kadınların oranı sadece yüzde 40'tı, 1990 yılına doğru anketlerde bu oran dörtte üçe çıkmış, erkeklerde ise yüzde yüzü bulmuştur.[39] Bu rakamlardan suçtan arınmış bir alışkanlığın gelişmesi dışında anket düzenleyen biriyle konuşmanın daha rahat hale geldiği an-

laşılıyor, yüzyıl ortasında utanma ve konuşmama bu konularla ilgili olarak sonuç almayı engelliyordu.

İçe atılan, bastırılan şeylerin geri dönüşü söz konusudur çünkü 17. yüzyılda Londra'da, o dönemde çok moda olan *dildoes* ve öteki teselli edici sır tutmayan mücevherler ya da yapay penisler sokaklarda açıkça satılıyordu. Doğal olarak Fransız kökenli aşırı cinsellikle ilgili şeylerdi bunlar. Son zamanlardaki değişik çeşitlerinin ise birçok tipi vardır. Kimileri Amerika'da ihtiyaçlardan, insanların cinsel ilişkiye tepkileriyle ilgili araştırmadan doğmuştur. Bu bağlamda pahalı, transparan, plastik objelerden söz edilebilir, sonsuz zevk veren makineler gibi, hız ve derinlik değiştiricilerle donatılmış, vajinaya sokulabilen elektrikli aletlerden de. Ayrıca görünür işlevleri kuşku verici olduğundan iyice düşünmeden satın alınması kolay olmayan basit vibratörler vardır. Bu bağlamda çeşitli maddelerden çeşitli biçimlerde estetik bir biçimde üretilmiş elektrikli ya da elektrikli olmayan başka objelerden de söz edilebilir: Sözgelimi 1970'lerde Japonya'da aynı zamanda *vatama* ya da *ben-va* adıyla da bilinen ve güvercin yumurtası boyutunda, birinin içinde biraz cıva bulunan, içi boş iki toptan oluşan ilginç alet *rinno-tama*. İçi boş birinci top vajinaya sokulur, arkasından öbür top sokulur, operasyon vajinaya kâğıt ya da pamuk tıkılarak tamamlanır. Kendisini bu şekilde donatan kadın görünüşte tam bir masumiyet içinde zevk duyabilir: Bunun için kadının salıncakta sallanması ya da sallanan sandalyede hareket etmesi yeterlidir, topların ritmik hareketi içinde bir penis gibi baskı yaparlar.[40] Salıncak meraklıları böyle bir şeyi düşünememişlerdi! 1990'ların *Leather Butterfly*'si ise bir tür titreyen elektrikli yumurtadır ve her kadın bunu kimseye fark ettirmeden üstünde taşıyabilir, sözgelimi mum ışığında bir akşam yemeği sırasında.[41] Aslında çok gizli uygulanan bu tekniklerin göreli başarısızlığı, klitorisle yaşanan cinsel zevke önem veren ve Freud'un vajinanın uyarılmasını önemseyen düşüncelerini eleştiren kadınları haklı çıkarabilir mi?

Yeni bir cinsel anlaşmaya doğru mu?

Genel bir cinsel özgürlüğe doğru giden Avrupa yolu, ABD'ye göre daha erken açılmış ve doğum kontrol hapı, kadın orgazmı ya da erotik oyuncaklarla ilgili yenilikleri daha rahat bir biçimde entegre etmiştir. Protestan çevrelerde, özellikle İskandinavya ve Hollanda'da uzun zamandan beri gelenek görenek, adetler, çıplaklık, bayilerde pornografik dergilerin rahatça sergilenmesi ve Amsterdam ya da Hamburg vitrinlerinde fahişelerin teşhir edilmesinden de anlaşılacağı gibi, dünyanın en eski mesleğinin anlayışla karşılanması konusunda büyük bir hoşgörü hâkimdir. Bu konularda daha çekingen olan Katolik devletlerde ise, çok katı ahlak anlayışı Mayıs 1968'den sonra büyük ölçüde gevşemiştir. Fransa'da 17 Ocak 1975 tarihli Veil yasasıyla gelen kürtaj, boşanma, eşcinsellik ve aynı cinsiyetten iki insanın meşru birliktelik biçimleri (Voltaire'in ülkesindeki PACS; Pacte civil de solidarité [Sivil Dayanışma Paktı] gibi) konusundaki mevzuatlar değişikliklere uyarlanır... Korunan ama genellikle uygulanmayan katı bir mevzuat ve bununla çok sık çelişen uygulamalar arasında kalan karakteristik Amerikan gerilimi Avrupa'da pek görülmez. Kamuoyunun durumuna uyarlanamayan özellikler anında, yasa koyucuyu daha sonra Batı uygarlığının seküler temelini oluşturan heteroseksüel aile yapısının geleneksel sistemini derinden etkileyen değişiklikler konusunda inisiyatif almaya götüren genel bir bağışlayıcılık konusu olur.

Aşk kodundaki değişmeler

Atlantik'in iki yakasında, üçüncü binyılın başında cinsel anlaşmanın yeniden müzakere edilmesine tanık olunur.[42] Oysa bu cinsel anlaşma toplum sözleşmesinin gizli de olsa temel bir unsurudur. Bu özelliğiyle bireylerin iradesinden çok toplumlarının tercih ettiği önemli yönelimlere bağımlıdır. 1968'den sonra Avrupa ve ABD'de

kabul edildiği biçimiyle özgürlük ve özgürleşme izlenimi, büyük ölçüde içinde aktörlerin hareket ettiği kolektif dünyanın ürünüdür. Bu açıdan bakıldığında aşk sadece mahrem bir duygu değildir, çünkü "biz kültürel baskılara bağlı olarak severiz ve acı çekeriz". Bir insan topluluğunu tanımlayan derin olgulara ve toplumların evrimlerine çok sıkı biçimde bağlı bir "iletişim kodu" da vardır aynı zamanda.[43]

Batıda heteroseksüel çiftle sınırlı olan bu kod, ilk kez 17. yüzyıl ortalarında değişmiştir. Ortaçağ saray aşkından çıkmış, yüce bir idealden artık ilişkinin temel bir unsuru olarak tanımlanan şehvetle birleşme durumuna geçmiştir.[44] Edebiyatta hareket, tutku ve zevkin yeniden değerlendirilmesini ve ikisi arasındaki farkın çarpıcı biçimde açıklanmasını sağlar. 1800'e doğru, tutku-aşk romantik aşktan açık seçik biçimde ayrılmaya başladığında başka bir dönüm noktası görülür. Niklas Luhmann, bu bağlamda dar aile yapısı, din ve ahlaka dayalı geleneksel yaşam biçiminin kesinlikle gerilemesinden ve bunun yerine her alanda –ekonomi, siyaset, hukuk, sanat, özel yaşam– özerklik kazanmış ve aynı zamanda da derin bir bağımlılık içindeki modern, işlevsel bir sistemin öne çıkmasından söz eder.[45] Temel hipotezine göre aşk semantiğindeki bu tür dönüşümler, esasen çeşitli sembolik iletişim olanakları aracılığıyla ortaya çıkar. Ona göre mahrem ilişkiler bu süreç lehine daha bir yoğunluk kazanır. Ama bir insanı, belleğini, tavırlarını oluşturan şeylerin başka birinde tam olarak bulunması mümkün değildir, çünkü bu özelliklere sahip bireyin kendisinde de eksiktir bunlar. Dolayısıyla başkalarıyla iletişimi büyük ölçüde yönlendiren herkesin özel yaşamının benmerkezci vizyonunun benimsenmesini ya da reddedilmesini sağlayan kurallar ve normlardır.[46] Hatırlayacağımız gibi *Gizli Yaşamım*'ın anlatıcısı Walter, kendisine baskı yapan çok büyük yazma ihtiyacı konusunda, çağdaşı başka insanların da kendisinin hissettiği erotik duyguları hissedip hissetmediklerini kesinlikle bilmediğini birçok kez söylemiştir. İngiliz Victoria çağı toplumunun tabularının çok güçlü olması dolayısıyla karşılaştırma

yapma olanağına sahip olmadığından hissettiklerini iyi yorumlayabilme konusundaki güçlüklerinden sık sık söz eder.[47]

Aşk kodu 20. yüzyılda yoluna devam eder. Bireyciliğin gelişmesi görünürde artan bir şehvet bireyciliğine ulaşır. Ama aslında erotik eylemden daha toplumsal hiçbir şey yoktur. Özgürlük getiren *Altmışlı yıllar*'dan bu yana herkesin başarısının değerlendirildiği bir ölçüt olmuştur. Batıya özgü tutku semantiğinin küreselleşmesiyle[48] cinsel zevk bütün zevklerin yüce eğretilemesi olur ve Ben'in daha iyi görünmesini sağlar.[49] Cinsel anlaşma 20. yüzyıl sonunu etkileyen olağanüstü sarsıntılar döneminde bütünüyle yeni biçimler alır. 1971'lerde adayların nikâhtan önce cinsel ilişkiye girememeleri ve nişanlı erkeklere ve kocalara fahişelerle düşüp kalkma ya da tecrübe sahibi olanakları veren erkek çifte standardıyla uzun bir sürece dayalı eski modelin yok olması önceden tahmin edilebilmiştir. Çünkü 1960'larda gebeliğin önlenmesi yöntemlerinin gelişmesiyle bakirelik kızlar için önemli olmaktan çıkmış ve kimi zaman bir erdemden çok cinsel yetersizlik gibi görülmüştür. Öte yandan evlilik öncesi cinsel ilişki, daha katı bir ahlak ortamında yetişen ailelerle sürtüşmelere yol açsa da, gençler için olağan kabul edilir. Yeni kuşaklar artık kendilerini sadece cüretli sevişmelerle kısıtlamak zorunda değillerdir ve kendilerinden önceki kuşaklar gibi mastürbasyon için daha az bahane bulurlar. Ayrıca bazı ahlakçılar "orgazm zorbalığını" ifşa etmeye başlarlar.[50] Gerçekten de performans gerekliliği erkeklere de kadınlara da empoze etmeye başlar yasasını. Büyük bir rekabetin görüldüğü bir pazarda tüketicilerin ihtiyaçlarını tam anlamıyla doyuramayan üreticiler için yoksunluklar getirmezse, övgüye değer bir eşitlik.

Cinsel zevk hakkı

Otuz yıl sonra, 20. yüzyıl sonunda yeni cinsel ve toplumsal anlaşmanın majör karakterlerini daha açık seçik biçimde görmek mümkün olur. Evliliğin kutsal bağlarıyla birleşmiş geleneksel çift

krizdedir ya da gerilemektedir. Resmi evliliklerin boşanmayla sonuçlanması Avrupa'da ve ABD'de gittikçe artar. Öyle ki her zaman pratik zekânın ve etkin olma zevkinin egemen olduğu ABD, gerekli hukuksal belgelerin teslim edilmesi için müzik dolabı biçiminde ve büyüklüğünde bir makine icat etmek zorunda kalır...[51] Birdenbire ortaya çıkan bu değişim, kısmen yaşam süresinin çarpıcı biçimde uzamasıyla açıklanır ki bu durum eskisine göre daha uzun sürekli birliktelikler getirir, oysa 20. yüzyıl ortasından önce açlıklar, hastalıklar, savaşlar evliliklerin genellikle erken dönemde ve dramatik biçimde kopmasına neden oluyordu. Ayrıca yasal zorlamalar ve adetler evlilik kurumunu sağlamlaştırıyordu, çağdaşlarımız ise meşru ve zorlayıcı kolektif baskıdan gelen zevk yasasına uymak için partner değiştirmekte duraksamıyorlardı. Cinsel zevk hem hak hem ödevdir. Çünkü bu olgu özellikle kârlı bir sanayi doğurmuştur. ABD, erotik oyuncak pazarı dışında Amsterdam'daki gibi para karşılığı sağlanan mutluluklar pazarının önemini keşfeder, ama çok daha büyük bir pazardır bu. 1967'de Nevada kerhaneyi yasallaştıran ilk eyalet olmuştur. Yüzyılın sonuna doğru 36'yı bulur bunların sayısı. *Official Guide to the Best Cathouses in Nevada*'da [Nevada'daki En İyi Kerhanelerin Resmi Rehberi] dökümü vardır bu kerhanelerin. Çok eğitici olanların birinde bir fahişelik müzesi vardır. Bu alandaki başarı büyük yatırımlar çekmiştir. 1990'ların sonunda bir sermaye grubu 130 milyon dolar harcayarak Las Vegas yakınlarında lüks bir rezidans inşaatı planlar, golf sahaları, havuzlar, tenis kortları ve 500 kişiden oluşan seçkin personel. Burada kişi başı bir haftalık konaklamanın fiyatının, bütün hizmetler dahil, 7 000 dolar olması düşünülmüştür.[52]

Döllemeye yönelik olmayan yepyeni bir seksin bütün işaretleri görülmektedir. Bununla birlikte üçüncü bin yılın başında *Homo Sapiens* intihara eğilimli de olmamıştır kesinlikle. Sadece üreme işlevini erotik zevkten açık seçik biçimde ayırmıştır. Her iki dünya da çok gereklidir ama artık birçok insan sorunsuz ayırabilmektedir bu dünyaları. Çok iyi beslenme, yaşam süresinin uzaması ve kon-

for, atalarımızdan oluşan bir kitlenin bilinmeyen verileri her iki durumda da gereklilikleri gittikçe artırır. Cinsel arzuların artması çocuk sahibi olma isteğini azaltmaz. Tam tersinedir durum. Felaket tellallığı yapanlara ve beyaz ırkı etkileyen doğumların azalmasını eleştirenlere rağmen uygarlıklarımızda çocukların önemi her zamankinden fazladır, onlar çok değerlidir ve her türlü tehdide karşı herkes tarafından korunmalıdır. Öte yandan eskisine göre çok daha azalan çocuk ölümleri de özellikle kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Pedofili en büyük rezalet, Belçika'da Dutroux olayının ve özellikle ABD'de reşit olmayanlara karşı herhangi bir biçimde şiddet kullananlara verilecek cezaların artırılmasının gösterdiği gibi, insanlığa karşı çok büyük bir suçtur. Radikal değişiklik torunlara sahip olmak ve onları sevmek için evlilik kurumundan geçmenin kesinlikle gerekli bir şey gibi gözükmemesidir. Ayrı yaşayan ana babalar, aynı cinsiyetten çiftlerin de talepleri gittikçe artar bu bağlamda. Ayrıca spermin korunması ve döllemeyle ilgili modern teknikler birkaç on yıl önce akla bile gelmeyen şeylerin düşünülmesini sağlamıştır. Bir kadının cinsel ilişkiye girmeden ya da menopozdan sonra gebe kalması mümkündür. *In vitro* (laboratuvar ortamında ya da yapay koşullarda) dölle(n)meler gerçek bir olgu olur toplumda. ABD'de sayıları 1996'da 64.000'ken 2001'de yaklaşık 110.000 olmuştur. Özel kliniklerin sayısı artar çünkü büyük paralar döner bu pazarda: Her şey dahil bir deneme 25.000 dolara mal olabilmektedir. Ama başarı şansları yaşa bağlı olarak azalır. Bu oran otuz beş yaşında yüzde 35, otuz sekiz-kırk yaş arasında yüzde 20, kırk bir ya da kırk iki yaşında yüzde 10'dur.[53] Öte yandan taşıyıcı anneye başvurma gibi yepyeni tercihler de çıkar ortaya,[54] hatta günün birinde belki klonlama... Sadece etik ve ahlaksal kurallar yasak koyarlar ve bunlar toplumsal anlaşmaya yönelik yeni müzakerelerle değiştirilebilirler. Kimileri erkeğin bir kadın bedeni aracılığı dışında üremesini engelleyen son biyolojik sınırın kalkması hayalleri içindedirler...

"Gey" evliliği

Çiftin kaybolma yolunda olduğu da söylenemez pek. Türümüzün üreme modeli "belli bir esneklik düzeyiyle birlikte" daha çok monogam gibidir. Eşcinsel çiftler ve kendilerine "heyecanlarından nasıl arındıkları" sorulabilecek namuslu olmaya mahkûm rahipler istisnaları oluştururlar bu bağlamda.[55] Ayrıca günümüzde rahiplerin bekârlığı, pedofilileri ya da eşcinsellikleri gitgide daha yoğun biçimde sorgulanmaktadır. Birçok çarpıcı olay yeminlerini yerine getirmelerinin zorluğunu, hatta bazıları için olanaksızlığını göstermektedir. Büyük olasılıkla 1563'de, Trento Konsili'nin son toplantılarında, cinsel perhiz Katolik kilisesinin gerçek mihenk taşı kabul edildiğinde ve din adamları iki üç kez evlenebilen Protestanların tersine, sadece keşişlere ve rahibelere değil laik din adamlarına empoze edildiğinde başlayan baskıcı dönemin sonunu belirleyen işaretler söz konusudur. O döneme kadar hoşgörüyle bakılıyordu bu gibi şeylere. Rönesans papalarının gayrimeşru çocukları vardı. 16. yüzyılın ilk yarısında dindar imparator Şarlken, Katolik Hollanda'da birçok piskoposun ya da yüksek rütbeli din adamının gayrimeşru çocuğunu tanımıştır. Ancak sorunun çözümlenmesi için birçok kuşağın gelip geçmesi gerekmiştir. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde İspanyol vesayeti altında olan Franche-Comté'de, birçok papaz talimatlara uymak için kovmak zorunda kaldıkları ve yerlerine temiz ahlaklı ve kusursuz, "yaşlı" hizmetçiler aldıkları çocuklarının anneleri "hizmetçilerinden" zorlukla ve büyük üzüntüyle ayrılmışlardır.[56] Papazların bekârlığı ilkesini bu kadar yüksek sesle tekrar dile getirmek, Protestanların Roma din adamlarının sefahat ve şehvet düşkünlüğüyle ilgili sert eleştirilerini engelleyebiliyor ve bunların namusluluğunu bütün Hıristiyanların ideali durumuna getiriyordu. Esas amaç evliliğe Protestanların karşı çıktıkları kutsal bozulmazlık ilkesini kazandırmaktı. Eşler sürünün çobanlarının en yüce erdeme sahip olabildiklerini göstererek örnek oldukları, günah çıkaran papazların düşünceleriyle sınırlı,

bütünüyle dölle(n)meye yönelik bir cinselliği daha rahat kabullenebilirlerdi. Bu sistemin *Altmışlı yıllar*'dan başlayarak gelenek göreneklerin özgürleşmesiyle tartışılmaya başlaması şaşırtıcı değildir. Çünkü aynı dönemde Vatikan II Konsili (1962-1965) kesinlikle dört yüzyıl önceki Trento Konsili'ninki kadar katı olmayan ahlaksal tercihlerden yana koymuştur ağırlığını.

Eşcinsel çiftlere ise Batı dünyasında gitgide daha hoşgörüyle bakılmakta ya da kabullenilmektedir bu çiftler.[57] San Francisco ve New York'da uzun zamandan beri *gays* grupları bulunmasına rağmen çok sert direnişlerin görüldüğü ABD'de 21. yüzyıl başında çok önemli olmuştur bu sorun.[58] Haziran 2003'te yüksek mahkeme eşcinsellik karşıtı yasaları kaldırmıştır (altıya karşı üç oyla). Bu arada, Kasım 2003'de Massachusetts yüksek mahkemesi de üçe karşı dört oyla aynı cinsiyetten insanların evlenmelerinin mümkün olduğunu kabul eder. Karar 17 Mayıs 2004'de yürürlüğe girince bu eyalet bu yolun öncüsü olur. Daha sonra ülke çapmda sert bir muhalefet baş gösterir. En radikaller, bir erkekle bir kadının birlikteliği dışındaki her türlü birlikteliğin yasaklanması için Anayasaya bir madde konulmasını isterler. Mücadele kesin bir sonuç vermez. *New York Times/CBS News* anketlerinin gösterdiği gibi kamuoyu kararsız kalır. Temmuz 2003 tarihli anketin sonucuna göre, ankete katılanların yüzde 54'ü eşcinsel ilişkilerin meşru kabul edilmesini ister, daha önceki araştırmada bu oran yüzde 41'dir. İlk kez gözlemlenen bu oran değişikliği Yüksek Mahkemenin kararıyla atbaşı gider neredeyse. Ama aynı yılın sonunda karşı saldırıya geçen başkanlık, olayın anayasaya bir madde konarak yasaklanması konusunda çoğunluğa dayanan bir destek sağlar. Çelişkinin kaynağında vatandaşların zihnindeki temel bir farklılık yatar: Çok sayıda insan kesin bir özgürlük kavramına bağlıdır, buna karşılık çoğunluğun iradesi de evliliğin kutsal niteliğini korumaya yöneliktir. Bu olgunun büyük ölçüde dinsel özellik taşıdığını düşünenlerin oranı yüzde 53, özellikle meşru bir anlaşma gibi görenlerin oranı ise yüzde 33'tür. Birinciler arasında gey evliliğini kesinlikle reddedenlerin

oram yüzde 71, ikinciler arasında destekleyenlerin oranı ise yüzde 55'tir.[59] Ayrıca coğrafi bir sınır, genellikle daha liberal Kuzeydoğu'yu güneydeki *Bible Belt*'den ayırır.

2004'de polemik şiddetlenir. Amaç "evliliğin kutsallığını" korumaktır. Otuz sekiz eyalet bütünüyle heteroseksüel bir evlilik tanımı yapar, 12 Ocak 2004'de, aralarmda New Jersey'in de bulunduğu beş eyalet ve çok sayıda belediye ortak yaşam konusunda somut haklarını meşru buldukları ve tanıdıkları eşcinsel çiftlere düşmanlık duvarında bir gedik açarlar.[60] 1996'da Washington'da Kongre tarafından kabul edilen bir yasayla, *Defense of Marriage Act*'la olası gey evlilikleri federal hükümet tarafından tanınmaz ve her eyalete kendi yargı çevreleri dışında meşru kabul edilen tasarrufları onaylama zorunluğu getirilir. Hukukçular 1913 tarihli, bireylere kendi eyaletlerinde normal bir hak olarak tanınmayan her türlü birlikteliği geçersiz sayan karanlık Massachusetts statüsünü yeniden keşfedince Massachusetts'te daha sonra alınan inisiyatifin yayılmasını engellemek amacıyla teorik olarak çifte bir güvenlik kordonu oluşur.[61] İnancın temel direği olan evlilik ABD'de aynı zamanda "geçiş dönemindeki bir toplumsal kurumdur". 1970'lerde yetişkinlerin yüzde 70'i evliyken bu oran 2000'lerin başında yüzde 56'ya düşmüştür, aynı dönemler için çocuklu çiftlerin oranı ise yüzde 45'ten yüzde 26'lara gerilemiştir. Ayrıca günümüzde iki evlilikten biri boşanmayla sonuçlanmaktadır.[62]

Liberalleşme yanlıları arasında ise avantaj sağlamaya yönelik argümanlar ve inisiyatifler görülür. Entelektüeller eşcinselliğin biyolojik bir temeli olduğunu söyleyerek, buna yönelik argümanlar ileri sürerler. Hayvanların cinselliğinin sadece dölle(n)meye yönelik olmadığını kanıtlamak amacıyla primatlarla ilgili son araştırmalar örnek gösterilir. Ayrıca insanlara çok yakın maymunlar olan bonobolar, bu hayvanların cinselliğe çok düşkün ve neredeyse biseksüel olduklarını anlatan bir kitabın yayınlanmasından sonra sık sık gündeme getirilir.[63] Başka bir araştırmacıya göre 450 canlı türü arasında eşcinsellik görülür.[64] 2003 yılında Yüksek Mahkemenin eyaletin an-

tisodomi yasasına karşı çıkmak amacıyla "Lawrence'ın Texas'a açtığı davayı" incelediği metin, inisiyatifi destekleyen birçok grup tarafından başvuru kaynağı olarak gösterilmiş ve yasanın iptal edilmesi kararının alınmasında etkili olmuştur muhtemelen.[65] Biraz beklenmedik durumları da kapsayan düşüncelerin gücünün kanıtı diyebiliriz buna! Bazı çalışmalar hayvan eşcinselliğinin türün yaşaması çerçevesi içinde görülmesi gerektiğini öne sürerek daha ileri noktalara giderler. Bu konuda ileri sürülen argümana göre, kendi mirasçılarını bırakmayan bireyler öteki hemcinslerinin mirasçılarını beslemelerine ve yetiştirmelerine yardımcı olurlar ve böylece ortak genetik çalışmaya katkıda bulunurlar. Özellikle yunuslar örnek gösterilebilir bu konuda.[66] Bu türden açıklamalar heteroseksüel evliliğin kutsallığını savunanları ürkütmekten başka bir işe yaramaz. Sözgelimi *New York Times* yazarlarından biri, eğilimlerinin biyolojik bir temele dayanabileceğini iddia ettiği geyleri hedef alan ayrımcılığa son vermeye çağıran bir makale yazdıktan sonra, şiddetle protesto edilmiştir. Özellikle "Tanrının gözünde" "iğrenç bir davranışı" savunduğu için "küfre girmekle" suçlanmıştır.[67]

Şubat 2004'de çarpıcı bir inisiyatif karşıtlıkları keskinleştirir. Bir buçuk ay önce göreve gelen genç San Francisco belediye başkanı, aynı cinsiyetten insanların evlenmelerine izin verilmesi yönünde karar alır. Büyük kentleri yöneten birçok meslektaşmdan farklı böyle bir yetkisi olduğunu iddia eder, çünkü ona göre yönettiği kent aynı zamanda bir kontluktur ve Kaliforniya'da evlilik belgelerinin düzenlenmesi kontlukların sorumluluğundadır. Eyalet yasalarının sadece "bir kadınla bir erkeğin" evliliğini geçerli kabul etmesine rağmen 12 Şubat'tan başlayarak eşcinsel partnerlere evlilik için resmi izin belgeleri verilir. Bu haktan ilk yararlananlar yetmiş dokuz ve seksen üç yaşlarındaki iki lezbiyen olur. Yargıçların hareketi engelleme girişimine ve Cumhuriyetçi vali Arnold Schwarzenegger'in uyarılarına rağmen beş gün içinde 2.600 gey evliliği gerçekleşir. Bu dönemde yapılan bir anketten çıkan sonuca göre San Francisco körfezi sakinlerinin mutlak çoğunluğu kararı

onaylamıştır ama Kaliforniya tümüyle karşı çıkmıştır bu eğilime.[68] 12 Ağustos 2004'de yerel Yüksek Mahkeme, San Francisco'da bu koşullarda verilen yaklaşık 4.000'in üstündeki evlilik izin belgesini kesinlikle iptal eder.[69] Bununla birlikte ülke çapında hararetli tartışmalar başlar konuyla ilgili olarak ve Massachusetts deneyimi, Vermont ya da başka yerlerdeki sivil girişimler dikkatle izlenir. Şok dalgası bütün Batı dünyasını kaplar. 2 Nisan 2004'de Montréal Adalet Sarayı'nda "ilk gey çift bütün resmi formaliteleri yerine getirerek evlenir."[70] Québec dışında birçok başka Kanada eyaletinde de izin çıkar bu tür ilişkilere. Aynı şey 2001'den itibaren Hollanda ve 2003'ten sonra da Belçika için geçerlilik kazanır. Yeni İspanyol sosyalist başbakanı 21 Nisan 2005'de bu yönde bir yasanın çıkarılması için İspanyol parlamentosunun onayını alır. Fransa'da PACS'ın tatmin edici bir çözüm getirmediğini ileri süren bazı çevreler aynı olanakların sağlanması için iki yüzyıl öncesine dayanan medeni kanunun değiştirilmesi olasılığını sorgulamaya başlar. Haziran 2004'de Bègles'de gerçekleşen çok medyatik ve resmi bir eşcinsel evlilik daha sonra mahkeme tarafından iptal edilir ve belediye başkanına yaptırım uygulanır.

Dirençler eşcinselliğe karşı hoşgörünün güçlenmesini engelleyemez. Eşcinsellik belki yakın zamanda dünya nüfusunun hızla artmasına bağlıdır ve bu nedenle toplumlarımız bilinçsiz bir biçimde doğrudan doğruya doğurganlığa yönelik amaçların dışında aileler kurmak isteyenlere karşı düşmanlığın gerilediğini görmektedirler.[71] Mastürbasyonun gittikçe sıradanlaşması büyük olasılıkla benzer bir açıklamaya bağlıdır, çünkü güncel demografik durum bu alışkanlığı sürdürenleri kınayan, ayıplayan, menilerin bilinçsizce israf edildiğini iddia edilen insanların sayısını azaltır; spermin boşa harcanması düşüncesi 19. yüzyıl hekimlerini yaşamsal güçlerin tükenmesi ve bunun da toplum için çok zararlı olacağı endişesine götürmüştür. Bu argüman artık sadece Avrupa'da doğum oranının azalmasından endişe edenler ve beyaz ırkın gerilemesinden korkanlar tarafından kullanılmaktadır.

Erotik eşitlik ve eşzamanlı orgazm.

Öte yandan zevk hakkı da mutlak bir gereklilik olmuştur ve kimi zaman gerçek bir toplumsal zorbalığa kadar varır. "Biz biyolojik olarak âşık olmak ve çiftler oluşturmak için programlanmış bir türüz," bunlar çocuk sahibi olmak ve çocuk yetiştirmek için gereklidir. Peki, bu çerçeve içinde orgazmın yeri neresidir? Desmond Morris öncelikli bir olgu gibi görür orgazmı, çünkü ana baba arasında sürekli ve kalıcı bir bağ oluşturur ve onların çocuklarını olası en iyi koşullarda yetiştirmelerini sağlar, çocukların özerkliklerine kavuşmadan önce uzun yıllar sürekli ilgiye ihtiyaçları vardır. Ona göre türün evrimi sırasında insan çifti yoğun bir erotik ilişki geliştirmiştir. Eşzamanlı boşalma, ailenin uzun süreli birlikteliği ve çocukların yaşamının sağlanması için öncelikli bir mekanizmadır. Aşk heyecanının öncelikli biyolojik mekanizması olarak eksiksiz bir cinsel eşitliğe dayanır. Ama kentleşmenin gelişmesiyle gelen değişiklikler, dağılımı değiştirmiş ve erkekleri ikiye ayırmıştır: "Vericiler" (*Sexual Givers*) ve "Alıcılar" (*Sexual Takers*). Birincilere göre kadınlar her açıdan, özel ve genel anlamda kendileriyle eşittir. 19. yüzyıl sonunda, İngiltere'de, varlığından haberdar olmadığı Victoria çağında yaşayan Walter, aynı zamanda öteki kategorinin özelliklerini taşısa da global olarak gerçekten bu tipe denk düşer. 17. yüzyıl ortasında, özellikle kadın cinselliği üstünde duran *Kızlar Okulu* gibi Fransız erotik kitaplarının erkek yazarları için de aynı şeyin söz konusu olduğu söylenebilir.[72]

Kentleşmiş modern dünyada sayıları gitgide artan "Alıcılar" ise sadece kendi cinsel tatminlerinin peşindedirler ve partnerlerini düşünmezler ve onlara sanki mastürbasyon araçlarıymış gibi muamele ederler.[73] Cinsel çifte standart yanlıları klasik Victoria çağı İngilizlerinin durumu budur, frijit ya da ateşli olmadıklarını söyledikleri eşleriyle ve hiç utanmadan, sıkılmadan ve suçluluk duymadan sömürdükleri fahişelerle birlikte olurlar. Walter kısmen denk düşer bu tanıma, ki bu durum yazarın üstünde hiçbir biçimde durmadığı üçüncü bir karma erkek modelinin varlığını

gösterebilir ve bu bağlamda "Vericilerin" ve "Alıcıların" karakteristiklerinin tartışmalı bir biçimde bir araya gelmesi söz konusudur. 19. yüzyıl Londra'sında aşağı tabakalardan gelen, evlilik vaatleriyle çapkınlık yapan, aylarca hatta yıllarca aşk yaşayan, sonra kız gebe olduğunu söyleyince kaçan yeniyetme oğlanlar farklı, hatta kimi zaman karmaşık davranış stratejileri gösterirler. Kimileri çapkınlık söylemi altında kötü niyetlerini gizleyen bencil avcılardır ama çoğunun bu noktaya gelmelerinin nedeni, bir eş ve bir çocuğa bakabilecek maddi koşullara sahip olamamalarıdır kesinlikle. Acemice kaleme aldıkları mektuplar, yaptıkları yasal açıdan hemen hemen hiçbir ceza gerektirmese de bu davranışları dolayısıyla acı çektiklerini gösterir. Evlilik dışı cinsel ilişki konusunda Victoria çağına özgü suçluluk kültüründen en fazla etkilenenler, her zaman halk çevrelerinden gelen kadınlar olmuştur.[74]

Son zamanlarda dölle(n)me ve zevk ayrılığıyla gelen en önemli değişiklik, cinsiyetler arasında cinsel ve kültürel eşitliğe dönüşle ilgilidir. Desmond Morris'in türün evrimi konusundaki düşüncelerine katılmasak da önemsediği eşzamanlı orgazm günümüzde erkek kadın ilişkisinin temel ölçütüdür. Doğal olarak bir evrensellikten ve sorunsuzluktan söz edilemez bu bağlamda. Eski sembolizmler ve pratik biçimleri tekbiçimli olarak kaybolmazlar. Yaş, eğitim, toplumsal aidiyet, kent ya da kır ortamında yaşamak cinsel davranış ve tavırları sonsuza kadar çeşitlendirir. Bununla birlikte yelpazenin merkezinin, özellikle büyük kentlerin genç kuşakları tarafından, hem erkeklerin hem kızların sessiz sakin cinsel zevk arayışlarıyla işgal edilmiş olduğu söylenebilir. Bu zevk titiz ama özgür, duygusal bir arayışa dayanır ama işlevini yerine getiremediği takdirde kolayca vazgeçilir. Çocuk sahibi olma arzusu bu çerçeveyle kesişir, ama bir zorunluk ya da ayrıcalık söz konusu değildir, çünkü bu arzu bunların dışında çözümlenebilir. İki uçta sayısal olarak önemli gruplar yer alır ve bunların tek ortak noktaları, bu yeni cinsel ve toplumsal anlaşmayı tümüyle ya da kısmen paylaşmak değildir.

Bir taraftan gey ya da lezbiyen hareketleri gitgide kendileri için elverişli hale gelen bir bağlamda temel farklılıklarını kapsayan haklarını isterler. Kendilerini bu şekilde tanımlayanların ötesinde, aynı zamanda insan türünün öteki bölümünün ifade ettiği orgazm performansı gereklilikleri nedeniyle bunalıma girmiş, hemcinsleriyle ilişkilerinde daha fazla şefkat, daha az rekabet bulacaklarını uman insanları da çekmeyecekler miydi? Özellikle genç erkekler kimi zaman erkeklik kavramının dalgalanmaları içinde şaşırırlar.75 Bu, maço hareketlerinin gelişmesinin ya da Amerika'da 1960 ve 1970 yıllarının radikal feminist gruplarının erkek eşdeğerlerinin açıklanmasına katkıda bulunur. Fransa'da aynı yaş grupları içinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre başarılarının düşük olması, çok rekabetçi bir çerçeve içinde erkeklerin çok büyük bir psikolojik güvensizlik içinde olmalarına bağlanabilmiştir.

Öbür uçta, aşırı konformistler tarafmda çok sayıda erkek ve kadın eski arketiplere bağlı kalmışlardır. Partnerlerine pek aldırmayan avcılar sürekli sokaklarda koşarlar. Kemirici dişiler ya da geleneksel maçolar, sihirli bir değnek darbesiyle ortadan kaybolmamışlardır tabii ki. 1993'de ABD'deki Wayne Bobbitt olaymda görüldüğü gibi dramlar yaşadıklarını gösterir. Tavır ve davranışlarına tahammül edemeyen karısı Lorena uyurken penisini keser onun. Ünlü biri olur Bobblitt, çünkü karısının kestiği cinsel organ bulunur ve başarılı bir ameliyatla yerine dikilir. Sözgelimi Brezilya'daki gibi eşlerine her zaman egemen olma iddiasındaki erkeklerin yaşadığı ülkelerde ender görülen ama örnek alman bir olaydır bu. 1990'ların sonunda genç bakkal Mattos da bir oteldeki aşk gecesinden sonra kendisini terk edeceğini söylediği sevgilisinin elinden Bobblitt'in kaderini paylaşır. Kesilen aletini buzların içine atma ve polis çağırma akıllılığını gösterdiğinden, dört saatlik bir operasyondan sonra penisine tekrar kavuşur. Bu olaydan sonra "Brezilya maço derneği" ödüllendirir kendisini: "Ülkenin en büyük maçosu" seçilir.[76] Bu arada "namuslu geçinen" ya da "frijit" kadınları, orgazmın önemini kabul etmek istemeyen ve hemcinslerinin

erotik taleplerini dekadans, tehlike ya da hayvanlık olarak yorumlayan kadınları da unutmamak gerekir. İngiltere'de Victoria çağı eğitimi, Fransa'da Hıristiyan ahlakı namuslu kadınların "doğal olarak" cinselliğinin olamayacağı ve cinselliği dölle(n)meyle sınırlamanın gerekliliği üstünde uzun süre durmuştu. 20. yüzyılın ilk yarısında doğan kızlar toplumsal aidiyetlerine göre evlenmeden önce günah işlemelerine engel olan bu tür bir koşullanmanın az çok etkisinde kalmışlardır. Daha sonraki kuşak büyük bir evrim içindeki dünyada bir geçiş dönemi oluşturur, çünkü kısmen, öğüt ve tavsiye kisvesi altında, geçmişe göre hiç kuşkusuz daha ustaca gizlenmiş aynı yasaklardan etkilenmişlerdir: Doğum kontrol hapı kanser yapar; bulaşıcı cinsel hastalıklara dikkat et, çocuk düşürme suçtur çünkü masum bir yaşamı yok eder...

Günümüzde cinsel devrim

Altmışlı yıllar'dan beri cinsel devrimi düşünme bağlamında iki zıt olasılık söz konusudur. Biri iyimser öbürü kötümser. Batı tarihinde her zaman olduğu gibi kimileri Hobbes'un koyu camlı gözlüğünü takmak ister, kimileri ise Rousseaucu ideali tercih ederler. Amerika'nın eğilimi daha çok birinci versiyondur. Cinsiyetler savaşı ve kültürler savaşı yerlerini kesinlikle alacaklardır burada. Zaten büyük ölçüde başlamıştır bu savaşlar. Bu karamsar tespit, Shere Hite'in ateşli ve çok tartışılan feminist araştırma ve incelemeleri aracılığıyla göstermiştir kendini.[77] 1976 tarihli *The Hite Report on Female Sexuality* (Kadın Cinselliği Üzerine Hite Raporu) ve 2000'de yayımlanan *The New Hite Report*'tan (Yeni Hite Raporu) sonra Hite, cinsel tavır ve davranışların biyolojiye değil kültüre bağlı olduğunu söyler ve kadının orgazma ulaşması için dıştan uyarılmasının ya da klitorisinin uyarılması gerekliliğinin altını çizer.

1994'de yayınlanan *The Hite Report on the Family*'de (Aile Üzerine Hite Raporu) kurumun çökmediğini sadece çeşitli çift tipleri yaratarak dönüştüğünü anlatır. Yapıt bütünlüğü içinde biraz ce-

saret kırıcıdır.[78] Anket 3.000 cevap içerir, bu cevapların yüzde 50'si ABD'den, yüzde 35'i Avrupa'dan (İngiltere yüzde 14, Almanya yüzde 10, Hollanda yüzde 6, Fransa yüzde 2), geri kalanı sekiz ayrı ülkeden. Protestan dünya toplamın ancak onda birini oluşturan Katolik dünyaya bütünüyle egemendir ve Kuzey Amerika kitlesi de ezip geçmiştir sonuçlar bağlamında.

Kızlar ve erkekler çok küçük yaşta, özellikle çıplakken ana babalarına ve de özellikle cinsel organlarının bulunduğu bölgelere dokunmamayı ve onlara sürtünmemeyi öğrenirler. Shere Hite'e göre bu durum daha sonra anlaşılmaz beden bedene mahrem bir aşk ilişkisi ihtiyacı yaratır. Aynı şekilde sadomazoşist eğilimleri fizik günahların sıklığına ve yoğunluğuna bağlar: ABD ve İngiltere'de küçük yaşlarda başlayan bir alışkanlıktır bu, buna karşılık sözgelimi İskandinavya'da bu riski göze alan daha önceki kuşaklar cezalandırılabilirlerdi. Eski bir Victoria çağı düşüncesini yineleyen Hite'e göre, sadomazoşist zevkin yaşanması sırasında kıç bölgesine kan hücum etmesi, özellikle kızların cinsel organlarında uyarıcı etkiler yapar. Babayla ya da anneyle mahrem ilişkinin yoğunluk derecesine ulaşma tek amaç olduğundan, bu deneyin erotikleşmesinin şansı çok yüksektir.[79] Bu gözlemler gerçekten doğruysa Anglosakson bölgeler ve çocukları koruyan, okşayan, pohpohlayan, onlara dokunan hazcı Avrupa arasındaki bir farklılığı gösterir. Daha çok anketlere katılanların yansıttıkları bir Amerikan fantazması söz konusu olmakla birlikte bir bedensel temasın ve genel anlamda cinsellik korkusunun sürekliliği konusunda çok şey söyler. Her iki durumda da eski, tartışmalı, erkeğin egemen olduğu bir erotik modele başvurulur. Ayrıca bazı uzmanlara göre ABD'de aile içinde ya da karı koca arasındaki şiddet, küçük çocuklara ve yeniyetmelere uygulanan ceza sisteminden kaynaklanır.[80]

Son derece kötümser bir havanın egemen olduğu ikinci bir özellik, erkeğin sarsıcı bir erinliğe bağlı aşk korkusu tanımıyla ilişkilidir. Erkek çocuk, Kinsey raporunda da görüldüğü gibi, on-on iki yaşları arasmda çok fazla mastürbasyon yapar, ama kendisine

annesinden "ayrılması", erkek gibi davranması gerektiği, artık anasının kuzusu olmadığı söylendiğinde bile gizli ve utanç duyarak yapar bu işi. Yazara göre birbirlerine bağlı bu olgular, onu cinsellik açısından karışık bir tip haline getirir, sadakat ve nefretin, suçluluk duyguları ve öfkenin karıştığı bir tip. Öte yandan birçok yetişkin de bir kadına tutulmaktan korkar ve bu durum hiç hoş olmayan, aksine ürkütücü bir şeydir onlara göre. Birçok erkek, karşı cinsten tutku duydukları kişiyle evlenmezler ve erkeklik değerlerine sadakat göstermek için övünürler bu tavırlarıyla.[81]

Kadın *libido*'sunun oluşumu konusunda açıklamalar daha karamsar. Oysa her şey çok iyi başlıyor. Birçok kız yeniyetmeliğe kadar harikulade bir özgürlük ve bağımsızlık dönemi yaşıyor, çünkü erkek gibi davranan kızlar (*tomboys*) olarak yaşamalarına kimse karışmıyor. Sonra ilk regl dönemlerinde aileleri onlardan "iyi kızlar" olmalarını istediğinde, birdenbire işler kötü gitmeye başlıyor. Bununla birlikte söz konusu kızlar, gene söz edilmesi yasak olan, gizli mastürbasyon yaptıklarında ve güçlü cinsel etkileri olan fiziksel cezalara maruz kaldıklarında bile, bu regl tam anlamıyla tabu olarak kalıyor ve kimse söz etmiyor ondan. Kendi bedenleri üstündeki her türlü tasarrufları yasaktır. Sadece evde kendisinden söz edilirken cinsiyetten bütünüyle arındırılan annelerini örnek alabilirler. Dolayısıyla her evlilik birimi, Victoria çağı burjuvalarının çok sevdikleri erkek çifte standardını taklit eder. ABD'de her zaman egemen olan bu kavram, kadınları iki zıt gruba ayırır: Meryem'e benzeyen, tam bir anne ya da akıllı uslu kız "iyi kadın" ya da cinsel itkilerini denetleyemediğinden tehlikeli "kötü kadın". Genç kızlar kendilerine kesinlikle yasaklanmış, etkileyici ve sürekli hareketlere dayanan bir çıraklığın baskısıyla, içlerine attıkları şeylerin bulaşabileceği utancı içinde çifte kimlik geliştirirler: üç-on üç yaş arasmda "bacaklarını bitiştir!" derler ona sürekli. Toplum içinde kendisini iyi yetişmiş olarak tanıtan bir yeniyetme kız, gerçek arzularını ve cinselliğini ancak özel olarak, tek tek ilişkiler içinde açıklayabilir.[82] Bir kez daha, Shere Hite'in açıkladığı

bir gerçeklikten çok mit olsa da Amerikan toplumunun kafasını kurcalayacak kadar güçlüdür. 2004'de Gary Winick'in bir filmi *Keşke 30 Olsam* (13 Going on 30; Jennifer Garner) yaramaz oğlanlar tarafından tuvalete kapatıldığı sırada kendi kendine bir karar veren bir kız çocuğunun, nasıl yirmi dokuz yaşında bir vamp olduğunu ama bir yandan da on üç yaş zihniyetini ve sakarlığını koruduğunu anlatır. "Hafif cinsel içeriği ve uyuşturucu referansları" dolayısıyla PG-13 olarak değerlendirilen film, Amerikalı kızların sırtlamak zorunda oldukları çok farklı iki kişi üstünde oynayarak hassas bir noktaya dokunmaya çalışan iddiasız bir yapıttır.

Kendisine göre cinsiyetsiz bir anne imajı çevresinde örgütlenmiş eski aile ikonlarına bağlı "ataerkil" ağırlıklardan[83] kopma iradesi sergilese de, Shere Hite burada çok karanlık bir tespit sunuyor. 20. yüzyıl sonunda iki tür, evlilik kurumunda gerçekten ve yoğun biçimde bu şekilde "programlanmışsa" cinsiyetler ve kültürler savaşı ABD'de kaçınılmaz değil midir?

Başka araştırmacılar olaylar konusunda daha optimist bir vizyon geliştirirler. Amerikan eğitiminin aşk ve bedeni bir tehlike korkusuna bağlayan düşünceyi paylaşan bir uzman, yeni bir toplumsal konsensüs oluşturmak amacıyla çatışmaların aşılması için çağrı yapar ve herkesin cinselliğinin toplumun tanımladığı, çok sıkı biçimde erkek ya da dişi rolüne bağlı olduğunu hatırlatır. "Sonuçta şunu anlıyoruz ki hissettiğimiz açlık sadece yemekle geçecek bir şey değildir."[84] 1971'lerde bir yazar aşkı, yerini tutabilecek bir şeyle tatmin olamayan karmaşık ve ilişkisel bir süreç olarak niteliyor ve insanın acı çekecek bir şey bulamayınca, tek bir kişiyle de olsa, gerçek bir mahremiyete her zaman ihtiyaç duyduğunu söylüyordu.[85] Çeyrek yüzyıl sonra, kadınları ikincil konuma düşüren büyük kentleşme olgusunun araya girmesinin arkasından, yakın zamandaki cinsel eşitliğe dönüş üstünde durur. Ama ona göre yeni tip bir eşitlik söz konusudur. Çünkü kadınlar geleneksel toplumun merkezindeydiler, erkeklerse köylerin çevresinde avcılık yapıyorlardı ya da tarımla uğraşıyorlardı. Ama artık kadınlar ev-

leri terk etmişler ve yeni çalışma yerlerinde erkeklerin yanında yerlerini almışlardır, erkeklerle rekabet halindedirler, annelik nedeniyle eve kapanmak zorunda kalmaları dışında eşitlik isterler.[86]

Gerçek belki de ne Hobbes'un tarafında ne de Rousseau'nun tarafındadır. Kötümser ya da iyimser görüşlerin gerekli kılabildiği ahlaksal yargılardan uzak olan tarihçi, önce değişikliklerin yoğunluğunu tespit eder, daha sonra, 21. yüzyıl başında durumun ne kadar oynak ve kararsız olduğunu gözlemler. Evliliğe kutsal bir değer atfeden yüce gelenekleri ve güncel yaşamın meydan okumaları arasında kalan Batı uygarlığı, yüzeysel çatışmalarla gizlenmiş yeni sentezler üretmekte değil midir sadece? Genç kuşaklar ABD'de, Avrupa'ya göre daha yavaş bir biçimde, cinsel anlaşmanın yeniden tanımlanması aracılığıyla toplum sözleşmesini yeniden müzakere etmektedirler. Erotizm, ama aynı zamanda çalışma konusunda, kadın özgürlüğü aile gelenekleri ağacını iyice silkeler. Dölle(n)me ilkesiyle zevk ilkesinin ayrılması yepyeni bir alan açar. Bütün toplumu çok yakından sarsar bu durum, çünkü kadın annelik arzularını feda etmeye razı olmadığından ve evde tek başına bebeklerle ilgilenmeyi de kabul etmediğinden, mesleki rekabet aile birliğinin yeni uyarlanmalarını gerekli kılar. Victoria çağına özgü erkek çifte standardı, özellikle Amerika'da ölmemiştir, ama çok fazla etkili olamaz ve hatta kimi zaman kızlar ve kadınlar kendi yararlarına dönüştürürler bu durumu. Cinsel zevk zorbalığı ve neredeyse mistik eşzamanlı orgazm arayışı, çocuk yetiştirme konusunda tek etkili model olarak gözden düşen evlilik kurumunun istikrarının bozulmasında daha çok etkili olur. Birbirlerinden gitgide daha çok şey bekleyen iki "cins" arasında çatışmalar şiddetlenir. Güvensizlik ortamı özellikle zor bir geçiş dönemi yaşayan genç erkekleri etkiler, çünkü gerilemekte olan maçoluğa özgü kesinlikleri, yaşıtları kızların eşitlikçi taleplerine uyarlamak zorundadırlar. Bir zamanlar çocuk doğurmaya yönelik amaçlardan sapmış erotizmleri nedeniyle dışlanan ya da marjinalleştirilen

gruplar, Shere Hite'in karamsarlıkla söz ettiği ataerkil ailenin enkazı üstünde bir yurttaşlık hakkı elde ederler.

Gelecek kitaplarda yazılı değildir. Biz en fazla gözlerimizin önünde gerçekleşen değişikliklerin ihtişamını kavrayabiliriz. Kadınlar artık Tanrı haline gelmiş zevke bunalım geçirmeden tapabilirler ki insanlığın ortaya çıkışından beri böyle bir şey yaşamamışlardır. İstemeleri gerekir bu zevki. Çünkü kültürler üst üste yığılmış ağır katmanlardır. Uygarlaştırıcı yeni bir toprak, daha öncekilerin filizleme gücünü yok etmez, yenilikler yüzyıllık gelenekleri birdenbire yok etmez. Üçüncü binyılın başı kesinlikle olağanüstü değişimler dönemi olarak ortaya çıkıyorsa, çağına kök salmış gözlemci bunları esasen çok çarpıcı kopmalar ya da birçok güç arasında etkili olan tartışmalı diyalog aracılığıyla, kesinlikle ve ancak eksik kavrayabilir. Evrimin hangi yönde, hangi noktaya kadar gideceğini bilemez. Gelecek açıktır, önceden kestirilemez.

Sonuç

* • *

Narsistik Toplum

2004'de New York'daki Metropolitan Museum of Art'da açılan sergi, *Dangerous Liaisons - Fashion and Furniture in the 18th Century* (Tehlikeli İlişkiler – 18. Yüzyılda Moda ve Mobilya), XV. Louis ve XVI. Louis dönemlerinde Fransa'daki giyim kuşam ve dekoratif sanatlara egemen olan cinsellik konusunu işlemiştir. Seçilen ad ve serginin açılışı sırasmda *New York Times*'da yayınlanan çok keskin bazı yorumlar, her zaman püritanizmin bir köşesinde yer alan güncel Amerikan zevk anlayışı ve insan hakları ülkesinde geçerli olduğu kabul edilen Epikurosçu hazcılık arasındaki uçurumu gösterir. Chesterton'ın ünlü deyişiyle "kilise ruhuyla bir ulus" olan ABD'de[1] yeni muhafazakârlar ve Hıristiyan köktendinciler dekadan "eski Avrupa'yı" daha genel olarak eleştiriyorlar ve karşısına savundukları ahlaksal ve dinsel erdemleri çıkarıyorlar. Aslında yurttaşları belirsiz bir bataklıkla ayrılmış, çok farklı iki bloğa bölünmüş durumda: aşırı dindar derin Güney bölgesine dayanan gelenekçiler ve New York ve Kuzeydoğuda güçlü temsilcileri olan daha fazla özgürlük yanlıları. İki tarafın da entelektüelleri ve savunucularının 18. yüzyıl filozoflarının hoşgörü anlayışı ve 16. ve 17. yüzyıllardaki Protestan ya da Katolik kiliselerin empoze ettiği yasaklar arasında şiddetli çatışmanın sonsuz *remake*'ini (tekrarını) oynarlar. Azınlıkların üstlerine çöken konformizm örtüsünü kaldırmaya çalıştığı bir dönemde ülkede görülen bir "Karşı Reform" havası söz konusudur bu bağlamda.[2] Buna karşılık üçüncü binyılın başmda birleşme yolunda olan bizim dingin kıtamızda dava

anlaşılmıştır. Kuzey ve Güney, Batı ve Doğu arasındaki önemli ayrıntılara rağmen Avrupa, Aydınlanma'nın iyimser ve hazcı mirasını tercih etmiştir bütünüyle. 2004'de önerilen Avrupa Anayasası projesi "kültürel, dinsel ve hümanist miraslara" dayanır ve açık bir Hıristiyanlık göndermesi söz konusu değildir burada. Barış, anlaşma, dünya nimetlerinden yararlanma zevki 1945'e kadar yüzyıllar boyunca süren savaşlarla tahrip olan bir bölgede çok gelişmiştir. Bu durum 1865'deki İç Savaş'ın son bulmasıyla 11 Eylül 2001 arasında kendi topraklarında bu türden travmalar yaşamayan ABD'yle önemli farklılıklardan biridir aynı zamanda.

Batının iki tarafında aynı yaşam, mutluluk, zevk anlayışı yoktur kesinlikle. Farklılığın nedenlerini anlayabilmek için her iki tarafın sembolik ve toplumsal derinliklerine inmek gerekir. Her iki durumda da bireycilik egemendir ama kesinlikle aynı anlamı taşımaz bu bireycilik, çünkü kökleri toplumsal ilişkilerin aynı yapıları içinde değildir ve çoğu zaman çok farklı değerler taşır bu anlam. Kuzey Avrupa'da çok güçlü bir sivil bilinç, güçlü bir toplumsal aidiyet duygusu ve büyük bir erotik hoşgörüyle bütünüyle uyuşur. Fransa'da, bir yandan ahlaksal bir özgürlüğe doğru açılırken, daha fazla bencillik ve mevzuatların reddedilmesi durumuna tanıklık eder. ABD'de İskandinavya'daki gibi büyük bir toplumsal bilinç eşlik eder bu anlama, ama azınlıkların ısrarlı taleplerine rağmen cinsel özgürlüğe açılmaz.

Narsisizm ise her yerde kabul ettirir kendisini. Bununla birlikte iki yaklaşımda yakınlaşma hayaldir, çünkü kavram Atlantik'in bu tarafında şimdi ve burada mutlu yaşama arzusunu yansıtırken öbür tarafında kimi zaman gerçek patolojilere varan bir "hayatta kalma kültürü" içinde kodlanmış Ben'in kırılganlığını ifade eder.

Hazcıların değerleri

Tarihçi ya da sosyolog için, birey tek başına yaşayan bir varlık değildir, çünkü her zaman "tasarlanmış bir objedir". Bununla birlikte

kendisini de sürekli gerçekleştirir ve etkilendiği farklı güçler arasında bir seçim yapabilir.[3] 1970'lerde sahnenin önünde gözükmüş olmasının nedeni, onu oraya itici gücü tüketim ve teknik, bilimsel ya da tıbbi gelişmeler olan rahat bir toplumun getirmiş olmasıdır. Huzur ve rahatlık, kendini bütünleme, zevk arayışı kült değerler olmuştur.[4] 1980'lerin ortasında, küreselleşmenin getirdiği aşırılıklardan, küresel ısınmadan ve işsizliğin artmasından sonra yeniden zorluklar başgösterir.[5] Ve yeni sıkıntılara, zorlayıcı kurallarla son derece rekabetçi hale gelen bir çalışma yaşamıyla karşı karşıya kalan hoşgörülü ve bireyci ailelerin çocukları için bir kuşak etkisinin eklendiği de söylenebilir. Psikologlara göre yeniyetmelerdeki dövme ya da *piercing* modası, belli bir yaş grubu içinde yer alma bilincini ve büyük çocukları oynayan "gençlikçilik" etkisindeki bazı yaşıtlardan farklı olma isteğini gösterir.[6] Yeni model, yaşamın farklı algılamalarıyla bölünmüş iki taraf için de kolay değildir. Zamanımızın hazcılığı *altmışlı yılların* hazcılığından daha ateşlidir. Bu bağlamda çocuklar için ayrıca, yaşam süresinin uzamasıyla her zaman başlarında olan ve kimi zaman ataerkil aile modelini reddederek otoriter baba ya da anne rolünü kabul etmeyen ana babaların yerini alma zorluğu söz konusudur.

Bu koşullarda, 2000'li yılların Avrupası'nın bir taraftan kaynarken bir taraftan birçok noktada duraksaması hiç te şaşırtıcı değildir. 1999'da gerçekleştirilen çok kapsamlı bir karşılaştırmalı anket, biraz temkinli olduğu söylenebilecek değişiklikler yansıtmıştır.[7] Tartışılması mümkün olmayan tek açık seçik durum, bireyciliğin kıtanın her tarafında gelişmesidir. Bazı analistler bu durumdan, daha çok karamsar olduğu söylenebilecek bir sonuç çıkarmışlardır: bir "içe kapanma kültürü" ve "demokratik kırılganlaşmaya" götüren yabancı korkusu.[8] Bununla birlikte anketten çıkan sonuçlara göre, önem sırası bağlamında şöyle bir oranlama çıkar ortaya: aile yüzde 86, iş yüzde 54, dostlar ve ilişkiler yüzde 47, son sıralarda yüzde 17'yle din ve özellikle de yüzde 8'le siyaset. Sadece Fransa bağlamında, veriler genel ortalamadan çok belirgin bi-

çimde sapmaz, ama daha önceki 1990 anketinden sonra aile, iş ve dostlarla ilgili eğilimde bir artış ve tersine din konusunda bir eksilme (yüzde 14-11) görülür.[9] Bu rakamların okunmasından şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Her zaman egemen ama artık özel yaşam birimleri, aile, yakın akrabalık, arkadaşlar, meslek grupları üstünde yoğunlaşarak boyut değiştirmiş olan toplumsal bir bağlılık söz konusudur, buna karşılık kiliseler ya da partilerin oluşturdukları geniş yapılara güven azalmıştır. Bireycilik olarak nitelendirilen bu yer değiştirme durumunun ıssız bir adaya kaçmakla hiçbir ilgisi yoktur. Bu bağlamda daha çok somut olarak kavranabilen bireyin koruyucu kabuklara sığınma arzusu söz konusudur. İdeal toplumsal örtünün daralması, toplumun baskısından kurtulma iradesini göstermez. Tam tersine insanlar arasında yakınlaşmanın etkisiyle güçlenir bu baskı, oysa teorik ve uzak yurttaşlık ya da global ideolojik sistemlere bağlılık önemini yitirir.

1981 tarihli benzer anketlerden beri saptanan, dinden uzaklaşmayla ilgili araştırma ve incelemeleri, bu temel eğilim çerçevesi içinde değerlendirmek gerekir. Bütün bölgeler etkilenmiştir bu durumdan; Fransa, Belçika, Hollanda ya da İsveç başta gelir bu bağlamda ve yoğunluk Katoliklerden çok Protestanlar tarafındadır. Doğu Avrupa'da da durum aynıdır. Buna karşılık Britanya'yla ilgili olarak ortaya atılan bir deyime göre "aidiyetsiz inanç"[10] 1990 yıllarında ortaya çıktıktan sonra sürekli gelişmektedir. İbadet açık seçik biçimde gerilediğinde bu "özerk dindarlık" özellikle on sekiz-yirmi dokuz yaş arası gençleri etkiler. Bunların içinde inançsız olduklarını söyleyenlerin sayısı 1999'da Tanrıya, ölümden sonra yaşama, dirilmeye, cehennemin ve cennetin varlığına inananların sayısından daha fazladır. *Baby-boom* kuşağının dindarlığına kısmi bir dönüş olduğunu öne süren bir analist, "Avrupa'nın istisnai durumuyla" ilgili bir tepki durumu saptamış olduğunu inanır; 1991-1998 arasında gerçekleştirilen anketlere göre ABD'de "dindarlıkta hafif bir gerileme" görülmüştür.[11] Öyle gözüküyor ki daha çok kısmen dindarlaşan bireyciliğin kurucuları *baby-boomers*

ve bu bağlamda en düşük katılımı gösteren 35-49 yaş arası doğrudan mirasçılarıyla "o kutsal, belirlenmiş yolların dışına çıkma ihtiyacından etkilenmiş " bireyciliğin kurucularının torunları arasında önemli kuşak farklılıkları söz konusudur. Dinselliğin içeriğinin çok belirsiz olduğunu belirtmek gerekir. İnsanların gereksinimleri farklıdır ve büyük Hıristiyan gerçekleriyle gerçek anlamda örtüşmezler. CSA'nın (Conseils-Sondages-Analyses) 2003'de *Le Monde* ve *La Vie* için düzenlediği bir anket, söz konusu Hıristiyan gerçeklerinin 1994'de gerçekleştirilen benzer gözlemlerden bu yana sistemli biçimde gerilediklerini gösteriyor. İsa ve öteki kutsal kavramlara inanç bağlamında şöyle bir tablo çıkıyor ortaya: İsa'nın dirilmesine inanç (1994'de yüzde 51'e karşılık yüzde 47), cehennem inancı (yüzde 33'e yüzde 25), şeytana inanç (yüzde 34'e yüzde 27). Evrim paralel inançlar lehine gelişmemektedir çünkü aynı dönemde bunlar da büyük bir gerileme göstermiştir. Yıldız falı ankete katılanlarm sadece yüzde 37'sini ilgilendiriyor artık (1994'de bu oran yüzde 60'tır), büyücülük ise yüzde 41'den yüzde 21'e gerilemiştir verilen cevaplarda.[12]

Çok sayıda düşünür "dinin ve ahlakın geri dönüşünden" söz ediyor ve hatta kimi zaman Hıristiyan mirasının gözden düşmesine bir karşı darbe gibi söz ediliyor bu durumdan.[13] Ben burada daha çok gençliğin, ölümden sonra yaşama umutlarının yükselmesiyle gözüken, sürekli artan endişesinin bir ifadesini görüyorum. Bu bağlamda aynı zamanda bir yakınlaşma değerleri arayışı söz konusudur, çünkü hareket tehdit edici ve düş kırıklığı yaratmış bir dünyada sosyal ilişkiler yaratmaya yarar. Büyük kolektif ideolojilerin iflası, işsizlik takıntısı, dünyanın sürekli kirlenmesi ve küreselleşen terörizmden kaynaklanan korkular insan hamuruyla sürekli oynarlar ve "1945-1975 arası ekonomik gelişme yıllarına" göre çok daha fazla bunalıma yol açarlar. Çağdaşlarımızın uyguladıkları ve 2000 yılında çok büyük önem kazanan, daha önceki iki kuşağın daha karanlık biçimde yaşadığı bireycilik temel bir farklılık gösterir.

1999 anketi insanlar arasındaki güveni, bir başka deyişle herkesin toplumla kurduğu ilişkileri de analiz eder.[14] Sentezi yapan bu amaçla altı ölçüt kullanır: Genel güven, kurumlara güven, özgecilik, iyi yurttaş olma, ahlaksal açıdan tutucu olmama, toplumsal ilişkilerde seçicilik (sapkın ya da farklı kişilerle yakınlığı kabullenme ya da reddetme). Beş grup içinde toplanan Avrupalılar tipolojisi öngörür, her yerde bulunmakla beraber çoğu zaman temsilcilerine belli bir bölgede daha açık seçik biçimde rastlanabilmektedir: Kuzey ülkelerinin yüksek sınıflarının güçlü yurttaşlık kültürüne sahip Protestanları gibi "toplumla barışık modernler"; daha çok otuz-kırk dokuz yaş arası, sol düşünceli, dinsiz ve çoğunlukla İskandinavya, İspanya ya da Avusturya'da yaşayan "aşırı hoşgörülüler"; özellikle Akdeniz ülkelerinde yoğunlaşan ve belirgin özellikleri geçmişten miras kalan değerler olan "hoşgörülü bireyciler"; kıtanın ortasında ve güneyinde toplanmış yaşlı, köylü, inançlı ve sağcı "toplumla barışık gelenekçiler"; örnek olarak küçük İtalyan girişimcilerini gösterebileceğimiz ideolojik ve siyasal açıdan çok fazla angaje olmayan "toplumla pek barışık olmayan gelenekçiler".

Toplumla barışık olan ve aşırı hoşgörülü profilleri birbirlerine oldukça yakındır. Birlikte, belirgin özellikleri ahlak, eşcinsellik, boşanma, kürtaj, intihar ve ötenazi konusunda büyük bir hoşgörü olan İskandinavya ve Hollanda nüfusunun üçte ikisinden fazlasını temsil ederler. Almanya ve Britanya ise yapısal açıdan benzerlik gösterir: Söz konusu iki kategori toplam nüfusun üçte birini biraz geçer ve toplumla barışık olan ya da olmayan gelenekçiler nüfusun yarısından biraz fazlasını, bireyciler ise yüzde 11'ini oluştururlar. Öteki ülkeler eski değerlerin çok fazla etkisindedirler ve bu bağlamda Akdeniz ülkeleri ve iki İrlanda örnek verilebilir. Fransa bir istisna oluşturur: Toplumla barışık ve aşırı hoşgörülüler yüzde 48, iki tip gelenekçiler yüzde 32 ve bireyciler yüzde 19. Son rakam genel ortalamanın neredeyse iki katına denk düşer. Ayrıca Fransızlar bütün Avrupalılar içinde iyi yurttaşlık konusunda en geri-

dedirler ve başkalarına karşı çok şüpheci davranırlar. Kuzey bölgelerinden farklı olarak yerleşik değerlerin çok hızlı biçimde gerilemesi, özgeci tipte yeni angajmanların ortaya çıkmasıyla çok büyük ölçüde dengelenmiş değildir bu insanların arasında. Özellikle 1990'dan sonra Katolik ahlakın çerçevesinin hızla çökmesiyle birlikte ahlak konusunda hoşgörü de hızla ve engellenemez bir biçimde yaygınlaşır ama harekete toplumsal entegrasyonun anlamının zayıflaması eklenir.

Yurttaş ya da bencil, bütün biçimleri altında, hızla gelişen bireycilik cinsel özgürlüğün yolunu açar. En çarpıcı örnek 1981'de bir ankete katılanların yüzde 44'ü tarafından bütünüyle mahkûm edilen ama 1999'da sadece yüzde 24'lük bir oranın karşı çıktığı eşcinsellikle ilgilidir.[15] Hatırlanacağı gibi 2003'te ABD'de nüfusun yüzde 52'si karşı çıkmıştır eşcinselliğe. Bu koşullarda Avrupa'da zevk, yeni Tanrı düzeyine yükselmiştir. Birçok kimse korkar ondan ya da "zorbalığını" eleştirir,[16] kimileri sadece can sıkıcı bir şey olarak görüyorlarmış gibi yaparlar, çünkü inatla cinsel zevk arayışının olağanüstü bir tüketim pazarı açtığını bilirler. Seksologlar, psikologlar, Viagra üreticileri, yaşlanan penisin bakımı konusunda uzmanlaşmış firmalar ve diğerleri çiftlerin sorunlarını büyük paralar karşılığında çözmek için yarış ederler. Çünkü mutluluk belki çimendedir ama orada hiçbir şeyden geri kalmadan eğlenmek, gülmek oynamak ve gerektiği gibi birlikte orgazm olmak koşuluyla...

Bununla birlikte bana öyle geliyor ki bireycilik ve hoşgörü aynı zamanda bedenleri ve yürekleri, kimilerine göre ruhları, özellikle gözümüzün önünde çarpıcı biçimde değişen aile olgusu aracılığıyla, yeni toplumsal ilişki biçimlerine doğru daha doğrudan ve daha kestirmeden yönlendirmek isteyen kültürlerimizin kurnazlıklarıdır. Bu yenilikler, homurdanan ahlakçıların iddia ettikleri gibi uygarlığımızın çürümesini göstermezler kesinlikle, daha çok dinamizmini ve uyarlanma kapasitesini kanıtlarlar. Daha iyi, daha uzun, daha yoğun, daha derin ve daha ince tatminler sağlayarak yaşamak: Hazcılık yüzyıllardan beri acılara doymuş bir kıtaya şöyle

bir dokunur. Küreselleşmiş pazarın içine yerleşir doğal olarak. Çok ciddi Japon iktisat haftalık dergisi *Ekonomusito* okuyucularına "Erkek ve kadın arasındaki aşk, talebin atılım yapması" başlıklı bir makale sunmuştur.[17] Yazar bu makalede yurttaşlarını 19. yüzyıl ortasına kadar Japon toplumunun en önemli boyutlarından biri olan "zevk anlayışıyla" yeniden buluşturmaya çalışır. Krize rağmen her zaman taşıyıcı olan lüks alanını ayakta tutmak için ulusal birikimin yüzde 60'ını elinde bulunduran yaşlılara yaşam, arzu ve aşk zevkinin yeniden verilmesi gerekliliğinden söz eder. Ve 18. Yüzyıl Batı aristokrasisi, sevme sanatı için gerekli biblolara, dantellere, ipekli kumaşlara ve hiçbir işe yaramayan çeşitli eşyalara servet harcarken bu güçlerin temel simgesel rolünü hatırlatır.

Zevk hazcılık içinde erimeli midir? Bütünüyle değil tabii ki, çünkü zevk aynı zamanda Masters ve Johnson'ın kadın orgazmı incelemelerinin sonunda belirttikleri gibi, başkasına aktarılması kısmen mümkün olmayan çok kişisel deneyime bağlıdır. Ama mutluluk ve cinsel zevk arayışına odaklanmış yeni Avrupa deneyiminin kolektif boyutu, Batı uygarlığının yeni bir akımı olarak empoze eder kendisini ve bundan özgürce yararlanan Bireye 20. yüzyılın ikinci yarısından önce atalarının bilinmeyen dolu yaşamlarını yaşamalarını önerir. Hayvanlar örnek oluşturmazlar mı bu konuda? Bonoboların cinselliklerinin ve erdişiliklerinin keşfi kesin biçimde dölle(n)me ilkesinin yönlendirdiği bir canlılar dünyasıyla ilgili ahlak anlayışından kuşkulanmaya götürmüştür. Hoşgörünün yeni biçimleri arasında en önemlisi, hiç kuşkusuz kadını Havva'dan beri taşıdığı lanetten kurtarmasıdır. Günah işleyerek doğurmadığını düşünecek durumdadır artık, ayrıca dölle(n)me ve orgazm işlevlerini birbirinden ayırabilir ve her iki durumu da anlayabilecek, kavrayabilecek durumdadır. Bu yepyeni devrim, iki biyolojik tür arasındaki ilişkileri altüst eder, evliliğin geleneksel yapılarını tartışmaya açar, eskiden "cinsel sapık" vb. adlandırmalarla kınanan, ayıplanan kişileri bu konularda gitgide daha uzlaşmacı hale gelen topluma tekrar kazandırır. Şu bir gerçek ki genç

kuşaklar çok büyük düzensizliklerin görüldüğü ve sıkıntıların arttığı bir dönemde işaret noktalarının kaybolmasından sıkıntı çekerler. Kimi zaman bir içe kapanma eğilimi ya da bencil bir bireyciliğe doğru kaçış durumu yaşarlar.

Narsisizm ve kültür

Çeşitli analistlere göre narsisizm, 20. yüzyılın son on yıllarının Amerikan dünyasını karakterize etmeden önce, Freud'un, meslektaşlarının ve ardıllarının akıl hastalığı olarak tanımladıkları bir durum olarak ortaya çıkar. İkinci Dünya Savaşı sonunda klinik durumlar artmış ve yaygınlaşmıştır. O dönemde İngiliz ve Amerikan uzmanları tarafından çok sık anlatılmalarına rağmen, belirgin bir ulusal bağlamdan çıkmış olduklarını söylemek pek mümkün değildir. 1970'lerin başında, ABD'de hekimlerin bu sorunlarla ilgili çalışmalarının yayınlanmasıyla durum değişir. Bu çalışmaların en önemlileri arasında Heinz Kohut'un yapıtları vardır.[18] Kohut hastalarındaki narsistik patolojiyi dört noktada tanımlar: Sapkın fantazmalar ve aynı zamanda sekse ilgisizlik; anlamlı toplumsal ilişkiler kurma ve sürdürme konusunda yetersizlik, hatta suça yönelik faaliyetlerde bulunma; mizahtan, orantı anlayışından yoksun olma, başkalarının ihtiyaç ve duygularına ilgisiz kalma, denetlenemeyen öfke nöbetleri, patolojik yalan; fiziksel sağlık ve akıl sağlığı içini hastalık hastası eğilimleri.[19] Bu tavır ve davranışların kökeninin çocukluktaki sert travmalar olduğunu söyler. Bu eğilimleri gösteren biri, acı çekmemek için merkezinde tek bir düşünce olan zihinsel bir yapıyla donatır kendisini: idealize edilmiş ebeveyn imajını dengeleyen "ben mükemmelim": "Siz mükemmelsiniz ama ben sizin bir parçanızım." Kohut "Etkileyici ben" (*grandiose self*) der buna. Amacı bu hastalığı yapıtlarında anlattığı ve yorumladığı psikanalitik tedaviler, aktarımlarla iyileştirmektir.[20]

ABD'de bu tür klinik gözlemlerin ortaya çıkışı, *Altmışlı yıllar*'ın sarsıntıları ve Vietnam savaşına bağlı travmalarla çakışır. Uygar-

lıklarının evrimini açıklamak isteyen yazarlar atlarlar bunun üstüne. 1978'de Cristopher Lasch, Amerika'yı tanımlarken açık seçik biçimde "narsisizm kültürü" deyimini kullanır.[21] Ülkesinde modern bireyin boşluğunu eleştirirken, bu durumu savaş sonrası dönemdeki bolluğa, özgür ruhlar yaratan ataerkil Victoria çağı zihniyetinin gerilemesine ve bütün baskıları yok etmeyi ve bütün arzuları tatmin etmeyi vaat eden bir moderniteye bağlar. Teorisini kanıtlamak için çabaları çocukta zenginlik, güzellik ve güç arzuları yaratan etkileyici ben anlayışına dayanır. Küçük yaşta bilinçaltına gömülen bu tür imajlar yaşam boyu, özellikle yaşamın ikinci döneminde kişiliğin temellerini oluştururlar.[22] Bağımlılıktan çok korkan ve sürekli gençlere yönelik bir hayranlık ihtiyacı içinde olan bu insanlar, yaşlılık ve ölüm düşüncesinin tahribatlarına çok zor katlanırlar.[23] Yazar ayrıca ekonomik rekabet düşüncesinin akrabalık, yakınlık ilişkileri içine girmesini de ifşa ediyor. Toplumsallık toplumsal bir çatışmaya dönüşüyor. Cinsel performans ve tatmin gerekliliği aile içinde empoze eder kendisini. Hatta kendisine özel bir üstünlük sağlamak amacıyla ahlakçı bir üslupla "duygusal manipülasyonlardan" söz eder. Sonuç olarak pazarı yönlendiren rekabet ve tüketim kurallarının özel yaşamın tümüne yayılmasını anlatır. Bencil çıkarların peşinden koşmak zenginlik birikimiyle sınırlanmaz artık. Aynı zamanda "bir zevk ve psişik hayatta kalma arayışı" olmuştur.[24]

Dolayısıyla bir yüzyıl önce elitlere mahsus lüks alışkanlıkları kitlelere yayma temeli üstünde birey ve bireyin somut ve psişik tatminsizliklerine odaklanmış bir kültür gelişir. Lasch, Amerikan ailesinde baba eksikliğini sorumlu gösterir ve bu durum çocukların erkek rolü üstlenen anneyle ilişkilerinin bozulması sonucunu doğurur ve *momism*'e (anneye aşırı bağımlılık) götürür. Öte yandan kendisini, baba olmadığı için onun yerini dolduran annesine, beğendirmek isteyen aile ocağının koruyucusu da narsistik özellikler sergiler genellikle. Bu durumda pratik görevleriyle pek az ilgilenir ve duygusal açıdan uzaklaşır çocuklarından.[25] Bu tür kav-

ramlara damgasını vuran kötümserliğe, Shere Hite'in ABD'de ataerkil aile ve çocukların ve daha çok da "iyi model" ve kesinlikle ağza alınmaması gereken cinsel arzular arasında kalan kızların yaşadıkları travmalarda annenin rolü konusundaki yazılarında da rastlanır.[26] Öte yandan 1960-1970 yıllarının hazcı dalgası da kadın *libido*'sunu serbest bırakmıştır. Lasch burada özellikle orgazm üstüne orgazm olma kapasiteleriyle "kadınları cinsel açıdan tatminsiz gösteren" Masters ve Johnson raporundan sonra erkeklerin bunalımlarıyla ilgili olarak yeni bir neden bulur.[27] Korku erkeğin eski bir takıntısından gelir. Victoria çağı tıbbı kocalara "normal" eşlerin frijit oldukları ya da oynaşmaya pek meyilli olmadıkları garantisini vererek yatıştırıyordu bu korkuyu. 16. ve 18. yüzyıl arasında yaygın bir anlayış değildi bu ve o dönemde hekimler iyi bir dölleme için kadının cinsel zevk duyması gerekliliği üstünde duruyorlardı. Şu bir gerçek ki gebeliği engelleme ve özellikle doğum kontrol hapı, 1978'de söz konusu yazarın döneminde radikal değişiklikler getirmiştir bu ortama. Bu bakımdan kadının geçmişteki riskler olmadan yeniden zevke dönüşü erkeklerin korkularını artırır, çünkü bu durum gerçekten erotik eşitsizliğin sonunun habercisidir. Bu koşullarda cinsiyetler savaşı kesinlikle daha da şiddetlenir. Çünkü Atlantik ötesinde de radikal feminist taleplerin erkeklerin korkuları şiddetlenir ve endişe verici bir anne imajı içinde kök salar. Lasch'a göre narsistik kişilik, belirgin özelliği olarak geleceğe ilgisini yitirmiş, patolojik, kolektif bir biçim oluşturur. Ona göre yaşanan ortamdaki bunalımın yoğunluğunu açıklar: "Amerikalılar kırkıncı yaş gününü sonun başlangıcı gibi hissederler" diyor ve şöyle devam ediyor: Ölümden sonra olup biteceklerle ilgilenemezler, ebedi gençlik peşindedirler ve artık neslin sürmesiyle de pek ilgilenmezler.[28]

ABD'de ve Avrupa'da, toplumda gerçek anlamda bir fenomen haline gelen Ben'i anlamak amacıyla, yoğun ve sürekli çabalar harcanır.[29] İki bin yıldan sonra ölümsüz ruhun öne çıkması söylemi ve ölümlü bedene kuşkuyla bakma, tekelini yitirmiş ve bu konuda

daha pozitif bir anlayış ortaya çıkmıştır. Risklerin ve korkuların kaybolmadığı "postmodern" bir toplumda, ilk bakışta narsistik bir beden vizyonu gibi görülen, şey derine inildiğinde onu anlama, inşa etme ve denetleme ihtiyacı olarak ortaya çıkar.[30] Koşullar ve ortam çok hızlı değiştiğinden bu gerçeğin analizleri kuşkulu gözükür. 1990'a doğru bir İngiliz filozofu, artan güvenlik ihtiyacını, küçük toplulukların ve geleneklerin koruyucu çerçevelerinin kırılmasına ve bunların yerini daha geniş belirsiz örgütlerin almasına bağlıyordu.[31] Oysa Avrupalıların değerleri üstüne 1999 tarihli anket tersine, tercihlerin siyaset ya da kutsallığa karşı, koruyucu insan, aile ve dost çevrelerinden yana yapıldığını gösterir. Gençlerin düzen ve yurttaşlık kavramlarına daha etkin katılımıyla ilgili korku için de aynı şey geçerlidir: Birey sıkıntılarını bir an önce ortadan kaldırmak için özel değerlerle kuşatır kendisini. Özellikle Amerikalı başka bazı düşünürler endişe verici bir biçimde *Self*'i kırılgan ve parçalanmış bulurlar.[32] Onlara göre narsisizm kendine hayranlıktan çok kendinden nefrettir ve bireyin çevresinden sürekli hayranlık beklemesi durumu değiştirmez. Kendisini eşsiz, dayanılmaz ve çok değerli hissetmesinin yanında hissettiği bir boşluk duygusu da vardır ve bu boşluğu doldurmak için sürekli rahatlama ihtiyacı içindedir. Christopher Lasch, daha sonraki çalışmalarında yorumlarının kötümser yanlarını daha da belirginleştirir ve artık narsisizmden değil bir "hayatta kalma kültüründen" (*culture of survivalism*) söz eder. Ona göre, insanlığın gittikçe artan riskler karşısında bulunmasıyla felaket habercisi ve hareketsizleştirici bir kuşatılmışlık mantığı gelişmiştir. Kimileri narsistik mantaliteyi açıklamak amacıyla utanç duygusu üstünde dururlar. Utanma gururun dönüşmüş biçiminden başka bir şey değildir ve onun da kökleri toplumsal ilişkilerdedir. İdeal Ben'e, Kohut'un deyişiyle "olmak istediğim Ben'e" bağlıdır ve bir amaca ulaşılamadığında güvensizlik ve bunalım doğurur. Görkemli kişilik, sahibi, onun başkalarının gözünde değer yitirdiğini sandığında çok sert bir biçimde sorgulanır.[33]

Bütüncül tespit hiç kuşkusuz kendine saygı ve ulusal gururun birleştiği 21. yüzyıl başı ABD'si için geçerlidir. Avrupa için kesinlikle söz konusu değildir. Narsisizm vardır Avrupa'da ama insan ilişkilerini çok fazla etkilemez. Tersine Kuzey bölgeleri kıtayı ahlaksal bağlamda büyük bir özgürlüğe doğru götürür, bu özgürlük yüksek düzeyde bir yurttaşlık duygusunu dışlamaz, buna karşılık Almanya ve İngiltere de dahil olmak üzere daha gelenekçi ülkeler bu nedenle Lasch'm anlattığı tahrip edici olgulara karşı çok güçlü engeller oluşturmaya devam ederler. Çok yüksek bireycilik oranı nedeniyle belki sadece Fransa'da kısmen geçerli olabilir bu analiz ama bu dinin çöküşünü ve bedenin çok mutlu olmasını engellemez.

Cinsellik "modern uygarlığın anahtarı" mıdır?[34] Bana göre bu sorunun cevabı evettir ve geçmişte de çok farklı kültürel biçimler altında da aynı şey geçerliydi. Hıristiyanlığın ortaya çıkışından beri en iyi gizlenen şeylerden biri olmuştur cinsellik. Aynı zamanda da en iyi kuşatılan şeydir, çünkü özgürleştirici bir unsur olarak ortaya çıkışı, ruhun bedene üstünlüğü temel dogmasını tartışmaya açar. 17. yüzyıl libertenleri çok iyi anlamışlardı bunu, ahiret mutluluğuna hazırlanmak yerine zevk arayarak ilahi ahlakı tehlikeye düşürmekle suçlanan ve suçlanmaya devam edenler gibi. Zevk arzularının bastırılması Batı dünyasında yakın döneme kadar hız kesmemiştir. İngiltere'de 1913'de yürürlüğe giren *The Mental Deficiency Act*'la (Zihinsel Yetersizlik Yasası) binlerce bekâr, yoksul kız gebe kaldıkları için ve evsiz barksız olduklarından ya da sadece ahlaksızlık yaptıklarından ıslahhanelere veya yurtlara gönderilmiştir. O dönemde egemen olan düşünceye göre böylesi gayri meşru bir durum kendi içinde zihinsel yetersizliklerin bir işaretidir.[35] Yirminci yüzyılın son on yıllarından beri Avrupa'da çok radikal değişiklikler gerçekleşmiştir. Cinsellik artık düzensiz küçük adalarla çevrili büyük bir normallik kıtası olarak değil, boyutları farklı topraklardan oluşan takımadalar biçimindedir.[36] 2000'lerin başında sapkınlık kavramı hızla kaybolmaktadır, buna karşılık gey evliliğine çok güçlü dirençlerin görüldüğü ABD'de

cinsel azınlıklar sahip olmak istedikleri haklarını kamuoyuna duyurabilmek için büyük mücadeleler vermek zorundadırlar.

Aşk ve cinsellik insan toplumlarında temel olgulardır. Bunlar sadece soyun devamını sağlamaz, aynı zamanda gerekli bir kültürel "iletişim kodu" oluştururlar.[367] Bu son kavram Batıda bundan böyle "plastik bir cinselliğin" gelişmesini sağlamıştır. Bundan en çok yararlananlar artık mutlaka doğurmak zorunda olmayan kadınlardır, çünkü onlar için zevk kendilerini kuşatan bütün korkulardan arınmıştır. Duygusal ve erotik tavırları özellikle art arda gelen kadın kuşakları arasında çok çarpıcı bir çelişkinin görüldüğü Atlantik ötesinde, yaşıtları erkeklerinkinden çok daha derinlemesine bir biçimde değişmiştir.[38]

Durumun nereye gideceğini kimse tam olarak bilmemektedir henüz. İnsanların cinselliğin "yaşamın ve ölümün kozmik süreçlerinden" kopuşunu görmekten mutlu olmaları da endişe vericidir.[39] Cinsellik her koşulda uygarlığımızda öncelikli yerini koruyacaktır. Biyolojik söylemler de insan soyunun sürmesi görünümü altında bir tür aşkınlığm yerini almamış mıdır? Desmond Morris'in, çocukların en iyi şekilde yetiştirilebilmeleri amacıyla, çiftin sürekli ilişkisi içinde orgazmın temel rolü konusunda ileri sürdüğü hipotezi, bu tür bir perspektif içinde görmek gerekir. Son zamanlardaki kentleşme döneminde sarsılan *altmışlı yıllar*'dan sonra yeniden keşfedilen "doğal" cinsel zevk eşitliği üstüne vardığı sonuçlara anlamsız bulduğu cinsel bencilliğin açıkça mahkûm edilmesi eşlik eder.[40] Aslında toplumlarımızda hep böyle olmamış mıdır? Yakın zamanlarda dinsel yasakların kalkması ahlakın bütünüyle çökmesi demek değildir. Bedenlerin mahremiyetine verilmesi gereken sonsuz toplumsal değeri dile getirmek için yeni anlam sistemleri devreye girer. Kimileri referans evreninin çelişkilerine bulaşmış bireye sadece hayatta kalma olanakları önerirler. Böylece Amerikan narsisizmi, dokunulmaz olduğu düşünülen püriten normlar ve bunların çok etkili bir suçluluk duygusu aracılı-

ğıyla bunalımlara yol açan sürekli çiğnenişi arasındaki dayanılmaz gerilime karşı bütüncül bir karşılık verir. Kimileri de fiziksel aşkı, kendine saygının ve insanlarla zenginleştirici ilişkilerin yapıcı bir unsuru durumuna getirecek biçimde yönlendirme gerekliliği üstünde dururlar. 1999'da Avrupa değerleriyle ilgili olarak gerçekleştirilen anket, kıtanın Amerikan tarzı şizofrenik bir baskıdan uzak olan bu tip bir çözümü tercih etme durumunda olduğunu düşündürüyor (ya da bu umudu veriyor). Bu bağlamda yenilenen aile içine kapanma bir kırılganlık işareti değil, tersine Bireyin modernitenin soğukluğunu ve katılığını ödünlemeye yönelik bir heyecan ve akrabalık ilişkileri karmaşası içinde kaldığının işaretidir. İlişkisel "soğan kabukları", dostlar, komşular, ana babalar hatta birlikte çocuk yapılan eski partnerlerle sarılmış bir zarfı fiziksel ve duygusal birlikteliğe odaklanmış, arzu edilen bir ideal gibi sunarak cinsel esneklikten gelen çelişkiyi ayarlamanın bir biçimi vb.

Günümüzde dinsizlik, kadına ve erkeğe bedenlerini istedikleri gibi kullanma özgürlüğü verir. Ama iş o kadar kolay değildir, çünkü özgür iradeleri toplumsal ve kültürel baskılarla sınırlanır. Bunlar geçmişin hoşgörülü ve baskıcı olmayan toplumsal ve kültürel özelliklerinden kesinlikle farklıdır ve her yurttaşın geleceğini yönlendirir. Ekonomik pazarın kuralları, bireyi kimliğini kanıtlaması ve her yaşta yaşamdan en büyük zevki alabilmesi için, gittikçe artan bir rekabete iter. Sevgi ve erotik eşitlik kodları tekrar tekrar ve sürekli orgazm olmak için, alınan kadar vermeyi gerekli kılar. Ebedi gençliğe sahip olurken ve her zaman arzu edilen biri olurken performansm da yerinde olması gerekir, bireyin her zaman esas olan ama döllemeye ve çocuk yetiştirme olgusuna bağımlı olmadığından potansiyel olarak kırılganlaşan ikinci yarısını oluşturması için şarttır bu. Artık cinsellik, heyecan ve tutku konusunda herkes çok daha titizdir. Tercihe ve zevke göre aşkın zamanı gelmiş gözüküyor, tüm uygarlığımızın ısrarlı bir biçimde formüle ettiği mükemmellik ve eksiksizlik gerekliliğinin sürekli gündeme getirdiği bir sözleşmenin zamanı gelmiş gözüküyor.

Hiç kuşkusuz günümüzdeki cinselliğin insan soyunun sürmesini sağladığında onu içine alan, bu nedenle de bir nostalji ve düş kırıklığı aurasının fiziksel zevki arayışını kuşatan aşkınlığın zayıflamış yansımasını koruduğu söylenebilir. Ama bu, derin dönüşümünün ekonomik gelişmeye ve teknik denetlemeye ithaf edilmiş bir uygarlığın başarısızlığını simgelediğini kabul etmektir.[41] Oysa tespit muhtemelen sadece ABD için geçerlidir. Atlantik'in bu tarafında ağabeylerinin maço işaret noktalarını yitiren ve kendi kuşaklarının kızları dolayısıyla her alanda performans gerekliliklerileyle yüz yüze gelen genç erkekler arasında kişiliğin kırılganlaşmaları gözlemlense de bunlar patolojik narsisizmin kesin biçimde yükselmesi noktasma kadar gitmezler. Tersine akrabalık ve yakınlık değerlerinin yükseldiği ve öteki aracılığıyla ben'in gerçekleşmesini merkez alan bir aşk kodunun tanımlandığı görülür.

Cinsel zevk karşısındaki tavır, toplumun tercihleri konusunda çok aydınlatıcıdır. Yeni Dünya'nın mirasçıları, din ve kutsal evlilikten doğan ailenin geleneğin iki temelini oluşturduğu baskıcı bir batı modeline derinden bağlı kalırlar. Bununla birlikte taleplerin artması, parçalanmış bir dünyayı çok sert bir şekilde sarsar. Narsisizm kültürü, taklidi bu büyük kolektif çatlağın mahrem düzleminde yansıtıyormuş gibidir. Kinsey raporları (1948 ve 1953) özellikle ahlak konusunda katı yasaların ve mevzuatların sürekli çiğnendiğini göstermiştir. Elli yıl sonra aynı "ikili baskı", özellikle kadın cinselliği alanında özgürlük açılımları görülse de, negatif sonuçlar üretmeye devam eder.

Hazcı Avrupa ise hoşgörü yolunu bilinçli olarak tercih etmiştir. Göze çarpan aşırılıklar yeni değerlerin sosyal yapıya entegre olmasını ve ek bir birleştirici madde oluşturmasını engellemez. Zevkin gelişmesi de moderniteyle sarsılan üstünkörü ilişkiler ağıyla atbaşı gider. Yakın ve sıcak ilişkilerin yakın zamanlarda ön plana çıkması, güvenlik ihtiyacı içindeki birey ve bunu kendisine en iyi biçimde sağlayabilecek kurumlar, en başta yaşaması ancak çok büyük dö-

nüşümlere uyarlanması koşuluyla mümkün gözüken çiftler arasındaki yeni tartışmaların varlığını yansıtır.

Batılı insan içinde bulunduğu toplum tarafından hiçbir zaman 21. yüzyıl başındaki kadar etkili bir biçimde yönlendirilmemiş ve etkilenmemiştir. Görünüşte zafer bireyciliğindir ama ekonomik pazarın yasaları ve orgazmın zorbalığı, onu sürekli başkalarına daha iyi yapacağını kanıtlamak zorunda olan bir kişisel başarı şampiyonu olmaya mahkûm eder. Bununla birlikte özgürleşmek, bedeninden yararlanmak ve arzularını erkek ve kadın ya da aynı "cinsten" partnerler arasında mümkün olan erotik bir eşitlik içinde dolu dolu yaşamak için, hiçbir zaman böylesi bir tercih özgürlüğüne sahip olmamıştır. Dinamik ve yaratıcı bir kültürün oyunu olan toplumsal ilişkinin sürekli yeniden tartışılması, bundan böyle herkesin Hıristiyan uygarlığının kökenlerinden bu yana en iyi saklanan şeyi kesinlikle dikkate almasını gerekli kılıyor: Cinsel denen zevki...

NOTLAR

Giriş

1 Michael Nylan, "On the politics of pleasure", *Asia Major* (Academia Sinica, Tayvan), 3. dizi, c.. XIV, kısım 1, 2001, s.73-75. Bu metni bana ulaştıran ve bilgilerinden yararlandırma dostluğunu gösteren yazara teşekkür ediyorum.

2 Avrupa'da bu kavram ancak Aydınlanma döneminden sonra önem kazanır ve yaklaşan Fransız devrimiyle gelişme temasına eklenir: Robert Mauzi, *L'Idée de bonheur dans la littérature et la pensée françaises du XVIIIe siècle*, Paris, A.Colin, 1960; 2. bas., 1965.

3 Michel Foucault, *Histoire de la sexualité*, c. I, *La Volonté de savoir*, Paris, Gallimard, 1976.

4 Max Weber, *L'Ethique protestante et l'Esprit du capitalisme*, Paris, Plon, 1964 (1. Al. bas., 1904-1905).

5 Norbert Elias, *La Civilisation des moeurs*, Paris, Calmann-Lévy, 1973 (1. Al. bas., 1939).

6 Michel Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris, Plon, 1961 ve *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Paris, Gallimard, 1975.

Birinci Kısım – Orgazm ve Batı

1 Lionel Tiger, *The Pursuit of Pleasure*, Boston, Little, Brown, 1992, s.17'de Edmond Burke'ün formülü hatırlatılır: *The Oxford English Dictionary "Pain and pleasure are simple ideas, incapable of definition."*

2 Lionel Tiger ve Robin Fox, *The Imperial Animal, with a New Introduction by the Authors*, New Brunswick-Londra, Transaction Publishers, 1998 (1. Bas., 1971).

Bölüm 1 – Şehvet Denen Zevk...

1 Colin Morris, *The Discovery of the Individual, 1050-1200*, New York, Harper and Row, 1972, s. 158-159.

2 Susan R. Kramer ve Caroline W.Bynum, "Revisiting the twelfth-century individual. The inner self and the christian communuty", Gert Melville ve Markus Schürer (yay.), *Das Eigene und das Ganze. Zum Individuellen im mittelalterlichen Religiosentum*, Dresden, Lit, 2002, s. 57-85 *içinde*. Ayrıca bkz. Caroline W. Bynum, *Jesus as Mother. Studies in the Spirituality of the High Middle Ages*, Berkeley, University of California Press, 1982, böl. III, "Did the twelfth century discover the individual?". Bu referanslar için yazara teşekkür ediyoruz.

3 Jacob Burchardt, *La Civilisation de la Renaissance en Italie*, 3 c., H.Schmitt'in Fr. çevirisi R. Klein tarafından gözden geçirilmiştir, Paris, Le Livre de Poche, 1987 (1. Al. baskı. 1860).

4 M.Weber, *L'Ethique protestante et l'Esprit du capitalisme*, agy.

5 Agy., s.147-148.

6 Robert Muchembled, *Passions de femmes au temps de la reine Margot, 1553-1615*, Paris, Éd. du Seuil, 2003.

7 Stephen Greenblatt, "Fiction and friction", Thomas C.Heller, Morton Sosna ve David E.Wellbery (ed.), *Reconstructing Individualism: Autonomy, , Individuality, and the Self in Western Thought*, Stanford, Stanford University Press, 1986, s.30-52 *içinde;* ayrıca *Renaissance Self-Fashioning: from More to Shakespeare*, Chicago, University of Chicago Press, 1980, s.1 ve 256.

8 Natalie Zemon Davis, "Boundaries and the sense of self in sixteenth-century France", T.C.Heller, M.Sosna ve D.E. Wellbery (yay), *Reconstructing Individualism* , agy. içinde, s.53-63.

9 Oscar Bloch ve Walther von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris, PUF, 1968, s.337: *bireyin* tarihi 1242, *bireyselliğin* tarihi 1760, *bireycinin* tarihi 1836'dır.

10 David Hume, *Treatise of Human Nature*, John O.Lyons tarafından aktarılmıştır, *The Invention of the Self: the Hinge of Consciousness in the Eighteenth Century*, Carbondale, Southern Illinois University Press, s.21.

11 Özellikle bkz. Sigmund Freud, "Au-delà du principe de plaisir" [1920], *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981, yeni bas. 2001 içinde; Nicolas Rose , "Assembling the modern self" Roy Porter (ed.) , *Rewriting the Self: Histories from the Middle Ages to The Present*, Londra, Routledge, 1997 içinde; John W. Meyer, "Mythes of socialization and of personality" T.C.Heller, M. Sosna ve D. E.Wellbery (ed.) içinde, *Reconstructing Individualism*, agy., s.209; Louis Dumont, *Essais sur l'individualisme; une perspective anthropologique sur l'idéologie moderne*, Paris, Éd. du Seuil, 1983.

12 N.Elias, *La Civilisation des moeurs, agy.; La Société de cour*, Paris, Calmann-Lévy, 1974; *La Dynamique de l'Occident*, Paris, Calmann-Lévy, 1975; *La Société des individus*, Paris, Fayard, 1991. Ayrıca bkz. Robert Muchembled, *La Société policée. Politique et politesse en France du XVIe au XXe siècle*, Paris, Éd. du Seuil, 1998. Elias'ın öğrencileri on yıldan beri Amsterdam'da bir dergi çıkarıyorlar: *Figurations. Newsletter of the Norbert Elias Foundation.* Kuramlarına en sert eleştiri Hans-Peter Duerr'den (*Nudité et pudeur: Le mythe du proecessus de civilisation*, Paris, Maison des sciences de l'homme, 1998; 1. Al. bas. 1988) gelmiştir.

13 N.Elias, *La Civilisation des moeurs*, agy., "Les relations sexuelles" s. 247-277 (s.262).

14 Danah Zohar(I.N. Marshall'la birlikte), *The Quantum Self· Human Nature and Consciousness Defined by the New Physics*, New York, Morrow, 1990, s.154.

15 S.Freud, "Le Moi et le Ça" [1923], *Essais de psychanalyse*, agy. içinde, s.261-262.

16 S.Freud, "Au-delà du princip de plaisir" [1920], agy., s.54, 94, 110-111 ve 127.

17 N.Rose, "Assembling the modern self", agm., s.225, 254-257 ve 268.

18 D.Zohar, *The Quantum Self*, agy., s.160-161; söz konusu yapıtta Freud'un bu yapıtları analiz edilir ve tartışılır.

19 Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*, New York, W.W. Norton, 1978. Bu çalışmalar özellikle Heinz Kohut'un anlattığı 1960'lı yılların psikanalitik pratiklerinden esinlenirler: *The Analysis of the Self A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissic Personnality Discorders*, New York, International Universities Press, 1971 ve *The Restoration of the Self*, New York, International Universities Press, 1977. Bu konularla ilgili düzenleme ve açıklamalar için bkz. Lynne Layton ve Barbara Ann Schapiro (ed.), *Narcissism and the Text: Studies in Literature and the Psychologie of the Self*, New York, New York University Press, 1986, özellikle s.1-32. Bu tür bir patoloji ve sanatsal, müzikal ya da edebi yaratıcılık arasındaki bağlantılarla ilgili olarak bkz. Ernst Kris, *Psychoanalytic Explarations in Art*, New York, Schocken Books, 1952.

20 Eugene Holland, "On narcissism from Baudelaire to Sartre: ego-psychology and literary history", L. Layton ve B.A.Schapiro (yay.), *Narcissism and the Text*, agy. içinde, s.165 (Lasch'ın tezine yöneltilen sert bir eleştiri).

21 M.Foucault, *Histoire de la sexualité*, c. I, *La Volonté du savoir*, agy.

22 Agy., s.49-50 ve 103.

23 Agy., s. 37, 40, 42, 45, 62, 184-185 ve 193.

24 Agy., s.51 ve 185

25 Michel Foucault, *Histoire de la sexualité*, c. II, *L'Usage des plaisirs* ve c.III, *Le Souci de Soi*, Paris, Gallimard, 1984. Birinci ciltte (1976) projenin tamamlanması için beş cildin daha gerekli olduğundan söz ediliyordu. İkinci ve üçüncü ciltlerin adları *Ten* ve *Beden* ve *Çocukların Haçlı seferleri* olacaktı ama yazar sonunda bu kitapları klasik Yunan düşüncesine ve İS birinci ve ikinci yüzyılların Yunan ve Latin yazarlarına ayırmaya karar vermiştir.

26 M.Foucault, *La Volonté de savoir*, agy., s.79-80, 162 ve 171-173.

27 Agy., s.137-139.

28 Sigmund Freud, *Trois essais sur la théorie de le sexualité*, Paris, Gallimard, s.156-157 (1. bas., 1905).

29 Julian Pitt-Rivers, *Anthropologie de l'honneur: La mésaventure de Sichem*, Paris, Le Sycomore, 1983: utanç ve başkalarının bakışı konusuna antropolojik bir yaklaşım.

30 Mikhaïl Bakhtine, *L'Oeuvre de François Rabelais et la Culture populaire au Moyen Âge et sous la Renaissance*, Paris, Gallimard, 1970; Robert Muchembled, *L'Invention de l'homme moderne. Culture et sensibilités en France du XVe Au XVIIIe Siècle*, Paris, Fayard, 1988; yeni bas., Hachette, kol. "Pluriel", 1994, s. 61-76; Jean-Louis Flandrin, *Les Amours paysannes: amour et sexualité dans les campagnes de l'ancienne France (XVIe-XIXe siècle)*, Paris, Gallimard-Julliard, 1975.

31 Philippe Ariès, *L'Enfant et la Vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris, Plon, 1960; yeni bas. Éd. du Seuil, 1973. Maurice Daumas, *Le Mariage amoureux. Histoire du*

lien conjugal sous l'Ancien Régime, Paris, A.Colin, 2004. Philippe Ariès ve Georges Duby (yön.), *Histoire de la vie privée*, 5 c., Paris, Éd. du Seuil, 1985-1987, c. III, *De la Renaissance aux Lumières*; c. IV, *De la Révolution à la Grande Guerre*; c. V, *De la Première Guerre mondiale à nos jours*. Linda A. Pollock, "Living on the stage of the world: the concept of privacy among the elite of early modern England", Adrian Vilson (ed.), *Rethinking Social History: English Society, 1570-1920*, Manchester, Manchester Univeristy Press, 1993, s.79 ve 81.

32 L.Tiger, *The Pursuit of Pleasure*, agy., s. 75.

33 Jacques Dupâquier (yön.), *Histoire de la population française*, c. II, *De la Renaissance à 1789*, Paris, PUF, 1988. Bu yapıt konuyla ilgili çok önemli tartışmaların özetini veriyor. İngiltere'de bu konuyla ilgili çok fazla çalışma vardır ve bunlar içinde Peter Laslett'in yapıtlarına göz atılabilir: *Un monde que nous avons perdu*, Paris, Flammarion, 1969; *Family Life and Illicit Love in Earlier Generations*, Cambridge. Cambridge University Press, 1977; *The World We Have Lost: Further Explored*, 3. bas., Londra, Methuen, 1983. Ayrıca bkz. Edward Anthony Wrigley ve arkadaşları, *English population History from Family Reconstitution, 1580-1837*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997. Cinselliğe ilişkin veriler içi özellikle bkz. J.-L. Flandrin, *L'Eglise et le Contrôle des naissances*, Paris, Flammarion, 1970; *Les Amours paysannes*, agy.; *Le Sexe et l'Ooccident: évolution des attitudes et des comportements*, Paris, Éd. du Seuil, 1981.

34 M.Daumas, *Le mariage amoureux*, agy., özellikle s.138-146.

35 Philippe Ariès'in 1976'da bir kolokyum sırasında yaptığı konuşmadan: bkz. Evelyne Sullerot (yön.) Odette Thibault'yla birlikte, *Le Fait féminin. Qu'est-ce qu'une femme?*, André Lwoff'un önsözü, Paris, Fayard, 1978, s. 382-383 ve Robin Fox, *The Red Lamp of Incest: an Enquiry into the Origins of Mind and Society*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1980; yeni bas., 1983, s. 198-203. Aynı şeylere Artois köylerinde de rastladım: Robert Muchembled, *La Violence au village (XVe.-XVIIIe siècle). Comportements populaires et mentalités en Artois*, Turnhout, Brepols, 1989. Ayrıca bkz. *L'Invention de l'homme moderne*, agy.,böl.V, "De père en fils".

36 Jacques Rossiaud, *La Prostitution médiévale*, Paris, Flammarion, 1988, s. 26-40.

37 Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, New York, Harper and Row, 1977; Edward Shorter, *The Making of the Modern Family*, New York, Basic Books, 1975.

38 Geoffrey Robert Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives. Peasants and Illicit Sex in Early Seventeenth-Century England*, Londra, Croom Helm, 1979, s. 246.

39 R. Muchembled, *Passions des femmes*, agy., s. 213-215.

40 Yves-Marie Bercé, *Fête et révolte. Des mentalités populaires du XVIe au XVIIIe siècle*, Paris, Hachette, 1976.

41 J.-L. Flandrin, *Les Amours paysannes*, agy.

42 Randolph Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, *Heterosexuality and the Third Gender in Enlightenment London*, Chicago, University of Chicago Press, 1998, s.22.

43 Agy., s.4-9. Bkz. bu kitapla ilgili olarak Thomas Laqueur'ün çok sert eleştirel incelemesi: *The American Historical Review*, c. 106, no. 4, Ekim 2001, s. 1456-1457 içinde.

44 Agy., s. 14-17, 19, 22-23 ve 430.

45 Elisabeth Claverie ve Pierre Lamaison, *L'Impossible Mariage. Violence et parenté en Gévaudan, XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles*, Paris, Hachette, 1982; François Ploux, *Guerres paysannes en Quercy. Violences, conciliations et répression pénale dans les campagnes du Lot (1810-1860)*, Paris, Bibliothèque de l'histoire, 2002.

46 L. Tiger, *The Pursuit of Pleasure*, agy., s.143; yapıtta söz konusu olgunun başka kültürlerde de bulunduğu belirtilir ve bu bağlamda özellikle Japon geyşaları üstünde durulur.

47 Hugo Claus, *Le Chagrin des Belges*, Paris, Julliard, 1985 (Flamanca birinci basım *Hed verdriet van België*, 1983).

48 Pam Belluck, "Massachusetts gives new push to gay marriage in strong ruling", *The New York Times*, 5 Şubat 2004.

49 Nancy Meyers'in yönettiği, başrollerini Jack Nicholson ve Diana Keaton' ın oynadığı *Something's Gotta Give*; film Fransa'da 2004 yılında *Tout peut arriver* (Her şey olabilir) adıyla oynamıştır.

50 R.Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy., s.13.

51 Françoise Héritier, *Masculin-féminin*, c. I, *La Pensée de la différence;* c. II, *Dissoudre la hiérarchie*, Paris, O, Jacob, 1996 ve 2002. Bu bağlamda altın çağ için bkz. M.Daumas, *le Mariage amoureux*, agy.

52 Faaliyet raporlarının önsözünde açıklanmıştır: E. Sullerot (yön.), *La Fait féminin*, agy., s. 21. İnsan incelemeleri üstüne bu kolokyum Centre Royaumont'da gerçekleştirilmiştir.

53 Agy., s. 383. Bir tartışma sırasında Massimo Livi-Bacci tarafından söylenmiştir bu sözler. Aynı zamanda bkz. "Le changement démographique et le cycle de vie des femmes", agy., s. 467-478.

54 Evelyne Sullerot, "En guise de conclusion", agy., s. 515. Sullerot bu tür soruları atlatmak zorunda kaldığı için hoşnut değildir çünkü ileride *kadın konusu*'na ayrılmış, bütünüyle farklı bir yapıt için çalışmalara başlayacağını söylemiştir.

55 L. Tiger, *The Pursuit of Pleasure*, agy., s. 74.

56 2000 yılı sonbaharında Amerikada gösterilen bir televizyon reklamında insanlar *Suçlu Zevkler* (*Guilty Pleasures*) adlı bir programı seyretmeye özendiriliyorlardı ve şöyle bir slogan kullanılmıştı bu amaçla: "Bir an her şeye sahip olduğunuzu düşünün – ama daha fazla şeye ihtiyaç duyun!". M. Nylan'dan alıntı "On the politics of pleasure" , adı geçen yazı s.79-80 ve sayı 15.

2. Kısım – İzler – Acıda Zevk (16. ve 17. Yüzyıllar)

Bölüm 2 – Erkek, Kadın: İnsan ve Bedeni

1 J.Burckhardt, *La Civilisation de la Renaissance en Italie*, agy.

2 Rönesansta bireyin ortaya çıkışı düşüncesine karşı kimileri bir artçı savaşı sürdürüyorlar; bunlardan biri de argümanları bulanık olan ortaçağ uzmanı David Aers'tir: David Aers (ed.), *Culture and History, 1350-1600: Essays on English Communities, Identities and Writing*, New York, Harvester Wheatsheaf, 1992, özellikle de bir yazısı: "A whisper in the ear of early modernists ; or reflections on literary critics writing the 'history of the subject'", s. 177-201.

3 S.Greenblatt, *Renaissance Self-Fashioning*, agy., s. 2-3.

4 Baldassare Castiglione, *Le Livre du courtisan*, Paris, Flammarion, kol. "GF", 1991.

5 Peter Burke, "Viewpoint. The invention of leisure in early modern Europe", *Past and Present*, c. 146, Şubat 1995, s. 136-150. Aynı zamanda bkz. Anna K.Nardo, *The Ludic Self in Seventeenth-Century English Literature*, New York, State University of New York Press, 1991.

6 S. Greenblatt, *Renaissance Self-Fashioning*, agy., s. 8-9, 202-203 ve 256.

7 Peter Burke, "Representation of the self from Petrarch to Descartes", Roy Porter (yay.), *Rewrighting the Self: Histories from The Renaissance to the Present* içinde, Londra, Routledge, 1997, s.17-28.

8 Michèle Fogel, *Marie de Gournay*, Paris, Fayard, 2004.

9 R.Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 42-43.

10 P.Burke, "Representations of the Self", agy., s. 24-26.

11 R.Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 126-128 ve *Le Temps des supplices. De l obéissance sous les rois absolus, XVe.-XVIIIe siècle*, Paris, A. Colin, 1992.

12 Lisa Silverman, *Tortured Subjects. Pain, Truth, and the Body in Early Modern France*, Chicago, The University of Chicago Press, 2001.

13 Elizabeth Hanson, *Discovering the Subject in Renaissance England*, Cambridge University Press, 1998, özellikle s. 13, 19, 40, 55, 60, 74, 88 ve 91.

14 Elizabeth Heale, *Autobiography and Autorship in Renaissance Verse. Chronicles of the Self*, New York, Palgrave Macmillan, 2003, s. 8, 11, 40, 155 ve 171.

15 Joan Webber, *The Eloquent "I"; Style and Self in Seventeenth-Century Prose*, Madison, University of Wisconsin Press, 1968, s. 4-9. İngiliz Baptizmi Anabaptizme yakındır ve her türlü hiyerarşiyi reddeden katı ve bağımsız Protestan tarikatından gelen *eşitlikçiler* birinci İngiliz devrimi döneminde en radikal mutlak eşitlik yanlılarıydı.

16 Blaise de Monluc, *Commentaires, 1521-1576*, Paris, Gallimard, kol. "Bibliothéque de la Pléiade", 1964 (bkz. Jean Giono'nun önsözü, s. IX-XXI).

17 Henk Dragstra, Sheila Ottway ve Helen Wilcox (yay.), *Betraying our Selves: Forms of Self-Representation in Early Modern English Textes*, New York, Saint-Martin's Press, 2000, giriş, s. 8-9 ve sonsöz, s. 198-199 ve 210-211. Ayrıca bkz. Elizabeth Bourcier, *Les journaux privés en Angleterre (1600-1660)*, Paris, Publications de la Sorbonne, 1976; Frances A. Yates, *L'Art de la mémoire*, Paris, Gallimard, 1966, Vrin, 1977; Frédéric Briot, *Usage du monde, usage de soi. Enquête sur les mémorialistes d'Ancien Régime*, Paris, Éd. du Seuil, 1994.

18 Antonia Fraser, *The Weaker Vessel*, New York, Alfred Knopf, 1984, s. 1. Yapıt İngiltere'de 1603-1702 arasındaki kadınları çok ayrıntılı olarak anlatır.

19 Benim tanımım Anthony Fletcher'in mükemmel yapıtı *Gender, Sex, and Subordination in England, 1500-1800*'deki (New Haven, Yale University Press, 1995, s. XV-XVI) tanımına yakındır. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Merry E. Wiesner, *Women and Gender in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. bas., 2000 ve Robert Shoemaker ve Mary Vincent (ed.), *Gender and History in Western Europe*, New York, Arnold, 1998.

20 A.Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 27.

21 R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 59.

22 Agy., s. 137-166. Londra ve erkeklerin kaygıları için, A.Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 27, 110 ve 339.

23 Sarah F.Matthews-Grieco, *Ange ou diablesse? La représentation de la femme au XVIe Siècle*, Paris, Flammarion, 1991.

24 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 29. Lucien Lefebvre, *Amour sacré, amour profane. Autour de l'Heptaméron*, Paris, Gallimard, 1971, s. 310-311 ("sevgili" üstüne), I. Bas. 1944.

25 Robert Muchembled, *La Sorcière au village (XVeXVIIIe siècle)*, Paris, Gallimard-Julliard, kol. "Archives"; yeni bas., Gallimard, kol. "Folio Histoire", 1991, s.120 (1595'de II. Felipe'nin Hollanda'daki İspanyollar için çıkardığı bir emirde tanımlanmış basmakalıplıkla ilgili olarak).

26 R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 62-63 ve Sarah Hanley, "Engendering the state: family formation and state building in early modern France", *French Historical Studies*, c. 16, 1989, s. 4-27.

27 Catherine Belsey, *The Subject of Tragedy*, Londra-New York, Methuen, 1985, s. 147.

28 J. Rossiaud, *La Prostitution médiévale*, agy.

29 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 93.

30 Laura Gowing, *Domestic Dangers: Women, Words and Sex in Early Modern London*, Oxford, Clarendon Press, 1996, özellikle s. 40. Ayrıca bkz. Patricia Crawford ve Laura Gowing (ed.), *Women's World in Seventeenth-Century England*, Londra, Routledge, 2000 ve Laura Gowing, *Common Bodies. Women, Touch and Power in Seventeenth-Century England*, New Haven, Yale University Press, 2003.

31 R. Muchembled, "Au malheur des dames", *Passions de femmes* içindei agy., s. 51-82 ve agy. s. 117-122 (evlilikte şiddet konusunda çok önemli belgeler).

32 Robert Muchembled, *Les Derniers Bûchers. Un village de Flandre et ses sorcières sous Louis XIV*, Paris, Ramsay, 1981, s. 187-216.

33 Arlette Farge, *Vivre dans la rue à Paris au XVIIIe siècle*, Paris, Gallimard-Julliard, 1979.

34 L. Gowing, *Domestic Dangers*, agy.

35 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 362.

36 C. Belsey, *The Subject of Tragedy*, agy., s. 135, 140-141 ve 185.

37 A. Fraser, *The Weaker Vessel*, agy., s. 419.

38 Lisa Jardine, *Still Harping on Daughters: Women and Drama in the Age of Shakespeare*, Sussex, Harvester Press, 1983.

39 Sylvie Steinberg, *La Confusion des sexes. Le travestissement de la Renaissance à la Révolution*, Paris, Fayard, 2001.

40 L. Jardine, *Still Harping on Daughters*, agy., s. 9 (Rainoldes'in önsözü), 20-21 ve 24.

41 R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution* , c. I, agy., Bu konuyla ilgili olarak bkz. yukarıda, I. Kısım.

42 Bkz. kitabın 1. kısımı, "Yoksunluk içindeki delikanlılar açısından".

43 R. Muchembled, "Nerf de boeuf et chandelier: Renée?" *Passions de femmes*, agy. s. 117-122 içinde.

44 Helen Vilcox H. Dragstra, S. Ottway ve H. Vilcox (ed.), *Batraying our Salves*, agy. içinde, s. 216.

45 R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 39.

46 "Au malheur des dames..." agy., s. 51-82.

47 C. Belsey, *The Subject of Tragedy*, agy., s. 223.

48 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 347 ve 354.

49 Helen Wilcox; H. Dragstra, S.Ottway ve H. Wilcox (ed.) *Betraying our Selves* içinde, agy., s. 217; agy., s.4.

50 Elspeth Graham *ve arkadaşları* (ed.), *Her Own Life: Autobiographical Writings by Seevnteenth-Century Englishwomen*, Londra, Routledge, 1989, s. 87-99, Margaret Cavendish'in anılarının sunumu ve özetler.

51 Agy., s. 35-53 (Anne Clifford'la ilgili). Özetler 1616-1617 yıllarıyla ilgilidir ve 1646'da sipariş ettiği kendi portresinin röprodüksiyonu vardır (s. 36). Ayrıca bkz. Helen Vilcox'un gözlemleri, H. Dragstra, S.Ottway ve H. Vilcox (ed.) , *Betraying our Selves*, agy. içinde, s. 110-111 ve Richard T. Spence, *Lady Anne Clifford, Countess of Pembroke, Dorset and Montgomery, 1590-1676*, Woodbridge, Sutton Publishing, 1997.

52 Anısı günümüzde de çok canlı biçimde yaşar: Cennet Vadisinde (Yorkshire Dales) "The Lady Anne Clifford Walk" Skipton'dan Brougham'a kadar turistlerin akın ettiği bir yerdir: http://www.pikedaw.freeserve.co.uk/walks/lady_anne_clifford_walk.htm.

53 Büyük olasılıkla Jan van Belcamp tarafından yapılan resim bugün Appleby Castle'dadır.

54 Ramona Wray, "[Re] constructing the past: the diametric lives of Mary Rich", H. Dragstra, S. Ottway ve H. Wilcox (ed.), *Betraying our Selves*, agy. içinde, s. 148-149.

55 Gail Kern Paster'ın mükemmel yapıtından alıntı: *The Body Embarrassed: Drama and the Discipline ou Shame in Early Modern England*, Ithaca, Cornell University Press, 1993, s. 8.

56 Agy., s. 8-9; Thomas Laqueur, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1990, s. 19-20; A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., böl. "Fungible fluids, head and concotation".

57 T. Laqueur, *Making Sex*, agy., s. 25 ve 171-174.

58 S. Steinberg, *La Confusion des sexes*, agy.

59 Jonathan Sawday, *The Body Emblazoned: Dissection and the Human Body in Renaissance Culture*, Londra, Routledge, 1995, 97. sayfadaki 29 nolu levha.

60 G.K. Paster, *The Body Embarrassed*, agy., s. 10.

61 Lyndal Roper, *Oedipus and the Devil. Witchcaft, Sexuality and Religion in Early Modern Europe*, Londra, Routledge, 1994, s. 107.

62 J. Sawday, *The Body Emblazoned, agy.*, s. 20.

63 Agy., s. 23 ve 28-29 ve, "Self and selfhood in seventeenth century", Roy Porter (ed.), *Rewriting the Self: Histories from the Renaissance to the Present, içinde*, Londra, Routledge, 1997, s. 34-36 (Caravaggio), s. 46-48 (Harvey ve Descartes'm düşüncelerinin sonuçları üstüne).

64 C. Belsey, *The Subject of Tragedy*, agy., s. 18, 20, 23, 33-34 ve 42-43

65 J. Sawday, *The Body Emblazoned*, agy., 5 nolu illüstrasyon (ayrıca bkz. 6 nolu illüstrasyon: 1609 yılında Leyden anatomik tiyatrosu).

66 Agy., s. 107.

67 Agy., s. 9 ve 11.

68 İncelenen yapıt: Levinus Lemnius, *Les Occultes Merveilles et Secretz de nature*, Paris, Galot du Pré, 1574, ayrıntılı tablolarla 213 s. Latince 1. bas., 1559; İtalyanca çev.1560 (ayrıca 1570'e kadar dört baskı); ilk Fransızca çev. *Les Secrets Miracles de nature*...,Lyon, Jean d'Ogerolles, 1566, daha sonra Paris, 1567 (1575'e kadar üç yeni baskı); Almanca çev., Leipzig, 1569 (1580'e kadar üç baskı ve bu tarihten 1605'e kadar beş baskı). Daha sonra özellikle bir Latince (Amsterdam, 165-1651) ve İngilizce (Londra, 1658) baskısı yapılmıştır.

69 L. Limnius, *Les Occultes Merveilles et Secretz de nature*, agy.

70 J. Sawday, *The Body Emblazoned*, agy., s. 10, 222 ve 224.

71 G.K. Paster, *The Body Embarrassed*, agy., s. 19, 21, 23-27, 40-41 ve 95.

72 Agy., s. 14-16 (Elias ve Bahtin üstüne); N.Elias, *La Civilisation des moeurs*, agy., ; M. Bakhtine, *L'oeuvre de François Rabelais*, agy.

73 Stephen Greenblatt, *Shakespearerean Negociations: the Circulation of Social Energy in Renaissance England*, Berkeley, California University Press, 1988, s. 78-93.

74 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 32 ve 54-57 (konuyla ilgili mükemmel bir özet). Ayrıca bkz. Evelyne Berriot-Salvadore, *Un corps, un destin: la femme dans la médecine de la Renaissance*, Paris, Champion, 1993 ve Lucy Gent ve Nigel Llewellyn (ed.), *Renaissance Bodies: the Human Figure in English Culture c. 1540-1660*, Londra, Reaktion, 1990.

75 G.K.Paster, *The Body Embarrassed*, agy., s. 134-135 ve 161.

1 *Ecole des filles*, 1655'de yayımlanan anonim yapıt, Jacques Prévot (ed.), *Libertins du XVII e siècle*, c. I, Paris, Gallimard, 1998, s. 1179-1180 *içinde* (yapıt bütün halinde yayınlanmıştır; s. 1099-1202).

2 R. Muchembled, *La Société policée*, agy.

3 Molière, *L'Ecole des femmes*, 1662, perde 5, sahne IV, dizeler 1516-1519: "...Zevk dolu, evlenmekten başka arzusu yok."

4 Agy, sahne II, perde V, 600. dize.

5 J. Prévot (ed.), *Libertins du XVII. Siècle*, agy., mükemmel bir estetik sunumdur bu bağlamda, s. 1672-1680.

6 E. Shorter, *The Making of the Modern Family*, agy.; L. Stone, *The Family, Sex and Marriage in England*, agy., Bu iki yapıtın G.R. Quaife tarafından eliştirisi: *Wanton Wenches and Wayward Wives*, agy., s. 243-248.

7 *Les Secrets de l'amour et de Vénus* adıyla yeni basımı yapılmıştır, Paris, Cercle du livre précieux, 1959.

8 Jean-Louis Flandrin, *Un temps pour embrasser: aux origines de la morale sexuelle occidentale (VIe-XIe siècle)*, Paris, Éd. du Seuil, 1983, s. 124-127.

9 Pierre Boaistuau, *Le Théâtre du Monde (1558)*, eleş. bas. Michel Simonin, Cenevre, Droz, 1981, s. 59 *ve devamı* ve 100-105 (dili belli ölçüde günümüz Fransızcasına uyarlanmıştır).

10 R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., böl.II, "Au milieu des dames"; S. Hanley, "Engendering the state", alıntı yapılan yazı.

11 Robert Muchembled, *Une histoire du diable (XIIe-Xxe siècle)*, Paris, Éd. du Seuil, 2000, özellikle I. Böl.

12 S.F. Matthews-Grieco, *Ange ou diablesse?*, agy.

13 Jean Eustache'ın bir filminin adı ve konusudur bu: *Le Maman et la Putain* (Anne ve Orospu; 1973. Bernadette Lafont, Jean-Pierre Léaud ve Françoise Lebrun). Kahraman iki aşk, iki kadın tipi, biri anaç öbürü hazcı ve içkiye düşkün kadın arasında duraksar. Filmde 1960'lı yıllarda yaşanan dönüşümlerden sonra eski erkek çifte standardı modelinden kopuş başarıyla canlındırılır (bkz. böl. 6).

14 J.-L. Flandrin, *L'Eglise et le Contrôle des naissances*, agy.; John T. Noonan, *Contraception et mariage*, Paris, Cerf, (Amerika'da I. Bas. 1966).

15 Bu kavramların ayrıntılı sunumu için bkz. R. Ruchembled, *Le Temps des supplices*, agy., s. 135 ve 139-145.

16 Kadınların işledikleri suçlar, özellikle hamileliği gizleme ve büyücülük konusunda bkz. R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., böl. 2 ve 7.

17 Tecavüz ve zina konusunda daha ayrıntılı bir analiz için bkz. R. Muchembled, *Passions de femmes*, agy., s. 76-81.

18 Gilles Deregnaucourt ve Didier Poton, *La vie religieuse en France au XVIe-XVIIIe siècles*, Paris, Ophyrs, 1994, papaz kurulları toplantı raporları, s. 263-273.

19 G.R. Quaife, *Wancton Wenches and Waywaard Wives*, agy., s. 38-43.

20 N. Elias, *La civilisation des moeurs*, agy.; M. Bakhtine, *L'Oeuvre de François Rabelais*, agy.

21 L. Stone, *The Family, Sex and Marriage in England*, agy., s. 627-631.

22 G.R. Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives*, agy., s. 193 ve 248.

23 Agy., s. 25 ve 29.

24 R. Muchembled, *La Violence au village*, agy., s. 31-32 ve 398-399.

25 John Addy, *Sin and Society in the Seventeeth Century*, Londra, Routledge, 1989: Chester piskoposluğuyla ilgili olarak aynı tip verilere göre ilgili sonuçlar (özellikle bkz. s. 112-158. Martin Ingram, *Church Courts, Sex, and Marriage in England, 1570-1640*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987: Wiltshire'la ilgili olarak belgelerin önemini gösterirken bir yandan da Quaife'in bütüncül görüşünü tarihten çok ahlaka yakın argümanlarla eleştirir (s. 159-161). Peter Laslett (*Family Life and Illicit Love in Earlier Generations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977) gibi demografların çok sıkı bir kişisel disiplinle ilgili düşüncesi cinsellik üstüne o kadar püriten olmayan yeni kaynaklar ve tarihsel bakışlar keşfedilmesine rağmen birçok araştırmacıya bir dogma gibi gelir. Londra kiliselerinden kalan arşivler de Laura Gowing tarafından yeni bir bakış açısıyla incelenmiştir: kadın gözüyle zina konusunda bkz. *Domestic Dangers*, agy, özellikle s. 180-231. Fransızca konuşulan ülkeler bağlamında Meurthe vadisi ve Saint-Dié çevresi adli belgelerine göre Somerset'daki kadar "ahlakdışı" bir cinsel yaşamın anlatıldığı gözlemler için bkz. Jean-Claude Diedler, *Démons et sorcières en Lorraine. Le bien et le mal dans les communautés rurales de 1550 à 1660*, Paris, Éd. Messene, 1996, s. 28-32 (özellikle "yatmış olduğum bütün kadınlar ve kızlar el ele tutuşsalardı 15 km uzaktaki Vieux Marché'ye kadar uzanırlardı" diyen Gérard Grivel'in zinaları ve övünmeleri), 36-37 (baba-kız arasında ensest ilişki), 63 (sık rastlanan kadın sadakatsizlikleri) vb.

26 G.R. Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives*, agy., s. 56-58. Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş yeni baskısına rağmen klasik bir köyde cinsellik vizyonu konusunda bkz. P. Laslett, *The World We Have Lost: Furter Explored*, agy.

27 Pierre Goubert, *La vie quotidienne des paysans au XVII. siècle*, Paris, Hachette, 1982, s. 93. Ayrıca bkz. J. Dupâquier (yön.), J.-P. Bardet ve *arkadaşlarının* işbirliğiyle, *Histoire de la population française*, agy.

28 G.R. Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives*, agy., s. 181-183, 186 ve 249.

29 Agy., s. 175-177.

30 Bekâr gençlerde eşcinsellik ve mastürbasyon konusunda bkz. Jean-Louis Flandrin'in çalışmaları.

31 G.R. Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives*, agy., s. 165-169.

32 Agy., s. 124-142, 171 ve 246.

33 Agy., s.146-158 (Bu dişi altkültürüne Chester piskoposluk bölgesinde de rastlanır: bkz. J. Addy, *Sin and Society in the Seventeenth Century*, agy., s.138, Northenden'deki hizmetçi kadın Ann Savage).

34 Agy., s. 119-121 ve 171-172.

35 Roger R. Bougard, *Erotisme et amour physique dans la littérature française du XVIIIe siècle*, Paris, Gaston Lachurié, 1986: uzun bir liste, s. 193-198. Günümüz Fransızcasına uyarlanmıştır.

36 Alan Viala, *Naisance de l'écrivain. Sociologie de la littérature à l'âge classique*, Paris, Éd. de Minuit, 1985; Arlette Jouanna, *Le Devoir de révolte. La noblesse française et la gestation de l'Etat moderne, 1559-1661*, Paris, Fayard, 1989.

37 J. Prévot (ed.), *Libertins du XVIIe siècle*, agy., s.1672-1680; ve Frédéric Lachèvre'in çalışmaları, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. VII, *Mélanges*, Paris, H.Champion, 1920, yeni bas. Cenevre, Slatkine, 1968, s. 90-91 ve 116-121.

38 Jean-Pierre Dubost, *L'Académie des dames ou la Philosophie dans le boudoir du Grand Siècle*, Arles, Éd. Philippe Picquier, 1999.

39 R.R. Bougard, *Erotisme et amour physique dans la littérature française du XVIIe siècle*, agy., s.12-13 ve 78-79.

40 Frédéric Lachèvre, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. VI, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau*, III, *Les Chansons libertines de Claude de Chouvigny, baron de Blot-l'Eglise (1605-1655)*...yer yok (Paris), 1919, s. XXVI-XXIX, 12, 16 ve 20.

41 R.R. Bougard, *Erotisme et amour physique dans la littérature française du XVIIe siècle*, agy., s.13 ve 182.

42 Agy., s. 142.

43 Agy., s. 181-184.

44 J. Prévot (editör), *Libertins du XVIIIe siècle*, agy., s. 1124-1126 ve 1128.

45 Agy., s. 1129 ve 1136.

46 Agy., s. 1147-1202 (aşağı çekilen ruh konusu s.1186).

47 T. Laqueur'ün tezi, *Making Sex*, agy.

48 Robert Shoemaker, *Gender in English Society, 1650-1850: the Emergence of Seperate Spheres*, Londra, New York, Longman, 1998, s. 9. Ayrıca bkz. Thomas Laqueur, "Orgasm, generation, and the politics of reproductive biology", R. Shoemaker ve M. Vincent (ed.), *Gender and History in Western Europe*, agy. s. 112 içinde. Ve David M. Turner, *Fashioning Adultery: Gender, Sex, and Civility in England, 1660-1740*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

49 Michael Roacke, *Forbidden Friendships: Homosexuality and Male Culture in Renaissance Florence*, Oxford, Oxford University Press, 1996, s. 234-235.

50 Agy., s. 235.

51 Bkz. ileride bölüm 4, Londra ve Paris üstüne.

52 René Pintard, *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle*, Paris, Boivin; genişletilmiş yeni bas. Cenevre, Slatkine, 1983, s. 22-25.

53 Agy., s. 440 ve 576.

54 J. Prévot (ed.), *Libertins du XVII siècle*, agy., s. 1221-1246, Théophile ve davasıyla ilgili belgeler üstüne notlar. Frédéric Lachèvre, *Le libertinage devant le Parlement de Paris. Le Procès du poète Théophile de Viau (11 juillet 1623-1er septembre 1625)*, 2

c., Paris, H.Champion, 1909, ve *Le Libertinage au XVIIe siècle. Une seconde révision des oeuvres de Théophile de Viau*, Paris, H. Champion, 1911, her iki kitap da tekrar basılmıştır, Cenevre, Slatkine, 1968.

55 F. Lachèvre, *Le libertinage au XVIIe siècle*, c. VI, *Les Chansons libertines de Claude de Chouvigny, baron de Blot-l'Eglise*, agy., s. XXVII, 19 ve 22.

56 Agy., s. XXVII.

57 Frédéric Lachèvre, *Le libertinage au XVIIe siècle*, c. II, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau*, I, *La Vie et les Poésies libertines inédites de Des Barraeux (1599-1673), Saint-Pavin (1595-1670)*, Paris, H. Champion, 1911.

58 F. Lachèvre, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. VII, *Mélanges*, agy., s. 90-121. Ve J.Prévot (ed.), *Libertins au XVIIe siècle*, agy., s. 1672; R.R. Bougard, *Erotisme et amour physique dans la littérature française du XVIIe siècle*, agy., s. 162 ve 173.

59 Anne Sauvy, *Livres saisies à Paris entre 1678 et 1701*, La Haye, Martinus Nijhoff, 1972, s. 33.

60 J. Prévot (ed.), *Libertins du XVIIe siècle*, agy., s. 1673.

61 Frédéric Lachèvre, *Le libertinage au XVIIe siècle*, c. V, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau, Les Oeuvres libertines de Claude Le Petit, Parisien brûlé le 1er septembre 1662, précédées d'une notice biographique*, Paris, E. Capioment et Cie, 1918.

62 David Foxon, *Libertine Literature in England*, New Hyde Park (New York), University Books, 1965, s. 48.

63 Bkz. Michel Jeanneret'nin mükemmel çalışması *Eros rebelle. Littérature et dissidence à l'ère classique*, Paris, Éd. du Seuil, 2003.

64 Bu konuyla ilgili olarak bkz. R. Muchembled, *La Société policée*, agy., böl. IV, s. 123-180.

65 Lynn Hunt (ed.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993, s. 30 ve 40.

66 D. Foxon, *Libertine Litterature in England*, agy., s. 5-6

67 L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., s. 21.

68 D. Foxon, *Libertine Literature in England*, agy., s. 52-63.

Üçüncü Kısım – Çevrimler – Kötülük ve Erdem (1700-1960)

Bölüm 4 – Aydınlanma Erotizmi

1 N. Elias, *La civilisation des moeurs*, agy.

2 M. Jeanneret, *Eros rebelle*, agy.

3 D. Foxon, *Libertine Literature in England*, agy., s. 43-44.

4 L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., giriş, s. 10-11, ve Margaret C.Jacob, "The materialist world of pornography", L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., s. 158-159 ve 182 içinde.

5 D. Foxon, *Libertine Litterature in England*, agy., s. 44 ve 49; Dale Underwood, *Etherege and the Seventeenth-Century Comedy of Manners*, New Haven, Yale University Press, 1957.

6 J.-L. Flandrin, *Le Sexe et l'Occident*, agy., s. 298.

7 M.C. Jacob, "The Materialist world of pornography", s183'deki alıntı; Kathryn Norberg, "The libertine whore: prostitution in French pornography from Margot to Juliette", L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., s. 229 ve 243 içinde.

8 Peter Wagner, *Eros Revived: Erotica of the Enlightenment in England and America*, Londra, Secker and Varburg, 1988, s. 7.

9 R. Muchembled, *La Société policée*, agy.

10 Jean-Marie Goulemot, *Ces livres qu'on ne lit que d'une main. Lecture et lecteurs de livres pornographiques au XVIIIe siècle*, Aix-en Provence, Alinea, 1991, s. 48-51.

11 Randolph Trumbach, "Erotic fantasy and male libertinism in Enlightenment England", L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., s. 226 içinde.

12 P. Wagner, *Eros Revived*, agy., s. 175; J.-M. Goulemot, *Ces livres qu'on ne lit que d'une main*, agy., s. 161-162.

13 Lynn Hunt, "Pornography and the French Revolution" L. Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, agy., s. 302-304 ve 339 içinde. Ayrıca bkz. P. Wagner, *Eros Revived*, agy., s. 246-247 (Ronald Paulson'un çalışmalarında alıntı, *Representations of Revolution, 1789-1820*, New Haven, Yale University Press, 1983; yapıt dönemin siyasal şiddeti ve pornografinin ahlaksal başkaldırısı arasında ilişki kurar).

14 *Justine ou les Malheurs de la vertu*, 1791; *La Philosophie dans le boudoir*, 1795.

15 J.-M. Goulemot, *Ces livres qu'on ne lit que d'une main*, agy., s. 43-47 ve figür A. Kitabın kapağında gravürün röprodüksiyonu bulunur.

16 P. Wagner, *Eros Revived*, agy.

17 David Cressy, "Literacy in context: meaning and measurement in early modern England", John Brewer ve Roy Porter (ed.), *Consumption and the World of Goods*, Londra-New York, Routledge, 1993, s. 313-314 içinde.

18 P. Wagner, *Eros Revived*, agy., s. 22-23.

19 Agy., s. 26-27.

20 Agy., s. 48-49 ve 58-59.

21 Agy., s. 80.

22 Agy., s. 92-93.

23 Agy., s. 114-115.

24 Bkz. ileride "Şeytani yaşamöyküleri".

25 P. Wagner, *Eros Revived*, agy., s. 160-161.

26 Agy., s. 220.

27 David Kerr Cameron, *London's Pleasures: from Restoration to Regency*, Stroud, Sutton, 2001, özellikle s. 17, 82 ve 141; Roy Porter ve Lesley Hall, *The Facts of Life:*

the Creation of Sexual Knowledge in Britain, 1650-1950, New Haven, Yale University Press, 1995, s. 22, 25 ve 31.

28 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 16. Ayrı dünyalar konusunda bkz. Leonore Davidoff ve Catherine Hall, *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780-1850*, Londra, Hutchinson, 1987

29 Roy Porter, "Material pleasures in the consumer society" Roy Porter ve Marie Mulvey Roberts (ed.), *Pleasure in the Eighteeneth Century*, Basingstoke (Hampshire), Macmillan, 1996, s.34-35 içinde.

30 Bernad de Mandeville, *La Fable des abeilles, ou les Fripons devenus honnêtes gens, avec le commentaire où l'on trouve que les vices des particuliers tendent à l'avantage du public, traduit de l'anglais sur la sixième édition*, Londra, J.Nourse, 1750. Bkz. Paulette ve Lucien Carrive'in gerçekleştirdikleri yayın *La Fable des abeilles*, 2 c., Paris, Vrin, c. I, 1974 (yeni bas., 1998), c. II, 1991.

31 Roy Porter, "Enlightennement and pleasure", R. Porter ve M.M. Roberts (ed.), *Pleasure in the Eighteenth Century*, agy., s. 5, 8-13 ve 18 içinde.

32 R. Mauzi, *L'Idée du bonheur dans la littérature et la pensée française du XVIIIe siècle*, agy., s. 16, 21 ve 179.

33 Agy., s. 386-387.

34 Agy., s. 398-399 ve 413-417.

35 Carol Houlihan Flynn, *The Body in Swift and Defoe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s. 49.

36 R. Mauzi, *L'Idée de bonheur dans la littérature et la pensée française du XVIIIe siècle*, agy., s. 417, 422, 430-431 ve 646.

37 Anne Fillon, *Les Trois bagues au doigt: amours villageoises au XVIIIe siècle*, Paris, R. Laffont, 1989.

38 J.-L. Flandrin, *Le sexe et l'Occident*, agy., s. 84-85 ve 94-95.

39 Agy.,s. 30.

40 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 65-90'da bu konunun ayrıntılı bir analizi vardır. Özellikle bkz. s. 36, 66, 69 ve 76.

41 Théodore Tarczylo, *Sexe et liberté au siècle des Lumières*, Paris, Presses de la Renaissance, 1983, s. 82-85.

42 Agy., s. 71-73.

43 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 407.

44 Agy., s. 29 ve 340. Çifte standart çok sayıda Anglosakson yapıtında özellikle aktarmış olduğumuz Randolph Trumbach ve Robert Shoemaker'in yapıtlarında anlatılmıştır, buna karşılık Fransa'da tarihçiler pek ilgili gözükmemişlerdir bu konuyla.

45 R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy., s. 384-385.

46 Philippe Ariès, *L'Enfant et la Vie familiale sous l'Acien Régime*, Paris, Plon, 1960.

47 R. Shoemaker, *Gender in English Society*, agy., s. 66-67.

48 R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy., s. 111, 196, 275, 392, 422 ve s.430 (Üç Londra kuşağıyla ilgili olarak).

49 Bkz. A.Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 339, ve Rictor Norton, *Mother Clap's Molly House: the Gay Subculture in England, 1700-1830*, Londra, GMP, 1992.

50 David M. Turner, *Fashioning Adultery. Gender, Sex and Civility in England, 1660-1740*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 5, 15, 96, 115, 127, 197 ve 202-203.

51 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 400 ve 407.

52 N. Elias, *La Civilisation des moeurs*, agy.

53 Ludmilla J. Jordonava, *Sexual Visions: Images of Gender in Science and Medicine between Eighteenth and Twentieth Centuries*, Madison, University of Wisconsin Press, 1993.

54 A. Fletcher, *Gender, Sex, and Subordination in England*, agy., s. 383 (doğrulamalar ve tamamlayıcı bir Anglosakson kaynakça).

55 T. Trumbach'ın düşüncesi, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy., Bkz. yukarıda böl. I.

56 Agy., s. 394.

57 Michel Rey'in mükemmel araştırmalarına rağmen: "Police et sodomie à Paris au XVIIe siècle: du péché au désordre", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, c. 29, 1982, s. 113-124.

58 Yukarıda, böl. 3.

59 R. Muchembled, *Le Temps des supplices*, agy., s. 140.

60 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 7 ve 42.

61 Jean Mainil, *Dans les règles du plaisir... Théorie de la différence dans le discours obscène romanesque et médical de l'Ancien Régime*, Paris, Éd. Kimé, 1996, s. 176.

62 Jos Van Ussel'in iddia ettiği gibi (*Histoire de la répression sexuelle*, Paris, R. Laffont, 1972, s. 199) seksen baskı yapmamıştır.

63 R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy., s. 63-65; T. Tarczylo, *Sexe et liberté au siècle au siècle des Lumières*, agy., s. 108-109. Ayrıca bkz. J. Van Ussel, *Histoire de la répression sexuelle*, agy.

64 R. Shoeamaker, *Gender in English Society*, agy., s. 67; R. Trumbach, "Erotic fantasy...", adı geçen yazı, s. 266.

65 T. Tarczylo, *Sexe et liberté au siècle des Lumières*, agy., s. 112-113 ve 228-229. Yazar, Tissot'nun çalışmasının Fransa'da ancak 1792'de yayınlanabildiğini söylüyor ama 1764'de sözde Lausanne'da gerçekleşen üçüncü baskı gizlice Paris'te yapılmıştır (Jean Stengers ve Anne Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, Brüksel, ULB, 1984; yeni bas. Le Plessis-Robinson, Institut Synthélabo pour le progrès de la connaissance, 1998, s. 76).

66 Agy., istatistik tablosu, s. 297.

67 Samuel-Auguste Tissot, *Onanism, or a Treatise upon the Discorders Produced by Masturbation: or the Dangerous Effects of Secret and Excessive Venery*, Londra, for Varenne, 1761.

68 J. Mainil, *Dans les règles du plaisir...*, agy., s. 184-191.

69 Agy.,s. 194-197.

70 Agy., s. 198-199.

71 Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 92-93.

72 Anne-Louise-Germaine de Staël, *De l'influence des passions sur le bonheur des individus et des nations*, Lausanne, J.Mourer, 1796. Beni bu metne yönlendirilen Veit Elm'e teşekkür ediyorum.

73 Philipe Lejeune, *L'Autobiographie en France*, Paris, A.Colin, 1971. *Le Pacte autobiographique*, Paris, Éd. du Seuil, 1975. Gisèle Mathieu-Castellani, *La Scène judiciaire de l'autobiographie*, Paris, PUF, 1996.

74 R. Muchembled, *La société policée*, agy., s. 122. Bu temaların tamamı hakkında, bkz. yukarıda, böl. 2 ve 3.

75 Philip Rawlings, *Drunks, Whores and Idle Apprentices. Criminal Biographies of the Eighteenth Century*, Londra, Routledge, 1992, s. 18-19, 22 ve 40-41.

76 Agy., s. 23.

77 C.H. Flynn, *The Body in Swift and Defoe*, agy., s. 5-6 ve 25. Fransa'yla ilgili olarak Richard Etlin, *The Architecture of Death: the Transformation of the Cemetery in Eighteenth-Century Paris*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1984.

78 C.H. Flynn, *The Body in Swift and Defoe*, agy., s. 26-27.

79 John M.A. Preston, *The Created Self: the Reader's Role in Eighteenth-Century Fiction*, Londra, Heinemann, 1970, s. 7 ve 13.

80 Pascal Bastien, *Le Spectacle pénal à Paris au XVIIIe siècle*, Robert Muchembled ve Claire Dolon'un yönetiminde hazırlanan tez, Paris-Nord Üniversitesi ve Laval Üniversitesi, Québec, 2002. Yazar Seuil yayınları için bir ölüm ve işkence cezası kitabı hazırlamaktadır.

81 François du Sorbier, "De la potence à la biographie, ou les avatars du criminel et de son image en Angleterre (1680-1740)", *Etudes anglaises*, c. 32, 1979, s. 257-271 (doktora tezinden, *Récits de gueuserie et biographies criminelles de Head à Defoe*, 1977'de Paris VII Üniversitesinde savunulan bir tezdir).

82 Agy., s. 266-271.

83 Michael Mascuch, *Origins of the Individualist Self: Autobiography and Self-Identity in England, 1591-1791*, Cambridge, Polity Press, 1997, s. 180-181.

84 Lincoln B. Faller, *Turned to Account. The Forms and Functions of Criminal Biography in Late Seventeeth-and Early Eighteenth-Century England*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, s. x-xi.

85 Agy., s. 70-73.

86 Agy., s. 211-215.

87 Agy., s. 225.

88 N. Elias, *La Civilisation des moeurs*, agy. Michel Foucault birçok yapıtta aynı olguyu kendisine özgü daha karamsar bir üslupla işlerken "gözetim altında tutma ve cezalandırma" gücüne bağlar.

89 L.B. Faller, *Turned to Account*, agy., s. 191-193.

90 Lincoln B. Faller, *Crime and Defoe. A New Kind of Writing*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s. 6-8.

91 John Brewer, *The Pleasures of the Imagination: English Culture in the Eighteenth Century*, Londra, Harper Collins, 1997, s. XXII-XXIII, 82-85, 111, 180-181 ve 194.

92 Agy., s. 262-263 ve 270-273

Bölüm 5 – Victoria Dönemi Örtülerinin Altında (1800-1960)

1 Peter Gay, *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud*, 5 c., New York, Oxford University Press, 1984-1998: c. I, *Education ou the Senses;* c. II, *The Tender Passion;* c. III, *The Cultivation of Hatred;* c .IV, *The Naked Heart;* c. V, *Pleasure Wars*. Tanım bütünün sentezini yapmaya yönelik V. cildin girişinde yer alır.

2 P. Gay, agy., c. V, s. 138 ve 238-241.

3 N. Elias, *La civilisation des moeurs*, agy.

4 Richard Sennett, *Les Tyrannies de l'intimité*, Paris, Éd. du Seuil, 1979. *Autorité*, Paris, Fayard, 1981.

5 R. Sennett, *Les Tyrannies de L'intimité*, agy., s. 32, 130, 137 ve 275.

6 Staffe (baronne), *Usages du monde. Règles du savoir-vivre dans la société moderne*, Paris, Flammarion, gözden geçirilmiş, düzeltilmiş ve genişletilmiş basım, 1899. Bir kadın adı ve soyluluk ünvanı kullanılması bu tür elkitaplarına inandırıcılık kazandırır ve günümüzde de geçerlidir bu. Bkz. R. Muchembled, *La Société policée*, agy. böl. 6.

7 R. Sennett, *Les Tyrannies de l'intimité*, agy., s. 145 ve 202.

8 Tıbbın 19. yüzyılda yeni bir din gibi görülmesi olgusu Hilary Putnam'la ortaya ortaya çıkmıştır: *Reason, Truth and History*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s. 185. Sander L.Gilman, *Sexuality: an Illustrated History. Representing the Sexual in Medecine and Culture from the Middle Ages to the Age of AIDS*, New York, Wiley, 1989, s. 9; burada söz konusu tez ayrıntılandırılırken yazarın tıbbın içinde kök saldığı kültürle biçimlendirildiğini söylerken haklı olduğu kabul edilmiştir. Ronald Pearsall, *The Worm in the Bud: the World of Victorian Sexuality*, Londra, Weidenfeld and Nicholson, 1969, s. XII; bu metinde de yazar kibirli insanlar olarak nitelediği hekimleri inançlı bir orta sınıf üstünde nasıl etkili olduklarını belirtir.

9 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 202-203.

10 S.L. Gilman, *Sexuality: an Illustrated History*, agy., s. 3

11 T. Laqueur, *Making Sex*, agy., s. 149-150 ve 191-192.

12 Steven Marcus, *The Other Victorians: a Study of Sexuality and Pornography in Mid-Nineteenth-Century England*, New York, Basic Books, 1966, s. 2-3 ve 29-31.

13 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 202-203 ve 212-213.

14 Anne-Marie Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve: la sexualité des Français au quotidien, 1850-1950*, Paris, Aubier, 1996, s. 84-85, çeşitli örnekler; R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 345.

15 Annie Stora-Lamarre, *L'Enfer de la IIIe République: censeurs et pornographies (1881-1914)*, Paris, Imago, 1989, s. 183.

16 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 104-106 ve 350-351.

17 *Ma vie secrète. Servantes et filles de ferme*, Fr. Çev. Mathias Pauvert, Paris, La Musardine, 1994, s. 112-113.

18 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 412-413 ve 423.

19 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 89 ve 94.

20 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 422.

21 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy. Bu kitabın bir bölümü korkulara, özellikle cinsel hastalık korkularına ayrılmıştır, s. 109 ve devamı. Ve Alain Corbin da anksiyeteden söz eder: *Les Filles de noce: misère sexuelle et prostitution, XIX e et XXe siècles*, Paris, Aubier, 1978, s. 52-53 ve 368-369.

22 R. Persall, *The Worm in the Bud*, agy., s. XII ve 416 (Victoria cinsellik psikolojisine ayrılmış bölüm "anksiyete" sözcüyle başlar); S. Marcus, *The Other Victoriens*, agy., s. 17 ve 22.

23 Ellen Bayuk Rosenman, *Unauthorized Pleasures: Accounts of Victorian Erotic Experience*, Ithaca (N.Y.), Cornell University Press, 2003, s. 13.

24 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 22 ve 273.

25 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. XIV.

26 Agy., s. 15 ve 186.

27 A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 285 (altı yazar tarafından çizilmiştir).

28 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 3 ve 9; R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Live*, agy., s. 132.

29 *Civilized morality* kavramı 20. yüzyıl başında ABD'de Vern L. Bullough tarafından ortaya atılmıştır: "The Development of sexology in the USA in the early twentieth century", Roy Porter ve Mikulas Teich (ed.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of the Attitudes to sexuality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994 içinde, s. 303-304.

30 A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 313.

31 Renate Hauser, "Krafft-Ebing's psychological understanding ou sexual behaviour" R. Porter ve M. Teich (ed.), *Sexual Knowledge, Sexual Science*, agy. içinde, s. 210, 217. *Psychopathia Sesualis: a Medico-Florensis Study*'nin Latinceden çevrilen

ilk İngilizce basımı (sansürsüz) 1963 tarihlidir (Richard von Krafft-Ebingin; New York, Putnam).

32 R. Porter ve L. Hall'ın formüle ettikleri tez: *The Facts of Life*, agy., s. 275.

33 Catherine Gallagher ve Thomas Laqueur (ed.), *The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nineteenth Century*, Berkeley, University of California Press, 1987, s. VIII. Ayrıca bkz. aynı cilt içinde Thomas Laqueur, "Orgasm, generation, and the politics of reproductive biology", s. 1-41: 1990'da *Making Sex*, agy., s. 149-243'de sunduğu argümanların özeti.

34 Alain Corbin, "Commercial sexuality in nineteenth-century France: a system of images and regulations" C. Gallagher ve T. Laqueur (ed.), *The Making of the Modern Body*, agy. içinde, s. 210-211.

35 R. Muchembled, *Une histoire du diable*, agy., s. 136-147.

36 Jean-Paul Aron ve Roger Kempf, *Le Pénis et la Démoralisation de l'Occident*'dan alıntı, Paris, Grasset, 1978; yeni basımı daha akademik ve daha az kışkırtıcı bir adla basılmıştır: *La Bourgeoisie, le Sexe et l'Honneur*, Brüksel, Camplexe, 1984, s. 170.

37 Agnolo Bronzino, *Vénus, Cupidon, la Folie et le Temps*, 1545'e doğru, Londra, National Gallery.

38 S.L. Gilman, *Sexuality: an Illustrated History*, agy., s. 48-49.

39 Bkz. yukarıda, böl.4 ve Thomas Laqueur, *Solitary Sex: a Cultural History ou Masturbation*, New York, Zone Books, 2003, s. 25, 32, 84 ve 179 (Fr. çev., *Le Sexe en solitaire. Contribution à l'histoire culturelle de la sexualité*, Paris, Gallimard, 2005).

40 Thomas Laqueur, agy., s. 39'da çeşitli dillerde otuz beşi Fransızca altmış bir baskıdan söz eder, ayrıca yapıtın kısaltılmış Latince baskıları ve uyarlamaları da da vardır.

41 Agy., s. 206, Tissot'nun kitabı *L'Onanisme; ou dissertation physique sur les maladies produites par la masturbation . Nouvelle édition annotée d'après les nouvelles observations par les docteurs Gottlier, Vogler, etc.*'den (Paris, Chez les Marchands de nouveautés, 1836).

42 J. Stengers ve A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., *addenda*'larda alıntılar, s. 196.

43 S.L. Gilman, *Sexuality: an Illustrated History*, agy., s. 270 ve 286 nolu illüstrasyon (söz konusu yazı T.D. Savill tarafından kaleme alınmıştır: "Hysterical skin symptoms and eruptions", *The Lancet*, 20 Ocak 1904.)

44 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 39-41.

45 Agy., s. 159; R. Porter ve M. Teich (ed.), *Sexual Knowledge, Sexual Science*, agy., s. 150; P. Wagner, *Eros Revivied*, agy.

46 Bkz. yukarıda, böl. 4, n. 60.

47 S.L. Gilman, *Sexuality: an Illustrated History*, agy., Karındeşen Jack'la ilgili illüstrasyonlar (260 ve 271-282).

48 A. Stora-Lamarre, *L'Enfer de la IIIe République*, agy., s. 39 ve 69.

49 Konuyla ilgili en iyi yapıtı T. Laqueur yazmıştır: *Solitary Sex*, agy. J. Stengers ve Van Neck'in kitabı *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., betimlemelerle sınırlıdır genellikle ve cinsellik karşıtı "burjuva" takıntılarını irdelemez. Ayrıca bkz. J. Van Ussel'in daha eski çalışması: *Histoire de la répression sexuelle*, agy.

50 J. Stengers ve A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., s. 17 ve *Livre sans titre*'in 1844 baskısından kopya edilen levhalar.

51 Agy., s. 16-17.

52 Agy., s. 118-119.

53 Agy., s. 22-23; R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., 12 ve 13 nolu illüstrasyonlar, s. 146-147 (Milton'dan alınmıştır); P. Gay, *The Bourgeois Experience*, c. I, *Education of the Senses*, agy., s. 182'deki illüstrasyonlar (Milton ve Mathieu firması katalogu, 1904).

54 J. Stengers ve A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., s. 122-125.

55 Agy., s. 127; R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 147 (İngiltere'de klitoridektomi konusu).

56 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 149, 160 ve 282-283.

57 J. Stengers ve A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., s. 134-135, 142-143, 160-163 ve 177. Ayrıca bkz. ileride, böl.6.

58 J. Stengers ve A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, agy., *addenda*, s. 198-199.

59 E. Sullerot (yön.), *Le Fait féminin*, agy., Evelyne Sullerot, Jean-Paul Aron ve Michelle Perrot arasında tartışma, s. 443-444. İngiltere konusunda bkz. R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 425.

60 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 250-251, 258-259 ve 264-265.

61 Agy., s. 258-259. Fahişelik teması İngiltere'de çok fazla işlenmiştir: Judith Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, Class, and the State*, Cambridge, Cambridge University Press, 1980 ve *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late Victorian London, Chicago*, University of Chicago Press, 1992. Ayrıca bkz. Jeffrey Weeks, *Sexuality and its Discontents*, Londra, Routledge and Keagan Paul, 1985; Michael Mason, *The Making of Victorian Sexuality*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

62 A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 18-19. Bu bağlamda Paris'in daha önceki durumunu Erica-Marie Benabou anlatmıştır: *La Prostitution et la Police des moeurs au XVIIIe siècle*, önsöz Pierre Goubert, Paris, Perrin, 1987.

63 Agy., s. 24-25.

64 M. Foucault, *Surveiller et punir*, agy.

65 A. Corbin, *Les filles de noce*, agy., s. 26-27, 42-43, 50-53 ve 194. Londra'da, 19. yüzyıl ortalarında polis istatistiklerinde *düzenli düzensiz* fahişe ayrımı yapılmış olduğu görülür: R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 276.A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 200-205.

66 A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 200-205.

67 *Ma vie secrète. Servantes et filles de ferme*, agy., s. 146-147.

68 A. Corbin, *Les filles de noce*, agy., s. 249, 278, 284-285 ve 296-297.

69 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 277. Ayrıca bkz. R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 224-225 (*Contagious Diseases Acts*'ın başarısızlığı) ve s. 231 (1905-1909'de frengi tedavisi üstüne).

70 Joris-Karl Huysmans, *En Ménage*, Paris, G. Charpentier, 1880.

71 A. Corbin, *Les filles de noce*, agy., s. 368-369, 386-387, 394-395 ve 405. Ayrıca bkz. A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 109.

72 A. Corbin, *Les filles de noce*, agy., grafik s. 172 ve s. 506-507.

73 *My Secret Life*, 2 c., New York, Grove Press, 1966 (LXIII-2359 s.), *Ma vie secrète*, Fransızca tam metin çev. Mathias Pauvert, 5 c., Paris, Stock, 1994-2001 ve özetler *Ma vie secrète. Servantes et filles de ferme* agy. Yapıt S. Marcus tarafından değerlendirilmiş ve ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir (*The Other Victorians*, agy.). Marcus ve kendisinden sonraki yorumcuların çoğu gerçek bir itiraf gibi görmüşlerdir yapıtı. P. Gay ise bu bağlamda Victoria döneminde yaşayan hayali bir erotikten söz ederken (*The Bourgeois Experience*, c. I, *Education of the Senses, agy.*, s.468) düşüncelerini destekleyecek gerçek argümanlar sunamaz.

74 *My Secret Life*, agy., c. I, önsöz, s. 7.

75 Agy., c. I, s. XVI-XVII, yazarın önsözü; S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 82-83 ve 111-114.

76 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 115; E.B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 168-169

77 Bkz yukarıda, n. 67.

78 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 120; E.B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 171.

79 *My Secret Life*, agy., c. II, s. 2193 (bu konuyla ilgili bir sahne).

80 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 150, 155, 158-159, 164, 172 ve 176; E.B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 175, 183 ve 186-188. Eşcinsel deneyimin tam öyküsü için bkz. *My Secret Life*, agy., c. II, s. 1533-1548.

81 *My Secret Life, agy.*, c. I, s. 243 ve 943.

82 Agy., c. II, s. 1544.

83 Agy., c. II, s. 1504-1505 (Altını Walter çizmiştir); E.B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 194-196.

84 Agy., c. I, s. XXXV, G. Legman'ın önsözü.

85 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 182-185.

86 Lisa Z. Sigel, *Governing Pleasures. Pornography and Social Change in England, 1815-1914*, New Brunswick (New Jersey), Rutgers University Press, 2002.

87 R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 152-153.

88 R Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 364-365 ve 415; S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 34-35 ve 163. Ayrıca bkz. P. Gay, *The Bourgeois Experience*, c. I, *Education of the Senses*, agy., s. 358-359.

89 S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., s. 272-273 ve 283-284.

90 Agy., s. 34 ve s. 38, n. 4; A. Stora-Lamarre, *L'enfer de la IIIe République*, agy., s. 14-15.

91 Bkz yukarıda, böl.3.

92 A. Stora-Lamarre, *L'Enfer de la IIIe République*, agy., s. 24-25.

93 Agy., s. 36-37.

94 Agy., s. 24 ve 39.

95 Agy., s. 70-71, 132-133 ve 158-159.

96 Agy., s. 192-193, 204-205 ve 211.

97 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 289.

98 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 78.

99 Agy., s. 30, 38, 40-41 ve 102-103; R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 238 ve 250; J.-P. Aron ve R. Kempf, *La Bourgeoisie, le Sexe et l'Honneur*, agy., s. 62-63.

100 Üstte, böl. 1 ve 4.

101 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 41-47; J.-P. Aron ve R. Kempf, *La Bourgeoisie, le Sexe et l'Honneur*, agy., s. 84-85.

102 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 448.

103 Bkz. yukarıda, böl. 6.

104 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 448-451, Havelock Ellis'le ilgili olarak bkz. R. Porter ve L. Hall, *The Facts of Life*, agy., s. 160-161.

105 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 458-459.

106 J.-P. Aron ve R. Kempf, *La Bourgeoisie, le Sexe et l'Homme*, agy., s. 90; A.Stora-Lamarre, *L'enfer de la IIIe République*, agy., s. 35-36; A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 54-55.

107 R. Hauser, "Krafft-Ebing's pyschological understanding of sexual behaviour" adı geçen yazı, s. 210-211 ve 216-219.

108 R. Pearsall, *The Worm in the Bud*, agy., s. 328-335. Bu konuyla ilgili pornografik edebiyat üstüne bkz. S. Marcus, *The Other Victorians*, agy., böl.6, "A child is being beaten".

109 A. Corbin, *Les Filles de noce*, agy., s. 184-185.

110 *Ma vie secrète. Servantes et filles de ferme*, agy., s. 109.

111 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., 1850-1950 arası Fransa; Françoise Barret-Ducrocq, *L'Amour sous Victoria. Sexualité et classes populaires à Londres au XIX e siècle*, Paris, Plon, 1989.

112 F. Barret-Ducrocq, *L'Amour sous Victoria*, agy., s. 36 ve 240. Ayrıca bkz. üstte "Çıplaklık ve kılar".

113 Agy., s. 86, 108, 117, 130 ve 159.

114 Agy., s. 242 ve 244.

115 Agy., s. 117.

116 Üstte, böl.3, Somerset.

117 F. Barret-Ducrocq, *L'Amour sous Victoria*, agy., s. 181 ve 202.

118 Agy., s. 231-232.

119 Agy., s. 174.

120 E.B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 2.

121 E. Sullerot (yön.), *Le Fait féminin*, agy., s. 440-441, Evelyne Sullerot ve Michelle Perrot arasındaki tartışma.

122 A.-M. Sohn, *Du premier baiser à l'alcôve*, agy., s. 84-85.

123 Agy., s. 108.

124 Agy., s. 308.

125 Agy., s. 129, 131-134, 186-187 ve 224.

126 Agy., s. 308-309e.

127 L.J. Jordanova, *Sexual Visions*, agy., s. 158.

128 E. B. Rosenman, *Unauthorized Pleasures*, agy., s. 2.

129 King Vidor; Kirk Douglas, Jeanne Crain, Claire Trevor, 1955.

130 Desmond Morris, *La Clé des gestes*, Paris, Grasset, 1979, s. 221; 20. yüzyılda eteklerin boyu üstüne bir grafikle birlikte.

Dördüncü Kısım – Devrimler? – "Altmışlı yıllar"ın mirası

1 Roselyne Rey, *Histoire de la douleur*, Paris, La Découverte, 1993.

2 J. Mainil, *Dans les règles du plaisir..., agy.*

3 Marcel Gauchet, *Le Désenchantement du monde. Une histoire religieuse du politique*, Paris, Gallimard, 1985.

4 Jean-Claude Kaufmann, *Ego. Pour une sociologie de l'individu. Une autre vision de l'homme et de la construction du sujet*, Paris, Nathan, 2001.

5 Peter L. Berger (ed.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Grand Rapids, W.B. Eerdmans Pub. Co, 1999; Grace Davie, *Religion in Britain Since 1945: Believing without Belonging*, Oxford, Blackwell, 1994; Grace Davie ve Danièle Hervieu-Léger, *Identités religeuses en Europe*, Paris, La Découverte, 1996; Grace Davie (ed.), *Predicting Religion: Christian, Secular, and Alternative Futures*, Aldershot, Ashgate Pub., 2003.

6 Danièle Hervieu-Léger tarafından aktarılmıştır: *Croyances religieuses, morales et éthiques dans le processus de construction européenne*, Paris, La Documentation française, 2002, s. 11.

7 Danièle Hervieu-Léger, *Le Pèlerin et la converti. La religion en mouvement*, Paris, Flammarion, 1999.

8 D. Hervieu-Léger bu argümanları *Croyances religieuses...*, agy., s. 17'de geliştirmiştir.

9 François de Singly *ve* arkadaşları, *Libres ensemble: l'individualisme dans la vie commune*, Paris, Nathan, 2000.

10 James Davison Hunter, *Culture Wars: the Struggle to Define America*, New York, Basic Books, 1991.

11 Clifford Krauss, "Canada's view on social issues is opening rifts with the U.S.", *The New York Times*, 2 Aralık 2003.

12 Stephen Holden, "An Epicure's 15-course French feast", *The New York Times*, 12 Mart 2004.

13 Bu konuyla ilgili olarak bkz. genel sonuç.

Bölüm 6 – Zevk Çağı (1960'dan günümüze)

1 Sloganı yeni *quarter'* m (son emisyonlarında her eyaletin simgesi bulunan 25 cent'lik para birimi) tersinde yazılı olan "Erdem, Özgürlük, Bağımsızlık" olan Pennsylvania'da

2 Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy ve Clyde E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphie, W.B. Saunders Co, 1948; Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, Clyde E. Martin ve Paul H. Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, Philadelphia, W.B. Saunders Co, 1953. Veriler daha sonra Paul H. Gebhard ve Alan B. Jonnson tarafından büyük bir özenle doğrulanmış, kimi zaman düzeltilmiş, daha sonra yayınlanmıştır: *The Kinsey Data: Marginal Tabulations of the 1938-1963 Interviews Conducted by the Instutute for Sex Research*, Philadelphie, W.B. Saunders Co, 1979. Indiana üniversitesi Institute for Sex Rechaerch'de bu analizleri içeren 18.000 özel fiş bulunur. Kinsey 100.000 fiş hayalleri içindeydi... İlk başta tanınmış bir yabanarıları (*cynipidae*) tipi uzmanı olan kişiyle ilgili olarak bkz. James H. Jones'un olağanüstü ve çok eleştirel biyografisi : *Alfred Kinsey. A.Public/Private Life*, New York, W.W.Norton and Company, 1997; ayrıca bkz. Bill Condon'un *Kinsey filmi* (Liam Neeson ve Laura Linney; 2004, film Fransa'da bir yıl sonra *Docteur Kinsey* adıyla oynamıştır).

3 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 262.

4 Agy., s. 263-264.

5 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin ve P.H. Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, agy., s. 285 ve 324-325.

6 Bkz. yukarıda, böl.3.

7 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behevior in the Human Male*, agy., s. 264. Jocelyn Elders'le ilgili olarak bkz. Stephen Greenblatt, "Me, myself and I", *The New York Review of Books*, c. 56, no. 6, 8 Nisan 2004 (T. Laqueur'ün *Solitary Sex*, agy. ile ilgili olarak).

8 Andrew Jacobs, "Student sex case in Georgia stirs claims of Old South justice", *The New York Times*, 22 Ocak 2004. Marcus Dixon, savunma komitelerinin kendisisini destekleyen eylemleri sayesinde on sekiz ay hapis yattıktan sonra özgürlüğüne kavuşmuştur.

9 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 296.

10 Agy., s. 639 ve 656. Kinsey ölçeği çok bereketli bir literatüre konu olmuştur. Bu bağlamda başka sistemler de önerilmiştir ve özellikle Coleman, Bem, Klein, Shiverly ve DeCecco gibi adlardan söz edilebilir bu konuda. Bu sorunlar birçok Internet sitesinde tartışılır ve sözgelimi Kinsey ölçeğinin çok ayrıntılı bir eleştirel kaynakçayla birlikte verildiği *The Kinsey Institute for Research in Sex, Gender, and Reproduction* (Indiana üniversitesi) örnek verilebilir bu bağlamda: http://www.kinseyinstitute.org/resources/akhhscale.html.

11 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin ve P.H. Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, agy., s. 650-651.

12 Agy., s. 483.

13 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 313 ve 499.

14 Bkz. yukarıda böl.5.

15 S. Greenblatt, "Me, myself and I" anılan yazı.

16 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin ve P.H. Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, agy., s. 142, 174 ve 371.

17 Agy., s. 392-393.

18 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 366.

19 Şiddet, cinsel referanslar, dinsizlik, uyuşturucu ya da alkol için R (değerlendirmelere açıklayıcı bilgiler eklenir: Lars von Trier'nin *Dogville*'i 2004'de şiddet ve cinsellik içermesi dolayısıyla R sınıfında gösterilmiştir ve Quentin Tarantino'nun *Kil Bill, Volume 2*'si de dinsizlik, şiddet ve uyuşturucu gerekçeleriyle gene R sınıfında gösterilmiştir); bazı cinsel referanslar, hafiflikler ya da kaba mizah için PG (2004'de Gail Carson Levine'in bir Külkedisi versiyonu olan *Ella Enchanted*'ı kaba mizahı ya da bazı hafiflikleri dolayısıyla bu şekile kodlanmıştır); yetişkinlere yönelik konular bağlamında kaba ve cinsel mizah, dinsizlik, çıplaklık, açık saçık sahneler, uyuşturucu ve alkol kullanımı için PG-13(sözgelimi Emile Hirsch'ün *The Girl Next Door*' u ya da şiddet bağlamında Gérard Depardieu'nün *Bon Voyage*'ı).

20 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 367-369.

21 Bkz. üstte böl.3.

22 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin ve P.H. Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, agy., s. 262-263, özellikle n. 32-34.

23 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 577.

24 Lillian B. Rubin, *Erotic Wars: What Happened to the Sexual Revolution?*, New York, Farrar, Straus, and Giroux, 1990, s. 120-121.

25 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Bhevior in the Human Male*, agy., s. 559 ve 599.

26 Agy., s. 598-599 ve 602-603.

27 R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, agy. Bu konuyla ilgili olarak bkz. üstte böl. 1

28 Charlotte Davi Kasl, *Women, Sex, and Addiction: a Search for Love and Power*, New York, Ticknor and Fields, 1989, s. 208.

29 A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy ve C.E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, agy., s. 263.

30 William H. Masters ve Virginia E.Johnson, *Human Sexual Response*, Boston, Little, Brown, 1966.

31 *My Secret Life* ve Victoria çağının Walter'i konusunda bkz. yukarıda böl.5. Uzmanlara göre günümüzde özellikle çok şiddetli orgazmlar sırasında bazı kadınlar Skene bezlerinin ürettiği idrar olmayan bir sıvı boşaltabiliyorlar: Desmond Morris, *La femme nue*, Paris, Calmann-Lévy, 2005, s. 247-252.

32 W.H. Masters ve V.E. Johnson, *Human Sexual Response*, agy., s. 136-137.

33 T. Laqueur, *Solitary Sex*, agy., s. 74-77.

34 L.B. Rubin, *Erotic Wars*, agy., s. 101.

35 Agy., s. 187-189.

36 Desmond Morris, *The Human Sexes: A Natural History of Man and Woman*, Londra, Network Books, 1997, s. 226-227.

37 Agy., s. 227.

38 T. Laqueur, *Solitary Sex*, agy., s. 78.

39 L.B. Rubin, *Erotic Wars*, agy., s. 20-21.

40 Desmond Morris, *Intimate Behaviour*, New York, Random House, 1971, s. 208-209.

41 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 122-123.

42 Carole Pateman, *The Sexual Contract*, Cambridge, Polity Press, 1988.

43 Niklas Luhmann, *Love as Passion: the Codification of Intimacy*, Almancadan çeviri, Oxford, Polity Press, 1986, s. 4 ve 20.

44 Agy., s. 43 ve 45.

45 Agy., s. 5, 43 ve 45.

46 Agy., s. 13 ve 21.

47 Walter'le ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. böl. 5.

48 1994'ten beri Amerikan televizyonunun kült dizisi altı kahramanın maceralarını (*Friends*) bütün dünya yaşamıştır (NBC1 6 Mayıs 2004'de, yayını Amerika'da 50 milyonu aşkın televizyon seyircisinin izlediği bir akşam çok ustalıklı bir mizansenle bitirmiştir).

49 L.B. Rubin, *Erotic Wars*, agy., s. 187 ve 199. Ayrıca bkz. J. Weeks, *Sexuality and its Discontents*, agy.

50 D. Morris, *Intimate Behaviour*, agy., s. 84-87.

51 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s.90-91 (*Quick-court divorce-dispensing machine* fotoğrafıyla birlikte).

52 Agy., s. 100-101.

53 Gina Kolata, "The heart's desire", *The New York Times*, 11 Mayıs 2004.

54 *Friends*'in son bölümünde (6 Mayıs 2004) Chandler ve Monica başka bir kadın aracılığıyla bir oğlan ve kız çocuğuna sahip olurlar. Amerikan televizyonunun kuralları çok titiz ve katı dolayısıyla da izleyici tepkisini değerlendirmeyi çok fazla önemsediğinden çok popüler olan bu dizide sorulan soru toplumsal bir olgudur. Bununla birlikte ahlak yara almamıştır çünkü Chandler ve Monica evlidir...

55 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 116-117.

56 Şarlken'in çocukları tanıması ve Franche-Comté'deki papazların hizmetçileri olayı Lille'deki Kuzey Arşivleri B serisinde bulunur(bkz. basılı devasa envanter dökümü).

57 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 120-121.

58 Bu konuyla ilgili literatür çok zengindir. *Altmışlı yılların* cinsel devriminden kısa süre sonra sorunun durumu konusunda bkz. Edmund White, *States of Desire: Travels in Gay America*, New York, Dutton, 1980.

59 Katharine Q. Selye ve Janet Elder, "Strong support is found for ban on gay marriage", *The New York Times*, 21 Aralık 2003.

60 "Partnership rights for gays", *The New York Times*, 13 Ocak 2004.

61 Pam Belluck, "Massachusetts gives new push to gay marriage in strong ruling", *The New York Times*, 5 Şubat 2004; Adam Liptak, "Bans on interracial unions offer perspectives on gay ones", *The New York Times*, 17 Mart 2004.

62 Laura Kipnis, "Should this marriage be saved?", *The New York Times*, 25 Ocak 2004.

63 Frans de Waal, *Bonobo: the Forgotten Ape*, Berkeley, University of California Press, 1997 (Fransızca çev., *Bonobos: le bonheur d'être singe*, Paris, Fayard, 1999).

64 Bruce Bagemihl, *Biological Exuberence: Animal Homosexuality and Natural Diversity*, New York, Saint Martin's Press, 1999.

65 Dinitia Smith, "Love that dare not squeak its name", *The New York Times*, 7 Şubat 2004.

66 Agy. Aynı zamanda bkz. Marlene Zuk, *Sexual Selections: What We Can and Can't Learn about Sex from Animals*, Berkeley, University of California Press, 2002.

67 Nicholas D. Kristof, "Lovers under the skin", *The New York Times*, 3 Aralık 2003.

68 Carolyn Marshall, "More Than 50 gay couples are married in San Francisco", *The New York Times*, 13 Şubat 2004; Dean E.Murphy ca Carolyn Marshall, "Gay weddings continue in San Francisco as lawyers argue", *The New York Times*, 18 Şubat 2004; Dean E.Murphy, "San Francisco mayor exults in move on gay marriages", *The New York Times*, 19 Şubat 2004; Dean E. Murphy, "San Francisco judge rules gay marriages can continue", *The New York Times*, 21 Şubat 2004.

69 Dean E. Murphy, "California Supreme Court rules gay union have no standing", *The New York Times*, 13 Ağustos 2004.

70 Louise Leduc, "Un premier couple gai se marie civilement au palais de justice", *La Presse* (Montréal), 2 Nisan 2004 (Quebecliler *gai* ifadesini kullanırlar geyler için).

71 Bu varsayımla ilgili olarak bkz. D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 121.

72 Bkz. yukarıda, böl. 3 ve 5. 116. yüzyıl Victoria çağı için *My Secret Life*, agy. (Walter'in erotik otobiyografisi).

73 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 124-125, 220-221 ve 224. Ayrıca bkz. *Bodywatching: a Field Guide to the Human Species*, New York, Crown, 1985 (genel anlamda beden konusu).

74 F. Barret-Ducrocq, *L'amuour sous Victoria*, agy.

75 George L. Mosse, *The Image of Man: the Creation of Modern Masculinity*, Oxford, Oxford University Press, 1996.

76 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 224-226.

77 Shere Hite yakın zamanda Alman vatandaşı olmuştur.

78 Shere Hite, *The Hite Report on the Family: Growing up under Patriarchy*, New York, Grove Press, 1995 (İngilizce özgün baskı Bloomsbury, 1994).

79 Agy., s. 14-15 ve 42.

80 Murray Straus, Richard Gelles ve Susanne Steinmetz, *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, New York, Simon and Schuster, 1980.

81 S. Hite, *The Hite Report on the Family*, agy., s. 231-232.

82 Agy., s. 59, 97, 274 ve 351.

83 Shere Hite, *Women as Revolutionary Agents of Change: the Hite Report and Beyond*, Madison, The University of Wisconsin Press, 1994. Ayrıca bkz. aynı yazar, *Women and Lowe: a Cultural Revolution in Progress*, New York, Knopf, 1987.

84 L.B. Rubin, *Erotic Wars*, agy., s. 195 ve 198.

85 D. Morris, *Intimate Behaviour*, agy., s. 243.

86 D. Morris, *The Human Sexes*, agy., s. 241.

Sonuç – Narsistik toplum

1 Samuel P. Huntington, *Who Are We?The Challenges to America's National Identity*, New York, Semon and Schuster, 2004: günümüze kadar gelen Amerikan tarihi içindeki İngiliz-Protestan mirası.

2 Protestanlara karşı yitirilen yerlerin Katolikler tarafından yeniden fethedilmesinden ibaret sistematik siyaseti Fransa, Hollanda, Almanya'da sonu gelmeyen bir din savaşları yüzyılı başlatan Trento Konsili'ne (1545-1563) gönderme.

3 Bernard Lahire ve arkadaşları, *Portraits sociologiques. Dispositions et varitaitons individuelles*, Paris, Nathan 2002.

4 Gilles Lipotevski, *L'Ere du vide. Essais sur l'individualisme contemporain*, Paris, Gallimard, 1983.

5 Gilles Lipotevsky (Sébastien Charles), *Les Temps hypermodernes*, Paris, Grasset, 2004.

6 Catherine Vincent, "Ados à fleur de peau", *Le Monde*, 9 Temmuz 2003. Ayrıca bkz. Didier Anzieu, *Le Moi-peau*, Paris, Dunod, 1985.

7 Sonuçlar *Futuribles* dergisinin özel sayısında analiz edilmiştir: "Les valeurs des Européens. Les tendances de long terme"; Pierre Bréchon ve Jean-François Tchernia yönetiminde, s. 277, Temmuz-Ağustos 2002. Fransa için ayrıca bkz. Pierre Bréchon (yön.), *Les Valeurs des Français. Evolutions de 1980 à 2000*, Paris, A. Colin, 2000 ve Olivier Galland ve Bernard Roudet (yön.), *Les Valeurs des jeunes. Tendances en France depuis vingt ans*, Paris, l'Harmattan, 2001.

8 Pierre Bréchon, "Les inégalités dans les sociétés européennes fragilisent la démocratie", *Le Monde*, 14 Ekim 2002.

9 *Futuribles*, agy.

10 G. Davie bulmuştur bu deyimi: *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*, agy.

11 Yves Lambert, "Religion: L'Europe à un tournant", *Futuribles*, agy., s. 129-160.

12 Xavier Ternisien, "En une décennie, les croyances ont reculé en France", *Le Monde*, 17 Nisan 2003.

13 Yves Lambert. "Un certain retour de la morale, en particulier chez les jeunes", *Le Monde*, 17 Nisan 2003.

14 Olivier Galland, "Les dimensions de la confiance", *Futuribles*, agy., s. 15-40.

15 Olivier Galland, "L'individualisation progresse partout, les différences culturelles restent fortes", *Le Monde*, 14 Ekim 2002 (ahlakın bireyselleşmesiyle bencillik anlamında bireyciliği ayırır).

16 Catherine Vincent, "La tyrannie du plaisir", *Le Monde*, 21 Mayıs 2003.

17 Philippe Pons tarafından yorumlanmıştır, "Cupidon, moteur de la relance économique", *Le Monde*, 30 Ocak 2002.

18 H.Kohut, *The Analysis of the Self*, agy.; *The Search for theSelf: Selected Writings of Heinz Kohut, 1950-1978, edited with an Introduction by Paul H.Ornstein*, New York, International Universities Press, 1978; *Self Psychology and the Humanities: Reflections on a New Psychoanalytic Approach, edited with an Introduction by Charles B.Strozier*, New York, W.W.Norton, 1985.

19 H. Kohut, *The Analysis of the Self*, agy., s. 23.

20 Agy., s. 26-29.

21 C. Lasch, *The Culture of Narcissism*, agy. Ayrıca bkz. David Riesman'ın daha eski çalışmaları, *Individualism Reconsidered, and Other Essays*, Glencoe, Free Press, 1954.

22 Yaşamın ikinci bölümünde narsisizmin zararlarının anlatılması Otto F. Kernberg'e dayanır: *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, New Yok, J.Aronson, 1975.

23 C. Lasch, *The Culture of Narcissism*, agy., s. 38-41.

24 Agy., s. 65 ve 69.

25 Agy., s. 73 ve 174-175.

26 Bkz. yukarıda, böl.6.

27 C. Lasch, *The Culture of Narcissism*, agy., s. 193.

28 Agy., s. 204-205 ve 210-211.

29 Bu konuda literatür çok zengindir: Nevitt Sanford, *Self and Society; Social Change and Individual Development*, New York, Atherton Press, 1996; Karl R. Popper ve John C. Eccles, *The Self and its Brain*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1977; Charles Taylor, *Sources of the Self: the Making of Modern Identity*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1989 (Fransızca çev., *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, Paris, Éd. du Seuil, 1998); Alison G.Sulloway, *Jane Austen and the Province of Womanhoed*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1989; Gary D. Fireman, Ted E. McVay ve Owen J. Flanagan (ed.), *Narrative and Consciousness: Literature, Psychology, and the Brain*, Oxford University Press, 2003.

30 Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge, Polity Press, 1991, s. 3 ve 7.

31 Agy., s. 33.

32 Bu konuda bkz. C. Lasch, *The Culture of Narcissism*, agy. ve R. Sennett, *Les tyarinnies de l'intimité*, agy.; ayrıca bkz. *Autorité*, agy.

33 A. Giddens, *Modernity and Self-Identity*, agy., s. 65-67, 169 ve 172-173.

34 Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*, Cambridge, Polity Press, 1992, s. 158.

35 Agy., s. 77.

36 Agy., s. 33, J. Weeks'ten alıntı: *Sexuality and its Discontents*, agy.

37 N. Luhmann, *Love as passion*, agy.

38 A. Giddens, *The Transformation of Intimacy*, agy., s. 2, 9-10 ve 27. Temaların taslakları daha önceki yapıtında yer alır: *Modernity and Self-Identity*, agy., s. 162, 164, 206 ve 219. ABD'de kadın kuşakları konusunda bkz. L.B. Rubin, *Erotic Wars*, agy.

39 A. Giddens, *The Transformation of Intimacy*, agy., s. 206.

40 Bkz yukarıda, böl.6 ve D.Morris, *The Human Sexes*, agy.

41 Bu tezi savunan A.Giddens'dir: *The Transformation of Intimacy*, agy., s. 203.

Seçilmiş Kaynakça

Addy, John, *Sin and Society in the Seventeenth Century*, Londra, Routledge, 1989.

Aers, David (y.h.), *Culture and History, 1350-1600: Essays on English Communities, Identities and Writing*, New York: Harvester Wheatsheaf, 1992.

Aers, David, "A whisper in the ear of early modernists; or reflections on literary critics writing 'the history of the subject'", David Aers (y.h.), *Culture and History, 1350-1600: Essays on English Communities, Identities and Writing*, New York, Harvester Wheatsheaf, 1992, s. 177-201.

Anzieu, Didier, *Le Moi-peau*, Paris, Dunod, 1985.

Ariès, Philippe, *L'Enfant et la Vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris, Plon, 1960; tek. bas., Éd. du Seuil, 1973.

Ariès, Philippe, ve Duby, Georges (yön.), *Histoire de la vie privée*, 5 cilt, Paris, Éd. du Seuil, 1985-1987, c. I, *De l'Empire romain à l'an* mil; c. II, *De l'Europe à la Renaissance*; c. III, *De la Renaissance aux Lumières*; c. Iv, *De la Révolution à la Grande Guerre*; c. V, *De la Première Guerre mondiale à nos jours*.

Aron, Jean-Paul ve Kempf, Roger, *Le Pénis et la Démoralisation de l'Occident*, Paris, Grasset, 1978, tek. bas. *La Bourgeoisie, le Sexe et l'Honneur* adıyla, Brüksel, Complexe, 1984.

Bagemihl, Bruce, *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity*, New York, Saint Martin's Press, 1999.

Bakhtine, Mikhaïl, *L'Oeuvre de François Rabelais et la Culture populaire au Moyen Age et sous la Renaissance*, Paris, Gallimard, 1970.

Bardet, Jean-Pierre ve Dupâquier, Jacques (yön.), *Histoire des populations de l'Europe*, 3 cilt, Paris, Fayard, 1997.

Barret-Ducrocq, Françoise, *L'Amour sour Victoria. Sexualité et classes populaires à Londres au XIXe siècle*, Paris, Plon, 1989.

Bastien, Pascal, *Le Spectacle pénal à Paris au XVIIIe siècle*, Robert Muchembled ve Claire Dolan danışmanlığında tez, Université de Paris-Nord ve Université Laval, Quebec, 2002.

Belluck, Pam, "Massachussets gives new push to gay marriage in strong ruling", *The New York Times*, 5 Şubat 2004.

Belsey, Catherine, *The Subject of Tragedy*, Londra-New York, Methuen, 1085.

Benabou, Erica-Marie, *La Prostitiution et la Police des moeurs au XVIIIe siècle*, önsöz Pierre Goubert, Paris, Perrin, 1987.

Bercé, Yves-Marie, *Fête et révolte. Des mentalités populaires du XVIe au XVIIIe siècle*, Paris, Hachette, 1976.

Berger, Peter L. (y.h.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Grand Rapids, W. B. Eardmans Pub. Co., 1999.

Berriot-Salvadore, Évelyne, *Un corps, un destin: la femme dans la médecine de la Renaissance*, Paris, Champion, 1993.

Boaistuau, Pierre, *Le Théâtre du Monde (1558)*, eleş. ed. Michel Simonin, Genève, Droz, 1981.

Bougard, Roger R., *Érotisme et amour physique dans la littérature française du XVIIe siècle*, Paris, Gaston Lachurié, 1986.

Bourcier, Élisabeth, *Les Journaux privés en Angleterre (1600-1660)*, Paris, Publications de Sorbonne, 1976.

Bourdieu, Pierre, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Éd. de Minuit, 1979.

Brantôme [Beyi Pierre de Bourdeille], *Vies des dames galantes*, aslından yeniden basan Jacques Haumont, Paris, J. de Bonnot, 1972.

Braudel, Fernand, "Histoire et sciences sociales. La longue durée", *Annales E.S.C.*, cilt 13, 1958, s. 725-753.

Braudel, Fernand, *Écrits sur l'histoire*, Paris, Flammarion, 1969.

Braudel, Fernand, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme (XVe-XVIIIe siècle)*, 3 cilt, Paris, A. Collin, 1979.

Bréchon, Pierre (yön.), *Les Valeurs des Français. Évolutions de 1980 à 2000*, Paris, A. Colin, 2000.

Bréchon, Pierre, "Les inégalités dans les sociétés européennes fragilisent la démocratie", *Le Monde*, 14 Ekim 2002.

Brewer, John, *The Pleasures of the Imagination: English Culture in the Eighteenth Century*, Londra, Harper Collins, 1997.

Briot, Frédéric, *Usage du monde, usage de soi. Enquête sur les mémorialistes d'Ancien Régime*, Paris, Éd. du Seuil, 1994.

Bullough, Vern L., "The development of sexology in the USA in the early twentieth century", Roy Porter ve Mikulas Teich (y.h.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of the Attitudes to Sexuality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

Burckhardt, Jacob, *La Civilisation de la Renaissance en Italie*, 3 cilt, H. Schmitt'in çevirisi, gözden geçiren ve düzelten R. Klein, Paris, Le Livre de Poche, 1987 (Alm. ilk bas. 1860).

Burguière, André, "De Malthus à Max Weber: le mariage tardif et l'esprit d'entreprise", *Annales E.S.C.*, cilt 27, 1972, s. 1128-1138.

Burke, Peter, "Viewpoint. The invention of leisure in early modern Europe", *Past and Present*, cilt 146, Şubat 1995, s. 136-150.

Burke, Peter, "Representations of the self from Petrarch to Descartes", Roy Porter (y.h.), *Rewriting the Self: Histories from the Renaissance to the Present*, Londra, Routledge, 1997, s. 17-28.

Bynum, Caroline W., *Jesus as Mother, Studies in the Spirituality of the High Middle Ages*, Berkeley, University of California Press, 1982.

Cameron, David Kerr, *London's Pleasures: from Restoration to Regency*, Stroud, Sutton, 2001.

Castiglione, Baldassare, *Le Livre du courtisan*, Paris, Flammarion, "GF" kol., 1991.

Ce plaisir qu'on dit charnel [*Carnal Knowledge*], film, yön: Mike Nichols, oyn: Jack Nicholson, Arthur Garfunkel, Ann Margret, Candice Bergen, 1971.

Claus, Hugo, *Le Chagrin des Belges*, Paris, Julliard, 1985 (Flaman ilk baskı, *Het verdriet van België*, 1983).

Claverie, Élisabeth ve Lamaison, Pierre, *L'Impossible Mariage. Violence et parenté en Gévaudan, XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles*, Paris, Hachette, 1982.

Clifford, Anne, "The Lady Anne Clifford Walk": http://www.pikedaw.freeserve.co.uk/walks/lady_anne_cliffod_walk.htm.

Condon, Bill: bkz. *Docteur Kinsey*.

Corbin, Alain, *Les Filles de noce: misère sexuelle et prostitution, XIXe et XXe siècles*, Paris, Aubier, 1078.

Corbin, Alain, "Commercial sexuality in nineteenth-century France: a system of images and regulations", Catherine Gallagher ve Thomas Laqueur (y.h.), *The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nineteenth Century*, Berkeley, University of California Press, 1987, s. 209-219.

Corbin, Alain, Courtine, Jean-Jacques ve Vigarello, Georges (yön.), *Histoire du corps*, 3 cilt, Paris, Éd. du Seuil, 2005.

Crawford, Patricia ve Gowing, Laura (y.h.), *Women's World in Seventeenth-Century England*, Londra, Routledge, 2000.

Cressy, David, "Literacy in context: meaning and measurement in early modern England", John Brewer ve Roy Porter (y.h.), *Consumption and the World of Goods*, Londra-New York, Routledge, 1993.

Croyances religieuses, morales et éthiques dans le processus de contruction eutopéenne, Paris, La Documentation française, 2002.

Darwin, Charles, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*, Londra, John Murray, 1859.

Daumas, Maurice, *Le Mariage amoureux. Histoire du lien conjugal sous l'Ancien Régime*, Paris, A. Colin, 2004.

Davidoff, Leonore ve Hall, Catherine, *Family Fortune: Men and Women of the English Middle Class, 1780-1850*, Londra, Hutchinson, 1987.

Davie, Grace, *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*, Oxford, Blackwell, 1994.

Davie, Grace (y.h.), *Prédicting Religion: Christian, Secular, and Alternative Futures*, Aldershot, Ashgate Pub., 2003.

Davie, Grace ve Hervieu-Léger, Danièle, *Identitiés religieuses en Europe*, Paris, La Découverte, 1996.

Davis, Natalie Zemon, "Boundaries and the sense of self in sixteenth-century France", Thomas C. Heller, Morton Sosna ve David E. Wellbery (y.h.), *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and Self in Western Thought*, Stanford, Stanford University Press, 1986, s. 53-63.

Dean, Carolyn J., *The Frail Social Body: Pornography, Homosexuality, and Other Fantasies in Interwar France*, Berkeley-Los Angeles, University of California Press, 2000.

Deregnaucourt, Gilles ve Poton, Didier, *La Vie religieuse en France aux XVIe-XVIIIe siècles*, Paris, Ophrys, 1994.

Diedler, Jean-Claude, *Démons et sorcières en Lorraine. Le bien et le mal dans les communautés rurales de 1550 à 1660*, Paris, Éd. Messene, 1996.

Docteur Kinsey (*Kinsey*), film, yön: Bill Condon, 2004, oyn: Liam Neeson ve Laura Linney.

Dragstra, Henk, Ottway, Sheila ve Wilcox, Helen (y.h.), *Betraying our Selves: Forms of Self-Representation in Early Modern English Texts*, New York, Saint Martin's Press, 2000.

Dubost, Jean-Pierre, *L'Académie des dames ou la Philosophie dans le boudoir du Grand Siècle*, Arles, Éd. Philippe Picquier, 1999.

Duerr, Hans-Peter, *Nudité et pudeur. Le mythe du processus de civilisation*, Paris, Maison des sciences de l'homme, 1998 (Alm. ilk bas., 1988).

Dufourmantelle, Anne, *Blind Date. Sexe et philosophie*, Paris, Calmann-Lévy, 2003.

Dumont, Louis, *Essais sur l'individualisme: une perspective anthropologique sur l'idéologie moderne*, Paris, Éd. du Seuil, 1983.

Dupâquier, Jacques (yön.), katkıda bul. Jean-Pierre Bardet ve diğ., *Histoire de la population française*, Paris, PUF, 1988.

École des fille [L'], 1655 basımı anonim yapıt, Jacques Prévot (y.h.), *Libertins du XVIIe siècle*, c. 1, Paris, Gallimard, 1998 (yapıt eksiksiz olarak s. 1099-1202'de yer almaktadır).

Elias, Norbert, *La Civilisation des moeurs*, Paris, Calmann-Lévy, 1973 (Alm. ilk bas., 1939).

Elias, Norbert, *La Société de cour*, Paris, Calmann-Lévy, 1974.

Elias, Norbert, *La Dynamique de l'Occident*, Paris, Calmann-Lévy, 1975.

Elias, Norbert, *La Société des individus*, Paris, Fayard, 1991.

Etlin, Richard, *The Architecture of Death: the Transformation of the Cemetery in Eighteenth-Century Paris*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1984.

Eustache, Jean: bkz. *Maman et la Putain [La]*.

Faller, Lincoln B., *Turned to Account. The Forms and Functions of Criminal Biography in Late Seventeenth- and Early Eighteenth-Century England*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

Faller, Lincoln B., *Crime and Defoe. A New Kind of Writing*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

Farge, Arlette, *Vivre dans la rue à Paris au XVIIIe siècle*, Paris, Gallimard-Julliard, 1979.

Febvre, Lucien, *Amour sacré, amour profane. Autour de l'Heptaméron*, Paris, Gallimard, 1971 (1. bas. 1944).

Fillon, Anne, *Les Trois Bagues au doigt: amours villageoises au XVIIIe siècle*, Paris, R. Laffont, 1989.

Fireman, Gary D., McVay, Ted E. ve Flanagan, Owen J. (y.h.), *Narrative and Consciousness: Literature, Psychology, and the Brain*, Oxford, Oxford University Press, 2003.

Flandrin, Jean-Louis, *L'Église et le Contrôle des naissances*, Paris, Flammarion, 1970.

Flandrin, Jean-Luis (y.h.), *Les Amours paysannes: amour et sexualité dans les campagnes de l'ancienne France (XVIe-XIXe siècle)*, Paris, Gallimard-Julliard, 1975.

Flandrin, Jean-Louis, *Le Sexe et l'Occident: évolution des attitudes et des comportements*, Paris, Éd. du Seuil, 1981.

Flandrin, Jean-Louis, *Un temps pour embrasser: aux origines de la morale sexuelle occidentale (VIe-XIe siècle)*, Paris, Éd. du Seuil, 1983.

Fletcher, Anthony, *Gender, Sex, and Subordination in England, 1500-1800*, New Haven, Yale University Press, 1995.

Flynn, Carol Houlihan, *The Body in Swift and Defoe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

Fogel, Michèle, *Marie de Gournay*, Paris, Fayard, 2004.

Foucault, Michel, *Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris, Plon, 1961.

Foucault, Michel, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Paris, Gallimard, 1975.

Foucault, Michel, *Histoire de la sexualité*, c. I, *La Volonté de savoir*, Paris, Gallimard, 1976; c. II, *L'Usage des plaisirs*, ve c. III, *Le Souci de soi*, her iki cilt 1984'te ve ayrı yayınevinden yayımlanmıştır.

Fox, Robin, *The Red Lamp of Incest: an Enquiry into the Origins of Mind and Society*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1980.

Foxon, David, *Libertine Literature in England*, New Hyde Park (New York), University Books, 1965.

Fraser, Antonia, *The Weaker Vessel*, New York, Alfred Knopf, 1984.

Freud, Sigmund, *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Paris, Gallimard, 1962 (ilk bas., 1905).

Freud, Sigmund, "Au-delà du principe de plaisir" [1920], *Essais de psychanalyse* içinde, Paris, Payot, tek. bas. 2001, s. 47-128.

Freud, Sigmund, "Psychologie des foules et analyse du Moi" [1921], *Essais de psychanalyse* içinde, Paris, Payot, tek. bas. 2001, s. 129-242.

Freud, Sigmund, "Le Moi et le Ça" [1923], *Essais de psychanalyse* içinde, Paris, Payot, tek. bas. 2001, s. 243-305.

Freud, Sigmund, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981; tek. bas., 2001.

Futuribles, "Les valeurs des Européens. Les tendances de long terme", Pierre Bréchon ve Jean-François Tchernia yön., sa. 277, Temmuz-Ağustos 2002.

Gallagher, Catherine ve Laqueur, Thomas (y.h.), *The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nineteenth Century*, Berkeley, University of California Press, 1987.

Galland, Olivier, "Les dimensions de la confiance", *Futuribles*, sa. 277, Temmuz-Ağustor 2002, s. 15-40.

Galland, Olivier, "L'individualisation progresse partout, les différences culturelles restent fortes", *Le Monde*, 14 Ekim 2002.

Galland, Olivier ve Roudet, Bernard (yön.), *Les Valeurs des jeunes. Tendances en France depuis vingt ans*, Paris, L'Harmattan, 2001.

Gauchet, Marcel, *Le Désenchantement du monde. Une histoire religieuse du politique*, Paris, Gallimard, 1985.

Gay, Peter, *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud*, 5 cilt, c. I, *Education of the Senses*; c. II, *The Tender Passion*; c. III, *The Cultivation of Hatred*; c. IV, *The Naked Heart*; c. V, *Pleasure Wars*, New York, Oxford University Press, 1984-1998.

Gebhard, Paul H. ve Johnson, Alan B., *The Kinsey Data: Marginal Tabulations of the 1938-1963 Interviews Conducted by the Institute for Sex Research*, Philadelphie, W.B. Saunders Co, 1979.

Gent, Lucy ve Llewellyn, Nigel (y.h.), *Renaissance Bodies: the Human Figure in English Culture c. 1450-1660*, Londra, Reaktion, 1990.

Giddens, Anthony, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge, Polity Press, 1991.

Giddens, Anthony, *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*, Cambridge, Polity Press, 1992.

Gilman, Sander L., *Sexuality: an Illustrated History. Representing the Sexual in Medicine and Culture from the Middle Ages to the Age of AIDS*, New York, Wiley, 1989.

Goubert, Pierre, *La Vie quotidienne des paysans au XVIIe siècle*, Paris, Hachette, 1982.

Goulemot, Jean-Marie, *Ces livres qu'on ne lit que d'une main. Lecture et lecteurs de livres pornographiques au XVIIIe siècle*, Aix-en-Provence, Alinea, 1991.

Gowing, Laura, *Domestic Dangers: Women, Words and Sex in Early Modern London*, Oxford, Clarendon Press, 1996.

Gowing, Laura, *Common Bodies. Women, Touch and Power in Seventeenth-Century England*, New Haven, Yale University Press, 2003.

Graham, Elspeth ve diğerleri (y.h.), *Hew Own Life: Autobiographical Writings by Seventeenth-Century Englishwomen*, Londra, Routledge, 1989.

Greenblatt, Stephen, *Renaissance Self-Fashioning: from More to Shakespeare*, Chicago, University of Chicago Press, 1980.

Greenblatt, Stephen, *Shakespearean Negociations: the Circulation of Social Energy in Renaissance England*, Berkeley, California University Press, 1988.

Greenblatt, Stephen, "Fiction and friction", Thomas C. Heller, Morton Sosna ve David E. Wellbery (y.h.), *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality and the Self in Western Thought*, Stanford, Stanford University Press, 1986, s. 30-52.

Greenblatt, Stephen, "Me, myself and I", *The New York Review of Books*, c. 56, sa. 6, 8 Nisan 2044 (Thomas Laqueur'ün kitabı üzerine, *Solitary Sex: a Cultural History of Masturbation*, New York, Zone Books, 2003).

Grimaldi, Nicolas, *Le Désir et le Temps*, Paris, Vrin, 1971.

Grimaldi, Nicolas, *Traité des solitudes*, Paris, PUF, 2003.

Hanley, Sarah, "Engendering the state: family formation and state building in early modern France", *French Historical Studies*, c. 16, 1989, s. 4-27.

Hanson, Elizabeth, *Discovering the Subject in Renaissance England*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Hauser, Renate, "Krafft-Ebing's psychological understanding of sexual behaviour", Roy Porter ve Mikulas Teich (y.h.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of the Attitudes to Sexuality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s. 210-229.

Heale, Elizabeth, *Autobiography and Autorship in Renaissance Verse. Chronicles of the Self*, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

Heller, Thomas C., Sosna, Morton ve Wellbery, David E. (y.h.), *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought*, Stanford, Stanford University Press, 1986.

Héritier, Françoise, *Masculin-féminin*, c. I, *La Pensée de la différence*; c. II, *Dissoudre la hiérarchie*, Paris, O. Jacob, 1996 ve 2002.

Hervieu-Léger, Danièle, *Le Pèlerin et le Converti. La religion en mouvement*, Paris, Flammarion, 1999.

Hite, Shere, *Women and Love: a Cultural Revolution in Progress*, New York, Knopf, 1987.

Hite, Shere, *Women as Revolutionary Agents of Change: the Hite Report and Beyond*, Madison, The University of Wisconsin Press, 1994.

Hite, Shere, *The Hite Report on the Family: Growing up under Patriarchy*, New York, Grove Press, 1995 (İng. aslı, Bloomsbury, 1994).

Holden, Stephen, "An Epicare's 15-course French feast", *The New York Times*, 12 Mart 2004.

Holland, Eugene, "On narcissism from Baudelaire to Sartre: egopsychology and literary history", Lynne Layton ve Barbara Ann Schapiro (y.h.), *Narcissism and the Text: Studies in Literature and the Psychology of the Self*, New York, New York University Press, 1986.

Homme qui n'a pas d'étoile [L'], film, yön: King Vidor, oyn: Kirk Douglas, Jeanne Crain, Claire Trevor, 1955.

Hume, David, *A Treatise of Human Nature, reprinted from the Original Edition in three volumes and edited, with an analytical index, by L. A. Selby-Bigge*, Oxford, Clarendon Press, 1896 (asl 1729).

Hunt, Lynn (y.h.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993.

Hunt Lynn, "Pornography and the French Revolution", Lynn Hunt (y.h.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993.

Hunter, James Davison, *Culture Wars: the Struggle of Define America*, New York, Basic Books, 1991.

Huntington, Samuel P., *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*, New York, Simon and Schuster, 2004.

Huysmans, Joris-Karl, *En ménage*, Paris, G. Charpentier, 1880.

Ingram, Martin, *Church Courts, Sex, and Marriage in England, 1570-1640*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

Jacob, Margaret C., "The materialist world of pornography", Lynn Hunt (y.h.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993.

Jacobs, Andrew, "Student sex case in Georgia stirs claims of Old South justice", *The New York Times*, 22 Ocak 2004.

Jardine, Lisa, *Still Harping on Daughters: Women and Drama in the Age of Shakespeare*, Sussex, Harvester Press, 1983.

Jeanneret, Michel, *Éros rebelle. Littérature et dissidence à l'ère classique*, Paris, Éd du Seuil, 2003.

Jones, James H., *Alfred Kinsey. A Public/Private Life*, New York, W. W. Norton and Company, 1997.

Jordanova, Ludmilla K., *Sexual Visions: Images of Gender in Science and Medicine between Eighteenth and Twentieth Centuries*, Madison, University of Wisconsin Press, 1993.

Jouanna, Arlette, *Le Devoir de révolte. La noblesse française et la gestation de l'État moderne, 1559-1661*, Paris, Fayard, 1989.

Kasl, Charlotte Davis, *Women, Sex, and Addiction: a Search for Love and Power*, New York, Ticknor and Fields, 1989.

Kaufmann, Jean-Claude, *Ego. Pour une sociologie de l'individu. Une autre vision de l'homme et de la construction du sujet*, Paris, Nathan, 2001.

Kernberg, Otto F., *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, New York, J. Aronson, 1975.

Kinsey, Alfred C., Pomeroy, Wardell B., ve Martin, Clyde E., *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphie, W. B. Saunders Co, 1948.

Kinsey, Alfred C., Pomeroy, Wardell B., Martin, Clyde E. ve Gebhard, Paul H., *Sexual Behavior in the Human Female*, Philadelphie, W. B. Saunders Co, 1953.

Kinsey Institute for Research in Sex, Gender, and Reproduction [*The*], Indiana University: http://www.kinseyinstitute.org/resources/ak-hhscale.html.

Kipnis, Laura, "Should this marriage be saved?", *The New York Times*, 25 Ocak 2004.

Kohut, Heinz, *The Analysis of the Self A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissic Personality Disorders*, New York, International Universities Press, 1971.

Kohut, Heinz, *The Restoration of the Self*, New York, International Universities Press, 1977.

Kohut, Heinz, *The Search for the Self Selected Writings of Heinz Kohut, 1950-1978, edited with an Introduction by Paul H. Ornstein*, New York, International Universities Press, 1978.

Kohut, Heinz, *Self Psychology and the Humanities: Reflections on a New Psychoanalytic Approach, edited with an Introduction by Charles B. Strozier*, New York, W. W. Norton, 1985.

Kolata, Gina, "The heart's desire", *The New York Times*, 11 Mayıs 2004.

Krafft-Ebing, Richard von, *Psychopathia Sexualis: a Medico-Forensic Study*, New York, Putnam, 1965 (Alm. ilk bas., 1886).

Kramer, Susan R. ve Bynum, Caroline W., "Revisiting the twelfth-century individual. The inner self and the christian community", Gert Melville ve Markus Schürer (y.h.), *Das Eigene und das Ganze. Zum Individuellen im mittelalterlichen Religiosentum*, Dresde, Lit, 2002, s. 57-85.

Krauss, Clifford, "Canada's view on social issues is opening rifts with the U.S.", *The New York Times*, 2 Aralık 2003.

Kris, Ernst, *Psychoanalytic Explorations in Art*, New York, Schocken Books, 1952.

Kristof, Nicholas D., "Lovers under the skin", *The New York Times*, 3 Aralık 2003.

Kuperty-Tsur, Nadine, *Se dire à la Renaissance. Les Mémoires du XVIe siècle*, Paris, Vrin, 1997.

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage devant le Parlement de Paris. Le Procès du poète Théophile de Viau (11 juillet 1623-1er septembre 1625)*, 2 c., Paris, H. Champion, 1909 (tek. bas., Cenevre, Slatkine, 1968).

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage au XVIIe siècle. Une seconde révision des oeuvres du poète Théophile de Viau*, Paris, H. Champion, 1911 (tek. bas., Cenevre, Slatkine, 1968).

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. II, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau*, I, *La Vie et les Poésies libertines inédites de Des Barreaux (1599-1673)*, *Saint-Pabin (1595-1670)*, Paris, H. Champion, 1911.

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. V, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau, Les Oeuvres libertines de Claude Le Petit, Parisine brûlé le aer septembre 1662, précédées d'une notice biographique*, Paris, E. Capiomont et Cie, 1918.

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, c. VI, *Disciples et successeurs de Théophile de Viau*, III, *Les Chansons libertines de Claude de Chouvigny, baron de Blot-l'Église (1605-1655)...*, yer belirtilmemiş (Paris), 1919.

Lachèvre, Frédéric, *Le Libertinage au XVIIe siècle*, t. VII, *Mélanges*, Paris, H. Champion, 1920 (tek. bas., Cenevre, Slatkine, 1968).

Lahire, Bernard, ve diğ., *Portraits sociologiques. Dispositions et variations individuelles*, Paris, Nathan, 2002.

Lambert, Yves, "Religion: l'Europe à un tournant", *Futuribles*, sa. 277, Temmuz-Ağustos 2002, s. 129-160.

Lambert, Yves, "Un certain retour de la morale, en particulier chez les jeunes", *Le Monde*, 17 Nisan 2003.

Laqueur, Thomas Walter, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1990; Fr. bas., *La Fabrique du sexe. Essai sur le corps et le genre en Occident*, Paris, Gallimard, 1992.

Laqueur, Thomas Walter, "Orgasm, generation, and the politics of reproductive biology", Robert Shoemaker et Mary Vincent (y.h.), *Gender and History in Western Europe*, New York, Arnold, 1998.

Laqueur, Thomas Walter, Randolph Trumbach'ın kitabı hakkında rapor, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, *The American Historical Review* içinde, c. 106, sa. 4, Ekim 2001, s. 1456-1457.

Laqueur, Thomas Walter, *Solitary Sex: a Cultural History of Masturbation*, New York, Zone Books, 2003; Fr. bas., *Le Sexe en solitaire. Contribution à l'histoire culturelle de la sexualité*, Paris, Gallimard, 2005.

Lasch, Christopher, *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*, New York, W. W. Norton, 1978.

Laslett, Peter, *Un monde que nous avons perdu. Famille, communauté et structure sociale dans l'Angleterre préindustrielle*, Paris, Flammarion, 1969.

Laslett, Peter, *Family Life and Illicit Love in Earlier Generations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977.

Laslett, Peter, *The World We Have Lost: Further Explored*, 3. bas., Londra, Methuen, 1983.

Layton, Lynne ve Schapiro, Barbara Ann (y.h.), *Narcissism and the Text: Studies in Literature and the Psychology of the Self*, New York, New York University Press, 1986.

Leduc, Louise, "Un premier couple gai se marie civilement au palais de justice", *La Presse* (Montréal), 2 Nisan 2004.

Lejeune, Philippe, *L'Autobiographie en France*, Paris, A. Colin, 1971.

Lejeune, Philippe, *Le Pacte autobiographique*, Paris, Éd. du Seuil, 1975.

Lemnius, Levinus (Levin Lemne), *Les Occultes Merveilles et Secrets de nature*, Paris,

Galot du Pré, 1574, 213 vd., ayrıntılı tablolarla. 1. Lat. bas., 1559; İt. çev., 1560 (1570'e kadar dört çeviri daha); ilk Fr. çev., *Les Secrets Miracles de nature...*, Lyon, Jean D'Ogerolles, 1566, sonra Paris, 1567 (1575'e kadar üç yeni basım); Alm. çev., Leipzig, 1569 (1580'e kadar üç çeviri daha ve o tarihten 1605'e kadar beş çeviri daha). Daha sonra özellikle bir Latince edisyon (Amsterdam, 1650-1651) ve bir İngilizce (Londra, 1658).

Lipovetsky, Gilles, *L'Ére du vide. Essais sur l'individualisme contemporain*, Paris, Gallimard, 1983.

Lipovetsky, Gilles (Sébastien Charles ile birlikte), *Les Temps hypermodernes*, Paris, Grasset, 2004.

Liptak, Adam, "Bans on interracial unions offer perspectives on gay ones", *The New York Times*, 17 Mart 2004.

Locke, John, *Essay Concerning Human Understanding*, y.h. Roger Woolhouse, Londra, Penguin Books, 1997 (1. bas., 1690).

Luhmann, Niklas, *Love as Passion: the Codification of Intimacy*, Alm. çev., Oxford, Polity Press, 1986.

Lyons, John O., *The Invention of the Self: the Hinge of Consciousness in the Eighteenth Century*, Carbondale, Southern Illionis University Press, 1978.

Ma vie secrète, Fr. tam çev. Mathias Pauvert, 5 c., Paris, Stock, 1994-2001, ve seçki, *Ma vie secrèt. Servantes et filles de ferme*, Fr. çev. Mathias Pauvert, Paris, La Musardine, 1994. Bkz. *My Secret Life*.

MacFarlane, Alan, *The Origins of English Individualism: the Family, Property, and Social Transition*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979.

Mainil, Jean, *Dans les règles du plaisir... Théorie de la différence dans le discours obscène romanesque et médical de l'Ancien Régime*, Paris, Éd Kimé, 1996.

Maman et la Putain [*La*], film, yön: Jean Eustache, oyn: Bernadette Lafont, Jean-Pierre Léaud ve Françoise Lebrun, 1983.

Mandeville, Bernard de, *La Fable des abeilles, ou les Fripons devenus honnêtes gens, avec le commentaire où l'on trouve que les vices des particuliers tendent à l'avantage du public, traduit de l'anglais sur la sixième édition*, Londra, J. Nourse, 1750.

Mandeville, Bernard de, *La Fable des abeilles*, 2 c., y.h. Paulette ve Lucien Carrive, Paris, Vrin, c. I, 1974 (tek. bas. 1998), c. II, 1991.

Marcus, Steven, *The Other Victorians: a Study of Sexuality and Pornography in Mid-Nineteenth-Century England*, New York, Basic Books, 1966.

Marshall, Carolyn, "More than 50 gay couples are married in San Francisco", *The New York Times*, 13 Şubat 2004.

Mascuch, Michael, *Origins of the Individualist Self: Autobiography and Self-Identity in England, 1591-1791*, Cambridge, Polity Press, 1997.

Mason, Michael, *The Making of Victorian Sexuality*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

Masters, William H. ve Johnson, Virginia E., *Human Sexual Response*, Boston, Little, Brown, 1966.

Mathieu-Castellani, Gisèle, *La Scène judiciaire de l'autobiographie*, Paris, PUF, 1996.

Matthews-Grieco, Sarah F., *Ange ou diablesse? La représentation de la femme au XVIe siècle*, Paris, Flammarion, 1991.

Mauzi, Robert, *L'Idée de bonheur dans la littérature et la pensée françaises du XVIIIe siècle*, Paris, A. Colin, 1960; 2. bas., 1965.

Melville, Gert ve Schürer, Markus (y.h.), *Das Eigene und das Ganze. Zum Individuellen in mittelalterlichen Religiosentum*, Dresden, Lit, 2002.

Meyer, John W., "Myths of socialization and of personality", Thomas C. Heller, Morton Sosna ve David E. Wellbery (y.h.), *Reconstructing Indvidiualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought*, Stanford, Stanford University Press, 1986, s. 208-221.

Meyers, Nancy: bkz. *Something's Gotta Give.*

Molière, *L'École des femmes, Théâtre complet* içinde, Maurice Rat'ın notlarıyla, Paris, Le Livre de Poche, 1963, c. II, s. 5-82.

Monluc, Blaise de, *Commentaires, 1521-1576*, önsöz Jean Giono, Paris, Gallimard, "Bibliothèque de la Pléiade" kol., 1964.

Morris, Colin, *The Discovery of the Individual, 1050-1200*, New York, Harper and Row, 1972.

Morris, Desmond, *Le Singe nu*, Paris, Grasset, 1968 (İng. ilk bas., 1967).

Morris, Desmond, *Intimate Behaviour*, New York, Random House, 1971.

Morris, Desmond, *Manwatching: a Field Guide to Human Behavior*, New York, H. N. Abrams, 1977.

Morris, Desmond, *La Clé des gestes*, Paris, Grasset, 1979.

Morris, Desmond, *Bodywatching: a Field Guide to the Human Species*, New York, Crown, 1985.

Morris, Desmond, *The Human Sexes: a Natural History of Man and Woman*, Londra, Network Books, 1997.

Morris, Desmond, *La Femme nue*, Paris, Calmann-Lévy, 2005 (İng. ilk bas., 2004).

Mosse, George L., *The Image of Man: the Creation of Modern Masculinity*, Oxford, Oxford University Press, 1996.

Muchembled, Robert, *La Sorcière au village (XVe-XVIIe siècle)*, Paris, Gallimard-Julliard, "Archives" kol., 1979; tek. bas., Gallimard, "Folio Histoire" kol., 1991.

Muchembled, Robert, *Les Derniers Bûchers. Un village de Flandre et ses sorcières sous Louis XIV*, Paris, Ramsay, 1981.

Muchembled, Robert, *L'Invention de l'homme moderne. Culture et sensibilités en France du XVe au XVIIIe siècle*, Paris, Fayard, 1988; tek. bas., Hachette, "Pluriel" kol., 1994.

Muchembled, Robert, *La Violence au village (XVe-XVIIe siècle). Comportements populaires et mentalités en Artois*, Turnhout, Brepols, 1989.

Muchembled, Robert, *Le Temps des supplices. De l'obéissance sous les rois absolus, XVe-XVIIIe siècle*, Paris, A. Colin, 1992.

Muchembled, Robert, *La Société policée. Politique et politesse en France du XVIe au XXe siècle*, Paris, Éd. du Seuil, 1998.

Muchembled, Robert, *Une histoire du diable (XIIe-XXe siècle)*, Paris, Éd. du Seuil, 2000.

Muchembled, Robert, *Passions de femmes au temps de la reine Margot, 1553-1615*, Paris, Éd. du Seuil, 2003.

Murphy, Dean E., "San Francisco mayor exults in move on gay marriages", *The New York Times*, 19 Şubat 2004.

Murphy, Dean E., "San Francisco judge rules gay marriages can continue", *The New York Times*, 21 Şubat 2004.

Murphy, Dean E., "California Supreme Court rules gay union have no standing", *The New York Times*, 13 Ağustos 2004.

Murphy, Dean E. ve Marshall, Carolyn, "Gay weddings continue in San Francisco as lawyers argue", *The New York Times*, 18 Şubat 2004.

My Secret Life, 2 c., New York, Grove Press, 1966 (LXIII-2359 s.); Fr. tam çev. Mathias Pauvert, *Ma vie secrète*, 5 c., Paris, Stock, 1994-2001 ve seçki, *Ma vie secrète. Servantes et filles de ferme*, Fr. çev. Mathias Pauvert, Paris, La Musardine, 1994.

Nardo, Anna K., *The Ludic Self in Seventeenth-Century English Literature*, New York, State University of New York Press, 1991.

Nichols, Mike: bkz. *Ce plaisir qu'on dit charnel.*

Noonan, John T., *Contraception et mariage*, Paris, Cerf, 1969 (Amerikan ilk bas., 1966).

Norberg, Kathryn, "The libertine whore: prostitution in French pornography from Margot to Juliette", Lynn Hunt (y.h.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993.

Norton, Rictor, *Mother Clap's Molly House: the Gay Subculture in England, 1700-1830*, Londra, GMP, 1992.

Nylan, Michael, "On the politics of pleasure", *Asia Major* (Academia Sinica, Tayvan), 3. seri, c. XIV, bölüm 1, 2001, s. 73-124.

Oeuvres ananymes du XVIIIe siècle, c. I, *Histoire de Dom Bougre, portier des chartreux; Mémoires de Suzon, soeur de Dom Bougre, portier des chartreux; Histoire de Marguerite, fille de Suzon, nièce de Dom Bougre; La Cauchoise*, önsöz Hubert Juin, Michel Camus, Jean-Pierre Dubost, Paris, Fayard, 1985.

"Partnership rights for gays", *The New York Times*, 13 Ocak 2004.

Paster, Gail Kern, *The Body Embarassed: Drama and the Discipline of Shame in Early Modern England*, Ithaca, Cornell University Press, 1993.

Pateman, Carole, *The Sexual Contract*, Cambridge, Polity Press, 1988.

Paulson, Ronald, *Representations of Revolution, 1789-1820*, New Haven, Yale University Press, 1983.

Pearsall, Ronald, *The Worm in the Bud: the World of Victorian Sexuality*, Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1969.

Pintard, René, *Le Libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle*, Paris, Boivin, 1943; gen. yeni bas., Cenevre, Slatkine, 1983.

Pitt-Rivers, Julian, *Anthropologie de l'honneur. La mésaventure de Sichem*, Fr. çev. Jacqueline Mer, Paris, Le Sycomore, 1983 (İng. ilk bas., 1977).

Ploux, Grançois, *Guerres paysannes en Quercy. Violences, conciliations et répression pénale dans les campagnes du Lot (1810-1860)*, Paris, Bibliothèque de l'Histoire, 2002.

Pollock, Linda A., "Living on the stage of the world: the concept of privacy among the elite of early modern England", Adrian Wilson (y.h.), *Rethinking Social History: English Society, 1570-1920*, Manchester, Manchester University Press, 1993.

Pons, Philippe, "Cupidon, moteur de la relance économique", *Le Monde*, 30 Ocak 2002.

Popper, Karl R. ve Eccles, John C., *The Self and its Brain*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1977.

Porter, Roy, "Enlightenment and pleasure", Roy Porter ve Marie Mulvey Roberts (y.h.), *Pleasure in the Eighteenth Century*, Basingstoke (Hampshire), Macmillan, 1996, s. 1-18.

Porter, Roy, "Material pleasures in the consumer society", Roy Porter ve Marie Mulvey Roberts (y.h.), *Pleasure in the Century*, Basingstoke (Hampshire), Macmillan, 1996, s. 19-35.

Porter, Roy (y.h.), *Rewriting the Self: Histories from the Middle Ages to the Present*, Londra, Routledge, 1997.

Porter, Roy ve Hall, Lesley, *The Facts of Life: the Creation of Sexual Knowledge in Britain, 1650-1950*, New Haven, Yale University Press, 1995.

Porter, Roy ve Roberts, Marie Mulvey (y.h.), *Pleasure in the Eighteenth Century*, Basingstoke (Hampshire), Macmillan, 1996.

Porter, Roy ve Teich,Mikulas (y.h.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of the Attitudes to Sexuality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

Preston, John M. A., *The Created Self the Reader's Role in Eighteenthe Century Fiction*, Londra, Heinemann, 1970.

Prévot, Jacques (y.h.), *Libertins du XVIIe siècle*, c. I, Paris, Gallimard, 1998.

Putnam, Hilary, *Reason, Truth and History*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

Quaife, Geoffrey Robert, *Wanton Wenches and Wayward Wives. Peasants and Illicit Sex in Early Seventeenth-Century England*, Londra, Croom Helm, 1979.

Rawlings, Philip, *Drunks, Whores and Idle Apprentices. Criminal Biographies of the Eighteenth Century*, Londra, Routledge, 1992.

Rey, Michel, "Police et sodomie à Paris au XVIIIe siècle: du péché au désordre", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, c. 29, 1982, s. 113-124.

Rey, Roselyne, *Histoire de la douleur*, Paris, La Découverte, 1993.

Riesman, David, *Individualism Reconsidered, and Other Essays*, Glencoe, Free Press, 1954.

Roecke, Michael, *Forbidden Friendships: Homosexuality and Male Culture in Renaissance Florence*, Oxford, Oxford University Press, 1996.

Roper, Lyndal, *Oedipus and the Devil, Witchcraft, Sexuality and Religion in Early Modern Europe*, Londra, Routledge, 1994.

Rose, Nikolas, "Assembling the modern self", Roy Porter (y.h.), *Rewriting the Self: Histories from the Middle Ages to the Present*, Londra, Routledge, 1997.

Rosenman, Ellen Bayuk, *Unauthorized Pleasures: Accounts of Victorian Erotic Experience*, Ithaca, Cornell University Press, 2003.

Rossiaud, Jacques, *La Prostitution médiévale*, Paris, Flammarion, 1988.

Rubin, Lilian B., *Erotic Wars: What Happened to the Sexual Revolution?*, New York, Farrar, Starus and Giroux, 1990.

Sanford, Nevitt, *Self and Society; Social Change and Individual Development*, New York, Atherton Press, 1966.

Sauvy, Anne, *Livres saisis à Paris entre 1678 et 1701*, La Haye, Martinus Nijhoff, 1972.

Sawday, Jonathan, *The Body Emblazoned: Dissection and the Human Body in Renaissance Culture*, Londra, Routledge, 1995.

Sawday, Jonathan, "Self and selfhood in seventeenth century", Roy Porter (y.h.), *Rewriting the Self: Histories from the Renaissance to the Present*, Londra, Routledge, 1997, s. 29-48.

Sexrets de l'amour et de Vénus [*Les*], Paris, Cercle du livre précieux, 1959.

Selye, Katherine Q. ve Elder, Janet, "Strong support is found for ban on gay marriage", *The New York Times*, 21 Aralık 2003.

Sennett, Richard, *Les Tyrannies de l'intimité*, Paris, Éd. du Seuil, 1979 (1. Amerikan bas., 1977).

Sennett, Richard, *Autorité*, Paris, Fayard, 1981 (1. Amerikan bas., 1980).

Shoemaker, Robert, *Gender in English Society, 1650-1850: the Emergence of Separate Spheres*, Londra, New York, Longman, 1998.

Shoemaker, Robert ve Vincent, Mary (y.h.), *Gender and History in Western Europe*, New York, Arnold, 1998.

Shorter, Edward, *The Making of the Modern Family*, New York, Basic Books, 1975.

Sigel, Lisa Z., *Governing Pleasures. Pornography and Social Change in England, 1815-1914*, New Brunswick (New Jersey), Rutgers University Press, 2002.

Silverman, Lisa, *Tortured Subjects, Pain, Truth, and the Body in Early Modern France*, Chicago, The University of Chicago Press, 2001.

Singly, François de, ve diğ., *Libres ensemble: l'individualisme dans la vie commune*, Paris, Nathan, 2000.

Smith, Dinitia, "Love that dare not squeak its name", *The New York Times*, 7 Şubat 2004.

Sohn, Anne-Marie, *Du premier baiser à l'alcôve: la sexualité des Français au quotidien, 1850-1950*, Paris, Aubier, 1996.

Something's Gotta Give, film, yön: Nancy Meyers, oyn: Jack Nicholson ve Diane Keaton (2003); Fransa'da 2004'de *Tout peut arriver* adıyla gösterildi.

Sorbier, Françoise du, *Récits de gueuseri et biographies criminelles de Head à Defoe* (1977'de l'Université de Paris VII'de savunulan tez), Lille, Atelier national de reproduction de thèses, Université de Lille II; Paris, Didier Érudition, 1984.

Sorbier, Françoise du, "De la potence à la biographie, ou les avatars du criminel et de son image en Angleterre (1680-174)", *Études anglaises*, c. 32, 1979, s. 257-271.

Spence, Richard T., *Lady Anne Clifford, Countess of Pembroke, Dorset and Montgomery, 1590-1676*, Woodbridge, Sutton Publishing, 1997.

Staël, Anne-Louise-Germaine de, *De l'influence des passions sur le bonheur des individus et des nations*, Lausanne, J. Mourer, 1796.

Staffe (Baron), *Usages du monde. Règles du savoir-vivre dans la société moderne*, Paris, Flammarion, göz. geç., düz. ve gen. bas., 1899.

Steinberg, Sylvie, *La Confusion des sexes. Le travestissement de la Renaissance à la Révolution*, Paris, Fayard, 2001.

Stengers, Jean ve Van Neck, Anne, *Histoire d'une grande peur, la masturbation*, Brüksel, ULB, 1984; tek. bas., Le Plessis-Robinson, bilginin ilerlemesi için Institut Synthélabo, 1998.

Sterne, Laurence, *La Vie et le Opinions de Tristram Shandy, gentil-homme*, Fr. çev. Guy Jouvet, Auch, Éd. Tristram, 2004.

Stevenson, Robert Louis, *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, Londra, Longmans, Greene, and Co., 1886.

Stone, Lawrence, *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, New York, Harper and Row, 1977.

Stora-Lamarre, Annie, *L'Enfer de la IIIe République: censeurs et pornographes (1881-1914)*, Paris, Imago, 1989.

Straus, Murray, Gelles, Richard ve Steinmetz, Susanne, *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, New York, Simon and Schuster, 1980.

Sullerot, Évelyne (yön.) Odette Thibault kol., *Le Fait féminin. Qu'est-ce qu'une femme?*, önsöz André Lwoff, Paris, Fayar, 1978.

Sullerot, Évelyne, "Le changement démographique et le cycle de vie des femmes", Évelyne Sullerot (yön.), *Le Fait féminin. Qu'est-ce qu'une femme?*, Paris, Fayard, 1978, s. 467-478.

Sulloway, Alison G., *Jane Austen and the Province of Womanhood*, Philadelphia, University of Pennsylbania Press, 1989.

Tarczylo, Théodore, *Sexe et liberté au siècle des Lumières*, Paris, Presses de la Renaissance, 1983.

Taylor, Charles, *Sources of the Self: the Making of Modern Identity*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1989; Fr. çev., *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, Paris, Éd. du Seuil, 1998.

Ternisien, Xavier, "En une décennie, les croyances ont reculé en France", *Le Monde*, 17 Nisan 2003.

13 Going on 30, film, yön: Gary Winick, oyn: Jennifer Garner, 2004 (Fransa'da aynı yıl *30 ans sinon rien* adıyla gösterildi).

Tiger, Lionel, *The Pursuit of Pleasure*, Boston, Little, Brown, 1992.

Tiger, Lionel ve Fox, Robin, *The Imperial Animal, with a New Introduction by the Authors*, New Brunswick-Londra, Transaction Publishers, 1998 (1. bas., 1971).

Tissot, Samuel-Auguste-David, *L'Onanisme; ou dissertation physique sur les maladies produites par la masturbation. Nouvelle édition annotée d'après les nouvelles observations par les docteurs Gottlier, Vogler, etc.*, Paris, Chez les Marchands de nouveautés, 1836.

30 ans sinon rien: bkz. *13 Going on 30*.

Trumbach, Randolph, *Sex and the Gender Revolution*, c. I, *Heterosexuality and the Third Gender in Enlightenment London*, Chicago, University of Chicago Press, 1998.

Trumbach, Randolph, "Erotic fantasy and male libertinism in Enlightenment England", Lynn Hunt (y.h.), *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, New York, Zone Books, 1993.

Turner, David M., *Fashioning Adultery: Gender, Sex, and Civility in England, 1660-1740*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

Underwood, Dale, *Etherege and the Seventeeth-Century Comedy of Manners*, New Haven, Yale University Press, 1957.

"Valeurs des Européens [Les]": bkz. *Futuribles*.

Van Ussel, *Histoire de la répression sexuelle*, Fr. çev. Catherine Chevalot, Paris, R. Laffont, 1972.

Viala, Alain, *Naissance de l'écrivain. Sociologie de la littérature à l'âge classique*, Paris, Éd. de Minuit, 1985.

Vidor, King: bkz. *Homme qui n'a pas d'étoile [L']*.

Vincent, Catherine, "La tyrannie du plaisir", *Le Monde*, 21 Mayıs 2003.

Vincent, Catherine, "Ados à fleur de peau", *Le Monde*, 9 Temmuz 2003.

Waal, Frans de, *Bonobo: the Forgotten Ape*, Berkeley, University of California Press, 1997 (Fr. çev. Jean-Paul Mourlon, *Bonobos: le bonheur d'être singe*, Paris, Fayard, 1999).

Wagner, Peter, *Eros Revived: Erotica of the Enlightenment in England and America*, Londra, Sexker and Warburg, 1988.

Walkowitz, Judith, *Prostitution and Victorian Society: Women, Class, and the State*, Cambridge, Cambridge University Press, 1980.

Walkowitz, Judith, *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late Victorian London*, Chicago, University of Chicago Press, 1992.

Webber, Joan, *The Eloquent "I"; Style and Self in Seventeenth-Century Prose*, Madison, University of Wisconsin Press, 1968.

Weber, Max, *L'Éthique protestante et l'Esprit du capitalisme*, Paris, Plon, 1964 (Alm. 1. bas., 1904-1905)

Weeks, Jeffrey, *Sexuality and its Discontents*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1985.

White, Edmund, *States of Desire: Travels in Gay America*, New York, Dutton, 1980.

Wiesner, Merry E., *Women and Gender in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. bas., 2000.

Wilson, Adrian (y.h.), *Rethinking Social History: English Society, 1570-1920*, Manchester, Manchester University Press, 1993.

Winick, Gay; bkz. *13 Going on 30*.

Wray, Ramona, "[Re]constructing the past: the diametric lives of Mary Rich", Henk Dragstra, Sheila Ottway ve Helen Wilcox (y.h.), *Betraying our Selves: Forms of Self-Representation in Earlu Modern English Texts*, New York, Saint Martin's Press, 2000.

Wrigley, Edward Anthony (ve diğ.), *English Population History from Family Reconstitution, 1580-1837*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

Yates, Frances Amelia, *L'Art de la mémoire*, Paris, Gallimard, 1966 (1. İng. bas., 1966).

Zohar, Danah, I. N. Marshall kol., *The Quantum Self· Human Nature and Consciousness Defined bu the New Physics*, New York, Morrow, 1990.

Zuk, Marlene, *Sexual Selections: What We Can and Can't Learn about Sex from Animals*, Berkeley, University of California Press, 2002.

ROBERT MUCHEMBLED

Orgazmın Tarihi*

Türkçesi: İsmail Yerguz

İnceleme

İnsana dair en mahrem alanlardan biri olan bedensel zevk, tarih boyunca iktidarın boyunduruğu altında tutulmuştur. Kişinin kendinden söz eden bir metin yazmasının bile cezalandırıldığı 16. yüzyıldan günümüze Batı uygarlığının modern tarihi, bu mahrem zevkin sancılı ve mücadelelerle dolu gelişimini ve özgürleşmesini içerir, ancak bu özgürleşme sanıldığı gibi sürekli genişlememiş, çeşitli dönemlerde açılıp kapanan bir görüntü sergilemiştir.

Bugün Batı uygarlığındaki cinsel özgürlüğün geldiği boyuta bakıp aldanmamak gerek. *Orgazmın Tarihi*'nin göstereceği gibi bu özgürlük yanılsaması, yabancısı olmadığımız baskıların, katı ahlakların ve ikiyüzlülüklerin gözetiminde gerçekleşmiştir. Kadınlar ve erkekler için toplumsal baskıdan uzak bir cinsellik yaşamak günümüzde de hâlâ arzulanan bir hayal olma özelliğini korumaktadır.

Otoritenin baskısından orgazmın zevkine cinsel hayatın yolculuğu...

ISBN 978-975-570-545-3

28 TL

www.selyayincilik.com

*SEL